

कलापीनी के कारव

कलापीनी

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૅમ્પીરાબિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૭૩૦૬ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ડુલ્લાપાનો ડુડારા

વિષય ૨-૧૪

कलापीनो केकारव

प्रकाशक

भण्डिशंकर रत्नलाल लक्ष्मी.

पांचमी (सचित्र) आवृत्ति.

(कॉपीराइट रजिस्टर्ड.)

आ आवृत्तिना सोल अजन्टो
लवनलाल अमरशी भलेता, अमदावाद.

अने

अब्दुल्लुसेन आदमल; लावनगर.

किंमत चार रुपया.

ઇ. સ. ૧૯૨૨.

પ્રત ૨૦૦૦

અમદાવાદ ધિ 'યૂનિયન' પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપ્યું.—અમદાવાદ.

આ પુસ્તકમાંનાં ચિત્રો વગેરેની માલિકી તથા કૉપીરાઈટનો હક
જીવનલાલ અમરશી મહેતાનો છે.

નિવેદન.

(ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિની.)

આ ખાસ સચિત્ર આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પ્રસંગે કલાપીના પોતાના સંબંધી વધારે કહેવાની જરૂર રહી નથી.

ચિત્રો પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર રા. રા. રવિશંકર મહાશંકર રાવળની કલાથી તૈયાર થયેલાં હોઈને ગુજરાત તેનો સત્કાર કરશે.

આ ખાસ આવૃત્તિ માટે લાઠીનાં નામદાર શૈલાવાળાં બા સાહેબે તથા બાઈ સાહેબ મોંઘીબાઈએ પોતાના ફોટોગ્રાફ પ્રસિદ્ધ કરવાની પરવાનગી આપેલી છે, તે માટે તેમનો ઉપકાર માનવો ઘટે છે.

ભાવનગર, } મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.
તા. ૮-૧૨-૨૦. }

ચોથી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

કલાપીના કેકારવની બાર વરસમાં આ ચોથી આવૃત્તિ બહાર પડે છે, તે પરથી સાબિત થાય છે કે ગુજરાતના હૃદયમાં તેની કવિતા પ્રવેશ પામી ચુકી છે. કલાપીને આહવાર અત્યારે ગુજરાતમાં ઘણા છે. થોડા તેની નકલ કરનારા પણ છે, અને કોઈક નિંદા કરનારા પણ નથી એમ નથી, છતાં તેની કવિતા-

માંથી “ ઉતારા ” સ્થળે સ્થળે લેવાતા જોવામાં આવે છે. મહાશય અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર જોવા પ્રસિદ્ધ ઉપદેશકે પોતાનું “ પ્રેમ પ્રેમ અને પ્રેમ ” નામનું અસાધારણ જુસ્સા અને સુંદર તરંગો-નું પુસ્તક કલાપીને અર્પણ કર્યું છે; અને “ કલાપીનો વિરહ ” નામનું અદ્ભુત કાવ્ય લખીને સૌરાષ્ટ્રના સમર્થ મસ્તકવિ ત્રિભુવન પ્રેમશંકરે ગુજરાતના સાહિત્યમાં તેનો અમર કીર્તિ-સ્તંભ ઉભો કર્યો છે.

“ હમીરજી ગોહેલ ”નું કાવ્ય બહાર પડી ચૂક્યું છે; તથા “ માલા અને મુદ્રિકા ” નામે એક સુંદર ન્હાની નવલકથા કલાપીએ પોતાના છેલ્લા દિવસોમાં લખેલી, તે પણ પ્રકાશન પામી છે. આ બંને પુસ્તકોના પ્રકાશનની સેવા ઉઠાવવાને હું શક્તિ-માન થયો છું; તે માટે મારે ગુજરાતના કલાપી પ્રતિના સ્નેહ-નોજ ઉપકાર માનવાનો છે.

કવિતાની પરીક્ષા એ કંઈ સાધારણ કામ નથી. આજ કાલ પ્રતિષ્ઠિત માસિકોમાં પણ નિર્માત્ર્ય કવિતા પુષ્કળ જોવામાં આવે છે. કોઈક રસિકે એવી કવિતાને “ લવિતા ” નામથી ઓળખવાનું સૂચન કર્યું હતું, તે સ્વીકારવાની જરૂર લાગે છે. નામની પાછળ પૂંછડાં હોય, તેથી નામધારીની કવિતા સારીજ હોવી જોઈએ, એમ માની લેવાનું નથી.

કલાપીની બધી કવિતા સરખા મહત્ત્વની નથી, અને કોઈ પણ કવિતા હોઈ શકે નહીં. પણ કલાપીની કેટલીક કવિતા ઉપર અમરતાની છાપ છે. કેટલીક યંક્તિઓ તો એવી મનોહર છે, કે જે ગુજરાત કહાપિ ભૂલશે નહીં.

ભાવનગર,
તા. ૧-૫-૧૬.

મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ.

कलापीना केकारव

स्व. राजकवि कलापी.

કલાપીને સમ્બોધન.

સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !
 ઉછળતા શા ઉરસાગર ઉદ્ધાસ જે !
 નિર્ઝરતી સૌભાગ્ય મુહાગન બ્યોત્સિકા :
 નયને જળકે નમણું નિર્મલ હાસ જે !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

આંજે ને અજવાળે આંખડલી સખી :
 અન્તર ઉપર ઉઘડે આલમનૂર જે !
 “ હેત કયાનાં વહતી વાજે વાંસળી ” !
 ઉંડે સ્વર આકાશેઠ્ઠિ અન્તર દૂર જે !
 સુરતાની વાડીના મોંઘા મોરલા !

નન્દનવનના પ્રાસાદોની ટોચથી,
 મધુરી કેકા આજે શી ઉભરાય જે !
 સુરલીઓની સાથે સંસારે સરી,
 અન્તર્દારે ગીતા શી અથડાય જે !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

“તત્ સવિતાનૂં ભર્ગ વરેણ્યં ધીમહિ !”
 ગાયત્રીનો જૂનો લેદક મન્ત્ર જે !
 આજે અન્ય પ્રકારે આ માથૂં નમે:
 નમતો સાથે આત્માનો એ તન્ત્ર જે !
 સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા !

કલાપીના કેકારવ. ❧

સ્વ૦ કલાપીનાં સ્નેહરાજી શ્રી મોઘીબાઈ.
(શાલના.)

અર્પણપત્ર.

પરમ પૂજ્ય બાઈ સાહેબ મોંઘીબાની પવિત્ર સેવામાં,
લાડી.

બાઈ સાહેબ,

આપ સ્વર્ગવાસી કલાપીનાં સ્નેહરાણી છો, અને આ કેકારવ
પ્રથમથી આપનેજ સમર્પિત છે, એ વૃત્તાન્ત ગુજરાતી
સાહિત્યના ઇતિહાસમાં નોંધાવા માટે પ્રસિદ્ધ
કરવાની રાખ આપી આપે અને કૃતાર્થ કીધો
છે; અને તે માટે હું પોતાના તરફથી
અને આ 'પ્રસંગે' તો ગુજરાત
તરફથી પણ આપને
ઉપકાર માનું
હું.

આપનો આભારી સેવક

ઇ. સ. ૧૯૦૩.

મણિશંકર.

“ કેકારવ ” ની સચિત્ર આવૃત્તિમાં આવેલાં
ચિત્રોની અનુક્રમણિકા.

(૧) સ્વ૦ કલાપી....	પૃ... ૫
(૨) સ્વ૦ કલાપીનાં સ્નેહરાજી શ્રી માંધીબાપ...	૭
(૩) સારસી.	૫૮
(૪) આમ્ય માતા....	૬૭
(૫) બિલ્વમંગળ...	૭૦
(૬) સ્વ૦ કલાપીનાં રાણીશ્રી રોહાવાળાં બાસાહેબ૧૫૬	
(૭) વૃદ્ધ ટેલીઓ...	૧૭૪
(૮) મહાત્મા મૂળદાસ	૨૨૧
(૯) એક ધા.	૨૨૮
(૧૦) ભરત.	૨૪૬
(૧૧) વીણાનો મુગ...	૩૧૨
(૧૨) પહાડી સાધુ.	૩૧૬

(१)

हेतु रत्न...
स्व. निरं...
२-१६...
नि...
५...
२...
के...
५...
१...
५...
५...
५...
५...

(२)

य...
ल...
१...
१...
१...
१...
१...
१...
१...

१...
१...
१...
१...
१...
१...
१...
१...
१...

आ पत्र बाह साडेज श्रीमैचीबाई पर लभायेला छ ते प्रकारमां मुक्त्वानी परवानगी आपवा माटे तेमनेो छपकार मानवामां आवे छ.

પત્ર ૧ લો.

“ મારી કથા કહું ? મને ખાત્રી છે, કે તમારી દયા પામીશ. પદ્મ કહીશ, પણ ટૂંકામાં કહીશ. હૃદય હૃદયને એટલેથી એ સમજી જશે.

“ હું ક્યારે પરણ્યો, તે તમે જાણો છો. લગ્ન પછી બીજે જ દિવસે મારા મકાન નીચે ચાલી જતી છ સાત વર્ષની મેં એક છોકરી જોઈ. મારા માસ્તર જાની પણ તેનેજ જોઈ રહેલ. તે દષ્ટિ ખહાર થઈ. પણ હૃદય તે મધુર નિર્દોષતાની મૂર્તિથી દૂર ત્યારેજ થઈ શકતું નહતું. મને કાંઈ શરમ આવી. પણ જે લાવણ્યે મહારા હૃદયને રોક્યું હતું, તેણેજ મારા માસ્તરને પણ કાંઈ અસર કરી હતી. તેણે તેને બોલાવી. તે રમાની નહાની દાસી આ મારો શોભનાજ હતી. અમે તેની સાથે કાંઈ વાતચિત કરી. તે કઠોર કચ્છી ભાષા બોલતી હતી. પણ એ મહોમાં એ શબ્દો કેવા મધુર ! એ આંખો ડરતી ડરતી કાંઈ મારી સામે જોતી હતી. હું તેની સામેજ જોઈ રહ્યો હતો. મેં કોઈ પણ બાલકમાં એવું માધુર્ય જોયું ન હતું. માફ હૃદય ત્યારથીજ તેના વડીલ પિતા જેવું બન્યું હતું. તે ગઈ. એક અજાણી છોકરી, માત્ર પાંચ મિનિટના સહવાસવાળી અભણ ખવાસની છોકરી ગઈ, અને માફ હૃદય કોણ જાણે કેવી રીતે સાથે લેતી ગઈ. વાતસહ્ય શું, એ હું આ પહેલીજ વખતે સમજ્યો હતો. મારી સ્વર્ગવાસી માતા મને સાંભરી આવવા લાગી. તેનું હૃદય મારા પ્રતિ શું હતું એ હું આ પહેલીજ વખતે ખડું સમજ્યો. મારી આંખમાં અશ્રુ ભરાઈ આવ્યાં. હું સોળ વર્ષનો હતો, પણ હજી હું સ્ત્રી પુરુષના પ્રેમને સમજતો ન હતો. માતાની કેળવણીની એ અસર હતી. લગ્ન થયાં, પણ મને મારા અભ્યાસમાં નડનાર તે અરુચિ-કર હતાં. એ અરુચિ આ છોકરોને જોયા પછી ઉઠી ગઈ. લગ્ને મને એ સ્ત્રીઓ આપી હતી, જેને હું સમજી શકતો નહિ. બેને ન્યાય આપવામાં પ્રેમ કરતાં વધારે માફ હૃદય રોકાયું હતું. પણ લગ્ને મને આ બાલકી પણ આપી હતી. રાજના કુટુંબની એકથી વધારે

સ્ત્રીઓના પરિણામ રૂપે [નપજતી ખટપટ મારા ગૃહમાં મારી સંપ
 તરફની અભિરુચિને લીધેજ વહેલી આવી. ભલે આવી. રમાને હું
 સમજી શક્યો, અને આનન્દ થયો. * * * પણ હવે રમાને
 ત્યાં જમવા વગેરેની ગોઠવણ થતાં એ ખેદ અને એ આનન્દ બન્ને
 પેલી ન્હાની શોભના વિશેષ નિકટ આવવાથી ઉડી ગયા. * * *
 સાથે વિશેષ કાંઈ એ તેની હાસીમાં હતું. તે મારી પુત્રી બની. કેવો
 નિર્મલ સ્નેહ ! હું તેને ગુજરાતી શિખવવા લાગ્યો. કેવું ચાલાક
 બાલક ! ત્રણ માસમાં તે તેની વાણીમાં કચ્છી પત્થરનો એક કાંકરી
 પણ ન રહી. તેને જોવામાં, તેને રમાડવામાં, તેને ભણાવવામાં, તેની
 ન્હાની ન્હાની હાંશો-માગણીઓ પૂરી ધાડવામાં મારો બધો આનન્દ
 હતો. એ વર્ષ આમ વીતી ગયાં. હું પ્રવાસે ગયો. રમાનાં પત્રો સાથે
 તેનાં પત્રો પણ આવવા લાગ્યાં. મારી શિષ્યાનું પવિત્ર હૃદય વાંચતાં
 મને બહુ આનન્દ થતો. તેનો અભ્યાસ જારી રાખવા હું તેને અને
 રમાને લખતો. પ્રવાસ પૂરો થયો. તે કન્યામાં હવે શરમ આવી હતી
 એમ દેખાતું હતું, પરંતુ એ શરમ અમારી પવિત્ર ભાવના પાસે
 આવી શકતી નહીં. માધુર્ય વધ્યું હતું. ખેંચાણ વધ્યું હતું.
 રાતદિવસ જ્યારે હું શયનગૃહમાં હોઉં ત્યારે તે મારી પાસે પડી
 રહેવા લાગી. હું તેને કાંઈ વાંચતાં અને વાર્તાના કરુણ ભાગોમાં
 રોતાં કેવા આહ્વાદથી જોઈ રહેતો ! પણ મારા મનમાં એક ચિંતા
 જન્મી હતી. આ રત્ન તેની જ્ઞાતિમાં કયાં આપવું ? મેં એક છોકરો
 બોલાવ્યો, અને તેને ઈચ્છેલ ભણાવવાનું શરૂ કર્યું; કેમકે તેણે ગુજ-
 રાતી પાંચ ચોપડીઓ પૂરી કરી હતી. પણ વિદ્યા મૂળ સ્વભાવ
 ભાગ્યેજ ફેરવી શકે છે. તે છોકરો નિમકહલાલ પણ સખત દિલનો
 હતો, તેવોજ હમણાં પણ અહીં મોજુદ છે, અને હજુ અહીં ભણ્યા
 કરે છે. એ એ વચ્ચે કાંઈ લાગણી જાગી શકી નહીં. ઉલટો તે છોકરાના
 મનમાં અમારા સખખન્ધ વિષે કાંઈ વહેમ આવવા લાગ્યો. એકાદ
 વખત શોભનાને કાંઈ બહાનું કાઢી ધમકાવી, ગાળો દીધી. પહેલીજ
 વખત તે સમજી, કે દુનિયા પવિત્રતાને અપવિત્ર માની શકે છે.
 બન્ધુ, તે બાળાનાં તે દિવસનાં આંસુ હું ખૂલી શકીશ નહીં. મેં તે

અશ્રુ ઢૂમી લીધાં, તેને શાન્ત કરી. પણ હજી હું તેને એક પુત્રી જેવીજ બાણુતો હતો; અને તેના મનના ભાવ પણ તેવાજ નિર્મળ હતા. આવી રીતે પણ કેટલાક દહાડા ચાલી ગયા. પણ હવે વાતને ટૂંકી કરીશ. આજથી પાંચ વર્ષ પહેલાં મારો પગ મરડાઈ ગયો હતો. મને તાવ ચડી આવ્યો હતો. રાત્રિએ રમા કોઈ બાઈઓ મહેમાન પાસે બેઠી હતી. શૈભના અને હું એકલાંજ એક ચોરડામાં હતાં. તે માઈ માથું ચાંપતી હતી. તે હવે છેક બાળક ન હતી; બહુ કાળથી ન હતી, હું તે સમયનું વર્ણન આપી નહીં શકું. આપ સમજી શકશો. બ્યાં વિશેષ બાણુવાનું હોય, ત્યાં હવે પછીની વાત “હૃદય ત્રિપુટી” કહેશે.

“પણ નીતિ અને પ્રેમના ખેંચાણમાં કાંઈ પણ નિષ્ક્રિય વિના બે વર્ષ વીતી ગયાં. નીતિ જીતી હતી, અને અમે પવિત્રજ રહ્યાં છીએ. અંતે તો—

“ત્યાં મારી એક ગૃહની ઉઘડે જરાક,
ડોકાય છે સ્મિતભર્યું મુખડું રમાનું;”

એ સમય આવી પહોંચ્યો. પણ જે વહેલું સમજવાની જરૂર હતી, તે માત્ર વધારે દુઃખ દેવા હવે સમજાયું કે, પ્રેમમાં બધી નીતિ સમાઈ જાય છે. હૃદયના ઐક્યમાં શરીરનો સ્થૂલ સમ્બન્ધ પણ પુણ્યરૂપજ બની રહે છે. મેં તે બાળાને બહુ દુઃખ આપ્યું હતું અને વ્યર્થ આપ્યું હતું, એ સમજાયું. તે દિવસને પણ હવે તો ત્રણ વર્ષ વીતી ગયાં. તે બાલા અન્યની પણ થઈ, કરાઈ. આ સમયમાં હૃદય પર શું શું વીતી ગયું, તે લખવાની જરૂર છે? મારી કવિતાઓ બસ નથી? કશો સંકોચ નથી, કશો ભય નથી, આ વાત કહેવામાં કશુંજ છુપાવવાની ઇચ્છા નથી. પણ આ વાત કહેતાં હું મારા વિચારોને બરાબર ગોઠવી શકતો નથી. દર્દી રોવામાંથી જે કાંઈ આરામ મળતો, તે પણ હવે તો ગયોજ છે. હવે તો સંસારને કોઈપણ એક કિનારે આ હૃદય આવી પહોંચ્યું છે. સૌન્દર્યનો ભોગ ખોવાઈ જતાં દરેક ભોગવિલાસના ત્યાગ તરફ હૃદય ખેંચાય જાય છે. એક ઘા,

એક ટકેરાનીજ અપેક્ષા છે. કુદરતે પકવ કરી રાખેલ ફળ ભતાને જરાજ કમ્પ આપતામાં ખરી પડશે. તે કોઈ ચાખનાર નથી; પોતાની મેળે સહી જશે, અને ધૂળ સાથે ધૂળ બની ભળી જશે. એ નિર્માણ પણ બહુ સુંદર છે.”

કાન્તને પત્ર, તા. ૧૧ : ૧૨ : ૯૭.

પત્ર ૨ જો.

“ મારે માત્ર સહેવાતું રહ્યું છે, તે બહુ લાગતું નથી; પણ કાંઈ લાગે છે તે જુદું જ છે. જે બાળા કોઈ વખતે મારી શિષ્યા હતી, કોઈ વખતે પ્રિયા હતી, તેના આત્માનો વિકાસક્રમ શી રીતે ચાલે છે, તે જોવાની અને તેમાં કાંઈ મદદ કરવાની, તેને મારી સાથે દોરી જવાની મારી બધી આશાઓ તૂટી પડી છે, એ બહુ લાગે છે. તે બિચારી શી રીતે સહન કરી શકશે ? તેની પાસે પુસ્તકો નથી, કે નથી કોઈ હૃદયને ઊપાડનાર મિત્ર. જે ઔષધ મને મળે છે તે તેને કોણ આપે ? * * * કદાચ મને શાન્તિ મળશે પણ ખરી; પણ જ્યાં હું ઉભો હોઉં ત્યાં તે ન હોય, જ્યાં તે હોય ત્યાંથી એક તમ્બુ પણ ઉપર લેવાને મારી પાસે કશું સાધન ન મળે. અરે ! તે નિરંતર સળગતીજ રહે, એ તો મને ગમે ત્યારે એ કેમ લાગ્યા વિના રહેશે ? ”

કાન્તને પત્ર, તા. ૨૬ : ૧૨ : ૯૭.

પત્ર ૩ જો.

“ તમને આ વાંચીને બહુ ખેદ થશે, પરંતુ સર્વની પરવાનગી પછી, એના માલિકોની ઇચ્છા પછી, મેં ગઈ કાલે શોભનાને મારી કરી છે. દુનિયા બહુ બુરું કહેશે. પરમાત્માનો ઇન્સાફ તો મૃત્યુ સુધી રાહ ન જોવા માટે જે થાય તે ખરો; પરંતુ તમને તો બહુ ખેદ થશેજ. પરંતુ ઝિંદગી એવી બૂરી લાગતી હતી, અને ધીમે ધીમે હવે એવું થતું જતું હતું, કે મને એ સાહસ કરવુંજ ગમ્યું ! પ્રભુ તે કાર્ય પર કૃપા અને ક્ષમાની દ્રષ્ટિથી જુઓ ! ”

કાન્તને પત્ર, ૧૨ : ૭ : ૯૮.

પત્ર ૪ થો.

લાઠી, તા. ૩૦ : ૧૦ : ૯૭.

“ પ્રિય મણિભાઈ,

“મહારા પત્રમાં આપે કાંઈ વધારે આશા જોઈ હોય, તો હું તે બરાબર લખી શક્યો નહિ હોઈ. મહારા હૃદયમાં વધારે ત્વરા છે, પણ આશાને બદલે વધારે તો નિરાશા છે. રમા આપના પરિચયમાં આવે, આપણે ત્રણ શૈલનાની વાતો કરીએ તેટલા પરિચયમાં આવે, તે એટલી ઉદાર થાય કે મહારી ઇચ્છાને આનંદથી અનુસરે, એ બધું આ જન્મમાં તો નહિ થાય. એજ માર્ગ લેવાનો હોય તો મને આશા છોડી દેવાનું કહો. નિરાશ હૃદય, એ પાસાથી નિરાશ હૃદય પોતાને રૂચતું કરે તેમાં તેને ફક્ત મુકો. એકની એક વાત લખતાં મને હવે અણગમો થાય છે, અને કદાચ આપને પણ સાંભળી સાંભળી તેમજ થતું હશે. જેનો અંત કાંઈજ નહિ તેની વાતો શી ? મહારા યશની, કીર્તિની મને કાંઈજ દરકાર નથી. દુનિયાની વાતો કે દુનિયા કોઈને ક્યાં સ્પર્શ કરી શકે છે ? એ તો શું છેક નકામી દરકાર નથી ? પણ આપને મહારા યશની દરકાર છે, તો તે પણ સાચવી શકાય ત્યાં સુધી ભલે સચવાતો. રમાની તૃપ્તિ ખાતર ખરું જેતાં મેં કાંઈજ નથી કર્યું. તેની તૃપ્તિમાં હું મારીજ તૃપ્તિ જોઈ શકતો, અને જે થયું તે બધું થયું. તે તૃપ્તજ રહેવી જોઈએ ? અત્યારે ક્યાં તૃપ્ત છે ? અને એમ છતાં હું આમ કહું છું ત્યારે પણ તેની ખાતર જીવ આપી દેવાની ઇચ્છા થઈ આવે છે. પણ તે એ તે ક્યાં લે છે ? મહારી બાલ અત્યાર સુધી સુધરેલી છે એમ આપ માનો છો, પણ આથી વધારે બગડેલી બાલ કઈ હશે ? રમા આપને કદાચ મળશે, કદાચ ગુરુ તરીકે આપને પૂજશે, પણ એ હૃદય કદિ પણ ક્યાંએ પૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ નહિ થાય. એની શ્રદ્ધામાં મને આશા નથી. હું એકલો થાકી ગયો નથી; તે પણ મહારી આવી સ્થિતિથી અને તેની પોતાની હાલની સ્થિતિથી છેક થાકી ગઈ છે. આમ કે તેમ કાંઈ છેડો લાવવા, આજ કાલમાં લાવવા મહારું હૃદય પુકારી ઉઠયું છે, અને રમા પણ કાંઈ ઉતાવળ બતાવે છે. આ વાતનો અંત ક્યાં ? બગર વાંકે મળેલી

શિક્ષાનો છેડો કયાં? શું એ છેડો ખરું જોતાં કેદીનાજ હાથમાં નથી? મને કોઈ અમુક સમય બતાવી શકશે? રમા પાસે પણ મેં મ્હારું હૃદય ખુલ્લું મૂક્યું છે. વર્ષો થઈ ગયાં કશી દયા મળી નથી, એક પણ લાગણી મ્હારા વિચાર તરફ વળી નથી, નબળાઈની એવી એક પણ ક્ષણ આવી નથી. હવે નહિ આવે. આવશે તો તેને કેટલાક યુગો જોઈએ. યુગો સુધી હવે હું રાહ જોવા માગતો નથી, જોઈશ નહિ. મ્હારો સવાલ તો આને કાંઈ થઈ શકે તેમ છે? કાલે કાંઈ શકે તેમ છે? એ છે. મને મ્હારી થયેલી તે આપો, એ હું કયાં કહું છું? મને કોઈ વહેલો નિરાશા પણ નહિ આપો? મ્હારે માટે મ્હારાં બધાંએ નિરંતરનું સહન કરવું જ નિરમ્યું છે, એ જાણી મને બહુ આનન્દ થશે. મેં બધી આશાઓ રાખી હતી. આવતા જન્મ જેવી જુઠી જુઠી આશામાં એ આનન્દ માન્યો હતો. લાંબી આશા હવે નથી જોઈતી. એ લાંબી આશાઓમાં કશો સાર નથી. 'Nothing venture, nothing have.' કાંઈ સાહસની જરૂર છે. ડહાપણથી હું કંટાળી ગયો. પણ આપ કહેશો, ઇચ્છશો, તેમજ રહેવાશે ત્યાં સુધી રહીશ. હવે તો છેલ્લીજ વખત બધું કહી દેતો હોઉં એમ લાગે છે, અને કહેવાનો કાંઈ આરો નથી. આપનું જે થયું છે તેનું આપ જાણો."

આપનો
સુરસિંહ.

પત્ર પાંચમો.

લાઠી, ૬ : ૧૧ : ૯૭.

“ વહાલા મણિભાઈ,

“ કાંઈ નિરાકરણ, કાંઈ અંત-નિરાશામાં કે ઇષ્ટપ્રાપ્તિમાં, ગમે તેમ પણ આ લાંબાં વર્ષોની આશાનો હવે નિકાલ, તેને માટે રમા અને હું બંને બહુ દિવસથી આતુર છીએ. રમાને આ શિર પર લટકતી તલવાર અસહ્ય લાગે છે, અને બહુ ઉદ્દાસ રહે છે. તેની અને

મહારી પોતાની ઉદાસીનું મહારા હૃદયમાં કાંઈ બહુ દર્દીભર્યું મિશ્રણ ઘોળાયા કરે છે. મને કશા ઉદમમાં રસ પડતો નથી. શાન્ત વિચારમાં રહેવા ટેવાએલું હૃદય તે ક્યાંએથી મેળવી શકતું નથી, અને ઝિન્દગી એક મહોટા ઝાઝા રૂપ થઈ પડી છે.

“ અમે કાલે રાત્રે અમુક અંત પર આવવાના વિચારોમાં ત્રણ ચાર કલાક બેઠાં હતાં. સહજ વાતોમાંથી ગંભીર વિચારોમાં આવી પડ્યાં હતાં, અને કશા અંતપર આવ્યાં નથી—આવી શક્યાં નથી. હું નથી આવી શક્યો—પરન્તુ નિકાલનો એક માર્ગ શોધાયો છે. એ માર્ગ, ફેંસલાનું એ બિંદુ શોભાના અને હું બૂદ્ધા પડ્યાં તેજ દિવસે મળી ગયેલ હોત, એમજ થવું જોઈતું હતું; તેને આટલાં વર્ષો થયાં તેથી મહારી ચોક્કસ વિચારો પર વિચાર કરવાની બુદ્ધિનું બહુજ હલકું મત બંધાયા વિના રહેતું નથી. મને લાગી આવે છે કે હું ગમે તેવાં લબ્ય પણ વ્યર્થ સ્વપ્નોનો આદમી છું; દુનિયામાં જેની બહુ જરૂર છે તેથી હું હતભાગી છું. પણ તેને માટે કશું દુઃખ નથી; હું મહારા સ્વપ્નમાં સુખી છું. તે સંબંધે ફરીયાદ કરવા જેવું કાંઈજ નથી.

“ પણ, કાળ જવાથી ચાલતી બાબતમાં હું વધારે મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો છું. એક બિના એવી બની ગઈ છે, જેણે મહારી બાલને અન્યની બનાવી દીધી છે. પરન્તુ કાળ જવાથી કાંઈ લાભ પણ થયો છે. અમારા પ્રેમની કસોટી લેવાઈ છે. જે પ્રેમમાં બલ વાપરી શકે છે તેજ પ્રેમને લાયક છે. હું શું કરી શકીશ, અને જેને મહારૂં હૃદય અપાઈું છે તે શું કરી શકશે, અમે બંને શું કરી શકીએ છીએ, તે નિરૂપવાનો અમને સમય મળ્યો છે. આયાસે પ્રાપ્ત થયેલ બંનેને મધુતર થઈ પડશે—જે પ્રાપ્ત થશે તે.

“ બધી બાબતોને, બધાં સ્વપ્નને કોરે મૂકી ‘તે મને ચાહે છે?’ એ પ્રશ્નનું સ્પષ્ટ ઉત્તર મને મળવું જોઈએ, અને ‘હું તેને ચાહું છું?’ તેનું સ્પષ્ટ ઉત્તર તેને મળવું જોઈએ. એટલું થયા પછીજ કાંઈ ગતિ કરવી યોગ્ય ગયાય. મહારા સિવાય અન્ય કોઈ તે ઉત્તર

મેળવી શકશે નહિ. મ્હારે એક વખત તેને મળવું જોઈએ. રમા તેવી સગવડ કરી આપશે. જે આનન્દ અને જે મુરકેલીઓ અમે સાથે રહીએ તો અમને મળે, તે બધું મ્હારે તેને સંપર્ક સમજાવવું જોઈએ. તે કેટલી તૈયાર છે અને હું કેટલો તૈયાર છું, તે ત્યારે જ જાણી શકાય. તેને મળવું એ બરાબર, પરંતુ તે તૈયાર જ છે એમ સમજી મ્હારે મ્હારી બધી તૈયારી કરી લીધા પછી જ તે પ્રસંગ યોજવો જોઈએ. તેને વ્યર્થ જખમ હવે ન આપવો જોઈએ.

“ તે તૈયાર છે એમ સમજતાં મ્હારે કેટલીક તૈયારી રાખવી જોઈએ, તેના વિચાર પણ મેં બિછાનામાં ઘોળ્યા હતા. ”

“ તેના પિતા, તેનાં સંબંધીઓ, ખવાસ જેવાં હલકાં નથી, અને શોભના મારી થાય છે, એટલું સમજતાં આબરૂની ખાતર તેઓ તેનો પ્રાણઘાત કરે તેવી લાગણીના તેઓ છે. તેણે ‘હા’ એટલું કહ્યું તે ક્ષણથી જ તેને મારી કરી લેઈ તેના શરીરને સહીસલામતીમાં મુકી દેવું જોઈએ. મ્હારા પોતાના અંગ પર કશો ધસારો થાય એ ન બને તેવું છે; અને બને તો માણસ સામે માણસ હોય તેમાં કશો વિચાર કરવા જેવું નથી. મારા પર આવનાર જેટલો સહીસલામત હશે તેટલો તો હું હઈશ જ. અમે બંને સહીસલામત હોઈએ જ, તેમાં કશી શંકા રાખવા જેવું નથી. પરંતુ એક બીજો જ વિચાર કરવાનો છે. તેઓ કદાચ આત્મઘાત કરે. તેને માટે વિચાર કરવા હું બંધાયો છું ? ત્યાં રાજ્યનો કાયદો જેટલી અન્ય માટે સંભાળ રાખે છે તેટલી રાખતો જ હશે, અને વિશેષમાં મારી પણ ખાસ સંભાળ હોય જ. તેમ છતાં એવું કાંઈ બને તો આબરૂ સિવાય કશું બંધ તેમ નથી; અને તેની તો પરવા બહુ કાળથી જોઈ છે. હું આ વાત આટલી હલકી ગણું છું એમ આપ માનશો નહિ. મારી શોભના તેનાં પોતાનાં રક્તનાં સંબંધીઓનાં રક્તમાંથી મને મળે એ મને કેટલું દુઃખ કર થાય ! પણ એની બધારે દરકાર રાખવા, એમ થતું હોય તો મ્હારે અટકવું જ જોઈએ એવો ક્ષણવાર વિચાર કરવા, હું બંધાયો નથી, એમ મને લાગે છે. અને તે ન જ બને એવી બધી બાબતોમાં એ બને જ તો ભલે બને, એવા નિર્ણય પર હું આંચો છું. ”

“ નિર્ણય કાંઈ ઘાતકી લાગતો હશે. પણ એમ નથી. મને એ લોકો પર બહુ દયા છે. કાંઈ ડર છે તે વિશેષ તેના પિતાનો છે. તેનો પિતા કેવો હતો ? અને કેવો છે ? યૌવનમાં છેક વ્યભિચારી હતો. અત્યારે જ્યારે દાંત પડી ગયા છે, ત્યારે પણ પોતાની પુત્રી જેવડી સ્ત્રી હમણાંજ પરણી આવ્યો છે. પોતાની ભુની સ્ત્રીથી અસંતુષ્ટ હોય તો પણ આવી વયે શું પુરુષો સ્ત્રી વિના નથી રહી શકતા ? આવી વર્તણૂકના માણસને મારા આવા પ્રેમની આડે આવવાને કશોજ હક નથી.

“રમા મારી સાથે નહીં રહી શકે, એ તેનો નિર્ણય છે. મારાં બાલકો અને તે મારાથી ભુદાં થશે? રમા ભલે ભુદી થાય. તે શોભનાથી ડરે છે. મને તો એ બંને મારી સાથે હોય તેમાં ડરવા જેવું કશું ન જ લાગે, પણ રમા જેને પોતાની અને પોતાનાં બાલકોની સહી-સલામતી ગણતી હોય તે મારે તેને આપવીજ જોઈએ. તે સંબંધે તેણે શું કરવું? તે તેની મુખત્યારાં ઉપરજ રહેવું જોઈએ. હું તેના પતિ તરીકે આજ્ઞા કરું, તો તે અમારી સાથે રહે, પણ તે મેં કદિ કર્યું નથી અને કરી શકીશ નહિ. હા ! તે મને છોડી ચાલી જશે ? ઘડીક જિંદગી કડવી થઈ જાય છે. મારી રમાના અશ્રુમાંથી મળતી મારી ગમે તેવી શોભના પણ મને આ આખી જિંદગી ત્યજી દેવા જેવી લાગે છે. નહિ, નહિ; તેનો વિયોગ આખી જિંદગી સહી લેવા જેવો લાગે છે. પરંતુ રમામાં મેં બહુ મોટી આજ્ઞાઓ રાખી છે, અને હજી રાખી શકું છું. શોભનામાં મારી કંઈ ઉંચો આજ્ઞા ન હોય? તે તેની દાસીજ રહેવાની. તેનું હૃદય રમાને પૂજતુંજ રહેવાતું. એને માટે મારા પોતાના હૃદય જેટલીજ તેની ખાતરી છે. તેને તેટલી ઉદ્ધાર તો બનાવી શકીશ.

“ ગમે તેવું અજ્ઞાન આશક હૃદય ગમે તેવાં ગંભીર માણક હૃદયને પણ પોતાનું ગાંભીર્ય સમજાવીજ શકે છે. પ્રેમ વધારે નહિ તો દયા તો મેળવેજ. દયા દર્દને સાંભળે તો છે જ. કર્ણ મળ્યો, સંભળાયું, એટલે શું નથી થઈ શકતું ? પ્રેમી સાથે હૃદયને મોકળું મૂકતાં આપણે પ્રદ્વાંડના મધ્યબિંદુએ આવી જઈએ છીએ, જ્યાંથી સર્વ જોઈ શકાય છે, અને સર્વ બતાવી શકાય છે. શોભનાનું હૃદય કેમ ઉદ્ધાર ન થાય ? જ્યાં મારી દષ્ટિ પડે ત્યાં તેની કેમ ન પડે ? મારું

હૃદય અને મારો આત્મા મેં તેનાં કર્યોં છે કે નહિ ? જો કર્યોં તો ખીજો સવાલ રહેતોજ નથી. અને પછી રમાના આવા ભ રમા કેટલા દિવસ ત્યજી દઇ શકશે ? ફરી અમારા મકાનમાં ર વસવા અમે નિત્ય તેના પગ પર આંસુ રેડીશું. એ અશ્રુ હૃદય હશે, તો શું રમા અમારાથી તસુ પણ દૂર વસી શકે ? તે એવી વિનાની નથી. તે મારી ફકીર છે. પણ તેનાથી પોતાનાં બા કેમ છોડ્યાં છોડાય ? હું તેના વિનાનું માફ ઘર કદપી શકતો . પરંતુ હું પત્થર જેવો થઈને એવા નિર્બળ પર આવ્યો છું કે એ મુખી થાય. એમ થાય એજ ન્યાય છે. મારી રમાની ખાતર મ શોભનાને જિંદગીભર દુઃખમાં રાખવા મને કશો હક નથી. હું ક કઈ અને તે બિચારી બાલા માટે એક પણ આશા નથી, ત્યારે રમા આશા છે. વળી રમા બચ એ મારી ઈચ્છા તો નથી જ. મારી દ તો એથી ઉભટીજ છે. રમા મારી સાથે છે તેમજ રહે, અને શોભ મારાથી દૂર અન્ય મકાનમાં રહે, એવી ગોઠવણ પણ રમા અ હું ધરું છું. એમ થાય તો મને પૂર્ણ સંતોષ છે. પરંતુ અન્ય સ્ત્રી અને પછી એવી રીતે રહવામાં કાંઈ રસ નથી, એમ તે માને છે માને છે કે અમુક સમયે મારી બદલાઇ ગયેલી લાગણીથી અને પોતાના જલદ સ્વભાવથી બુદ્ધિ થવાનુંજ પરિણામ આવે. આમ તો રમાનો હડ અને ટુંકી દૃષ્ટિ જોઈ છે. તેનો જલદ પણ શુદ્ધ સ્વ મને કદી આકરો લાગ્યો નથી અને લાગવાનો નથી, તેમ લાગણી અત્યારે પણ ફરી નથી, તો તેના આવા ઉપકાર નીચે અ પછી તો નહીંજ ફરે. હું હૃદય કેવી રીતે ખતાવી શકું ? મારાથી માટે જે કાંઈ થઈ શકે તે કરવા હું તૈયાર છું. તો પછી રમા ત મારી ફરજ હું બળવી ચૂક્યો છું. અને લાગણી પોતાની ફરજ સુધી બળવ્યા કરશે એવી આશા રાખું છું.

“હાલ તુર્ત રમાને આપ સમજાવી શકશો એવી આશા શો નહિ; અને શોભનાનાં સંબંધોએ—રમાના એ નીમકહ પુષ્પોએ કોઈથી પણ સમજે એ આશા રાખશો નહિ. રમા પોતે તે સમજાવવા મારી ખાતર તૈયાર છે, પણ તેની પોતાની એક :

પણ બોલવા હિમ્મત નથી ચાલતી, કેમકે ત્યાં તેને બિલકુલ આશા નથી. તો પણ આપ આશા આપી શકતા હો, તો તેપર જીવવા હું તૈયાર છું.

“ એક ગૃહસ્થ તરીકે આટલા વિચારો ક્યાં પછી મારી રાજાની સ્થિતિની ફરજ તરીકે પણ બે વિચાર કરવાના છે:—

‘ રમાને દુઃખ અપાયું જાણી અહીંના કામદાર બેદિલ થાય અગર ચાલ્યો જાય. રમઃ એમ થશે એમ માને છે. હું કાંઈ ચોક્કસ કલ્પના કરી શકતો નથી. મને એવો પણ વિચાર આવે છે કે તે મારો પક્ષ શા માટે ન લે ? તેને મારા જેવા અનુભવ છે. અન્યના પ્રસંગમાં આપવીતી ભૂલી જાય તો તેની એટલી બધી દરકાર શા માટે હોવા જોઈએ ? રાજ્યમાં કદાચ એક મોટો ફેરફાર કરવો પડે પણ તેથી શું ? એજન્સીમાં હું અસ્થિર વિચારનો કદી દેખાઉં તો તેથી પણ શું ? એજન્સી ઈશ્વર નથી. એ એક એવી તરવાર છે જે તેનાથી ડરનાર માટે તરવારજ છે, અને જ્યારે તેનો ડર ગયો ત્યારે એક નેતરની સોટી પણ નથી. રાજ્ય અન્ય કારભારીથી પણ ચાલી શકશે. હાલના કારભારીને આવી રીતે જવાનો કદાચ પ્રસંગ આવે તો મને દુઃખ થશે, પણ એ બહુ નથી. કારભારી ત કિં તે જેવો કારભારી હતો તેવોજ રાખવા હું પોતે જ તૈયાર છું.

“ પરંતુ એક બાબત બહુ સમ્મ છે. મેં તો તેને પણ ફેંકી દીધી છે, પણ તેમ કરવામાં હું અંતઃકરણનો પ્રતિધ્વનિ મેળવી શક્યો નથી. ત્યાં હૃદય ચીરાતું હોય તો ચીરો ફેંકી દેવા પણ મારે તૈયાર રહેવું જોઈએ, એમ મને લાગે છે. જે કાળ ખોવા દીધો, તેણે એક આજ બિના ઉત્પન્ન કરી છે, અને તેજ મોટી અને જરા ઠેરવા જેવી છે. અહીં ધર્મસંકટ છે.

“ અન્યની સ્ત્રીને ઉપાડી જવાર રાજા પ્રજાને કેમ ન્યાય આપી શકશે ? પ્રજા એવા રાજા પાસે શી આશા રાખી શકે ? મને તેમ કરવાને શો હક છે ? હું નબળો બેદરકાર રાજા છું, મહારા રાજ્યમાં નિત્ય કેટલા અન્યાય ચતા હશે, તે પણ કદાચ હું જાણતો નહિ હોઉં

એવો મૂર્ખ છું. છતાં અન્યાય થતો હું જોઈ શકતો નથી, અ અન્યાય કરતાં મને અત્યંત ત્રાસ આવે છે. આ [બના કાયદા આગ મૂકી હોય—તેનો વર ન સમજે તો જે બનવા સંભવ પણ છે— ચુકાદો મારા ગેરલાભમાં થાય. અન્યની બાબતમાં હું પોતે પ તેમજ કઈં. ત્યારે મારા સ્વાર્થની ખાતર કે શોભનાની ખાતર પ હું અન્યાય કઈં? મારે હાથેજ બાણી જોઈને હું અન્યાય કઈં સમાજના ધારાને જોતાં તો તેમ કરવાને હું અધિકારી નથી. પર સમાજ કરતાં ઈશ્વર મોટો છે. પ્રભુ પાસે આ હકીકત મૂકાય તો માફ કૃત્ય વાજબી ન ગણાય? તે બાલાની ખાતર બન આપ કોણ તૈયાર છે? તે બાલા કોને ચાહે છે? તેનો હાથ કોને સોંપ જોઈએ? શું સમાજે માફ જે હતું તે લૂંટી લીધું નથી? અન્ય મને વધારે નથી મળતો? તેનો એ પતિ શું આબરૂની ખાતર પોતાનો દાવો આગળ કરતો નથી? એથી વિશેષ શું? તેની સ્ત્રી ૨ ચાહે છે, એટલું બાણુતાં તો તે તેનો નાશ કરવા તૈયાર થશે. પ્રેમ ક છે? પ્રેમના પદાર્થને શું દુનિયાની ઉપાધિ લૂંટી જશે? મને મા હક તે બાલા પર વધારે લાગે છે. માફ અંતઃકરણ પણ એવી સાક્ષી પૂરે છે. મને લાગે છે કે, મહારી પ્રબંને એ પગલું લ પછી પણ હું અત્યારે ન્યાય આપું છું તેવોજ આપી શકીશ. લો અન્યથા દેખશે તો ભલે દેખે. લોકો શું જીવે છે તે જોવાને બંધાયો નથી. એઓ જે જીવે છે, તે જોઈ છે, એટલું હું હમણાં રાં છું તેથી વિશેષ કાળજી રાખીને બતાવી આપીશ. પણ આમાં ૨ વાત હજી છે જે હૃદયમાં ખટકે છે. હું શોભનાને મેળવવામાં મા રાબની સ્થિતિનો ઉપયોગ કઈં છું. અન્ય કોઈ કદાચ તેમ ન ક શક્યું હોત. પણ જે સ્થિતિએ મને ખઈં જોતાં બધી મુશ્કેલી નાંખ્યો છે, તે શું એક વખત પણ હૃદયની વાતમાં ઉપયોગી થાય? એ સ્થિતિનો ઉપયોગ કરવામાં અન્યાય શું છે?

“ પરંતુ કદાચ આ બધા માંહેનું કશું જ ન બને, કદા આમ થશે અને તેમ થશે એ બધી કલ્પના જ હોય. હું તો ૨ બધા વિચાર કરતો ન હતો, એ વિચાર મને આવતા ન હત

હું બહુતો હતો અને હજી બહુ હું કે દુનિયાનાં તોફાન પોતાની મેળે શમી બાક છે, અને જો તોફાન આવશે તો તેનું ત્યારે જોઈ લેવાશે. રમાએ આ વિચારો આપ્યા છે. તેણે આપ્યા તેનો મેં નિકાલ કરી નાંખ્યો. પરંતુ તે સાચી છે. આ બધા વિચારો કરવાની જરૂર હતી. આપ પણ કરશો.

“ પણ તે બાલાનું હૃદય મને નહીં ચાહતું હોય તો ? મારા તરફ હવે તેને ધિક્કાર આવ્યો. હશે તો ? અહો ! એક વખત જેને હૃદય ચાહતું તેને છેક ધિક્કારવા જેવી સ્થિતિ કેટલાં દરો પછી આવે છે ? મને તે સ્થિતિનો અનુભવ નથી, પણ હું કલ્પી શકું છું કે પ્રેમ ધિક્કાર થઈ બાક ત્યાર પહેલાં હબારો વખત હૃદય ચીરાઈ જતું હશે. એ ધિક્કાર કેટલો બધો ચાહવા જેવો છે ? અને હું તો એ ધિક્કારને લાયકજ છું. કદાચ દુનિયાદારીની શરમથી હવે તે મારી થવા નહિ ઇચ્છે એ સ્થિતિમાં તેને મૂકનાર હું જ છું. તેને માટે હું સિવાય બીજા કોને શિક્ષા થવી જોઈએ ? તે મને ચાહતી એ માનતાં મને બહુ વર્ષો જોઈશે, ને એટલું સમજાયા પછી એ શું ? હું તેને નહિ ચાહતો હોઉં, એ આ ઝિંદગીમાં ન બને તેવું લાગે છે. હું તેનો ફકીર થઈ રહીશ, બધા સ્થૂલ વૈભવને ફેંકી દઈશ. તેની એક છબી રમા પાસેથી માગી લઈશ. શું રમા મને છેલ્લે એટલું નહિ કરાવી આપે ? મારાથી જીવાશે તેટલું હું જીવીશ. નહિ જીવી શકાય તો મરી જવું એ વાત બહુ ટૂંકી છે. પણ શા માટે મરીશ ? મારી ઝિંદગી રસ વિનાની નહિ હોય.

“ મેં આપને બહુ ઉપાધિમાં નાંખ્યા છે, પરંતુ ‘ યારો મસ્તોની ખુશારીની તૈયારી છે. ’

“ આનો ઉત્તર લખવા આપ ચિંતામાં પડશો નહિ. કાંઈ ચોક્કસ વિચારો આપને આપવાનું પ્રાપ્ત થતાં તે મેં કર્યું છે. હું ફરી ઉતાવળ કરું છું, એમ માનશો નહિ.

સર્વદા આપનો
સુરસિંહ.

કથામંજરી-ભાગ પહેલો.

(સોનેરી નામનું સુંદર પુસ્તક—કિંમત-રૂ. બે.)

પહેલા કોઈ મંથનમાં ન આવેલી વિદ્વાન લેખકોની ખાસ યુટી કહેલી સ્નેહજીવનની નીચેની સોળ વાતો પુસ્તકમાં છે:—

- ૧ વેપધારી. (રા. રા. જગનલાલ હરિલાલ પંડ્યા; બી. એ.),
- ૨ તારાનું અભિજ્ઞાન. (રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ),
- ૩ એક રાત્રી. (ડો. સ્વીન્ડનાથ ટાગોર), ૪ અપરિચિતા. (રા. રા. ભગવાનલાલ ગીરજશંકર ભટ), ૫ મણી. (રા. રા. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર; બી. એ.), ૬ વોસમી સહીની શકુંતલા. (રા. રા. વૈકુંઠલાલ શ્રીપતરાય ઠાકોર; બી. એ.) ૭ દેહલત (સ્વ. ભાઈ રણજીતરામ વાવાભાઈ મહેતા; બી. એ.) ૮ સુમનનો સંતાપ (રા. રા. ઈન્દુલાલ કે. યાગ્નિક; બી. એ. એલએલ. બી.) ૯ લગ્ન. (સૌ. શારદા મહેતા; બી. એ.) ૧૦ “ ગરબાવાળી. ” ૧૧ પૈસો કે પ્રેમ ? (રા. રા. ચંપકલાલ એચ. ભગુડીઆ; બી. એ.) ૧૨ વિચિત્ર સ્વયંવર. ૧૩ રેણુકા. (રા. રા. ગોકળદાસ ડી. રાયચુરા), ૧૪ સ્નેહપ્રેક્ષા કે સાન ? ૧૫ પ્રિયબાલા. (રા. રા. ડાહ્યાભાઈ લક્ષ્મણ પટેલ) ૧૬ લલિત-માધુરી. (રા. રા. જગજીવન કાળીદાસ પાઠક. લગભગ ૮૦ પૃષ્ઠની મોટી સ્નેહવાર્તા.)

આ પુસ્તક સુંબઠ યુનિવર્સિટીએ ૧૯૨૩ ની સાલની સ્કૂલ-લિવિંગ મેટ્રીકની પરીક્ષામાં ટેકસ્ટબુક વરીકે પસંદ કર્યું છે.

ધર્મપાળ.

(બુદ્ધ સમયની ઐતિહાસિક નવલકથા). : ગુજરાતી સાહિત્યમાં પ્રાચીન ભારતવર્ષની જહોજલાલીનું દિગ્દર્શન કરાવનાર ઐતિહાસિક નવલકથાઓ માત્ર આંગળીના વેદા ઉપર ગણી શકાય એટલીજ છે. અંગ્રેજી સાહિત્યમાં મિસર અને બાબીલોનના પ્રાચીન ઇતિહાસના આધારે ઘણી નવલકથા રચવામાં આવી છે, અને તેથી સભ્ય જગતમાં એ બંને પ્રાચીન દેશોની સારી પેઠે ખ્યાલિ પ્રસરી ગઈ છે. પ્રસ્તુત નવલકથા પણ તેવાજ હેતુથી ભારતવર્ષના પ્રાચીન ઇતિહાસના આધારે તથા ઐશ્વર્ય સમયને અનુસરી લખવામાં આવેલી હોવાથી તેની વસ્તુસંકલના અત્યંત ઉત્તમ હોવા ઉપરાંત તદ્દન નિર્દોષ છે. પાકું પુસ્તક છે. કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

કથામંજરી-ભાગ બીજો.

(મોટાં પૃષ્ઠ ૩૦૦ સોનેરી સુંદર બંધાઈ-કિમત રૂ. ત્રણ)
આ ભાગમાં વિદ્વાન્ લેખકોની નીચેની યાદ વાતો-કથાઓ-છે.

૧ નિર્મળા (લગભગ ૧૦૦ પૃષ્ઠની અપ્રસિદ્ધ પવિત્ર સ્નેહ-કથા), ૨ ગુલછરીના બાગમાં ગુલાબ. (લેખક મી. શિયાવલ્લભ નસરવાનજી મોજીઆ; પારસી સંસારી સ્નેહકથા.) બે મૃગનાયક. (જીવનલાલ અમરશી મહેતા, આત્મભોગ વડે પરમાર્થ સાધનની અપ્રસિદ્ધ કરણ કથા.) ૪ સુખી રાજકુમાર. (રા. રા. સવાઈલાલ ચુનીલાલ યાજ્ઞિક, ઉપલીજ કથાના સિદ્ધાંતવાળી કથા.), ૫ એક સ્વપ્ન. (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા, એમ. એ. એલએલ. બી.), ૬ મહનનો મનોરથ. (રા. રા. મોહનલાલ પાર્વતીશંકર દવે, એમ. એ. એલએલ. બી. ચાલુ જમાનાના ઉછરતા યુવક અને પ્રેમી જીવનનું એક સુંદર દ્રશ્ય.) ૭ નિર્ભયતાની મૂર્તિ. (લે. શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રાચાર્યજી.), ૮ માછીની છોકરી (રા. રા. ડાહ્યાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા.), ૯ ચતુર્મુખ-ચાર મુખનું કૌતુક. (રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ, બી. એ. એલએલ. બી. યુદ્ધિચાતુર્યની અદ્ભુત વાર્તા), ૧૦ યુદ્ધ-દાર બંધ (રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ. બી. એ. એલએલ. બી. યુદ્ધિચાતુર્યની અદ્ભુત વાર્તા), ૧૧ વિચિત્ર વિલ. (રા. રા. પુષ્કરરાવ વામનરાવ મહેતા) ૧૨ હીરા માણેકની માટી ખાણ. (રા. રા. મણિશંકર રતનજી ભટ્ટ.), ૧૩ દુઃખમાંથી સુખ. (સ્વ. રાજકવિ કલાપી.), ૧૪ માટલૂમિ પ્રત્યેનો પ્રેમ. (એક સત્ય ઘટના).

હાસ્ય કથામંજરી-ભાગ પહેલો

(કથામંજરીના ત્રીજા ભાગ રૂપે.)

રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામે લખેલો ઉપોદ્ધાત, રા. રા. મોતીભાઈ નરસિંહલાલ અમીને લખેલી “ પટેલપોથી ” ની પ્રસ્તાવના તથા રા. રા. મોહનલાલ માર્વતીશંકર દવેનો “ હાસ્યરસ ” વિશેનો નિબંધ, અને સામજિક તથા સાહિત્યવિષયક હાસ્યરસિક કટાક્ષમય ૨૭ લેખો, વાતો, સ્કેચ વગેરેનો આ અત્યંત રમુજ સંચલ છે. આ માપનાંજ પૃષ્ઠ ૨૫૦ ઉપરાંત ગ્લેજ કાગળ ને સોનેરી નાખનું સુંદર પુઠું. 1 કં. રૂ. બે.

પાપ અને પ્રશ્નાત્તાપ.

આ નવલકથાના પુસ્તકની ઉપયોગીતા અને ઉત્તમતા માટે સા. શ્રી રણછોડભાઈ કેદયરામ, સા. શ્રી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, ભાવનગરના દીવાન રા. રા. મોરારજી આણંદજી તન્ના, વગેરે ગૃહસ્થોના ઉત્તમ અભિપ્રાયો છે. પહેલો ભાગ ખલાસ થવાથી બીજી આવૃત્તિ થઈ છે.

આ નવલકથામાં માણસ પોતાની રહેણી દરખી ઉપર કામુ ન રાખે તો તે અબ્યાજતામાં પણ પાપના ખાડામાં કેતી રીતે ઉતરતો જાય છે, અને તેનું પરિણામ કેવું ભયંકર આવે છે તે, તેમજ તેનું ભાન તેને થતાં કેવો પશ્ચાત્તાપ કરવાનો પ્રસંગ આવે છે, અને અંતરના સાચા પશ્ચાત્તાપથી બગડેલી બાજી ધન્યર કેવી રીતે સુધારે છે, વગેરે બહુ સરસ રીતે દર્શાવેલું છે. અન્યરચના એવી ઉત્તમ થયેલી છે કે પહેલો ભાગ વાંચ્યા પછી બીજો ભાગ વાંચ્યા વગર મનને સંતોષ વળતો નથી, ને બીજા ભાગમાં પણ છેવટનો કેટલોક ભાગ એવો ઉત્તમ છે કે તે વાંચતાં “સરસ્વતીચંદ્ર”ના ચોથા ભાગમાંના સરસ્વતીચંદ્રના સ્વપ્નદર્શનનો ખ્યાલ આવે છે. બે ભાગ સાથે પાકા પુંઠામાં બાંધેલાની કિંમત રૂ. બે.

ચક્રવર્તી અશોક.

અર્ધ ઐતિહાસિક તેમજ ધાર્મિક નવલકથા.

મોટા કદનાં પૃષ્ઠ ૩૫૦ પુઠું પાકું. કિંમત રૂ. અઠી.

બૌદ્ધ ધર્મના પ્રવર્તક સમ્રાટ અશોકના જીવનમાંના અનેક ધર્મચુહોમાંના એક કલિંગ યુદ્ધના મુખ્ય કથાભાગ ઉપર આ નવલકથા રચાઈ છે. અશોક એક સમયે ધાતકી અને ક્રૂર સ્વભાવનો હતો તે જ કલિંગના યુદ્ધ પછી એકદમ કેવો બદલાઈ ગયો તેમજ તેમનું જીવનસૂત્ર કેવી રીતે ફરી ગયું તેના તાદૃશ ચિત્ર ઉપરાંત કપટી યુદ્ધિમતિ, સંપુષ્ટાચાર્ય, અને કાવત્રાંખોર કલાવતી, વગેરે દારા રાજકીય ખટપટનો સુંદર દેખાવ આમાં દૃશ્યમાન થાય છે. કલિંગ યુવરાજ જીતેન્દ્રનું ઉત્તમ ચારિત્ર, મૃગેન્દ્રરાજની કન્યા શોભના તેમજ ધન્દિરાનો નિર્ભય પ્રેમ, ચિદાનંદ, ઉપગુપ્ત, અને મોગલીપુત્ર તિષ્ઠ જેવા ધર્માચાર્યોની ધર્મપરાયણતા વગેરે વડે આ નવલકથા એટલી તો મોહક તથા બોધક થઈ છે કે પુરી કર્યા વગર હાથમાંથી મુકવીજ ગમે નહીં. આવી ઐતિહાસિક નવલકથા આ એકજ છે.

લખો—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા.

૧. પારમશરેડ—અમદાવાદ.

શુદ્ધિ પત્ર

(મહત્વની ભૂલોનું)

૫૯	૫કિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯	૨	૫૯	૨૫૯
"	૨૩	તે	તે
૧૨	૨૨	૬૬	૬૬
૧	૧	આલમ	લાઝિમ
"	૮	કરુ	કરું
"	"	લિયાબાને	બિયાબાને
"	૧૨	પરેશાણુ	પરેશાની
૪	૯	હયું	હેયું
"	"	અશુથી	અશુથી
"	૧૧	અશુ	અશુ
૫	મથાળું	તા	તારા
"	૧૦	માંલા	માલા
"	૧૨	કયું	કર્યું
"	૧૭	યે	મે
૮	૨	રહું	રહું
"	૫	સુશ્રુ	સુશ્રું
"	૯	નિઠાસે	નિઠાસે
૮	૧૮	સ્વ	સ્વ
૧૯	૫	પ્રહર્ષ	હર્ષ
૨૧	૭	દય	હદય
"	૧૦	સાહુ	સાહુ
"	૧૭	હદય	હદય
"	૧૮	દૂધટ	દૂધટ
૨૨	૮	સૌ	સૌ
"	૯	વિદ્યુત	વિદ્યુત
૨૪	૨	શીતાળ	શીતળા
૩૧	૨૧	ન્યન	ન્યૂન
૪૧	૧૪	અશ્ર	અશ્રુ

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४२	६	भरम	भनी भरम
"	१०	दुःपडाह	दुःपडाह
"	१३	दिध	दिधा
४४	७	कुलडां	कुलडां
४६	१६	हभार	हभारा
५२	१६	हे	हो
६६	७	मेध	मेधनी
७०	१८	यधने	यधने
"	२१	रस	रिस
७४	१३	नधी	प्रीतधी
८२	६	वण	वेण
८३	८	ते प्रियानी	तेनी प्रियाना
८७	४	नयन	नयन
८८	४	वीषु	वीषु
९३	१३	इःभकर	दुःभकर
९७	३	सन्तो	समन्तो
९८	७	अ	अे
"	२२	योड	योडा
९९	११	सम शे	समन्शे
"	१३	तु	तुन्
१०६	४	भांग	भाजं
"	११	अरभा	आरभा
"	२२	त	ते
१०७	१६	अ	अं
११०	१०	प्रलुक्षी	प्रलुथी
"	१२	प्राढ	प्रीढ
११६	७	हयां	हेयां
"	१६	भम	नाम
१३१	३	रम	रभा
१३२	११	अमे	अमे
१४५	४	नक्षयान	नक्षपान

પૃષ્ઠ	પાંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫૧	૧	કયાથી	કયાથી
૧૫૨	૧	ની	નીતિ
૧૫૭	૧૧	જતો	જેતો
૧૫૮	૧૯	ખર્જ	ખર્જ ને
૧૬૦	૧૪	પિયુ	પિયુ
૧૬૫	૬	વઘક	વેઘક
”	૭	કૂપી	કુંપી
”	૯	સારે	સારે
૧૭૦	૧	ચાતા	ચાતાં
”	૧૪	બલ વૃન્દ	બાલવૃન્દ
૧૭૧	૨	ધસી	ધુસી
”	૧૩	ક	કું
૧૭૨	૧૦	ઉઘેડનારા	ઉઘેડનારાં
૧૭૪	(મથાણું)	ટેલીયા	ટેલીયો
૧૭૫	૮	આપવો	આપવો
૧૭૬	૧૩	ચોટી	ચોટા
”	૧૫	રહેતા	રહેતાં
૧૭૮	૧	જહા	જહાં
૧૭૯	૧૩	વસન્તા	વસન્ત
”	”	રૂપાળો	રૂપાળે
૧૯૪	૩	કાં કાઠીઓ	કાઠીઓ
૧૯૪	૧૬	સુતા	સુતાં
૨૦૦	૪	દિનો	દિનો
૨૦૧	૪	દિયો	દિયો
”	૫	એ	ને
૨૦૪	૬	દિવબર	દિવબર
૨૦૫	૧૨	છાંટી	પાસે
”	૧૩	કંઠ પાસે	છાંટી
૨૦૬	૧૬	હાદય	હૃદય
૨૦૭	૧૮	અશ્રુ	અશ્રુ
૨૦૬	૧૪	હનદય	હૃદય

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૦૯	૮	હૃદય	હૃદય
૨૦૯	૧૦	હૃદય	હૃદય
૨૧૦	૨	હવદય	હૃદય
૨૧૧	૧૧ અને ૧૨	હૃદય	હૃદય
૨૧૨	૧	ને	ન
"	૯	અ	આ
"	૧૦	હૃદય	હૃદય
"	૧૩	જગરનો	જગર તે
૨૧૩	૭	અહો !	અહો ! એ
૨૧૫	૧૬	હવદય	હૃદય
૨૧૭	૨૦	પ્રિય	પ્રિય
૨૧૮	૮	એ દલ	એ મુજ દિ
"	૧૧	કાણુ	કાણુ
૨૨૦	૯	મેળદાસને	મૂળદાસને
૨૨૦	૧૮	પ્રિય	પ્રિય
૨૨૦	૧૯	ઠેરસે	ઠેરશે
૨૨૧	૬	ખારણેથી	ખારણે તે
"	"	મ્હારે	મ્હારે તો
"	૭	થાશે	થશે
"	૧૦	કપમ	કપમ
૨૨૩	૭	અકરંઝી	એકરંઝી
૨૨૪	૧૨	એ	એજ
૨૨૬	૪	હૃદય	હૃદય
૨૨૮	૬	જીવિક	જીવિત
"	૧૮	છઠે	ઉઠે
૨૩૦	મથાણું	મેન	મને
"	૧૫	હરત	દ ત
૨૩૧	૧૧	દ ॥	દ્યા
"	૧૫	ધડ્યાં	ધડક્યાં
"	૨૦	થયુ	ખને
"	૨૧	અખરે છે	એ ખરે છે

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૨	૧૦	હથે	હૈથે
૨૩૩	૨	સાધવાનાં	સાધવાનાં
"	૪	મોહ	સહુ મોહ
૨૩૫	૪	ચક્રો	ચક્રો
૨૩૯	૨	ગંદકી	ગંડકી
૨૪૦	૨	સ્થિતિન	સ્થિતિની
"	૧૪	હયું	હૈયું
૨૪૧	૧૪	ચિન્તા	ચિન્તા
૨૪૪	૬	ઉન્દારો	ઉદ્ગારો
"	૧૬	અદધિ	ઉધિ
"	૧૮	અસક્ત	આસક્ત
"	૨૧	ચક	ચક
૨૪૫	૬	સનેહ	સ્નેહ
૨૪૬	૩	સ્થર નહીં	નહીં
૨૪૭	૮	અમ	એમ
૨૪૮	૫	આજે	આજે
"	મથાળું	રૂણ	ઋણ
૨૪૯	૬	જે	જે
"	૨૧	નવ ભેદ	ભેદ
૨૫૦	૮	ખેચાં	ખેચાં
"	૧૭	હસ્ત	હસ્ત
૨૫૨	૧	ખેંચાઇ	ખેંચાઇ
"	૧૫	કોને	તોને
૨૫૪	૧૭	મૂર્તિ	મૂર્તિ
"	૧૮	હયાનાં	હૈયાનાં
૨૫૫	૨	મહાંડ	મહાંડ
"	૨	રહો	રહી
૨૫૫	૬	ચોઠી	ચોઠી
૨૫૬	૭	એ	એજ
૨૫૭	૧૦	સ્વમ	સ્વમ
૨૫૮	૧૦	જે	જે
"	૧૧	ધણાં	ધણાં

५९	पांक्त	अशुद्ध	शुद्ध
"	१७	भजे	सभे
२५६	४	सान्ति	शान्ति
"	११	स्मरे	स्मरे
"	१२	स्थिति	स्थिति
"	१४	आधि	आधि
२६०	३	स्वाद	स्वाद
२६२	४	दय	दय
"	६	अनी	अधीनी
"	१४	तर्ही	तर्ही
२६५	४	धडी	धडी
२६६	१४	प्रतिग	प्रतिग
२६६	४	सङ्	सङ्
"	७	वृक्षो अमरथी	वृक्षोथी अमर
"	१६	कविनयथी	कविनयनथी
२७०	२	अंयु	अंयु
"	१२	अष्टि सधणा	सष्टि सधणा
"	१७	कल्यु	कल्यु पडे
"	१६	कुसुम	कुसुम
"	"	शुं मृदुता	शु न मृदुता
२७१	२	भीडी	भीडी
"	६	हयुं कय	हैयुं कय
"	१६	प्रति	प्रति
२७२	२	अक्य	अक्य
"	१६	स्थल	स्थूल
२७३	३	आर्द्र	आर्द्र
"	२१	पूढय	हूढय
२७४	मथाणु	तहोरी	तहारी
२७६	६	कूर	कूर
२७७	११	अिता	अिता
"	१४	सानी	शानी
"	१६	आली	आली
२७४	८	तर्ही	तर्ही
२८०	१८	हूढय	हूढय

५४	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३३५	१३	सिन्ध	सिन्धु
३५३	मथाणु'	नुं	हुं
३५५	१३	छे	छो
३५७	३	प्रयास	प्रयास
३६२	५	सुथुता	सुथुताः
३६३	७	अहोअहो	अहो
४०५	४	सा	सा
"	६	हरे	हरे
४१३	६	अभिन	अभित
४१६	२०	त्वां	त्वां सुञ्
४२१	२	उपर	उर
४२५	१४	अ	अ
४३६	४	रे	रे
४३७	१	वातवा	वात
४४०	८	र ह्या	रह्या
४४३	६	कहीश	कहा
४४५	१	वती	वण्
४५२	२	मरणु नं	मरणु नः
४६७	१६	भोलतां	भोलेला
४६८	६	वरीनुं	वैरीनुं
५७५	१०	अहोउपअहो	अहोउपअहो
४७७	३	स्मितवाणा	स्मिताणा
"	२०	भलित	भलिन
४७८	२	विना	विना
"	१५	न भोवायां	ना भोवाय
४८०	१८	हुंञ्	हुंञ्
४८५	११	सा	साञ्
४८६	१३	ञे	छे
४८७	८	देवादारने	देवादारने
४८८	१०	भोल	कां भोल
४८९	१८	याहे	याहेः

५४	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२८१	मथातुं	ऐक	एक
२८२	४	गीती	गीती
२८६	३	देवी	देवी
२८७	२	सिथिल	शिथिल
२८८	२०	नयने	नयनेना
२८९	१४	प्रितभा	प्रतिभा
"	२८	प्रित	प्रति
२९०	१७	छन्दय	छन्दय
२९१	१६	रहीश	कहीश
"	१९	अष्ठी	श्रेष्ठी
२९४	८	व्याप्ये	व्याप्ये
२९५	३	हयुं	हैयुं
"	४	लुटवानुं	लुटावानुं
३००	१७	अनन्ती	अनन्तानी
"	२१	जपथीज	जपथीज
३०२	३	असुर	असुर
"	१०	देवी	देवी
३०३	१३	रश	रस
३०७	१५	के	के
३०८	२	ओ	ओ ते
"	५	प्रथय	प्रथय
"	८	संयोगनी	संयोगिनी
"	१६	कोष्ठनी	कोष्ठ
३०९	४	भेडवाने	भेडवाने
३१२	१२	रंग	रंजे
३१४	३	भारी	भारी
३१७	१३	अडती	अडती भरती
"	१४	प्रथय	प्रथय
३१९	१	तु	तुंज
३२०	६	थाय	थाय
"	१८	आ	आ
३३३	१९	थडे	भडे

વનમાં એક પ્રભાત.

ભું ભું ભું ગુંજ પ્રેમી પટપદ કમલે અર્ધ ખીલ્યું રહ્યું એ,
જે, તે બાલાકું લેલો નિજ કર જલમાં મૂજતો આ ઝખોળે !
માની પ્યારી મનાવે મુખ પર ખરતાં આંસુડાં લૂછતો એ,
અંકે લીધી, હસાવી, નરમ વચન એ નેત્ર કેવાં વદે છે !

કાન્તા ને કાન્ત હીંચે, તનમન દ્વયનાં એક છે સ્નેહભીનાં,
નાનાં મોટાં સુરંગી મધુર ચળકતાં હીંચકાવે રસીલાં;
રાતી નીલી મધુ પી કુમુદિની પરથી કૂદડી રંગવાળી,
પીળો પ્યારો હિમાંશુ નિરખી લટકતો બાપડી ચિમળાઈ !

કુંળું મ્હેં એ છળીલું હૃદયજ્વરખળાપે નીચાણું નમ્યું છે,
કમ્પે બાલા બિચારાં થરથર, બદને સ્વેદન રેલ ચાલે;
આહા ! સ્નેહી ! તમારે જળ પર વસવું, સાથ છે રાત દહાડો
બુઢાં પ્રેમી તમારાં દિલ પણ અળગાં, આમ રોવો હસો છો !

ત્યાં પેલું જો હરિણું નહતટ પર એ ચાવતું ઘાસ લીલું,
આછાં રૂડાં રૂપેરી કિરણુ રવિતણાંએ બધું ઘાસ છાયું;
વૃક્ષોનાં ઝુંડ ઉંચાં પર ઢળકી રહી વેલડી કુંમળી જો,
પુષ્પોના પુંજ ઝમ્યા વિવિધ વિલસતા આ રૂપાળા લળ્યા, જો !

કુંજેમાં ત્યાં ઉડતું બુલબુલ રમતું બેસતું ને ફરતું,
ઓ ! ત્યાં બેઠું લપી ચંડુલ ગુલ પર જો વાણી મીઠી લવન્તું;
ત્યાં આકાશે પડયો છે સ્થિર ઘનકટકો શ્વેત ને પિંગળો તે,
તેજસ્વી એ ડગે છે નિજ રૂપ મહલી, શાન્ત પાછો થયો છે.

તારો તૂટ્યો નલેથી ખરર ખરતો, તોપગોળો વછૂટ્યો,
 રાતો વન્દિલભૂકો ભડભડ બળતો આભમાં ઉડી આલ્યો;
 ગંગાનો ધોધ ફાટ્યો ગિરિશિર પરથી, રામનું બાણ છૂટ્યું,
 તેવો તે શુંગવાળો મૃગ જલઝરણું ફાળથી ફૂદી આલ્યો !

ઉભો ત્યાં સિંહરાજા ઘરઘર ઘરે, જોરથી ત્રાડ દેતો,
 ડોલાવ્યા ડુંગરોને. રવિ પણ ચમક્યો લાલ અંગાર જેવો;
 પક્ષી બોલે ન આલે, દુમ પણ ધણુણ્યાં, પૃથ્વી ધુલુ રહી આ !
 આ તે અદ્વાંડ ફાટ્યું ! પ્રલય થઈ ગયો ! શંભુએ શંખ ફૂંક્યા !

આલિંગે ભવ્ય બીલા નહસરજલને, પ્રેમમાં મસ્ત ડોલે,
 ઉડી ગાઝે સુરનેહી હૃદય હૃદયના સત્ત્વને જેમ પ્રેમે !
 ધેલા હું એ રમું છું ! તનમન લપટયાં ! રમ્ય છું, એક હું છું !
 વેલી, શૃષ્ણો, નદી, ને ગિરિ, નભ, ઝરણે લીન હું સર્વદા છું !

૧૯-૯ ૨૨.

કલાપિનો કેકારવ.

ફકીરી હાલ.

અરે ઉલ્કત ! અચે ખેગમ ! લીધી દિલખર, હતું ગલિમ ?
હતું જે ખેહિશ્ત ધર્મ જહાન્નમ : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

ગયું આ ઝિંદગીતું નર : હવે જહાંગીર ખે પરવા :
તું લૂંટીની નથી ધરવા : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

ન ધારું હું કદી કફની : દખ્ત દિલ પર ન સારું આક :
ન પરવા વા છે કિસ્મતની : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હવે દરખત પર ચડવું : ખુલખુલ મ્હારું હું હું હું :
કર નાગો ખિયાલાને : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હતો જે હું, હતું જે હું, નથી તે તો, નથી હું હું :
ગયું છુટી : ગયું ઉડી : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

હવે આ દમ નથી દમમાં : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !
ખરેશાબુ જ છે રાહત : ફકીરી હાલ મ્હારો છે !

૧૫-૧૦-૯૨

મધુકરની વિજ્ઞાપ્તિ.

૩૩૩૩૩૩૩૩

અરે રે ! પુષ્પ ! આ ભમરો મરે છે હો : મરે છે હો !
નમેરું થઈશ શું, વહાલા ! હું ત્હારો છું : તું મ્હારો થા !

તું ખીડાતાં હું ખીડાઉં : તું ખીલે, તો હું ગુંજું છું :
ન ભાગી પુષ્પ ખીબનો : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

અરે ! તું ભૂંગ ખીબ જો ભ્રમણ કરતા કુલે કુલે :
કદી મ્હારી ન રીતિ એ : હું ત્હારો છું તું તું મ્હારું થા !

કંટક કાપી નાખી દે : ભ્રમર છાતીથી ચાંપી લે :
તું શોભે સર્વદા હુથી : હું ત્હારો છું તું મ્હારું થા !

હું ત્હારો ને ન તું મ્હારું, ન રીતિ એ રતિની છે :
કદર તું પ્રેમીની કર, તો હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

તપું છું હું : બળું છું હું મરું છું હું અરે ખારા
તું મકરંદ ઘાંટી લે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

આ તો સ્વપ્ન દુકું છે : હું ગુંજી લઉં : તું ખીલી લે !
થરો પલમાં અરે ! હા ! શું ? હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

સુક્રોમલ તું ખરી બરો : ભ્રમર ત્હારો મરી બરો :
આખિરની ગતિ એ છે : હું ત્હારો છું : તું મ્હારું થા !

૨-૧૧-૬૨

હૃદયકમલની જૂઠી આશા.

રે ભોળી ! જલજુલતી કમલિની ? કાં ભુલ ? વહાલી સખી—
જોઈ પુર્વ દિશામુખે પ્રસરતી લાલાશ આ ઉજળી ?

આશા વ્યર્થ ધરે રવિ સુકરની સંધ્યાસમે, ખાપલા !
એ તો હિમપતિ શશી નિકળશે, ના ના પતિ, હે હલા !

આ પોચું દિલ તું સમું સુમન છે, તેણે ગ્રહી આશંતી :
જાણ્યું સ્વયં થઈ પ્રકૃત કરશે પ્રેમી તણી પ્રીતડી :

ના તે તે નિકળી હતી શશી સખી, હિમે હણ્યું કાળજી :
જૂઠી આશા દઝાડતી સુમનને, ભુલે ન તે જાલ તું !

૪-૧૧-૯૨.

ખોઝાં પ્રેમી.

કમલ ભોળું, કુમુદ ભોળું, અમર ભોળો, દિવાનાં છે,
ને નેનું ન તે તેનું, પ્રેમી પ્રેમી જૂઠાનાં !

અમર ગુને કમલ કુમુદ, ન જેને છે કદર તેની,
દિલ તેઆ તણા નભમાં, પ્રેમી પ્રેમી જૂઠાનાં !

કમલ પ્રેમી રવિનું ને, કુમુદ ખાજ્યું શશીને ને,
ફરે ઊંચા તે ઘેરના, પ્રેમી પ્રેમી જૂઠાનાં !

કમલ, ભમરા, કુમુદ જેવું હૃદયે મ્હારૂ ખરે ભોળું,
કુદે, આજે, પડે પાછું, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

ઇચ્છે દાસ થાવાને, ન કોઈ સખતું તેને,
બિચારૂ દિલ આ કહે છે, “ પ્રેમી પહાડ પાણી છે ! ”

મનુની પ્રીત દીડી મેં, ઝાકળમોતી જેવી તે,
લાડુ લાકડાનો સનેહ, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

હવે મનજી મુસાફર તું; અહેતર જા બિયાબાને;
કરી લે પ્રીત પક્ષીથી, પ્રેમી પહાડ પાણી છે !

નિઃશ્વાસે ભર્યું હયું, અશુથી ભર્યાં ચક્ષુ;
મગજ બળતું કહે છે : “ હા ! પ્રેમી પહાડ પાણી છે ! ”

૯-૧૧-૯૨.

પરિતાપ.

દિલ અશુ થકી પલળ્યું, છલક્યું :

દપટ્યું દિલમાં દિલનું કુખડું :

ન સખો ન સખિ દિલથી લપટ્યું :

ફટકયો ભટકું ! ફટકયો ભટકું !

નથી ભાન હવે :

નથી હામ હવે :

નવ પ્રીતિની સારીથી હું ભટકું :

નવ કો મનમાં કદી હું ખટકું :

नथी आरा भनेः आवकाश भनेः
लटकं इटक्यो ! इटक्यो लटकं !

भन हृषं हवे-
भन शोक हवे-

तज निर्द्वेज ! तुः तज तुः तज तुं !
मुज प्रेम हवे दरीये पटकं !

मुज प्राण न कां दरिये पटकं !
इटकयो ! इटक्यो ! लटकं ! लटकं !

२७-११-६२.

चारामैत्रिक मुग्ध प्रेम.

संधाडी प्रेमदारी मे, भयाची मिष्ट गोष्टी मे,
पेरावी प्रेममांदा मे, जगावी प्रेमज्योति मे !

उडाव्युं पक्षी प्रीतिनुं, जीव्युं सुपुण्य यक्षुनुं,
कराव्युं स्नान प्रीतिनुं, कर्ण मे पान प्रीतिनुं !

सुधाना नीरमां न्हायां, अमे प्रेमी रम्यां म्हाल्यां,
पडयो त्यां स्नेहकांसांमां, छुटयां ते ना वधुटयां ना !

मदिरा नेत्रनभरांनो पी पी लान लुल्योःहुंः
थयो हुं होला ! ते होली ! थयो ते हुं ! थध ते हुं

पछी रतिनाप जीव्युं चं कपाणे हाथ दध दरिये !
गोणे के भयावे ते सुकानी प्राणधारी छे !

३०-११-६२.

અશ્રુસ્થાન.

ના પાડ હે મન અરે ! કદિ પ્રેમખિન્દુઃ
 ના ઢોળ હે મન ! અરે ! કદિ પ્રેમસિન્ધુઃ
 ના રેડ અમૃતઝરો કદિ પ્રેમઘ્નિન્દુઃ
 નીચોવ ના રસભયુઃ કદિ પ્રેમલીપ્તુ !

નિશ્વાસ અશ્રુ દપટી ધર ધીર સ્નેહી :
 ના રોળ ક્ષાર ભૂમિમાં કુલડાં સુપ્રેમીઃ
 હૈયે દબાય કદિ ભે કુમળું સુહૈયું,
 રો રો ભલે ટપકતે નયને પછી તું.

રો વા ભલે વિજન કો કહિં સ્થાન શોધીઃ
 આંસુ ભલે વિખરતાં રડતાં સુમોતીઃ
 જળ જંગલે નિડર તું પડ વૃક્ષખોળે,
 અંસુઝરો જલઝરેજ વરાળ ખોળે !

૧૩-૧૨-૯૨

૧૩મું.

હકીમ કે તખીખની તલબ નથી મને !
 નક્સની પરવા નથી: ન ઈશકની મને !

માશુક નથી મિસ્કીન છું: જહાંગીર છું મને
 ખલકની તમા નથી: સુલતાન છું મને !

પરિવાર મહારો હું જ છું : મસ્તાન છું મને !
 બેઝાર હું આને કરું : ગલતાન છું મને !
 પ્રેમગુલ ચુમ્યાં ઘણાં : ખાર લોંકાયા મને !
 દરે--ખૂન દિલ દર્દ--કર્તા દસ્ત લાધ્યું ના મને !
 સખા બેયા મેં ઘણા : સખી બેઇ એક મેં !
 ઉમેદ બર આવી નહીં : શું કહું ખાલેક નકને !
 દ્વૈત પ્રેમી ને હતો અદ્વૈતપ્રેમી હું થયા !
 બ્રહ્માંડ મહારું : બ્રહ્મ મહારું : બ્રહ્મવાદી હું થયા !

૧૪-૧૨-૯૨

૬:૬:૬:૬:૬:૬:

દિલને રજા.

૩:૩:૩:૬:૬:૬

કાંટે કે ન કાંટે તું, ચીરા કે ન ચીરા તું,
 અરે દિલ ! તેં કર્યો બેહાલ : મારે કે ન મારે તું
 ભલે ધડકી રહે છાનું, ભલે બળી કોયલા થા તું
 ખરીબ તું મને તો શું ? ડરી બ તું મને તો શું ?
 રખે કાંટો તને લાગો, કમલ બણી તને રાખ્યું,
 પરંતુ તુંજ કાંટો છે, ઉડી બ તું : ગળી બ તું !
 દુનિયા છે તને ખારી, હવે છે તું મને ખાઈ,
 તું કોઇનું નથી તો હું ન તહારો છું ન મહારું તું !

બુદ્ધિ પ્રીતિ ગઈ તૂટી ! નથી તૂટી તણી ખૂટી !
ખુટી ગઈ વાટ દીવાની, પછી બળવું રહ્યું ક્યાંથી ?

હવે બ્રહ્માંડમાં હું છું : હવે બ્રહ્માંડમાં તું છે :
પ્રીતિ તો આપણી એ છે ! મિલાવો આપણે એ છે !

૨૨-૧૨-૯૨

કેલિસ્મરણ.

૩૩૩૩૩૩૩૩

વતા સુખની ચડતી વિલાસેઃ
પયોધરો આઠ હલે હુલાસેઃ
વિશાળ નવે સ્તિમં વિકાસે
પ્રકુલ સુપલ્લવ લાલ ભાસે !

સીત્કાર શબ્દો સુખથી નિઠાસે
પ્રભા પ્રિયાના સુખથી પ્રકાશેઃ
હરોજ કપિ કૃશ ઉદરીનું
કપોલમાં છે પરસ્વેદ બિન્દુ !

નૃપુર છંદો ઝમકી રહે છે :
પુષ્પો ગતિથી સરકી પડે છેઃ
છૂટેલ ખાલો વિખરાઈ જાયેઃ
અમિત એ જે લપટાઈ જાયે !

શિથિલ ખાલો સુંકુમાર કાયેઃ

એ હસ્ત લીલા જરી ના હુલાસેઃ

નિતમ્બભારે લચકી પડે છે :
 કાંટ સ્તનોના ભયથી લડે છે !
 અઢલી ધ્યાના પિયુને ઉભે છે :
 પતિથી ટેકા દર્દને હલે છે :
 જરા ખસી ચુંબનને જીવે છે :
 કટાક્ષ મારી ચપલા હસે છે !
 “ પ્રભુ!” કહી તે પતિ સાથ લે છે :
 અગાસિથે તે ઝટ સંચરે છે :
 જીવે પતિનું મુખ સર્વ પહેલી :
 જીવે નિશા આંહની પ્રેમ છેલી !
 પ્રિયા ન એવી નિરખી, અરે! મેં :
 પ્રિયા ન એવી રીઝવી, અરે! મેં :
 પ્રિયા ન એવી લીધી ઉર, રે! મેં :
 વસંતકેલિ ન કીધી, ખરે! મેં !

૧૮૯૨.

ઠગારો સ્નેહ.

હૃદય દગલખાજી જાણશે ના કહી આ,
 હૃદય હૃદય આલે ઝૂનવું છે પછી, હા !
 હૃદય ધવલ સર્વે દુઃખ જાણી પુલાયે,
 યુવરપય ગળેથી ઉતરી આગ બાળે !

ધન ગડગડ ગાળ્યો આતકું ચિત્ત કૂલે,
પથર વત કરાનો મેઘ આવી મળ્યો તે !

પટપટ મકરન્દ લુપ્થ રીઝો રહે શું,
ધવલ કમલ ના આ છીપલીને કરે શું !

મૃગજલ સમ સ્નેહી સ્નેહસિન્ધુ ધરે છે,
હૃદયમૃગ બિચાઈ આશ રાખી મરે છે
સરપશિર મલિને પ્રેમ પ્રેમી તણો આ,
વિષ રગ રગ વ્યાપે પ્રાપ્ત થાયે કદી ના !

૧-૧-૬૩.

સ્નેહશંકા.

જાણું તાવ્યું-ઘણું ટપકયું-બિચાઈ મીણું હુંડું :
દ્રવ્યા કરશે હજી એ તો બિચાઈ પ્રેમનું પ્યાણું !

ન થા ન્યારી : ન થા ઘેઝી : ન થા વહેમી : ન થા મેઝી !
કરી મ્હાઈ હૃદય ત્હાઈ હવે શંકા પ્રિયા, શાની !

કદી દહલને ન દે દહલ તું : દીધું દહલતો ન લે તે તું :
હૃદયનું સત્ત્વ પીધું તેં : હૃદયહીણો કરે તો શું !

કહે ને પ્રાણ, દહલમાં કયાં રહી તુજને હજી શંકા ?
આપી દહલ તે નાખી હું : ન છે તેની મને પરવા !

કાંટો જે તને લાગે મને ભાલો તે લોંકાયે :
હૃદયચીરે ઝાંધર રાતું વહે છે તે તપાસી લે !

હૈયું ઉનુમાનનું ચીરું, નિહાળી રામની મૂર્તિ :
હૃદય માફ અરીસો છે ઉઘાડી તું ભલે જો તે !

૯-૧-૯૩

કુમુદિનીનો પ્રેમોપાલમ્ભ.

લગાડી મોહની, પ્યારા ! કઠિન હૈયું કર્યું શાને;
અહો હો ! નાથ કપટી રે ! અલિહારી ત્હમારી છે !

સ્મૃતિ છે એજ મુખડાની, ન દેખી હું દુઃખી છું રે !
અહી જો બાંધ, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

બકું છું હું તમે માનોઃ જિગરમાં ઘા મને ઊંડા !
ઉમળકા આ હૃદયના હા ! કહો કયાં ઠાલવું ફાડી !

કરો ના ખૂજ દર્દીની, ન મારો બાંધીને મ્હોડું :
અહી જો બાંધ, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

વનોમાં આગિયા ઉડે, પલક ચમકી રહે છાના :
સુપ્રેમી આગિયા જેવા તમે તોયે પ્રભુ મ્હારા !

ન તાણો પ્રેમની દોરી, બહુ તાણ્યે જશે તૂટી:
અહી જો બાંધ, તો લજ્જા ત્હમારાંની ત્હમોને છે !

હું તો આ યુષ્પ છું કુમળું, ઝર્દ આ દર્દથી કીધું:
અજો સ્વપ્ને કરુણ, બહાલા ! હણાબિ હેતવાળી હું !

હતાં સાથે: ગયા ઉડી વિચારો હો ! વિચારો શે ?
 અહીં જો બાંધ, તો લલ્લ લહમારાંની લહમોને છે !
 જીવન આ અંદ્રથી ઓખ્યું : શરીર પાણી પરે લટક્યું !
 દુઃખિયણું હું દુભાયેલી જીવું તો શું ! મરું તો શું !
 અમીની આંખની ખ્યાત્રી કુમુદ આ તો લહમારી છે :
 અહીં જો બાંધ, તો લલ્લ લહમારાંની લહમોને છે !
 અરે રે ! યોગ થાશે માં ! થયો તો સ્નેહ બમો ના !
 મૃદુથી જોપરવા યા જોદરકાર પ્રેમી જડાશે માં !
 અબ્બયળ સ્નેહના રસ્તા ! અબ્બયળ ગાંડ પ્રેમોની !
 ખુમારીને ખુવારી છે : અબ્બયળ પ્રેમની મસ્તી !

૧૫-૨-૯૩

મસ્ત ઇશ્ક.

અથે કાતીલ ! સીને તું સૂતું રહેજે : પડ્યું રહે તું
 નથી તકસીર લહારી એ : ગુનેહગારી હમારી છે !
 બિસમિલ્લાહ ખતમ થઈ બા: જિંકર કર ના: જિંગર ગમ ખા:
 હૃદય નાદાન પ્રેમીલા, દિગમ્બર રાખ જોળી થા !
 કિતાબો ઇશ્કની જોળી : ઉથામ્યાં પ્રેમનાં પોથાં :
 વિષમ છે ડાંખ પ્રીતિના : વિકટ છે સ્નેહરસ્તા ત્યાં !

આશક આ પડ્યો બેહોશ : મરી જશે એ હિજરાઈ :
 આ રંડહાહની કબરે નથી શિરીન સૂવાની !
 બસ કમખખત દિલ લોળા ! ઉઘામા છોડ ઉલ્કતના
 ન કર તું સુકત અફસોસી : મળશે દાદ ના અહિયાં ?
 આ દરબાર દરવાજે ડંકા પ્રેમના બાજે :
 પરન્તુ બેવફાઈનાં ઉપર નિશાન ફરકે છે !
 કરી ખામોશ પછડા માં : આ તો ખ્વાબનાં નખરાં :
 આ ચુલઝાર જાહનો : ફરેબી ને દગાવાળો !
 મળે જો ના તને હીરો લગાવી કોયલો કાળો :
 અન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું અખંડાનન્દમાં રાચી !
 માયિક પ્રેમ તરછોડી અનલ ઉકનો તું કર દાવો :
 અન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું : મસ્તીનો તું લે લ્હાવો !

૭-૪-૬૩.

કટુ પ્રેમ.

અશ્રુ હવે નયનનાં નયને જળે હો !
 નિશ્વાસ આ હૃદયના હૃદયે રહો હો !
 આશા બધી દિલ તણી દિલ ત્યાગને હો !
 આનન્દ આ નદ તણે જલમાં પડો હો !

આસક્ત આ હૃદય કેર વિરક્ત તે હા !
હૈયું કઠોર પ્રિયનું : કુમળું અરે આ !

આ પુષ્પ, એ ખરક નો કડકો ખરે છે :
આ યોગ એ વિધિબલે નિરમ્યો અરેરે !

શૂળી પરે પણ પ્રિયા પલ ના વિસાઈ ,
મ્હારી ગણી તન મને સમ પ્રાણુ બાણું ;

તે તો ન કિન્તુ સમજી મમ શાન્ત ચિન્ના !
આયું વહું વહી જશે કટુ પ્રેમ પીતાં !

પીયૂષ આ છલકતું છલકયું ઢળ્યું ત્યાં ,
આ સ્નેહશીતલહરી લપટી પડી ત્યાં ;

ત્યાં તો હલાહલ રહું મુજ આશસ્થાને,
બ્યાં સ્વરછ પ્રીતિ મુજ મૃત્યુ મુખી વિરામે !

૨૪-૪-૯૩

પ્રેમ અને મૃત્યુ. *

ફૂંકી સ્ત્રીધો મિથ્યા પરન્તુ સત્ય પ્રેમ મીઠો મીઠો :
વળી મિષ્ટ છે મૃત્યુ ખરે જે અન્ત લાવે કષ્ટનો :
બોણું હૃદય બાણું નહીં : તો બાણું નહીં મધુતર કયું !

હૈ પ્રેમ ! તું મધુ છે ભવા ? તો તે બને મૃત્યુ કટુ :
પ્રેમ ! તું કડવો ખરે ? મૃત્યુ મને તો છે મધુ :
અહો પ્રેમ ! જો મૃત્યુ મધુતર, તો મને મરવા જ દે !

* ઇંગ્લેન્ડ રાજકવિ ટૅનિસનના એક ગ્રીન હ પરથી

મધુ પ્રેમ કરમાઈ જવા પેદા થયો જે ના દિસે,
મધુ મૃત્યુ સૌ જનને દિસે કરતું નિઃસ્નેહી આક જે,
એમાં મગજ સમજે નહીં: બાહ્યું નહિં મધુતર કયું

પ્રેમમાં ઘસડાઈ જવા ઇચ્છું જો કદી તે બને :
દોરાઈ હું મૃત્યુ થકી બોલાવતું તે ત્વાં મને :
બોલાવ રે ! હું આવું છું ! હું આવું છું ! મરવું હવે !

૨૮-૪-૯૩

પ્રેમ અને શ્રદ્ધા. *

પ્રેમ પ્રેમ હોય જો, પ્રેમ આપણો જો હોય,
તો પ્રેમમાં શ્રદ્ધા અશ્રદ્ધાનું સંઘાતે બલ ન હોય :
અશ્રદ્ધા આણું માત્ર તે અશ્રદ્ધા છે બધી ખરે !

અદૃશ્ય ને ઝીણું પડે ચીરો કે વીણામાં જરી,
ધીમે ધીમે તે મધુર રવને કુંદ કરી નાખે કદી :
પહોળો થતાં મહોટો થતાં તે સ્વરહીણું કરી નાખશે !

પ્રેમીદલવીણા મહીં ચીરો કદી ઝીણું પડે,
કે મુગ્ધાની બરણીમાં ફલ એકને ચાંદી પડે,
તો પ્રેમ સ્વર ઉડી જશે : ફલ મિષ્ટ સા બગડી જશે !

અશ્રદ્ધાનું ખીજ પણ નથી ગ્રાહ્ય : ફેકી દે તું એ :
પણ એ જશે ? રે ! રંગ કાળો પ્રાણ સાથે તે ખસે !
રાખ શ્રદ્ધા પૂર્ણ ને નહિં તો નહીં રતબાર પણ !

* ઉચ્ચ રાજકવિ દેનિસનના એક ગીત ઉપરથી.

સુજ નામ જે મહાઈં હતું તહાઈં થયું : બન્યુ એક એ :
મને કીર્તિ બે મળે તો તે બધી તહારી જ છે :

લાગે તને કહી ડાઘ કાળો તો મને લાગી ચુકયો :
તો રાખ શ્રીદ્વા પૂર્ણ ને નહીં તો નહીં રતીબાર પણ !

૯-૫-૯૩.

ચંચલ પ્રેમસુખ. *

:૦:

કટાક્ષમાં ફિક્કાશ કે અવકૃપા શબ્દમાં,
વા બ્રાન્તિ માત્ર એવી સ્નેહી હૃદયમાં—

ન્હાના આવા સખબથી દિલ પ્રેમી અરે ! લટે !
નિર્મલ વાતાવરણમાં નૌકા ચાડ્યું સિન્ધુ :

તરંગ ઘન તોફાનમાં નડયાં ન દુખ્યું કિન્તુ :
પણ શાન્ત નલ જ્યારે હતું બેહું જઈ તળે !

જરા વારમાં કસેલું દિલ આમ જ ફીટી પડે !
જે હરદમ હતું ગમીના વખતમાં પ્રેમી અરે !

હા ! જે ડગતો ના જરી વાજોડામાં પ્રેમ,
કૂકે ઉડયો તૂટી પડયો કૂટે સીસો જેમ !

ચીરો શબ્દો ફૂરથી પડયો પ્રેમમાં જેહ,
ફૂરતર વાકયો વરસથે મ્હોટો કરવા તેદ !

તારામૈત્રી જે જામતી પ્રેમી નયનની,
માધુર્ય તે ઉડી જશે નેત્રપાતથી !

* ટામસ મૂરના એક કાવ્ય પરથી.

પુખ્પાવલિ દીપાવતી પ્રેમગ્રાલ જે,
 છુટી જશે : તૂટી જશે : વિખરાઈ પડશે તે !
 મુકતાહાર તૂટી પડ્યે મોતીડાં પડી બચ :
 પ્રીતિ સરસર સરી જશે તેમ જ દિલથી હાય !
 પ્રીતિલયબથ જે હતાં લોળાં હૈયાં નેક,
 વાદળ વિખરાયાં સમાં છુટાં બનશે છેક !
 હાસ્યવહનું નાચતું ઝરણુ ગિરિ પરે :
 અખુટ ને અમાપ દિનરાત જલ ઢળે :
 વહું : ગયું : ફાંટા પડ્યા : રણમાં ગયું સમાઈ !
 નાચવું, હસવું, ઘુઘવવું—સર્વે રહું છુપાઈ !
 તેમ દોર પ્રેમ-સ્નેહ-પ્રીતિનો તૂટે !
 નહાના સુના સખબથી દિલ પ્રેમી કલહ કરે !

* * * * *

સુખ જેનો દુઃખ અન્ત છે તેને ઈચ્છે કોણ ?
 ત્રન્ધિ જે પલપલ તૂટે તે પર નાચે કોણ ?
 અનન્ત કાલ ઘોરવું અંધકારમાં,
 પણ ન મોહ માનવો ચપલં જ્યોતિમાં !
 તેજસ્વી સૌ ઉપટશે કાચા રંગ સમાન !
 વધુ તેજસ્વી વધુ ચપલ વિજળી તેનું પ્રમાણ !
 મિષ્ટ સૌ પેદા થયું પ્રેમ સૃષ્ટિમાં :
 હાથમાંથી મિષ્ટતમ થતાં ઉડી જવા !

* * * * *

ઉલ્લસિત ને સુખમગ્ન ના સુખસુદ્રા તુજ ચપ,
 કેમકે બચ આવે હણુ લપટો બણે વાજ !

તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુખી જશે,
 કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી લઈ જશે !
 તિમિર દીપ પાછળ રહ્યું, કિરણ પુકે રહી છાય,
 તેમ સર્વ સુખ શાન્તિમાં ભય દુઃખ સાથે જાય !
 તે સૂચવે પ્રેમાન્ધને “ તુજ સુખ ઉડી જશે, ”
 જ્યારે પ્રેમી ખિચારો સુખરેલમાં હશે !

તો ઉદ્ધસિત સુખમગ્નના સુખમુદ્રા તુજ રાખ,
 કેમકે ભય આવે હજી ઉડતો જાણે ખાજ !

તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુખી જશે,
 કે તુર્ત ગમગીની તને સાહી ગળી જશે !
 અરે ! અરે ! આવાં હશે વિધિનાં ક્યમ નિર્માણ !

પ્રિયતમ, મધુતમ, મન્જુતમ અતિ વેગે ઉડી જાય !

સુવર્ણ રંગી લલક સુખપાંખ પર ચડે,
 કે પળ એકમાં પહોળી કરી આકાશમાં ઉડે !
 જનનયને અશ્રુ મૂકી ધોતાં કૂળા ગાલ,
 નિજ સુરંગ સંકેલી લે રૂડું અમ્બુદ્યાપ !

તેમ દુર્વહ દુઃખઅંડ સેવવા મૂકી,
 સુખ દૃષ્ટિ બહાર જાય ફરી મળે નહીં !

તો ઉદ્ધસિત સુખમગ્ન ના સુખમુદ્રા તુજ રાખ,
 કેમકે ભય આવે, અરે ! છુપતો જાણે સાપ !

તુજ નેત્ર ભૂ પૂર્ણાનન્દમાં ડુખી જશે,
 કે તુર્ત ખેદ, દુઃખ, શોક લઈ તને જશે !

પ્રેમીનો આશિષ.

(પીલુ.)

હર્ષશોકના રંગીન પાટા ચિત્ર વિચિત્ર પડયા જિન્દગીમાં :
 સિન્ધુતરંગની વહે છે પરંપરા એક પછી બીજા તેમ વહે આ !
 કાળો પટો કોઈ, કો સોનેરી, કોઈ રડાવે ને કોઈ હસાવે !
 અશ્રુ સૂકયાં ના હાસ્ય થયું ત્યાં, હાસ્ય પછી અશ્રુ પલમાં પડેછે!
 નયન હસે છે, સ્મિત મુખડે છે, મંહર્ષ પ્રપ્રુલ્લિત હૈયું કરે છે :
 તે મુજ સ્થિતિ નિત્ય રહેના, આનંદઉભરા કાલ હશે ના !
 જિન્દગીનો છે રણનો રસ્તો, શુષ્ક અને જલહીન તપેલો :
 પુષ્પ ખીલેલાં ત્યાં નહિ મળશે , મળશે તે ક્ષણમાં કરમાશે !
 જે દિલ પુલથી બહુ મલકાશે, જે હૈયે પુલથી અતિ હર્ષ થાશે,
 તે હૈયે કાંટો તુર્ત ભોંકાશે, તે હૈયું ભોળું તુર્ત ચીરાશે !
 દુનિયાના આ પ્રવાસની મધ્યે સુખ લેવાનું તે લઢાવો ખરે છે :
 નાચ તો બહાલા ! નાચ રસીલા ! કુમકુમથાપા દે હૈયામાં !
 હાસ્યવિરાજીત આનંદાશ્રુ પ્રેમીનાં પ્રેમીલાં નયને વસજી
 અથવા અશ્રુ અનુકંપાનાં હાસ્ય ભૂંસી પ્રેમીને મળજી !
 જીવનદોરી બનત અકારી પ્રેમ સંયોજિત હોત નહીં તો :
 એજ સત્ય છે, તો મુજ આયુ પ્રેમ તૂટયા પછી ક્ષણમાં તૂટે હો !
 પણ નિષ્કલંક ને વત્સલ પ્રેમી પ્રેમનશે ચકચૂર થયેલાં :
 મધુર સ્વપ્ન સૌ ઉડી જવાથી આશાભંગથી બહુ છે રાયાં !

પ્રેમ ઉપર વિશ્વાસ ધરીને સ્વસ્થ હૃદય નિઃશંક સુવે તે,
કદી જો કપટથી દુભાય નહીં, તો સુભગ અને સુખવાળું ખરે છે
પણ જન હૃદયે પ્રેમ વસે છે, પ્રેમીને તો સુજ આશિષ એ છે :
“ પ્રેમરવિ સૌ હૃદયે પ્રકાશી, સ્નેહશશી સૌ પર અમૃત ઢાળો !”

૨૧-૮-૯૩

પ્રેમનું પૃથક્કરણ.

સુકે નિઃશ્વાસો ત હૃદય દુખડાંનાં નહિ નહીં !
રહે, ખેરે અશ્રુ નયન પલળેલાં દિલ સૂકાં !
ઘડી પ્રેમી સાથે લટપટ બની ગેલ કરતાં,
પછી “ઠહાલી,” “ચારી,” “પ્રિયતમ,” “પિયુ” નામ જ રહે !

નમે સૌ દેવોને, હૃદય ન નમ્યું કોઈ સુરને !
કરે પ્રીતિ સૌથી, જીગરવત એકે નહિ નહીં !
બધાં નેત્રો ઠહાલાં નયન પ્રિયનાં માત્ર પ્રિય ના !
પડે કો બન્ધે તો નહિ નહિ નહીં સ્થાનગણના !

રહે પ્રીત નેત્રે, નહિ જ હૃદયે પ્રેમ વસતો !
ઠટે સ્થાને સ્થાને, હૃદય સ્થિર ના કોકિલ સમું !
અરે ! આવી મૈત્રી જગત પર દિસે ભટકતી !
બધાં હૈયાં ચીરી હૃદયરુધિરે રાસ રમતી !

* * * * *

યુવા, વૃદ્ધાવસ્થા, સુખદુઃખસમે, નિર્મલ અતિ !
ડગે ના પ્રીતિની દિલ પરની જવાલા ઝળકતી ;

બગીચા, મહેલોમાં, ઘટ વન અને જંગલ વિં
રહે શાન્તિ હૈયે, પ્રિયતમ પ્રિયા એકજ રહે

ભર્યાં હૈયાં પ્રેમે : વધુ ઘટ્ટ થતાં જીવ નિકળે,
વધે તો આનન્દે, કમી થઈ જતાં શોકથી મરે !

દ્રવે, નીચોવાયે હય રસ મીઠો છલકતો,
પરંતુ બહોળો દિલરસઝરો ના ખૂટી જતો.

બલિહારી આવાં મધુર રસવાળાં હૃદયને !
અહો સાધુ હૈયાં ! વિમલ શુભ સ્થાને ચિર રહે !

પ્રભુ ! આવી પ્રીતિ જન હૃદયમાં વાસ કરજો !
હોડા પૃથ્વી ઊંચે ! સુર જન બનો દિવ્ય સરખાં !

૯-૯-૯૩.

મરણશીલ પ્રેમી.

—:૦:—

આયુ સ્વલ્પ મનુષ્યને દઈ કર્યાં પ્રેમી ઇશે કાં લલા !
શું પીવાય મુહૂર્તમાં રસઘડા બહાલાં દિલે જે વસ્ત્યા ?
સન્તોષે સુખમાં રહેત દિલ આ જો હોત હવેં ભરું :
માશું ના કદિ દીર્ઘ આ જીવિત જો તે હોત આનન્દનું !
માઠાં સંકટમાં પડ્યાં હૃદય કે ચીરાય ભોળાં, અહો !
ઝાણા ધૂધટમાં છુપાઈ સરતો આનન્દ તેઓ તણો !

આશા એજ મનુષ્યનું અવિત છે તો આશ રાખું ભલે :
મૃત્યુ બાદ મળેા અખંડ સુખનો કેા હેશ સા પ્રેમીને !

આંહીં તો કદિ હાસ્ય થાય પ્રિયથી, વા હસ્ત મેળા બને :
બાણી ના રતિ કોઈના હૃદયની ત્યાં મૃત્યુ આવી મળે !
બહાલા ! દુર્લભ હર્ષ છે અતિ અહીં, તો મુલ્ય મોલું નકી :
તેને આદરભાવથી હૃદયમાં રાખેા જવેા ત્યાં સુધી !

આવે રંગિન પક્ષિઓ મધુરવાં, ભાગે વસન્નાન્તથી ,
કેા વેળા ત્યમ હર્ષ સેા હૃદયમાં આવી ઉડે છે ફરી !
હોબે વિદ્યુત સાંકળી ચળકતી પ્રેમાર્દ્ર હૈયાં વિષે !
રંશો હર્ષ જરી જ કેા હૃદયને તો સર્વવ્યાપી બને !

૧૫-૯-૯૩

—:૦:—

કમલિની.

—:૦:—

લાડલી હું એવેતવરણી જૂલતી રહું જલ પરે,
મકરન્દ છાંટું ભુંગ પર તે ગુંજતો મુજ પર રહે ;
તેને સુવાડું રાત્રિએ મમ હંકવાળા હૃદયમાં,
ત્યાં પ્રેમબળકારા ઝોલે બન્ને દિલેા આનન્દમાં !

કાનુસ રૂપાળા, દ્રાક્ષરસના ભમ કે બાંધુ સમી,
હું મે રહું જલલહેરીઓની ઉપર ખીમે હીંચતી ;
ક્ષણ એક મ્હારી યાસ ન્હાનો આગિયે ચળકી રહે,
મ । પાંખસમ્પુટ ઉપર ફેકે નીલવરણું તેજ તે !

ને કુંભ અમૃતનો ભરી ઉદ્ધિ થકી ચંદા કુદે,
તે વાળ ખંખેરી રૂપેરી સુધા છલકાવી હસે ;
સ્ફટિક તણા ગગને ધરે ધન પાટલો તે પર ઉભે,
ને અધર ફરકાવી લવે કંઈ મંત્ર મીઠા તે સમે !

ભુરખો નવો મુખ પર ધરી ડગલાં ભરે ત્રણ ચાર, ને
મૂંઝાઈ ફેકે દૂર ને ત્યાં સ્વેદખિન્દુડાં ખરે ;
તિલ ગાલ પરનો ધનુષ ભૂ ને શ્યામ કાજળ નયનનું,
હીરા જડિત ગ્હોટા અરીસામાં જુવે કરી ડોકિયું !

કુમુદી ન્હાની જેનડી મુજ વ્હાલ ચંદા પર ધરે,
ચંદા કુંગા કર સ્પર્શ મૃદુથી ફેરવે મુખડા પરે ;
ભગિની મ્હારી લાડકી તે જાગતી આખી નિશા,
મુજ ખાલ નીચેયા પરે નિદ્રા કરે દિનમાં સદા !

સાખી સામે સમાન કરીને ચ લી ચંદા દૂર ત્યાં,
ખરફ ગોળા પર સુડી પગ સ્મિત કરી કંપી જરા ;
તે દ્રાષ્ટ ચૂકાવી પડી, સરકી ગઈ, જલમાં ઢગી,
ને આપડી ડુસકાં ભરી રડતી રહી પ્રિય કુમુદિની !

તે વેળ ખત્રી મુજ ભૂંગ ને હું તો હતા મુખરેલમાં,
કંઈ ગોષ્ટીના પડદા ઉઘાડી પ્રેમમાં થેલાં હતાં ;
હૃદયનો વિનિમય થતા 'તો, શાન્ત રસ દ્રવતો હતો,
ને દિવ્ય ચમકારો થતા 'તા હૃદય બન્નેમાં અહો !

છૂટી સમાધિ હું ઉઠી મુણી હિબકતી કુમુદી આ,
ખંખાળી ભાંસો દહોઈ નીલી પર સુવાડી શાન્તિમાં ;

ફરર ફર ફર ફૂંકતો ને મન્દ ગતિથી વહી જતો,
નિઃશ્વાસ વિરહિણીના સમો ત્યાં અનિલ આવ્યો શીતાળ !

ચડી તે પર, સુરખ સાડી ધરી, આવી ઉવા રૂડી,
અતિ શ્રમ થકી તેના અધર ને ગાલ પર લાલી હતી ;
પવન તો સરકી ગયો તે એકલી રહી ઉડતી,
તાશા ઝીણાની પંકિત તેની પાંખમાં શોભી રહી !

ધૂજતાં ધીમે રહ્યાં તેનાં સુનેરી પીંછડાં,
ને શુકની ચોડી હતી રમણીય ટીલી ભાલમાં ;
કદ રાક્ષસી નું પશુ રહ્યું તેમાં દૃઢ્ય અતિ કોમળું,
' તમ દંપતી સુખમાં રહો,' તેણે મને ભેટી કહ્યું !

પલમાં અહીં જલમાં પડી, પલમાં ગઈ નલમાં ઉડી,
કિન્તુ સુનેરી રેશમી સાડી અહીં સરકી પડી ;
ધીમે ધીમે તે દિવ્ય બાળા પિગળી ગઈ કુંભળી,
ને પૂર્વમાં પલ એક રહી ગઈ રવેત જ્યોતિ અજકતી !

જાળ જાળુજ તેજ ગોળો લાલ ત્યાંલટકી ગયો,
તેજસ્વી તે રવિને શિરે કંઈ સુકુટ કંચનનો રહ્યો ;
હું તો ઉઠી છોડી દઈ પિયુ-બમર મ્હારી બાથથી,
તે પર ફિદા આ શરીરવળી હું પ્રેમ રવિ પર ધરું અતિ !

ફિક્કા પડે તારલા મેંઠાં સમા વિખરી પડ્યા,
ગોવાલ-રવિના માત્ર દર્શનથી ડરી ન્હાસી મયા !
દંડ પ્રહર્યો એક લેણે મ્હાલ ધૂમણના ઉપર,
પલ એકમાં પિગળી મયાં અકળ તણાં શિખરે શિખર !

જહાલમ ગયો રમતો અને ઉડતો ખગીચ એકલો,
 પેલી તણી વેણી અને વૃક્ષો મહી છુપી ગયો ;
 કુંજ પેલીમાં કરે છિત્કાર તમરાં ત્યાં કર્યો,
 ને હવે નાભુક છોડના તે ગુલ ઉપર ધૂમી રહ્યો !

અપ્સરાઓ નિત્ય આવી સરકિનારે ખેલતી,
 મુજ ભૂંગને પૂજે પીળી ચંદન તણી અર્ચા કરી ;
 તેઓ ફરે પુહડી, ઉડે ગુચ્છા સુનેરી વાળના,
 રવિકિરણમાં રવિકિરણ જેવા રેશમી તે અળકતા !

મેં સ્નાન સરજલમાં કર્યું, મુજ ગાત્ર સ્ત્રીનાં કંપતાં,
 આ મોતીડાં કે બિન્દુડાં જલનાં ભર્યાં મમ કેશમાં ;
 રવિ હાળતો મુજ વાળ તેને તો કર્યો મેં બ્રાત છે,
 તેની અને મહારી છપી આ જલ બિલોરીમાં પડે !

ખળક ખળકે તરંગોની લહરી શીતલ માધુરી,
 ને કઈક બુદ્ધબુદ્ધ જન્મ પામી શમી જતા પાછા વળી ;
 રવિકિરણથી નવરંગના તે શીકર જલના ઉડતા,
 છંટાઈ તે મહારા ઉપર મમ શરીરને શૃંગારતા :

ઝીણી કપેરી માછલી ફૂદી ઉડી જલમાં પડે,
 રવિબિમ્બ તો ધ્રુજી રહે ને ચકર પાણીમાં બને ;
 રૂડા મુક્તાહારમાં હીરા તણા ચક્રદા સમી,
 નાભુક રૂપાળી હાસ્યવદની એકપલ રહું ડોલતી !

શંખ જ્યમ લપસી પડે કે એક મણિના ઉપરે,
 ત્યમ હું જાણેલી ધવલ કટકા ચંદ્ર જેવી ત્યાં તરે ;

પાંખ જલથી આફળે ને તરંગો રહે છબછમી,
એ પૃથ્વીનાં પક્ષી નહીં, છે દિવ્ય દેવી કેા નહી !

શી ઠોક તેઓની રૂડી યોલર તણી મલા સમી,
ને હિમપર્વતશુંગ પરના બર્ફથી ધોળી ઘણી ;
છે લાલ ચંચુ લાલ કે દાડમ તણી જેવી કળી,
તે ખવનવેગે જલ પરે શી ચળકતી ચાલી ગઈ !

હવે તો મધ્યાહ્નકાળે ધોમ ધખિયો ઓમમાં,
સૌ જગત સૂતું શાન્તિમાં ને પુષ્પવેલી ઢળી ગયાં ;
પણે સારસયુગલ ઉતરે કુંજમાં ઉડતું ધીમે,
ને એક સમળી ચીસ પાડી શાન્તિનાં પડને ચીરે

કઈક પુલથી હાસ્ય કરતો, કઈક પુલ રંજડતો,
મમ કર્ણપુલડું હૃદય રાજા મધુર મધુકર આવીઓ ;
પત્ર-થાળી, દાંડલી-કર, બિન્દુજલનાં મોતિડાં
તેને વધાવું તે થકી ને અશ્રુ છાંટું નયનનાં !

સંચોગની પલ ટૂંકડી વીતી ગઈ સ્વપ્ના સમી,
રવિ પશ્ચિમે ડુંગર ઉપર ઉભે. રહ્યાં દોડી જઈ ;
લાંબાવી કરકરણો જગાડ્યાં વૃક્ષ સૌ-ધ ધેળીને,
ને ત્યાં ઉડાડ્યાં પક્ષીઓ કુમકુમ સસુ કંઈ છાંટીને.

કેાકીલ તણી કીકી સમો રસ દ્રાક્ષનો ઠાળ્યો પણે,
ને ચળકતાં પુલડાં ગુલાબી વેનિયાં નભમંડપે ;
ત્યાં ગાર આછી ચોક્કમાં લાંબી રૂડી કેસર તણી,
પણુ ભાઈ તો ડુખી ગયો ને શાન્ત સંધ્યા રહી ગઈ !

આ આભને અસમાની પડદે કિરણ સૌ રેળી ગયાં,
 ને એક બાજુ વાદળીમાં નવીનરંગી થઈ રહ્યાં ;
 ને પણ વાદળ ગરુડ જેવું ઠનઠનું લટકી રહ્યું,
 તે તો હવે રસ થઈ જઈ ઢોળાઈને પિગળી ગયું !

ત્યાં વૃક્ષના ઘટ ઝુંડમા કો ગુરજ ઉભો એકલો,
 તે સ્થાનમાં ઝીણા, મધુર, ગંભીર વાગે શાંખ કો ;
 તે સૌ પ્રદેશેષ ઉપર ઢોળા ફાટતી રાત્રી ધસી,
 અંધારપડદે છાઈ લીધું વિદ્ય પંડાણું કણુ મહીં !

વાંસવૃન્દો આરડે ને પવન હાથે લેરથી,
 ને આંખ છે અંગાર જેવી સિંહની ત્યાં ચળકતી ;
 પણ ત્યાં ઉભું તટ પર દિસે કોઈ દળાયું દુઃખથી,
 માનવ હશે ! એના વિના આ દુઃખી જગતમાં કો દુઃખી !

દુઃખમાં પડયું માનવ અને દુઃખદાહ તે પાછળ જીવે,
 નહિ જ્ઞાન તેને ભાનિતું પણ કલ્પી દુઃખ ઠરતું રહે ;
 કંઈ સત્ય, સત્તા, દલ, એવા બન્ધ તેને ફરી વળે,
 સુખમય અમરી જ્ઞાત તેની ખુદાર તે તો ટળવળે !

૧૦-૧૧-૬૭.

:૦:

રસેચ્છા.*

પૃથ્વી ! મમુદ્ર ! પવન ! પ્રિય આતૃભાવ !
 જો હોય લેશ દૃઢયે સુખ ધર્મ, ને જો—

* દિગ્ગજ કવિ શેલના આઠ કાવ્યના ન્હાના કકડા પૃથ્વી.

સન્ધ્યા-પ્રભાત-રવિનાં કિરણો રૂડાંથી-
 રંગેલ લાલ પડવા નભના સુનેરી.
 પુષ્પો પરે ટપકતાં સુતુષારખિન્દુ,
 ને સ્નિગ્ધ પાંખ પુલની મકરન્ડલીની,
 અન્ધાર ઘોર વિધુહીન નિશાની શાન્ત,
 વા શ્વેત દ્વિ સમ રેલ રૂડા શાશની,
 ઘેલાં વસન્તથી અનેલ મહાન વૃક્ષો,
 વર્ષા કરે હરિત નાભુક જે સુશુભો,
 ને ખર્ફના ઢગ ભરેલ તુપારકાલ—
 આ સૌ મને દિલ સમાં પ્રિય હોય, ને જે—
 કોઈ પશુ ગરીબડું, જીવજન્તુ કોઈ,
 વા પક્ષી કે યજ્ઞકર્તું કદ નહોય દ્વિચું,
 હોજી રહેા સ્વજન સૌ ગણી સાથ હું જે,
 અન્ધુ ! તમે હૃદય આ રસથી ભરો તે !

૧૭-૧૨-૯૩

:o:

તુષાર.

:o:

હું છું ઉભો ગાર તણા શિખરે ચડીને
 કલ્લોલમાલ સમ ગીચ તુષાર નીચે—
 મેઢાન નીલવરણા ઉપરે ક્રુમ્યો છે :
 બણે જડ્યું સર રૂડું નભને તળે તે !

મોળાં વહે ચગકતાં ભુખરાં રૂપાળાં,
 રેસા સમા રવિકરો સુરખી ભરે ત્યાં ;
 થંડી સમીરલહરી થકી ગોલ ધૂમે,
 ભૂરાં કબૂતર તણાં જ્યમ ગોટ ઉઠે !

આ મેંખલા સમ ગિચો ગિરિશૃંગ થેર્યો,
 ત્યાં ંહોકળા ઉપર હસ્તી સમો રહ્યો, જો !
 તે ખીણનાં પથરનો કરી કોટ ઉભો,
 તે વૃક્ષની ઉપર તીડ સમો પડ્યો, જો !

રૂપ તણા રસ સમો જલ ધોખવો તે—
 આ ગીચ ધૂમસ તણા મુખમાં પડે છે !
 ત્યાં પક્ષીઓ કિલકિલે પણ ના દિસે કો :
 અન્ધારમાં જગત આજ પડ્યું, અહો હો !

ત્યાં દૂર સિન્ધુ ધુધવે, નદ ત્યાં મળે છે,
 ત્યાં એ તુષારઢગના ખુરજો ઉભા છે !

ત્યાં રાક્ષસો સમ ઉઠે બહુરૂપધારી—
 કાળો તુષાર નભના પડદા સુધીથી !

ત્યાં બર્કનો અતુલ પહાડપડ્યો ઢળીને,
 નીચે ધસી લઈ જતો બહુ વૃક્ષને તે ;
 મહોટો કડાક કડડાટ થયો દિશામાં
 તે એ ડુપ્પો ગરજતો ધૂમ સિન્ધુનામાં !

મૃત્યુ.

મેં બાપડું રમકડું કુમળું ઉછેર્યું,
આ પ્રેમના હૃદયનો રસ પાઇ પોપ્યું;
પારેવડા સમ હતું બહુ લોભિયું એ,
ને ગીતડું પ્રણયજનું, સુજ બાલકું તે !

મ્હારી પ્રિયા હૃદયનું પુલકું હતું એ,
પ્રીતિ તણું મન હતું, સુખીયું હતું તે ;
પોહ્યું હતું સુજ કને દિન એક કાલું,
આએ રહી કળકળી પુલ તે ઉપાડ્યું !

લોકો કહે ' મરી ગયું,' સમજ્યો ન હું તો,
આત્મા લઇ ' કુસુમ,' પાછળ હું ચ આલ્યો ;
જેને કહે જન 'સ્મશાન' તહીં ગયાં સૌ,
મ્હારી પ્રિયા પણ હતી જન સાથમાં ત્યાં .

ત્યાં કાષ્ટના ઢગ પરે પુલ તે સુવાડ્યું !
લોકો કહ્યું ' થઇ' બલે, 'પુલ' મેં કહ્યું 'તું' ;
મેં તો કહ્યું, " અરર ! ભાઈ, જરાક થલો,
આ ભાડકું કઠિન અગ્નિ વતી ન બાળો !"

રે સાંબળો ! પણ તહીં ભડકો ઉઠ્યો મું.
મૂર્છા તળે દુઃખ બૂલી ધરણી ઢળ્યો હું ;
તે દૂર સૈ જન ગયાં નિજ લેર આત્મા,
આ એક જે સુજ હતી રહી પાસ તે ત્યાં.

હું તો ઉઠયાં, સળગતું મુજ કાળજું 'તું,
 હુંઢેયું, ન હોય નજરે મમ પુષ્પ આંચું ;
 ત્યાં ફર વૃદ્ધ અવધૂત હતો ગુફામાં,
 તેણે સુણી રુદન આવી મને કહ્યું આ :—

“ ત્હાડું ગયું કમલ મૃત્યુ તણે બિછાને,
 “ ત્યાં સૌ જશે, જગત તો પ્રમછાબડું છે ;
 “ આ પ્રેમ શો ! રુદન શું ! દુઃખદાહ શાને ?
 “ તું કોણ ? તે સમજ, આપ ! જરા ઉભો રહે !

“ ત્હાડું ચીરે હૃદય વ્યર્થ રડી રડીને,
 “ ત્હાડું ગયું ન વળીશે કદિ પુષ્પ, ભાઈ !
 “ સ્પર્ધા કરી જલધિ વ્યોમ ભણી કુદે છે,
 “ ને સૂર્ય આ લઈ પ્રહો કરતો ફરે છે :

“ આવા અનેક ઉદ્ધિ ઉછળ્યા કરે, ને—
 “ પ્રહાંડમાં રવિ મળી અણુ શા ઉડે કે ;
 “ અસ્તિત્વ એ સહુ તણું નહિ હોય કો દી,
 “ કો દી હશે નમ અધું પરિશૂન્ય આ તો !

“ ત્હોયે દતાં સહુ જ તત્ત્વ રૂપાન્તરે આ,
 “ કો એ નવું નથી થયું, નવ થાય કાંઈ ;
 “ કો કદી વળી પ્રલયનો સહુ ભોગ થાશે,
 “ ત્યારેય ખીજરૂપમાં સહુ આ સમાશે !

“ ત્યારેય નયન રતિભાર નહીં થવાનું,
 “ ને કાંઈ એ અધિક હાલ નથી થયેલું ;

“ દોરાય કે ગતિ અનન્તથી વિન્ધ આણું,
“ ચીલો પડેલ પણુ રાહ તણો દિસે ના !

“ તે માર્ગનાં પચક ત્હોય બધાં દિસે છે,
“ છે મૃત્યુ, જન્મ, જીવણુ, સહુ ભાસ માત્ર ;
“ તેા નત્યુથી રુદન, જન્મથી હાસ્ય શાને ?
“ વૈરાગ્યમગ્ન રહી આયુ ન ગાળ શાને ?”

તે દિનથી મન વિરાગ ધરી રહ્યો છું.
ને તાહરૂં સ્મરણુ, મૃત્યુ ! કર્યાં કરૂં છું ;
તું શાન્તિનું ભુવન છે, હુઃખઅન્ત તું છે.
પ્રેમે બળેલ દિલનો મધુકાલ તું છે !

તું હાસ્ય છે રુદન કે દ્વંધ્યામિ રૂપે,
ને અશ્રુના ઝરણુમાં સ્થલ જ્ઞાનનું છે ;
ત્હારાં સુખી ચરણુમાં સહુ ઘેર ઊઘે,
ત્હોયે તને મનુજ કે કદિ એ ન બળે !

અન્ધાર તું, જગત જે કદિ એ ન જોશે,
અન્ભય વા નયન સૌ, બહુ દિવ્ય તું છે ;
બ્યાં સૌ રહે, ખડખડી કર હાસ્ય ત્યાં તું,
ત્હારૂં અધિપતિપણુ સહુ કાલ ચાલે !

રે ભાઈ મૃત્યુ ! ગત કાલ બધોજ ત્હારો,
બાવી તણા તિમિરમાં ઉજળો તું દીવો ;
તું, હું પ્રિયા મુજ, સહોદર શાં રહેશું,
તે મિષ્ટ કાલ મુધી સાગ્રવ બાલ મ્હારૂં !

પુષ્પ

—:૦:—

અહો ! મીઠા આત્મા ! રસિક કુમળું મ્હોં તુજ હસે,
પુલેલા અંગેથી મનહર રૂડો ગન્ધ પ્રસરે ;
વસન્તી વાયે છે સમીરલહરી ગેલ કરતી,
રમી ત્હારી સાથે મધુર સ્વથી જ્વલ્ય વહતી !

શિરે ત્હારે વૃક્ષો નવીન ચળકે કુંપળ ભર્યાં,
સૂતું તું મધ્યાહ્ને સુખમય રહ્યાં છાય ધરતાં ;
હવે સંધ્યકાલે કુસુમ સરખી મ્હોરકળીની—
કરે વૃષ્ટિ ધીમી તુજ પર ધરી બહાલ દિલથી !

સુનેરી દીપે છે નભ પર તરે વાદળ રૂડું,
ડુબે નીચે પેલું ક્ષિતિજ પર ત્યાં બિમ્બ રવિનુ ;
તને આલિંગે છે મુકર રવિના ચુમ્બન કરી,
તરે તે આકાશે ગરક મકરન્દે તુજ થઈ !

રૂડો જાંબુરંગી સુરસ રસ સંધ્યા સલુણીનો,
ધરી પ્રીતિ હૈયે તુજ પર અભિષેક કરતો ;
ગુલાબી પાંખો આ, સુમન ! તુજ તેજે ચળકતી,
દિમે તું સાક્ષાત મેણુય, રેતિ ને મૂતિ સુખની !
અરે બહાલા ! વાશે પવન અધિકો ઉજ્જ્વળતો,
હશે આ કાલે વા તુજ તરફ એ ફૂર ધસતો ;
તને ચિન્તા નાં નાં ! સુભગ તુજ હૈયું સુખભયું,
તને ના સ્પર્શે કેા વિષમ દુઃખ આ ફૂર જગતું !

સુખી આ સંસારે સુખમય નહીં કેા તુજ સચું,
અમારે આનન્દે દિલ પર રહે છે દુઃખ છુપ્યું ;
દુઃખી જો યોછું તો સુખ ખસ થયું એમ ગણશે,
બિચારું લોગું એ મનુજ સુખ પૂરું ન સમજે !

અમારાં મીઠાં તે રુદનમય છે ગીત સઘળાં,
દુઃખે શિખેલાં એ કવિદિલ શિખાવે દુઃખ બધાં ;
ન નિદ્રામાં એ છે પરમ સુખ વિશ્રાન્તિ અમને,
પૂરાં સ્વપ્નો આવી જનહૃદયમાં કંટક ભરે !

ન આનન્દે ત્હારા બિલકુલ હશે ધ્વંસ કદિએ,
ઉદાસીની છાયા તુજ દિલ પરે ના રજ વસે ;
કરે છે પ્રીતિ તું, સરવ તુજ પ્રેમે ખુશ રહે,
અતિ તૃપ્તિની તું સમજ નહિ પીડાપણુ ખરે !

સુખી આત્માનું ને પ્રણય જગ ને મૃત્યુ ભવનું -
હશે જિંદું સાચું તુજ હૃદયમાં જ્ઞાન વસતું,
ન જે જાણે છે કેા મગજ કપટીમર્ત્ય જનનું :
નહીં તો આવું તું સુખભર રહે કેમ ખીલતું !

ન જાણું તું શું છે ! તુજ સમ હશે શું જગતમાં ?
ન ત્હારા જેવી મેં નિરખી ખુશખો કેા કુસુમમાં ;
નહીં તું પૃથ્વીનું સમ સુજ કહે કયાં અવતર્યું ?
વચું 'તું કેલાસે ? શિવશિર પરથી સરી પડ્યું ?

ન તું સ્વાર્થી ને ના કૃપણ તુજ હૈયું જનસસું,
થહી આશા તેથી હૃદય મમ કુંળું તુજ કર્યું ;

મને દે તું દીક્ષા, મધુપ તુજ ંહાલો કર મને,
અલેદાન-દો હું શિખવીશ પછી આ જગતને !

૨૦-૨-૬૪

—:૦:—

મ્હારું કબૂતર.

—:૦:—

સુખે આલ્યો જાતો દિવસ સુખમાં ના ગત થયે !
મળ્યા અલપાન-દો મનુજ દિલને તે ખરી જશે !
રહેશે રોવું ! તે રૂદન મનુતું બાન્ધવ ખરૂં :
બધું ંહાલું ખીજું મરણશરણે જાય વહતું.

હતું મેં પાખ્યું ને કબૂતર રહ્યું ' તું ધુધવતું,
ઉછેર્યું ' તું પ્રેમે, કનકમથ આ પિંજર પૂર્યું ;
પહેરાવ્યાં મુક્તાજડિત રુડલાં ઝાંઝર પગે,
ફરતું લોળું તું સુરખ પગ નહાના ઠમકતે !

અરેરે ! પૂર્યું કાં ? અડ કનક પ્યારૂં ન તુજને,
સુવણે લોલાયા કૃપણ શઠ એ તો જન અમે ;
તને નીલી ંહાલી ઘટ વનઘટા નીલમ સમી,
ગણે મોતી હીરા વિભવરચના તુચ્છ સઘળી.

તને બન્ધે નાંખ્યું ! દિલ મતલખી કાં સુજ થયું ?
અરે ! ત્હોયે ત્હારૂં પજ પર હતું ંહાલ અધિકું !
અહો ! ત્હારૂં હૈયુ પ્રણયરસભીનું પગળ્યુ,
દુઃખી હું હોજી તો મન રીઝવવા વૃત્ય કરતું !

લને કેલી ક્રીધું ! દહથ મમ પ્રેમે ન સજગ્યું !
હતું સ્વછંદી તું, પરવશ કર્યું મે અહ પ્રભુ !
મનુષ્યો સંહારી સુખદ રતિભન્ધે કુદરતી—
અરે ! ભોળાં પ્રાણી ઉપર ચલવે રાજ્ય જીલમી
મીઠાબોલી ભીરુ કબૂતરી વિયોગે નરી હશે,
મયું આજે તું એ જુરી જુરી પ્રિયાતા જ વરહે ;
વિયોગે ભૂલાયે પ્રીતિ, જન વૃથા એમ વહતાં,
ભૂલાયે ભૂંસાયે પ્રીતિ નહિ જ, એ સ્વાર્થસ્વપનાં !
પૂરું આનન્દી ને પરમ સુખીયું પ્રહારૂપ તું,
અહો ! “ ધૂધૂ ” શબ્દે પ્રણયધ્વનિ ઊંડો ગજવતું ;
અરે ! પંખી ! મહારૂ પતિત દિલ આ પાવન કરી,
સ્વધામે ચાલ્યું તું, કસુર મમ શું માફ ન કરી ?

પ્રિયે ! ભવ્યાં બહાલા ! તમ સમ હતું તે મરી ગયું ;
જતાં તે પારેવું ગૃહ મમ થયું શૂન્ય સરખું ;
થયું થાવાનું તે, થઈ ગયું ‘ થયું ના ’ નહિ થશે,
ઉન્હાં અશ્રુ ત્હોયે દિલરુધિર શાં વ્યથવહશે !
અરે ! કેાં પ્યાલામાં શરભત ભર્યું તે પડી ગયું,
હજ્યું પાણીમાં ને સિદ્ધિવીચિ માંહી મગી રહું
ન પીવાયું, ખોયું, પણ નવ ગયું પૃથ્વી પરથી,
રહ્યાં તરવો મીઠાં ઉદ્ધિ કહવામાં ભળી જઈ !

અહો ! આ પારેવું શરભત હતું, અમૃત હતું,
ભૂરાં ભાગ્યે મહારા મમ ગૃહ તજ્યું, એ મરી ગયું ;

મયું, ખોવાયું, વા ઢળી ગયું કહો, કે ઉડી ગયું,
ભય્યાં ભૂતે ભૂતો ; લય નથી થયું એ કપુતરું !

૨૨-૩-૬૪.

સમુદ્રથી છંટાતું બાલક.*

:૦:

નિઘૃઢાથે આવા તુજ નયનને કોણ શિખવે ?
ઉઢાસી ભાવો આ, શિશુ ! તુજ દિલે કોણ છુપવે ?
વિચારો ઝિંડામાં શિથિલ સહુ છે આ અવયવો,
ભર્યો તારાજમાં ગમગીન અને શાન્ત ભડકો !

વહી જાતાં વહાણાં ખગ સમ દિસે દૂર દરિયે,
બુલંતાં પાણીમાં શિખર વત ખોજાં ફૂદી રહે :
વિના હેતુ ના ના જલધિ ધરતી કાર્ય કરતાં,
ન પક્ષી નહાનાં આ જમણુ કરતાં વ્યર્થ અથવા.

તને તો ભાસે છે વિષમય ખધાં ક્ષુદ્ર સુખ આ,
વિચારો તહારા છે ગભીર અતિ કૌથી ન ડગતા :
સમાધિ સાધી તેં સજડ તુજ આત્મારટનની,
હુઃખો તારાં ઘેર્યે વહન કર આશા દિલ ધરી.

પિગાળે, ગાળે છે, રસમય કરે છે, જગત જે,
અહો ! એ નેત્રોથી દિલસવજરાતું જલ વહે :
જનેતા તહારી ના હૃદય તુજ ભોળી સમજતી !
મનુષ્યે શું જાણે ગહન સ્થના દિવ્ય દિલની ?

* ઉચ્ચ કવિ શ્રીશ્યુ આનોદરના Gipsy Child એ નામના એક કાવ્ય પરથી.

થતાં તારામૈત્રી નયન તુજ ગોષ્ઠી મચવતાં ,
 મીઠા ઝીણા ઘેરા પ્રણયરસના નાદ કરતાં ;
 પડો એ મોહિની મુજ પર મને મત્ત કરતી,
 અહં ભૂલામું ને રતિ રહી દિલે આ ટપકતી !

અરે ! ત્હારા જેવી ગમગીની ન ગંભીર (નરખી) !
 અરે ! શાન્ત મ્હાનિ તુજ જીગરનાં તીક્ષ્ણ વિજળી,
 અહો ! મ્હાનિ મીઠી મુરખ જગની વૃદ્ધ સખળી,
 દુઃખો સંસારીનાં પરમ સુખનાં સાધન નકી.

ખસા મધ્યોહ્ને જ્યાં મૃગજલ ઢળે દૂર સઘળે,
 નીચે જામેલું ત્યાં શૂરવીર તણું યુદ્ધ ગરજે,
 નિહાળે એકાન્તે ગિરિ પર ચઢી કેા મનુજ એ,
 અરે ! તે જેવું મ્હોં કુતૂહલભયું, બાલ ! તુજ છે !

નહીં ભીરુ તેવું—વનપતિ સખાં ગાત્ર તુજ આ,
 હબારો સેનાને કતલ કરનારાં દૃગ ખરાં ;
 લલાટે આગ્રિ છે, અધર પર છે તેજ અપતું,
 મઝ્યું યુદ્ધે તેવું સુખ તુજ દિસે રુદ્ર સરખું !

રમરી વીત્યાં સુખો મરણસમયે પાન્થ રડનો,
 બધી આશા ત્યાગી દૃઢ્ય પર તે હાથ ધરતો ;
 અરે ! આવું હૈયું તુજ દિલ સમું ના દુઃખમયું,
 નિરાશાતું જોડું જગ પર દિસે ના તુજ સમું.

બહુ જોયું; જાણ્યું, ખટપટ પ્રપચો પણ પ્રયાં,
 ગયું અમ્યુ આમ્યું, ધવલ શિર ને ભૂ થઈ ગયાં ;

વહો મહોટો યોજો શિર પર પ્રભાના દુઃખ તથો,
હવે કાંઠે આવી નરપતિ રહ્યા કાલ સ્મરતો.

વિચારો વર્ષો ને દુઃખવતી મુખે છે કરચણી,
અહુ ચિન્તા વેડી, જીવન પર ના પ્રેમ અરુચિ !
અરે ! એવું, બાપુ ! તવ મુખ દિલે પાત્ર દુઃખનું !
ગયા જન્મોનું શું તુજ દુઃખ સ્મરે જે અનુકર્યું !

તને ખામી લાધી જગત પર કાંઈ કદુ અતિ,
અધું ધિક્કારીને મત તુજ વડ્યું શું વન બાણી ?
અરે ! જ્ઞાની ! જ્ઞાની ! જડ વત કયું તેં હૃદય શું ?
ખરો જ્ઞાની પ્રેમી, સમજ રજ તો પ્રેમ ધર તું !

અહો પ્રેમી ! જ્ઞાની ! પ્રીતિ વિજ્ય હશે શું દુઃખ તને ?
હયા, આશા, મલાનિ પ્રણયઝરણાના શીકર છે ;
તને એ છંટાયાં, હૃદય તુજ પ્રેમે નિગમતું,
વહે, ધીકે, ફૂટે, રુધિર તુજ પ્રીતિભર ઉ-હું.

ઠગારી આશાનું કપ : સમજ્યું છે જરૂર તું,
અગાડીથી જોયું ભવિષ્ય તુજ તેં ત્હોય જીવ તું !
અહો ! પૂર્વજ્ઞાની ! દિલ તુજ નિહાળે ધ્રુવ દુઃખો,
શક્યો જે જોઈ કેા પ્રુથ સમ ન વિદ્વાન સરખો.

અમત્કારો કેવા વખત તુજ હેયે છુપવશે !
કયા બહેતા ઠા'ડા રુદનસ્વર ઉત્પુલ્લ કરશે !
કઈ વતનગર્ભા રવિ મહુ કયા તું સમજશે !
કયાં તારાં કાર્યો જગત વશ આપુંય કરશે !

અરે ! સર્વોશીઓ મરણું તુજને બાથ ભરશે,
નિશા કાળી પેલી તુજ પર ભરી કાળ પડશે ;
ખરે તે પહેલાં તેં જનજીવિત તાગ્યું પૂરું હશે,
હશે બાણ્યું સર્વે, નહિતર ગયું ભૂલી સઘણું !

નિશા અન્ધારીમાં જગત ઘસડી કેા લઈ જતું,
બધી જ્ઞાનેન્દ્રી ને દુઃખની વચ તેણે પડ ધર્યું ;
હબરો નિદ્રાથી જન મગજ લેપી જડ કર્યું,
ઝીણા તન્તુ, રનાયુ, રૂધિર, નસમાં બાદુ દપટ્યું !

મહાત્માનું હૈયું પણ જરી ડરે ના (તમિરથી,
ડગે ના માયાથી સમજી સહુ એ બળ કપટી ;
કરોડો બાદુને તૃણવત ગણી જે વિહરતું,
ચૂકે તે કન્દોમાં નહિ નહિ કદી લક્ષ્ય નિજનું.

કરી જુદું પાણી પય જ્યમ પીએ હંસ સઘળા,
ભલે તુંએ તેવું ગુણ ત્રહી રહે આ જગતમાં ;
ભલે જૂઝે યુદ્ધે જગત પર છે યુદ્ધ સઘળે,
વિના લોભે કીર્તિ તુજ બલ ભલે મેળવી ધુમે !

ભલે તેજસ્વી તે રવિ તુજ પરે કિરણ ધરે,
ભલે તારૂં આંધુ-કટુ ઝરણુ-તેજે જળહુળે ;
કદી અંબાયે તો નયન તુજ તે તેજથી ભલે,
ભલે શાન્તિ પામે દૃઢ્ય તુજ આનન્દ ઉભરે

ખરે ત્હોયે છેલ્લે જીવનરવિના અસ્ત સમયે,
જન્મભૂમિ સંધ્યા સરકી જતી બ્યારે નિરખી,

પહેરા લેશે તું શરીર પર તે શાન્ત ગ્રભણ,
અને પાછું ત્યારે મહીશ દુઃખ તે ઉત્ર બળતું !

૧૮-૫-૯૪

—:૦:—
જ્યાં તું ત્યાં હું.

—:૦:—

ચિન્તાકાન્ત મુખે ખરે ટપકતાં અશ્રુ ઉન્હાં મોતી શાં.
ત્હારાં શાં વિગલિત ગાત્ર વનમાં વૃક્ષે અટેલી રહ્યાં !
મીઠું કાંઈ મુખે લગી પ્રિય, અહા ! નિશ્વાસ ધીમે મૂક્યો ;
તે સૌ હું નજરે રહું નિરખતો સૌભાગ્યશાલી બન્યો !
કેવી શાન્ત નિશા ! જરી પવનથી ના ડોલતું પાંદડું !
કેવું ચન્દ્રપ્રકાશથી ચળકતું આકાશ આ ઉન્વણું !
હા હા ! આ સમયે, પ્રિયે ! હૃદયથી કાં ના લપેટે મને ?
કાં ત્હાડું મન શોકથી ઉભરતું શંકા ભરેલું ? અરે !
હા ! નિદ્રાવશ તું બની, કમલ શાં નેત્રો મિચાઈ ગયાં ;
નીલા ઘાસ તાણી બિછાત પર આ અંગો પડયાં શાન્તિમાં ;
આંસુના પડદા વતી નયન તો મ્હારાં યયાં આંધળાં !
લૂછ્યાં ના પણ ઉષ્ણ શ્વાસ દિલને અશ્રુ સૂકાવી દીધાં !
સૂબે, પ્રાણ ! મુખે રહી નિડર તું ત્હારો ઉભો ઠાસ આ,
તે સ્પર્શીં તુજ ગાંધ લાલ અધરે ચૂમી ન લેશે પ્રિયા !
શાન્તિમાં તુજ ભંગ એ નહિ કરે આલિંગી બન્ને જુબે,
સૂતી સિંહણ, કોણ કુંદ કરશે તેને જગાડી ? કહે !

બેશે ભાગ્ય ખાણી ઉભો અધર જે જૂદો રહ્યા ઓષથી,
જેણે કેા દિન શખ્દ મિષ્ટ ઉચરી શાન્તિ પમાડી નહીં ;
માયાળુ નહિ ત્હોય ફૂર દિસતી નિદ્રસ્થ ખ્યારી નહીં,
એવા દર્શનને વિલોકી બનશે પ્રેમાર્દ્ર હૈયું સુખી !

બહાલી પૂર્ણ સદોષ છે, જખમ આ કારી કર્યો કાળજે,
ત્હોયે તે મમ ગીતનાં અસરથી નિશ્ચિન્ત સૂતી રહે !

મ્હારૂં વજ્ર સમું કઠિન દિલ આ ચીરાય થાથી નહીં,
હું તો ના નહિ તો રડું ટળવળું જ્યારે સુખે એ સૂતી

સંયોગી તુજ ના બન્યો, વિરહમાં જીવું લક્ષ્મ હું.
ખ્યારી ! શું દુઃખદાહ શું જીવિત છે ખ્યારૂં મને જીવડું ;
એવું શું બનશે, પ્રિયે ! જગતમાં ત્હારા વિના હું જીવું ?
ત્હારી આક્ર લગાવી અંગ પર શું આવો બની હું કંઈ ?

ત્હારાથી મુજ આ દ્વિધ નહિં બને હૈયું, પ્રિયે ! મૃત્યુથી,
મ્હારી તું નવ લેશ ઓછી બનશે એ કાલરાત્રિ થકી ;
તું જાતાં નહિ હું રહું જીવિતનો લોભી નથી હું નકી,
તું સ્વર્ગે કર વાસ, કે સમજજે આદાસ ઉભો તહીં !

ત્હારાં કોમલ ગીતડાં મધુરવાં હું સાંભળી એકલો—
થેલા મસ્ત બનીશ સ્વર્ગભૂમીમાં કે બાલ ન્હાના સખી ;
કેવી સુંદર લહેરીઓ અનિલની, ત્હારા રૂડા બાલનો—
સેરા રેશમના સમી નિજ કરે સ્પર્શી હશે ચાલતી !

કેવી મોહક વાટિકા વનઘટા પુખ્તો પશગે ભર્યાં !
કેવા રંગીન ત્યાં હશે મધુકરો સંધ્યા સમે ગુંજતા !

તહારી શાલ સુવર્ણરંગી ચળકે સાડી ઝીણી ઉપરે,
તેમાંથી તુજ દિવ્ય સૌ અવયવો દેખાઇ આછા રહે !

ત્યાંયે નાનુક વૃક્ષની વનઘટા માંહી છુપેલો રહી,
તહારા સૌ સુખના વિચાર રસીલા કલ્પી બનું હું સુખી ;
હા ! અદૃશ્ય સદા રહી તુજ કને જ્યાં તું બમે ત્યાં ભમું,
જેથી હું નવ કલાન્ત એક પલકે તહારાથી જૂદો રહું !

તું ચૂટે મધુ મુખ કોમલ કરે તે ના અહું હું ફૂદી,
વા ના દાખીશ સ્નિગ્ધ તે અધર હું લોભાઇ પીચૂપથી ;
તહારાં ચંચલ નેત્રના ઝરણુમાં ડૂબ્યો રહું સર્વદા,
તહારી નાનુક પાદપંક્તિ પરની ધૂત્રી લગાવું શિરે !

હિંદોલા સ્નમ ઝુલતું જલભયું કાસાર ત્યાં સ્વર્ગનુ-
પુષ્પોની ખરતી સુગન્ધી રજથી બહેકી રહેલું બધું ;
સોનેરી ઢગ રેતના ચળકતા બીના બનેલા જલે,
આવી શાન્ત નિશા શશી સહ હવે તે સૌ પ્રદેશો પરે.

શોધી તીર કદમ્બની સુખભરી છાયા ઘડી ત્યાં ઉભે,
રેલી છે સહુ પાસ રેલ શશીની તે જોઇ તું તો હસે ;
ઇચ્છા સ્નાન તણી થતાં ચમકીતું ચોપાસ બીરુભુવે,
ના ના ! હું નજરે કદિ નહિ પડું : હું વૃક્ષડાળી પરે !

તોડે ગાંઠ ન છૂટતાં કરવતી તું એક ચોળી તણી,
લલ્લાળું મન નીવિબન્ધ છુટતાં શર્માઇ સ્તંભે જરી ;
તહોયે વચ્ચ સરે, પડે સરકતું, તે વિશ્વ ભેતું રહે,
મે એ કૌતુક તો બધું નયનથી પીંબાઉં હું હું ખરે !

હાડા ! દેહકળી દિગમ્બર બની પ્યારી ખીલી નીકળી,
ઉઝ્યા કેશ લપેટવા સ્તનતટો ને કેસરી શી કટિ ;
બે બાહુ કમલો તણા રસિકડા છે ઠંડ ન્હાના સમા,
સ્કન્ધને સ્તન કોતરી બરફના પહાડથી બલે લીધાં !

ખીરી ઉદ્ભવ છે ગતિ તુજ, પ્રિયે ! તું મોહમાયા દિસે !
ત્હારું ભવ્ય કપાલ સ્ફટિક સમું તેજે બચું છે ખરે ;
જંઘા છે કઠલી, શુભાબ પુબડાં હાથેલીયે હાથની,
લાંબી ડોક કપોત શી તુજ પ્રિયે, જૂની લત્તા ચાપ શી !

ચાલે બે ડગલાં નિરંકુશ બની પ્હોંચ્યા કિનારે હવે,
ત્હારી નાજુક તું છપી નિરખતી, ઉભી તંટે, વારિયે ;
કેવાં સ્વર્ગતડાગનાં મધુરવાં મોભાં ફૂદી આફળે !
તે કેવાં તુજ પાદને રમતમાં ચુમ્બી ઉડે છે હવે !

મ્હારી અસ્થિર છે છપી સલિલમાં તે જોઈ કંપી જરા,
રીસાઈ મનમાં, ડરી ચમકી તું, ધૂણ પડી વારિમાં ;
નીચી મંજુલ આકૃતિ જલ તણું ચીરી કલેજું ગઈ,
કુંડાળું જલમાં પડયું ખળકતું હું તો રહ્યો જોઈ તે !

આવું સ્વર્ગ વળી જહીં પ્રિય વસે તે હું ન છોડું કદી,
તું સ્વર્ગે કરવાસ કે સમજજે આ દાસ ઉભો તહીં ;
પ્યારી ! કાં રડ તું ? અરે ! દુઃખભર્યા સ્વપ્ને વિંટાઈ હતી ?
પ્રેમીલા તુજ દાસને દુઃખ દીધું તે શું વિચારી હતી ?

રે ! નિદ્રા ! રજની મહીં સ્તવન હું ત્હારું કરું છું સદા,
ધમ્મકું હું પ્રિયની સખી સમજીને ત્હારી કને માગવા :-

“હાલીને સમજાવ પ્રીતિ કરવા : કાંઈ દયા લાવવા :
“જેથી એ સુખમાં ઉઠી હૃદયથી ચાંપી મને લે પ્રિયા !”

૨૪-૬-૬૪

:o:

હમારા રાહ.

પટાયેલું અને બૂઠું ઘસીને તીક્ષ્ણ તેં કીધું;
ક્યું પાછું હતું તેવું. અરે ! દિલબર ! હૃદય મ્હારું !
ગમીના જામ પી હરદમ ધરી માશૂક ! તને ગરદન;
ન અંતરથી કર્યા ટુકડા ! ન જામે ઇશક પાપો વા !
પછી જાત મસ્ત દિલ કીધું, ઉઘાડી અશમ મેં જોયું;
સિતમગર ત્હોય તું મ્હારા અરો ઉસ્તાદ છે પ્યારો !
બુકો મેં બાગનાં તોડી શીયાં કે કુગમાં ચોગી;
બિછાતું ખારતું કીધું, ઉપર લોટી રહ્યા તે હું !
મુબારક હો ત્હમોને આ ત્હમારા ઇશકના રસ્તા
હમારો રાહ ન્યારો છે, ત્હમોને જે ન જાઓ તે !
ત્હમારા માર્ગમાં મજનૂં અને લેલી શીર્શી રંરહાદ—
ચીરાયેલાં કપાયેલાં પડયાં છે લોહીથી બીનાં !
બુલામો કાયદાના છે ! બલા એ કાયદો કોનો ?
બુલામોને કહું હું શું ? હમારા રાહ ન્યારો છે

મને ઘેરો કહી, લોકો ! હજારો નામ આપો છો !
હમે મનસૂરના ચેલા પુઠાથી ખેડ કરનારા !

નહીં જાહોજલાલીના, નહીં કીર્તિ, ન ઉચ્છ્વતના—
હમે લોભી છીએ, ના ! ના ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

તહમારી ખેવકાર્થના. હરામી ને હલાલીના—
ચીરી પડદા હમે ન્યારા ! હમારા રાહ ન્યારા છે !

હમે મગર મસ્તાના ! બિયાબાંનાં રક્તવાસા !
ખરા મહબૂબ સિંહો ત્યાં ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

કુરંગો જ્યાં કૂદે લોખાં, પરિન્દાનાં ઉડે ટોખાં,
કબૂતર ધુધવે છે જ્યાં હમારા મહેલ ઉભા ત્યાં !

લવે છે ખેત નદીઓ જ્યાં, ગજલ દરવાજાં રખાં ગાતાં,
હમે ત્યાં નાચતા નાગા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

તહમારા કૃષ્ણ ને મોહમદ, તહમારા મોઘ, કાલિદાસ,
ખિરાદર એ બધા મહારા ! હમારા રાહ છે ન્યારા !

હતાં મહેલો અને મીરાં ખરાં ઇલમી, ખરાં શૂરાં :
હમારા કાફલામાં એ સુસાફર એ હતાં પૂરાં !

પૂજારી એ હમારાં ને હમે તો પૂજતા રોને,
હમારાં એ હતાં માયક, હમે તેના હતા દિલખર !

તહમારા રાજ્યદારોનાં ખુની ભપકા નથી ગમતાં ;
મલલખની સુરખત ત્યાં, ખુશામદના ખજાના જ્યાં !

હમો તમને નથી અડતા, હમોને છેડશોં કેા ના !
લગાવી હૂલ હૈથે મે' નિચોવી પ્રેમ દીધો છે !

હવાઈ મ્હેલના વાસી હમે એકાન્તદુઃખવાદી !
હમોને શોખ મરવાનો ! હમારો રાહ છે ન્યારો !

પુવારીમાંજ મસ્તી છે ! તમે ના સ્વાદ આખ્યો એ :
હમોને તો જગત ખાઈં થઈ ચૂક્યું ! થઈ ચૂક્યું !

૧૨-૮-૬૪.

:૦:

કુદરત અને મનુષ્ય.

— ૦ : —

પહોંચે ના કલેં કલકલ ધ્વની આ જગતના,
વહે ધીમાં ધીમાં ખળ ખળ અહીં શાન્ત ઝરણાં
પટે ધોધો જાણ મધુર જ્યમ માતંગ ગરજે,
રૂડાં ખચ્યાં નહાનાં ચપલ હરિણોનાં કૂદી રહે !

સૂતો છું આ કુંજે શરીર મનમાં શાન્તિ પિગળે,
હજારો મીઠા મિશ્રત સ્વર ભરે છે મગજને ;
વિચારો આનન્દી મુજ દિલ કરે છે દુઃખભયું !
અહો ! મ્હાઈં હૈયું સુખમય દુઃખોથી ઉભરતું !

અને આ આત્માને કુદરત ગ્રહી લે નિજ કરે,
ઉઠાડી ઢે જાણો, પકડી વળી ચાંપે નિજ દિલે ;
મૂકે તેને પાછો હસી મુદુલ શેવાલ પરને
પછી પંખાળે છે ફરી ફરી હઈ ચુમ્મન મુખે !

અરે ! એ માતા છે ભગિની મુજ કે શાન્તિ સુખ છે,
 નવાં કાર્યો પ્રેરી મુજ હૃદયમાં અગ્નિ છુપવે !
 નિહાળી વિચારી મુજ દિલ યની કાષ્ટ સળગે,
 અહીં આ જે રીત જન પ્રતિ ચલાવે જન અરે !

નીલી કુંભોમાં છે સુમન મકરન્દે ભલકતાં,
 નીચે જાયે જાડે પુહડી નવરંગી રત્નતમાં ;
 અને હું ધારું છું પ્રાંન પુલ કપાળું હસમુખું—
 બને છે ભોગી આ આનંદલહરી સંપર્શ સુખનું !

અહો ! પક્ષી—એતો ફૂદી ફૂદી રમે છે મુજ કને,
 વિચારે તેઓના સમજી શકતો હું ન જરી એ;
 અહા ! કિન્તુ તેની અતિ અપલ સા અલ્પ ગતિએ—
 મને તો ભાસે છે પુત્રકિત થતો હર્ષ અમકે !

પ્રશાખા ગુલમોની વ્યજન નિજ વિસ્તીર્ણ કરતી,
 ભરી લેવા હયું દિનકર તણા આ કિરણથી ;
 નકી હું માનું છું, તર પુલ બધાં હર્ષમય છે,
 ડૂબેલાં સર્વે છે પ્રણયમધુના નિષ્ઠ ગરણે !

અરે ! આ શ્રદ્ધા જે વહસ્ત-પ્રભુ-પાથરી રહે.
 અને યેણ દે છે વિભુપતિ જ આ ધર્મ સહુ ને,
 નહીં કાં રાજીં તો રુધિર દિલનું હું નિરખીને—
 અહાં આ જે રીત જન પ્રતિ ચલાવે જન અરે !

નદી જે રાશે તો રુદન કરશે ખ્હાક પથરા,
 અને ઝીણું ઝીણું રુદન કરશે પક્ષી સહજાં;

વનોના આખારો— તરુ સહુ બિચારાં ટપકશે ,
ઝરાનાં હૈયાં તો છણુ છણુ તપીને ઉકળશે !

અને આંસુ લેહોતો પવન નદીનો મિત્ર બનશે ,
નલો ઝૂમેલાં તે ધનદલ તણાં અશ્રુ ખરશે !

કૃતિ આવી મીઠી કુદરત તણો જે કમ કહે ,
જનોમાં એ ના ના ! જડ સમ નહીં શું જન અરે !

કહું શાને હાવાં ઉદ્ધિ જડ ને આ જડ નદી ?
ગણું તિયંચોને દન્યહીણુ હું તો કયમ કદી ?
ખરે ! હું જાણું છું જગત સહુ ચેતન્યમય છે ,
નહીં તો કયાંથી આ પ્રણય, કરુણા ને રતિ, ખરે !

ભલે કાલિદાસે નિજ દિલ કહ્યું વાદળી કને ,
પ્રિયાનો સંદેશો ધન સહ દીધો તે પણુ ભલે ;
નકી માન્યું છે આ મુજ દિલ અને એ કવિદલે,
પહાંચાડ્યું મેઘે કવિરુદન તેની રમણીને !

કવિ આ ભોળો તો કુદરત તણો બાન્ધવ હતો ,
જનો તે શું બ્રણુ ? જન પર રહ્યો સ્વાર્થ લપટયો ;
વિના અશ્રુ ભેરો જનદુઃખ જનો જ્યાં સુધી, અરે !
કવિતાના ભોક્તા સુખમય રસીલા નહિ બને !

નવા રંગો ધારી સુરધનુ અહીં આજે વિરમે ,
જનોથી મ્હારે શું ? કુદરત મહીં આ દિલ રમે ;
ફૂડી સંધ્યા રેલી સરિત સર ને પહાડ પર છે ,
ધનુ સંકેલાયું , હિમકર તણું શું અળકે !

એકો તારા સાથે ધવલ નભગંગા ખળખળે,
રૂડાં પીળાં પીછાં શરી પર ધરે વાહળી હુવે;
એકેલી તેને આ અનિલ લઇ ચાલ્યો રમતમાં,
અને પેલી ચન્દા થસ્થર રહી ધૂલ જલમાં !

અહા ! કેવા પન્થે કુદરત કરે છે ગતિ, અને—
અરે ! કેવા પન્થે કુદરત તણાં ખાલક ભમે !
વિચારી વિચારી મમ દિલ બને ભરમ સળગી,
અરેરે ! જે રીતિ જન પ્રતિ ચલાવે જન અહીં !

૨૯-૮-૯૪.

:૦:

પાન્થ પંચીકું.

આ બે, ઘોર તિમિર શો જીવિતનો ખંડાળા પડ્યો પન્થ છે :
નિર્માયો સહુ કાજ એ કયમ પછી પાછો ફરી તું શકે ?
લેવાનો શિર ભાર તે લઇ અને આશ્રમમાં ઉડવું,
બવું જ્યાં લઇ જાય વાયુ તુજને વિશ્રાન્તિ લેતાં જવું !

જે તે કોશ્મીરદેશના મધુરવા મીઠા ઝરા આવશે,
ઠ્ઠાલા પાન્થ ! તહીં જરી વિરમજે, એ દેશ ઠ્ઠાલો મને ;
ત્યાંના તે અતિ રમ્ય ને રપકતા મીઠા રસે કુંજમાં—
ગુન્ધા દ્રાક્ષ તણાં બિલોરી જલમાં છાયા રહે ચાડતા !

પુખ્તોની રજમી ભર્યા અનિલ ત્યાં વૃક્ષો ધુણાવી રહે,
ત્યાં તું ટોચ પર ચડી, સ્થિર થઇ, મીઠાં ફલો આખજે;

સોનેરી તુજ પીંછડાં શ્રમિત તે તાળાં કરી લે ભલે ,
 બવાતું બહુ દૂર લેણ તુજને ત્યાં થાક લાગ્યો હશે !
 બણ્યો તેં નથી માર્ગ ને વિકટ છે ત્યાંનાં વનો ને ગરિ ,
 !કન્તુ સુન્દર સૌ પ્રદેશ નિરખી પ્રેમ જહેવું તહીં ;
 ત્યાંની કો સરિતે વરી , ઠરી જરી, કીડા કરન્તાં જરા ,
 ચંગો તપ્ત થયેલ શીતલ થતાં આનન્દ આવે મહા !

સંધ્યાએ વળી હિમપર્વત તણ્યાં શૃંગો ગુલાબી બને !
 ખીણેખીણુ, ઝરેઝરા, સર સહુ ત્યારે રૂપેરી બને !
 ત્યાંનાં તે ગાર જાં તરુ ગરિ નલે તારાથી વાતો કરે ,
 તે સૌ દિવ્ય ઉબલમાં ગરક થૈ હૃષે ભર્યાં ખીલશે !

ત્યારે તો પ્રિય જે હશે તુજ દિલે તે યાદ સૌ આવશે ,
 ગાને તો તુજ ચિત્તડું દુઃખભર્યું ને અશ્રુ બે ખેળે !
 રૂમજુમ કો પડી આપડું વહી જશે ને કૈંક કહેતું જશે ,
 ત્યારે તું પ્રિય તે ઉદાસ મુખમાં ડૂબી ભલે મહાભને !

ઠહાલા, હું ગુરુ ને વળી તુજ સખો, તે ભક્ત સંભારને ,
 બાલુડા ! મુજ પ્રાણુ ! તે વખત તું રોને અરેરે ભલે !
 ઉછેર્યું તરુ એક મેં વન મહીં ત્યાં તું વળી બેસને ,
 ઠહાલા ! મેં લઘુ એક કોતરી લખ્યું તે કાવ્ય તું વાંચને !

હા, હું એ ઘસડાઈ એક વખતે ઠહાલા ! ગયો ત્યાં હતો ,
 ઠહાલાનાં વિરહી બની હૃદયને ચીરી રડ્યો ત્યાં હતો ;
 તે અશ્રુઝરણું જ શોણિત સમું તે કાવ્ય મ્મંછે ભર્યું ,
 સ્વેચ્છાએ ભરી ચંચુ લાલ મુખથી પીને ભલે આંસુડું !

ને જો શુધ્ધ રહે જવું તુજ બને ઝોળંગી સિન્ધુ, અરે !
 રેતીના ઢગ ત્યાં ઉઠે, પવન ત્યાં ફૂંકી ઉઠ્યા આફળે ;
 તું મહારૂં, તુજ હું, બની પણ સખે ! હું ભોમિયો ના શકું,
 એવા સંકટમાં અરે ! મહદ ત્યાં આપી જરી ના શકું !

પાંખો સુન્દર ત્યાં અતિ શ્રમશક્તી ચોળાઈ ચીરાઈને—
 કંઠે સોસ પડયો હશે જલ વિના બાપુ ! અરેરે તને !
 પાંખોને તુજ શક્તિ ત્યાં ગરુડની દેજે પ્રભુને સ્તવી ,
 ને બજે જલદી ઉડી, ઘટલ ના રોકાવું ત્યારે ઘડી !

તહારા માર્ગ પરે ઘણા તુજ સમા ખાન્ધો ગયા ઉડીને ,
 માર્ગે તેજ જડું, ભલે સુખ તને આવી મળે ના મળે !
 નિર્માયું જવું તો જવું દુઃખ દહી, આનન્દ ધેર્યે વહી ,
 આ તો ઝિંદગીભાર પુણ્ય સરખો સૂચ્યે ન સિદ્ધિ કશી !

પહોંચે જ્યાં સુધી સ્થાન તું અવધિતું, તે અન્ત આઠ્યા સુખી—
 આકાથે જલદી અગાડી ઉચકી તે ભાર તું બા ઉડી ;
 પૂરા સાહસથી બલિષ્ઠ દુઃખને સન્તોષથી પી જવું ,
 ને આનન્દ વિશેષ પ્રેમસુખથી તે દુઃખમાં માનવું !

હું આ વૃદ્ધ રડું ન તે ઘટિત છે, લૂછું હવે અશ્રુને ,
 બા તું, યા સુખિયું, ન આમ રડવું, છાતીથી આંખું અયે !
 રક્ષે ઇશ્વર પાપથી હૃદય ને હેરે સુમાર્ગે તને ,
 વહાલ પાન્થ ! સુખી સુખી સુખી થજે ! આશિષ મહારી તને !

विरहस्मरण.

दृशेदृशो नवीन निरणी धूमतो 'तो प्रिये ! हुं,
 त्यां लोये हा विरहभडके हाजतो 'तो प्रिये ! हुं ;
 न्होतुं त्यारे तुज छपी शुं ने शान्त रोध थवानुं.
 न्होतुं कांथ विरहभडके जूजवी नांभवानुं

क्यारे अे जे विसरी दुःख हुं लेश आनन्ध वेतो,
 त्यारे न्हावी द्विशुषु दुःखमां डूणतो हुं इरी तो ;
 "हुं आवो शे अनुभववी शकुं दुर्ष प्यारी रटे ने ?" —
 हेयुं म्हाइ सणगी उठतुं कांथ जेवा विचार.

जूहां थातां मुअ तुज इतुं खानिपूरे छवायुं,
 स्वभामां अे निरयुं छपी तो आंसुंदां ढाणतो हुं ;
 हेयामां अे खिलरी कद हुं हास्य ल्हाइं शकथे ना,
 रेतो हुं ने रडती प्रिय तुं जेज खित्री हुतां त्यां.

मीडां ल्हारां नयन हिलना लक्ष्यमां अेक धारी—
 जेतो हुं कथां निमिष तणने अन्द्रतुं भिम्भ प्यारी ;
 आहीभातुं तुज मुअ तहीं धूणता जोषवाणुं,
 ने अे ल्हाइं शरीर दुणणुं शोकजोषे छवायुं !

शपातो त्यां विनिमित्त थछ शोक म्हारे हिले हा !
 रीती तुं ने मुअ मुज अधुं बीजवी अश्रु हेतां ;
 अे आंसु के विरहउदधि उछणी उछणीने—
 अत्यारे अे विगत दुःखमां डूणवी हे मने अे.

અત્યારે એ હૃદય મળતાં અશ્રુની ધાર ંહેતાં,
 જીભમાં ત્હારાં કમલ સરખાં નેત્રના લાલ ખૂણા;
 ત્હોયે પ્યારી મધુર સ્મિત છે સ્તિગ્ધ એળે છવાયું,
 ને હા ! ંહાલી, વપુ તુજ દિસે હર્ષના ઘેનરાગું.

ઝોળંગી તું ઉદધિ દુઃખનો ત્યાં નિહાળી રકે છે,
 મ્હાલે છે તું સુખઅનિલમાં હાસ્ય તેથી કરે છે;
 ંહાલી ! આવા સરલ હૃદયે પ્રેમ જે દાખવે તું—
 તેના સામે નિરખી શકું હું એજ સામર્થ્ય યાયું !

૧૪-૨-૬૫.

:૦:

વિષપાન.

:૦:

અહો ઘોળી પીધું મધુર વિષખ્યાલું પ્રિય સખા !
 હવે હું ભૂલું છું જગત સઘળું તે લહરીમાં !
 ધીમે ધીમે મૂર્છા સુજ મગજને ચુમ્બન કરે,
 અહા ! હું ગાતા તે અનુભવી શકું છું સુખ હવે.

તારે લેવાયેલા મુજ હૃદયને તો કળા વળી,
 અમી ઠોળાયું શું ધગધમી રહેલા ઉર મહી !
 નથી આશા ઇચ્છા, અત દુઃખ તણું નાં સ્મરણ વા;
 અહો ! મેં તો પીધું નહિ વિષ, નહી અમૃત સખા !

ંહાલા ! જ્યાં ઘસડાઇ જાય જગ ત્યાં મ્હારે ખુશીથી જવું,
 ત્હોયે છે દુઃખ એક આ દિલ મહી, ઇહું તને તે તણું;

એ ચિન્તા પણ શાન્ત છેહી ઘડીએ યાશે નકી હા સખા !
એ જવાલા પણ અન્તરે ડૂબી જશે આન્હની દહેરમાં.

આશામાં ડૂબતું અને ધડકતું ફાળો ઘણી સાંધતું,
તે હૈયું મુજ આમ આજ વિષથી વિશ્રાન્તિ લેવા ઠગ્યું;
ના તે કોઠિ હવે ઉઠી સળગી કે ચીરાઈ રોશે, સખા !
ના તે કોઠિ ફલંગ મારી પડશે પ્રીતિ તણી જાળમાં.

નકી મ્હારે જાંવું, રુઢન નવ વ્હાલા ! કર હવે.
સુખી હું થાતાં તું રુઢન કર તે તો નવ ઘટે ;
સુખી હું થાતો ત્યાં દૃઢ્ય તુજ હવે ઉભરતું,
અરે ! તો કાં હાવાં મુજ સુખ તને દુઃખી કરતું ?

અહા ! ત્હારાં આંસુ પિગળી મુજ અન્તઃકરણમાં—
ગયા સંસ્કારોથી સ્મરણ નય આત્મા કરી જતાં ;
હશે મ્હારે માટે રુઢન કરવું મૃત્યુસમયે—
પ્રભુએ નિર્મ્યું તો ઉર મુજ ઉખેળું તુજ કને.

જેને જાઈ ! તહીં રહી મલપતી તે મોહની કરતા,
તેમાં તે આતિ રમ્ય આકૃતિ રહી જેને કહી મં “ પ્રિયા ; ”
ધૂંચાયાં મુજ તે અરે પ્રણયીઓ એ જાળ માંહીં દિસે,
લોળાંને નિરખી ડૂબ્યાં ડૂબી જતાં ચીરાય હૈયું મજે !

તે સૌ આમ જ આજ માર્ગ પર હા ! રોઈ રહી આવશે,
તેઓનાં દુઃખથી દુઃખી થઈ અરે ! કે પ્રેત મિત્રો રહે ;
તેઓની કબરો તણા પથરમાં અમુજરા ચાલતા,
તેઓના જાળી ભરમ જે થઈ ગયા તે આંશ સૌ કંપતા!

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં હશે પ્રેમ ક્યાં ?
આંહી ખીજ વવાય છે વિષય ને સૌ સ્થાનમાં મોહનાં ;
કાંટાળાં તરુ તે ઉગી દુઃખ કે લોળાં બિચારાં ચીરે,
ક્યાંહીં છે રુધિરે ભર્યા ઉઝરડા, ક્યાંહીં મણો ગાઠ છે.

રે ! ત્હોએ મુજ ભક્તિનું પ્રણયનું મેં ખીજ વાળ્યું, સખા !
છે તો ક્ષાર ભૂમિ પરન્તુ ઉગીને બળ્યું થશે વૃક્ષ આ;
આશાએ દિલ આ તણા ઝરણના વારિથી પોપ્યું, છતાં—
તે તો ત્યાં જ બળી ગયું પણ વળી માન્યું જ મેં તે ન કાં ?

મનાયું ના હુંથી તરુ મુજ કદી તે નહીં થશે,
અરે ! માન્યું નિત્યે લલિત ફળગો કાલ પુટશે;
અરેરે ! દહાડો એ પણ કદિ મળ્યો ના મુખ તણો,
અને આશાતન્તુ જીવિત સહુ આજે તૂટી ગયો !

તને ને ંહાલીને ફલ સહુ ધરું એ પ્રણયનાં.
હતી આશા એવી પણ ન પ્રભુને કું હતી દયા ;
તમે ંહાલાં ! ંહાલાં ! સમજી મમ ઇચ્છા નવ શક્યાં,
હવે ના રાવું તો મુજ મરણકાલે પ્રિય સખા !

ઓહો ! મોહ જ મોહનું જગત આ તેમાં વિના સ્વાર્થ શું ?
ક્યાં પ્રેમી દિલમાં હશે મુખ, સખે ! વૈરાગ્ય સાથે વસ્યું ?
' છે વૈરાગ્ય જ પ્રેમ, પ્રીતિ મુખ છે, પ્રેમી વિરાગી ખરો,
જૂઠી એ મમ માન્યતા થઈ અને હું પ્રાણ ત્યાગ્યું, અહો !

સૂકાયાં ના આંસુ હજી પણ અરેરે ! નયનથી,
તજાઈ ના પ્રીતિ મરણ સમયે એ દુઃખથી.

તહમારું ંહાલાતું નવ હજી અયું ચિન્તન અહો !
 ન બૂઝાયે ંહાલા ! પ્રણયભડકો આ દહમને.

થાકેલું હરણું અન્તસમયે એકાન્ત ને શાન્તિમાં
 ખેસીને નિજ પ્રાણ ત્યાગ કરતું નિઃશ્વાસ અશ્રુ વિના ;
 હું તો કેંક વિચાર ને દુઃખ મહીં આ પ્રાણ ત્યાગું, સખા !
 ને હું જેમ જ સૌ મનુષ્ય દુઃખમાં રોઇ ત્યજે પ્રાણ હા !

૯-૪-૯૫.

—:O*O:—

સારસી.

—:~:—

મીઠી ઠીપં ધ્વનિ વતી બન બધું હણે ભરે કોકલા,
 ઝીણી વાંસળી શા સ્વરો સુખભર્યા અંડોળ આલાપતાં ;
 ખિસ્કોલી તરુના મહાન વિટપે ઝૂકી રહી ત્યાં કૂદે,
 ને રંગીન શુકો ઘણાં મધુરવાં આકાશ ઉડી રહે !

આવી આનન્દ વેળાએ ખિચારું કોણ આ દુઃખીં ?
 હશે એ પ્રેમતું મારું હૈયું એઈ રહું તપી !

ગંભીર નાદ કરતી સરિતા વહે છે,
 સીંચી જલે પુલ્કિત શીતલ એ કરે છે;
 ત્યાં ઠીન સારસી ઉભી જલપુર નેત્રે,
 સૂણી, અરે ! શિર નમાવી રહી રહે એ !

અહોહો ! પાંખ પ્રીતિની તેની તૂટી ગઈ હિસે,
 આણું આ પક્ષી, તેને એ આવી ખીસ ખવીં અરે !

રેરે ! તેનો પ્રિયતમ તહીં પાદ પાસે પડ્યો છે,
ખોળી પાંખો શિથિલ બની છે મૃત્યુનો હસ્ત લાગ્યે;
પારાધીએ હૃદય પર હા ! તીર માર્યો દિસે છે,
ખૂંચ્યો છે ત્યાં રુધિર વહતું બંધ હાવાં થયું છે.

શુભવું શુભ લેઇને આંહી એવી દિસે રીત !
કોઈને દુઃખ દેવાથી તૃપ્તિ કેમ હશે થતી ?

મૂકી ગએ કયમ શિકાર હશે શિકારી ?

આવી હશે દિલ દયા કંઈ સારસીની ?
બચ્યાં અને પતિપ્રિયા તણી એ ઘડીની
નાશ્યો હશે હૃદય ચીરતી ચીસ સુણી !

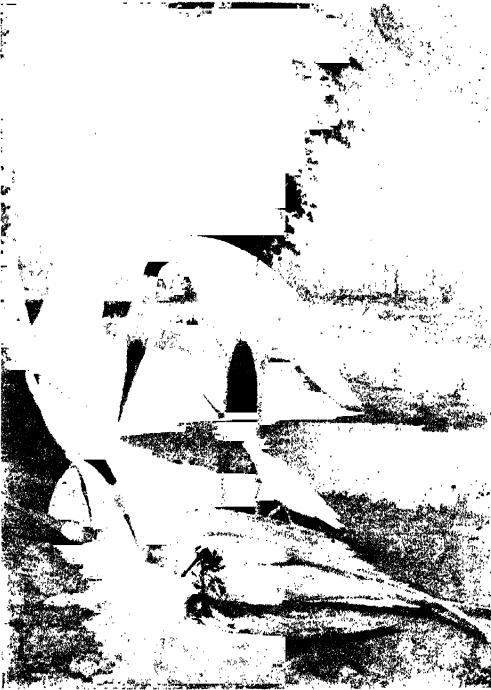
ગાળે છે પ્રેમનાં અશ્રુ વજ્ર જેવાય દિલને,
કો વેળા પારધીને એ પ્રેમનાં દંશ લાગતો.

આવું આવું નિરખી દિલમાં કાંઈ કેવુંય આચ,
કેવો છે રે રુદનમય આ દૂર દેખાવ હાય !
નહાનાં બચ્ચાં રાજવણી રહી માત સામું જીવે છે,
ને પંપાળે તિજ જનકતા કંઠને ચંચુથી એ.

હજી તો ખેલવા પૂરું શીખ્યાં આ નથી બાહુડા,
રે ! તે શું મૃત્યુને બાણે લોળાં આ લઘુ પંખીડાં !

દુઃખ સહુ ઉડી બશે કાલ આ બાલકોનાં
રમત ગમત માંહી હૃદય લેશે ફરી આ ;
પણ જુરી મરશે રે સારસી બાપડી તો,
જખમ નહિ રુઆશે પ્રેમનો કારી લાગ્યો.

કલાપીના કેકારવ

સારસી.

(૫. ૫૮)

ઠાનાં બન્યાં ટગવળી રેલી માત સામું જીવે છે,
ને પંપાળે નિજ જનકના કંઠને ચંચુથી ઝે.

પ્રેમીએ પ્રેમી જાતાં કો ખીજાથી પ્રેમ જોડવો,
આવું કાં ન કરે સૌએ પ્રેમી જોડે મળે ખરો ?

જોડવી એક જોડીને એકો ખંડિત થાય તો,
ખન્નેનાં એકખીજાથી એટલાં જેથી બને દુઃખો.

અઢેલી ખાઝીને તરુ સહુ રહે ખીલતી લતા,
દઈ પુષ્પો પ્રેમે લઈ રસ જીવે છે પ્રજ્વલમાં;
સુખી આવા દહાડા સરકી કઈ જાતા રમતમાં,
અને એ વેલાને મરણ પડદામાં લઈ જતા

મરેલી વેલીનું સ્મરણ નવ ભૂલે તરુ કદી,
અને પ્રેમી જાળે હવસ દુઃખના કૈ રડી રડી;
પરન્તુ આંપે છે હૃદય પર ખીજી લઈ લતા,
અને પ્રેમ રેકે મધુર રસ તેના હૃદયમાં.

ધીમે ધીમે આવું તરુ થઈ જઈ વૃદ્ધ મરતું;
અને વેલી વીલી રુદન કરતી કૈં દુઃખભયું;
છતાં ટેકો ખીજા તરુ પર લઈનેય જીવતી,
અને આખી પુષ્પો જીવિત નિજ તે પૂર્ણ કરતી.

ન કિન્તુ સારસી આ તો આવો માર્ગ કદી અઢે,
એકને હિલ અખું તે ખીજા કોતું નહીં બને.

પ્રેમને કારણે સાથે સમ્બન્ધ કાંઈ એ નથી,
કારણ પ્રીતિનું પ્રીતિ: પ્રેમીની લક્ષ્મી તે અખી,

ઝૂરી ઝૂરી મરવામાં સ્નેહ સન્તોષ માને,
 નહિ કદિ રસ શોધે સાક્ષી અન્ય સ્થાને ;
 રસ હઈ લઈ લીધો હૃદયે ધીનવી તો,
 હૃદયહીણ બિચારાં પ્રેમીને મૃત્યુ આપો.

પ્રેમીનો હોય બેલી કે તો આનું કેં થવું ઘટે,
 પામે છે ત્રાસ મહારો તો આત્મા આ દુઃખ જોઈને

ત્યાં કાંઈ આ વન મહીં હીલચાલ થાય ,
 પક્ષી બધાં ઉડી ઉડી અહીં શાં તણાય ।
 સર્પો, હરિણ, સસલાં, સહુ દોડી આવે,
 લાંબો ધ્વનિ લયલયો શ્રવણે પડે છે.

ઉલ્કાપાત થયો કાંઈ હથાં આ વનની મહીં.
 પ્રતીતિ થાય છે એવી જોઈ આ ગાંત સૌ તણી.

હા ! અગ્નિ ત્યાં સળગી ઘાસ પ્રજ્વળતો, રે !
 વૃક્ષો તણાં કુંપળ બાળી ઉડાડતો તે,
 ભૂખ્યો ધસી જીવ અનેક ગળી જતો બે.
 દિશો બધી ધૂમવતી હવરાબી દે છે !

ન્હાલો છે જીવ પોતાનો ન્હાલાંથીય વધુ ! અરે
 ન્હાસે છે સિંહ પેલો ત્યાં સૂતી સિંહણ છોડીને.

પણ અડગ સમાધિ સારસીની ન છૂટે,
 મરણસરણ બાવું હૃદય તેને દિસે છે ;
 ભડભડભડ થાતી અગ્નિની ગ્રાણ આવી,
 બળી મરી પ્રિય સાથે સારસી પ્રેમબેલી.

દર્દીના દર્દની પીડા વિધિનેય દિસે ખરી,
અરે ! તો દર્દ કાં દે છે, ને દે ઔષધ કાં પછી ?

૧૬-૪-૯૫

—:~:—

પ્રિયતમાની ઝંઘાળી.

—:~:—

હતું મીઠું જેવું વિરસ પણ તેવું બની રહ્યું,
અરે ! તુંને કહેતાં “ કુસુમ ” દિલ મ્હાડું જળી રહ્યું
ગંધ કહો કયાં પેલી સુરમ, રૂપ ને કોમલપણુ ?
ગચ્છું કહો કયાં એવું અમીભર હતું તેહ મુખડું ?

હસન્તી ત્હારી તે ઉછળી ઉછળી પાંખડી બધી,
હવે તો એવી એ સૂકી સૂકી જ સંકુચિત બની !
મને મીઠો એવો મધુભર હો મોહ સઘળો,
તે સર્વે વ્હીકું રસરહિત બાગી નહું જગે !

હવે પેલો વાયુ તુજ મહ લપેટાઈ ઉડતો—
પરાગે ભોળાઈ સકલ દિન રહેતો મહકતો—
નહીં સ્પર્શ તુને ! નહિ જ નરખે સુગંધ નયને !
નિહાળી દૂરેથી નકી જ વળશે અન્ય જ સ્થળે !

હવે સંધ્યાભાનુ કરથી મહી ત્હારા અધરને—
અમી પીતાં દેતો દ્વિગુણી ત્રિગુણી લાલી મુખને,
જરાએ ના જોશે પ્રણયી નજરે તે તુજ પરે !
નહીં ભાવે ધારી રમત તુજથી આચરી શકે !

હવે પેલો લેંગી મધુપ તુજ ગન્ધે ડુખી ડુખી —
 ધરન્તો મૂર્છા જે તુજ ઉરપદે દેહડી ધરી—
 તને પાસેથીએ નિરખી નહિ જાણીય શકશે !
 હવે આન્યો એવો શિથિલ બની ગુંજી ઉડી જશે :

દશાને કેવો આ ક્રમ જ સઘળો આમ ઉત્તરયો ?
 અરે ! તે દિનોનો પલટી જ ગયો રંગ સઘળો !
 ગઈ તે બહાલી ને ફકીરી ધરીને આજ ભટકું !
 વિલાઈ એ ધાણી તુજ સમીય ! પ્યારા ! શું કરવું ?

ગઈ તે બહાલી ને વરસ દશ ગાળ્યાં તુજ પરે !
 વિલાયું તું હાવાં ! રહું શું ! અવલમ્બુ શું ઉપરે ?
 વિલાયું તું ત્હોયે નહિ જ તણું તુને મન થકી
 વિલયું એવુંએ હજી મુજ પ્રિયાનું મટયુ નથી.

તને વાયુ, બાનુ, મધુપ, સહુ તને તણ શકે,
 ગયાં પેલાં બહાલાં સ્વરૂપ સદગન્ધી સકલ તે ;
 મને તો તું હૂતું પ્રિયથી મળ્યું તે તેવું જ હજી !
 સરે અશ્રુ ત્યારે હૃદય શું ધરું ને ધરી રહું !

હવે હું પૂજી છું મૃતપુલ ! તને એ પ્રણયથી,
 હવે તું મ્હારે હું વધુ પ્રિય થયું આ મરણથી !
 જશે છેલ્લા શ્વાસો, મુજ પ્રિયતમામાં મળીશ હું,
 ત્યહાં સુખી ચાંચું હૃદય શું તને ધારીશ જ હું.

દગો.

કફન વિષ્ણુ લાશ વેચને દિવાનાની પડી, દિલબર !
જક્ષા તેની ઉપર થાતાં અરે ! તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

દુવાગીર આ તમારાથી લઈ જઘ્ઘાની તલવાર—
ખૂની તુજ હાથ કરવાથી અરેરે ! હાથ શું આંબ્યું ?

દઈ દિલ્લહારને ધકકો કબના હાથમાં દેતાં—
અરે ! એ પેશકદમીથી કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

કદમ તુજ બોસવા જલરૂ પડયો ' તો પેરમાં તહારા—
જક્ષામાં ફેંકતાં તેને અરે ! તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

હતી જ્યાં વસ્ત્રની જ્વાહિર મળ્યું ત્યાં ઝેરતું પ્યાકું !
મગર તે જામને ભરતાં કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

સુકદરમાં હતું તેવું બન્યું તુજ હાથથી, માલિક !
પરન્તુ એ દગો દેતાં કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

હતો બસ મોતનો પ્યાકો ! ખુશીથી જાત પી ફિફવી !
રહેતાં ચૂપ તો એવું કડ તુજ હાથ શું આંબ્યું !

“ જામે શગબ માશુકને બની દે એ મલા સાકી ”—
હમી ન મોતનાં એવું કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

ભરી દેતાં રડયો સાકી ત્યારે તું થઈ ગુસ્સે—
વેને વાત તે દેતા કહે તુજ હાથ શું આંબ્યું ?

ખુદા પાસે હુવા ત્હારી રડીને માગતું 'તું' દિલ,
ખંજર લોકતાં તેને કહે તુજ હાથ શું આંચું ?

“પુલોની ગેંદ છે, માશૂક !” છુરી છુપાવી બોલી—
અહો ! ખલાફ એ કહતાં અરે ! તુજ હાથ શું આંચું ?

જગર અશરાફ આ મ્હારે ખતા તુજ માફ કીધી છે;
હવે તોબા સદા કરજે ખુદા માફી તને બખ્શો.

રહે આબાદ તું દિલબર ! અને ખંજર અને ખ્યાલું !
અરે પણ ઈશક કરવાથી હમારે હાથ શું આંચું ?

૩૦-૧-૯૫

:0:

તું મ્હારી હતી.

:~::~~::~*

બહેતર બોલવું ખ્યારી, “નથી ને ના હતી ચારી”;
પરન્તુ ના કહેજે તું, “હતી ન હતી થઈ ત્હારી” !

નહી આ ઈશકદરિયાનાં ચડયાં મે બા ઉતરવાનાં;
નથી તું ચાર આજે તો હતી દિન કોઈ ના ચારી !

કયું કુરબાન આ દિલ મે “હતી હું આહતી તેને”
કહેતાં બોલ તું એવા નહીં શરમિંદ શું થાયે ?

નબરથી દૂર હું થાવું, અગર દોલત ઉડી જતાં,
જ્યાંથી બોલશે હું તું, “હતી હું આહતી તેને” ?

કબજ આ રૂ થશે તપારે જમીમાં ગારશે મુહું—
પુલો ફેંકી ઉપર તે શું કહેશે “ આહતી તેને ” ?

કબર નીચે—ખુદા ઉપર નથી હું ફર-ઓ દિલખર !
છતાં “ દિન એક તેની હું હતી ” એવું કહેશે શું ?

કહેવાનું કહી ચૂકી ! હવે ફરિયાદ શી ગાવી ?
લાલે તો ખેર કિસ્મતમાં ફકીરી ખાક છે લાગી !

હવા તુજ વસ્તની પલટી, ચમન મહારો ગયો ફીટી ,
હવે આ હાડપિંજરને રહી અંજમની ખરકત !

અરે ! એ મસ્ત ચારીમાં ખુદાઈ શી હતી ખરકત !
હવે તો બેહયાઈ ને રહી બેઝારીમાં ખરકત !

રહેવું મોજમાં માશૂક—તને આમીન એ ખરકત !
હમારી પાયમાલીમાં હમોને છે મળી ખરકત !

અમીરી બો અને ઇજ્જત રહે હરગિજ તુજ કાયમ !
ફકીરાની ફકીરીમાં ફકીરાને ખરી ખરકત !

મગર અફસોસ—ઓ માશૂક ! હતું દિલ આ ઝખે કરવું—
નિવાઝી કોઈને તેને હતું ખેરાતમાં દેવું !

પરનું છેવટે લોળી હતું કહેવું રહીને કે—

“ અરે ! તું છે હબ્બુ મહારો અને હું છું સદા તહારી ” !

ગ્રામ્ય માતા.

—:❀:—

ઉગે છે સુરખી ભરી રવિ મૃદુ હેમન્તનો પૂર્વમાં,
ભૂરૂં છે નભ સ્વચ્છ સ્વચ્છ, દસતી એકે નથી વાહણી,
થડો દિમભર્યો વહે અનિલ થો ઉત્સાહને પ્રેરતો,
જે ઉત્સાહ ભરી દિસે શુભ ઉડી ગાતાં મીઠાં ગીતકાં !

અધુર સમય તેવે ખેતરે શેલડીના
રમત કૃષિવલોનાં બાલ ન્હાનાં કરે છે ;
કમલ વત ગણીને બાલના ગાલ રાતા,
રવિ નિજ કર તેની ઉપર ફેરવે છે ।

વૃદ્ધ માતા અને તાત તાપે છે સમડી કરી,
અહો ! કેવું સુખી બેડું કર્તાએ નિરમ્યું દિસે !

ત્યાં ધૂલ ફર નજરે ઉડતી પડે છે,
ને અશ્વ ઉપર ચડી નર કોઈ આવે ;
ટાળે વળી સુખ વિકાસી ઉમાં રહીને,
તે અશ્વને કુતૂહલે સહુ બાલ બેતાં !

ખીચે ઉડી શિથિલ કરને નેત્રની ખાલ રાખી
વૃદ્ધા માતા નયન નબળાં ફેરવીને જીવે છે ;
ને તેનો એ ત્રિય પાત હજી શાન્ત ખેતી રહીને
બેતાં ગાતો સગડી પરનો દેવતા ફેરવે છે ।

ત્યાં તો આવી પહોંચ્યો એ અશ્વ સાથે સુવાન ત્યાં ;
કૃષિક એ ઉડી ત્યારે “ આવો બાપુ ” કહી ઉભો.

“રમણીન ધરા થી છે, દયાહીન થયો ત્યાં;
નહી તો ના અને આવું.” બોલી માતા ફરી નહીં.

“ લાગી છે મુજને તૃષા, જલ જરી દે તું મને ” બોલી ને,
અન્વેષી ઉતરી યુવાન ઉભીને ચારે દિશાએ જુવે;
“ મીઠો છે રસ ભાઈ ! શેલડી તણે ” એવું દયાગી કહી.
માતા ચાલી યુગ્મનને લઈ ગઈ જ્યાં છે ઉભી શેલડી !

ખ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માતા,
છુરી વતી જરીક કાતળી એક કાપી ;
ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,
ને કેં વિચાર કરતો નર તે ગયો પી.

“ બીજું ખ્યાલું ભરી દેને હજુ છે મુજને તૃષા ”
કહીને પાત્ર યુવાને માતાના કરમાં ધર્યું.

કાપી કાપી ફરી ફરી અરે કાતળી શેલડીની,
એકે બિન્દુ પણ રસ તણું કેમ હાવાં પડે ના !
‘ શું કાપ્યો છે પ્રભુ મુજ પરે ? ’ આંખમાં આંસુ લાવી,
બોલી માતા વળી ફરી છુટી લોકતી શેલડીમાં.

“ રસહીન ધરા થૈ છે, દયાહીન થયો નૃપ ;
“ નહોં તો ના બને આવું, ” બોલી માતા ફરી રડી.

એવું યુવાન સુણતાં ચમકી ગયો, ને
માતા તણે પગ પડી ઉઠીને કહે છે—

“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, બાઈ !

“ એ હુંજ છું નૃપ, મને કર માફ, ઈશ !

“ પીતો’તો રસ મિષ્ટ હું પ્રભુ અરે ત્યારે જ ધાર્યું હતું—

“ આ લોકો સહુ દ્રવ્યવાન નહીં છે એવી ધરા છે અહીં;

“ છે તોયે મુજ ભાગ કેં નહિ સમા તે હું વધારું હવે,
“ શા માટે બહુ દ્રવ્ય આ ધનિકની પાસેથી લેવું નહાં ?

“ રસે હવે દે ભરી પાત્ર, બાઈ !

“ પ્રભુકૃપાએ નકી એ ભરાશે ;

“ સુખી રહે બાઈ ! સુખી રહો સૌ,

“ ત્હમારી તેા આશિષ માત્ર માગું ! ”

પ્યાલું ઉપાડી ઉભી શેલડી પાસ માત,

છુરી વતી જરી જ કાતળી એક કાળી ;

ત્યાં સેર છૂટી રસની ભરી પાત્ર દેવા,

ખંડોળો વહે રસ અહો ! છલકાવી પ્યાલું !

૧૪-૧૦-૯૫.

વિલ્વમંગલ.

છુપી ઊંધે ધનપડ મહીં તારલા વ્યોમઅંકે ,
નિદ્રા મીઠી ગિરિ નદી અન વિશ્વ આખુંય લે છે ;
ને રૂપેરી શ્રમિત દિસતી વીજળી એક સ્થાને
સૂતી સૂતી હસતી મધુરું સ્વપ્ન માંહીં દિસે છે !

આવી રાતે ધ્વનિ કરી મહા શ્યામ બહેતી યંમુના ,
તેના ખંડોળા જળ ઉપરની લેખડે કેણુ છે આ ?
ફૂદી નીચે જળ સમીપ તે માનવી આવી ઉભું ,
ને શોધે છે કંઈ પણ કશું હાથ તેને ન આવ્યું .

એવામાં ત્યાં શબ જલ પર કોઈ આપે તણુતુ ,
 ઢોડી તેને સમજી જલસી જોરથી ઝાલી લીધું ;
 ને આ ચાલ્યો પુરુષ તરતો ઉપરે તેની જોસી,
 હવે જોલ્યો “ પ્રિય, નહીં થશે આજ તો આશ પૂરી. ”

ત્યાં તો અભે ધવલ ભડકા વીજળીએ કર્યાં શા,
 તેથી સર્વે તરુ નહીં અને ખ્હાડ તેજે છવાયાં ;
 ગાજી ઉઠ્યું ચમકી વન આ મેઘની ગર્જનાથી,
 નિદ્રામાંથી મચૂર ટહુકયાં હર્ષથી જાગી ઉઠી !

એ ઉઠીને મચૂર ટહુકે, ખ્હાડ ગાજે ભલેને,
 તેમાંથી તે મગજ નરનું કોઈથી એ ન ભાગે !
 દૃષ્ટિ તેની શબ પર હતી લ્હોચ જોઈ શકે ના ,
 છોને આપું જગત સજાગી વીજળીથી બળે આ !

એની પત્ની હૃદયવિભૂતિ રનેહની જે સરિતા,
 તેની પાસે જીગર ઘસડી બચ છે લેઈ હાવાં ;
 આલેખાયું હૃદયપટમાં ચિત્ર ખ્હાલી તણું છે,
 અજોમાંથી જીવન સઘળું ત્યાં જ આવી રહ્યું છે.

હોસતો આ પ્રિયજન કને આમ આશા ધરીને,
 ખ્હોંચી ઉભો શબ ઉપરથી ઉતરીને કિનારે ;
 પાસે મૂકી મૃત શરીરને મસ્ત પ્રેમી વહે છે :—
 “ હીવા ખ્હારી પ્રિય સખી તણુ ઓરડાના દિસે તે.”

અન્ધારામાં ત્વરિત પમલે ડોહતો આલતે આ
 આવી ખ્હોંચી પ્રિયગૃહ કને જોઈ ઉભો ઉભો ત્યાં ;

ગાંધી ત્યાં બટકી જૂલતું કાંઈ દોરી સમું છે,
બાલી તેને ઉપર ચડીને ગોળ માંડી ઉભો તે.

ઘીડી તેને હૃદય ધડકે જેમ ચીરાઈ જાતું,
ઘીડી તેને અવયવ બધા પિગળી જાય છે શું ;
હિસે તેને ચક્ર કરતો કંપતો ચોરડો એ,
કામી પ્રેમી અનિમિષ રહી ખ્યારીને નિરખે છે !

જોઈ લેજે ફરી ફરી સુખે પ્રેમનું સ્થાન પ્રેમે,
આવી મીઠી સુખની વખતે કોઈ વેળા ન આવે ;
આવી પ્રીતિ તુજ ન વખતે હાથ કાલે પ્રભાતે,
આ આશાનું મધુર સુખ તો આજ ઉડી જ બંધો.

જોઈ લેજે ફરી ફરી ભલે ફરથી જોઈ લેજે,
ધન્ય છે તેવું સુખ અનુભવી આજની રાત લેજે ;
ત્હારે માટે દિવસ ઉગતાં કાંઈ જૂદું જ લાગ્ય,
ત્હારો નિમ્નો કરુણ પ્રભુએ કાંઈ જૂદો જ માર્ગ !

જોને તારી યુવતી રમણી શાન્ત નિદ્રસ્થ આ છે,
ને વેલી શું શરીર સુખમાં શાન્ત શૈયા પરે છે ;
નિદ્રા મીઠી કર સુખભર્યા ફેરવે છે કપાલે,
શું મૃત્યુથી કબજ યઈન અંગ સર્વે ઢળ્યાં છે !

નિદ્રાનું આ સુખ ત્યજી દઈ ઉઠીને સુન્દરી તું,
આંખી લેને હૃદય હૃદયે મિત્રનું સુન્દરી તું ;
એ હૈયાનો રાત તુજ પરે ખૂબ વર્ષી રહ્યો છે,
રાત્રિના બે પ્રહર સુખમાં પૂર્ણ માણી હવે લે !

दिसि तेने यकर इरनो क'पतो ओरडो ओ,
शमी प्रेमी अनिभिय रडी प्याशीन निरभे छे !

આ રાત્રિમાં તુજ પ્રિય કને મીઠડાં ગીત ગાવાં,
ત્હારી તેની જરૂર કરવી આજ તો તૃપ્ત આશા ;
ત્હારે કાંઈ મધુર સુખમાં આજ છે સૂલવાનું,
કાલે તો કેા નવીન રસના સિન્ધુમાં ડૂબવાનું.

પેલો કામી પુરુષ હજી ત્યાં ગોખ માંઢી ઉભો છે,
તેનાં કામી પ્રણયી નયનો પ્રેમીને નિરખે છે ;
ત્યાં દીવામાં ચડચડી મર્યું એક લોગું પતંગ,
એવા લાગ્યો સ્થિર નયનને ફેરવી ત્યાં યુવાન !

બોલી ઉઠયો, “ અહહહ પ્રભુ ! રનેહની આ દશા શી ?
“ ઓહો કર્તા ! તુજ કરણીમાં આવી તે કૂરતા શી ?
“ પ્રેમી લોકતા પ્રણયી હૃદયે લોભ્યની પાસ આવે,
“ તે લોકતાનું જિગર ક્રમણું લોભ્ય તે કેમ ખાળે ?

“ કાંઈ મીઠું સુખ નકી હશે પ્રેમીને ખાળવામાં,
“ ને કેં તેથી વધુ સુખ હશે પ્રેમીને દાઝવામાં ;
“ ખાળી દે તો—પ્રિય સખિ—મને !” એટલું બોલી દોડી,
સૂતેલીના હૃદય સહ તે ધ્રુજતી છાતી ચાંપી !

બગી બોલી ચમકી લલના, “ ભવના ભવ મ્હારા !
“ શું અત્યારે તુજ સખી કને આમ આવ્યો જ ંહાલા ?”
ને ખન્ને એ હૃદય ઘડકયાં સાથ સાથે દબાઈ,
બાને ભૂલી પ્રણયી સુખિયાં શાન્ત પામ્યાં સમાધિ.

આ ખન્નેની દૃઢ ક્ષણ મઢી છૂટશે અન્ધિ હાય !
કેવે મીઠો સમય સુખનો ત્હોય કેવો ક્ષણિક

જૂનાં થાતાં મધુર સુખડાં ચિત્ત શોધે નવાંને,
ને આશામાં વખત સઘળો આમ પ્રેમી ગુમાવે !

સ્થાયી ક્યાંએ સુખ નવ મળે; સ્થાયી આશા ન ક્યાંએ,
રે ! સંધ્યાની સુરખી વત સૌ સ્નેહના રંગ ભાસે ;
ને આશામાં મધુર સુખ તે તૃપ્તિમાં કેમ છે ના ?
રે ! ત્હોયે સૌ હૃદય ધરતાં તૃપ્તિની કેમ આશા ?

જે છે તે છે સુખ દુઃખ અને તૃપ્તિ આશા અહીં તો.
જે પામે તે અનુભવી સુખે સ્નેહી લેએ તમે તો ;
સંયોગી એ સુભગ હલકાં તૃપ્તિનું આજ લહ છું.
હઠે હઠે અતિ સુખ મહીં જાન ના તૂલવાનું.

ધીમે અર્ધો રવિકર વતી પોયણી જેમ બીલે,
બન્ને તેવી મૃગનયનીની આંખડી ઉઘડે છે;
એ આંખો તો પીયૂષ પિયુનાં અંગને લેપી દેતી,
એ આંખોથી વશીકરણ શી પ્રેમમૂર્છાં વહેતી !

ને ઘેરાતાં નયન પિયુનાં ઉઘડ્યાં દીર્ઘ સિન્ધુ—
અર્પી દેનાં હૃદય પ્રિયના પાદમાં જેમ હોય ;
પી લેધને શરીર પ્રિયનું નેત્રથી નેત્ર ચોટ્યાં.
મીઠા ભાવે રતિમય તહીં પુણ્ય સત્કાર પામ્યાં

એ દૃષ્ટિના અમીઝરણમાં ગાન દેવી ગવાતું,
બન્ને આત્મા રસમય થતાં અંકચનું પાન થાતું ;
એ દૃષ્ટિમાં લય થઈ ગઈ વિશ્વની સૌ ઉગાધિ,
વેળા બહેતી સતત ગતિએ તેમ ત્યાં સ્તંભી ઉભી.

ના ના રે રે ! વખતનફ તો જય આલ્યો સપાટું,
તે રોકાતો પલ પલ નહીં પ્રેમીનાં કાયાં માટે :
બિચારાંની સફળ ધડીઓ લેશ ના દીર્ઘ થાતી,
ઓહો ! એ તો જલદી જલદી આવી કે ઉડી જાતી.

જ્યારે ખન્ને રસમય દિલો સાથ સાથે દબાયાં.
ત્યારે તેના ગૃહ ઉપર કે વાદળાં ઢોડતાં 'તાં;
ને હાવાં તો ધનદલ સહુ વિખરાઈ ગયાં છે,
તાન સાથે શરી ચળકતો પાંશ્ર રે ઉતરે છે.

ઓહો મીઠું જાર દિસતુ તૃમિતુ આજ લહાણું,
કેવું ઘેલું ફૂદી ફૂદી ઉડી ગીત ગાતુ થકેરું !
કેવાં નાચી પ્રાત વીથિ ઉરે ચન્દ્રનું મિમ્મ ધારે.
ને વાયુના અધર ફરકે પુષ્પના ઓષ સાથે.

હુમે ઢાંકયા ગિરિવર તણા શૃંગ શૃંગ શરી છે,
ને શુભેના નિ પુલઉરે ભૃંગ બાઝી રહ્યા છે ;
આજે કયાંએ વિરહદુઃખનાં મ્લાન કે અશ્રુ છે ના,
કયાંએ છે ના જગત પરની સવંવ્યાપી કટુતા.

પૂર્વે લાલી ચળકતી દિસે આભમાં કેસુડાં શી,
જે જોઈને કલસ્વ કરી ઉડતાં કેક પક્ષી ;
પિયુ સાથે શયન કરતી સાંભળી સુન્દરી તે
બોલી “ મ્હારા પ્રિયતમ ગઈ શત્રિ આલી અરે રે !”

“ આહા !” અન્તે જન હૃદયને મોલવાનું “ અરે રે !”
કંપી રહેતાં છત્ર સુખમાં ઉજ્જુ નિઃશ્વાસ આવે ;

આંસુડાં જ્યાં નયન પરથી હર્ષનાં ના સૂકાયાં,
ત્યાં તો નેત્રે દુઃખમય અને આંસુની ધારવાળાં !

ચાંદી મ્હાનિ પિયુ હૃદયને સાંભળી તે “ અરેરે,”
ને અંગામાં દુઃખમય અરે મ્હાનિની સુસ્તી આવે ;
ફેંકી દૃષ્ટિ અતિ દુઃખભરી પ્યારીનાં નેત્ર સામે,
જે દૃષ્ટિમાં દુઃખમય અમી ંહાલનુ વર્ષાં રહે છે.

ભન્ને ઉઠી શિથિલ પગલે ગોખમાં આવી ઉભાં,
ભારે હૈયે કુદરત તણું શાન્ત સૌન્દર્ય જોતાં ;
હજો છે ત્યાં જળહળ થતો પૂર્વમાં લાલ ગોળો,
નાચી રહે છે કિરણ સાલલે રેડતાં રંગ રાતો.

“ કેવું ંહાલા ખૂબસૂરત છે વિશ્વનું રૂપ ભવ્ય !
“ નાચે કેવો સુખમય તહાં ઢેલ સાથે મયૂર !
“ અશ્રુ ઝીલે પ્રિયતમ કને હેતળી તે મયૂરી,
ને તે દે છે મયૂર પ્રણયી પ્રેમની ગીસ પાડી.

“ સુખી અશ્રુ તુજ પ્રિય સખે ! ગાલથી લૂછી નાચું,
“ જાવું ના ના સુજ સહ રહે એટલુ નાથ માચું ;”
જોલ્લી એ ત્યાં નજર યેમુનાતીર પાસે પડે છે,
ને ત્યાં પેલું શબ નિરખતાં નાથને એ પૂછે છે.

“ જોને ! ંહાલા ! મૃત શરીર કેા કેમ ત્યાં છે પડેલું !
“ રે રે ! શું ના જગત પર છે કોઈએ મિત્ર તેનું !
“ રાવા તેને જગ પર નથી કોઈ ના દારૂ દેવાં !
“ ંહાલા, તેનું સુખમય હયે મૃત્યુ કેવું થતું હા !”

જોઈ તેને પ્રણયી વહતો શાન્ત ગંભીર વાણી :—

“ હું આંચો છું ઉતરી યમુના રાત્રિએ હોડી માની ;
 “ ઠાલી ! તે એ શબ જરૂર છે, મિત્ર તેનો બનું હું,
 “ ચાલો તેને નદીતટ જઈ અગ્નિનો દાહ દેશું.

આભારે કે પ્રણયઉભરે શીષ નીચું નમાવે,
 ને ખ્યારાના હૃદય સહ એ સુન્દરી ગાલ આંપે ;
 ત્યાં તો “ ઠાલા, સરપ લટકે ગોખની ખારીએ છે,”
 ખોલી એવું ફૂદી પડી નીચે સુન્દરી ગાભરી એ.

જોઈ તેને પ્રિયતમ કહે ઉરથી ઉર આંખી :—

“ આંચો હું તો ઉપર ચડી એ સાપને દોરી માની ;”
 સુણી આવું ચકિત થઈને મૂક વિચારતી કે,
 ચિન્તાવાળાં સજલ નયને સ્વામીને જોઈ રહેતી.

ત્યાં હોલાયે છત ઉપરથી ઝૂલતો એક દીવો,
 હાંડીમાંથી સરકી નિકળ્યો ધૂમ્રને! શ્યામ ગોટો,
 તે જોઈને દૃઢ થઈ જરા ઉચ્ચરે આમ શ્યામા :—
 “ મહારા ઠાલા ! સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઈશનો થા !

“ ક્ષાની છે આ જગત સઘળું અન્ત આ ભવવાને,
 “ જે છે તે ના તકી કદિ રહે સર્વદા કાલ કયાંએ ;
 “ શોધી લેને પ્રિય પ્રિય સખે ! સર્વદા જે રહેશે,
 “ આશા તૃપ્તિ વિભવ સુખની તુરછ સૌ છોડી દેને !

“ હું ત્હારી ને સુજ પણ સખે ! પ્રેમી આ દિલ ત્હારું:
 “ તે જાણીને હૃદય મમ તો આજ ચીરાઈ ખતું ;

- “ ત્હારું તે ના તુજ રહી સકે તૂટશે સર્વ મ્હારું.
 “ માટે છોડી ‘ તુજ ’ મુજ ’ હવે દાસ થા ઇશનો તુ .
- “ આ દીવે . જો તુજ ગૃહ બધું તેજથી પૂરી હેતો,
 “ દીસિહીશો તામરમય છે ધૂમ્ર તો અન્ત તેનો;
 “ લોળા ત્હારા હૃદય સહ આ પ્રેમનું જ શરીર,
 “ તેનો વાયુ વતી ઉડી જતી આખરે અન્ત ખાક !
- “ શું છે હુંમાં ? સુખકપ તને હેહ આ ના થવાની.
 “ બહાલા, તેને મરણ પછી તો કાષ્ટમાં બાળવાની ;
 “ ટેકો જ્યારે તુજ હૃદયનો કોઈ કયાંએ ન રહેશે,
 “ શેતાં ત્યારે અવિત સ્વળું પૃથ્વી તે કેમ થાશે !
- “ તૈયારી તું પ્રિયતમ કરી મૃત્યુની લે બગાડી,
 “ ને મ્હારો તું કર ગૃહી મને સાથ લેને ઉપાડી ;
 “ તોડી ભીંતો તામરગઢની હૃદય સ્થાને ઉડી જા,
 “ ને તે માટે સુર ! હૃદયથી દાસ તું ઇશનો થા !
- “ તેં શીખાવ્યે. રસ ઉર ભરી પ્રેમ સંસારનો જો,
 “ દોરા જા તું મુજ ઉર હવે દૂર સંસારથી તો ;
 “ શુ શીખાવું શિખવ મુજને પ્રેમ વરાગ્યમાં તું,
 “ જાગી ચેતી ઉઠ ઉઠ હવે ઊંઘ વા સર્વદા તું !
- હું હું હૃદય ઉતરી સાંભળી આ રહું ’ તું,
 નં પ્રેમીના મગજ ઉપરે ઉપ્પુ લોહી ફરતું ;
 નિદ્રામાંથી દિવસ ઉગતાં ઉઠતો જેમ હોય,
 ચાતું તેવું સુખ ત્યમ દિસે શાન્ત ગંભીર બબ્બ !

- દષ્ટિ ફેંકી પ્રિયમુખ ભણી પ્રેમઐહાર્યભીની
 યોલ્યો વાણી ગદગદ થઈ મેઘની ગર્જના શી :—
- “ રે કલ્યાણી ! સખિ ! ગુરુ ! પ્રિયે ! પ્રેમની દિવ્ય જ્યોતિ !
 “ તહારે પન્થે વિહરીશ હવે જાળ જંજાળ તોડી !
- “ સંસારીને શિખવીશ હવે સ્નેહ વૈરાગ્ય ભક્તિ,
 “ ને અન્તે હું મરીશ સુખમાં ઈશનું નામ યોલી ;
 “ ચાલો ચાલો નદીતટ પરે ઝુંપડી ખાંધશું, ને
 “ જ્ઞાતા મહારા પરમ પ્રેમનાં ગીત ગાશું જ પ્રેમે !
- “ રાંજારી આ હૃદય તુજ કયાં ? શાન્ત વૈરાગ્ય તે કયાં ?
 “ સંસારી આ તુજ હૃદયમાં જ્ઞાનનું ઉગવું કયાં ?
 “ શું વિચારું ? મુજ ભગજ તો ખાવડું આ ખને છે,
 “ શું વિચારું ? મુજ હૃદયમાં આંસુડાં ઉભરે છે,
 “ જન્મ ને જીવનાં કૃત્યો છે આકસ્મિક સૌ અરે,
 “ પાસા ફેંકે જનો સવે દા દેવો ઊરિહાય છે.
 “ કહેં છું ને ‘ કર્યું છે મેં’ જુહું એ અભિમાન હા!
 “ કરી તે શું શકે પ્રાણી આ અનન્ત અનાધમાં ?”
- પશુ પિયુકરમાં લટકી પડી,
 “ નહિ પિયુ” લલતી રહી સુન્દરી !
 પિયુ રહ્યો મુખ એ નિરખી, અને—
 જલ લણી ઝરી પાંપણને ભરે !

કન્યા અને કૌચ

—*o*—

ખળખળ તુલે ઠંડેણી શાતુ, ધ્વનિ મધુરા જહી,
 ફરફર સરે વાયુ ધીમે લતા તરુ જૂલવી ;
 રુચિર વનમાં સિવે કન્યા રે ડુબે રવિ પાશ્ચિમે,
 કિરણ કુમળા પીળી પીળી પ્રભા ડહી પાથરે ;
 વિટપ વિટપે વૃક્ષેશુભી ત્યાં વિહ રાહુદી રહ્યાં,
 મધુર ગીતડાં ગાઈ લોળાં નરી પ્રાંતિ બાંધતાં ;
 ચિર સમય એ જક્ષી વહાલાં મરહો તમ જોડલાં,
 ચિર સમય એ પાંખે પાંખે મરહો દહ જોડતાં ;
 પણ વાગી તહીં દેવી મીઠા સ્વરે કંઈ આવતા,
 રમણીય પ્રભાની લાડીમાં મળી મહ રેલતા ;
 પરભૂત સમીક એ આવા સુનિર્ગન મધ્યાનમાં,
 મૃદુ મૃદુ વીણાં શામે યોતી સુકેમસાંક-ચકા ;
 કાંચી એક ફરે પાસે, કન્યાને પ્રિય તે હતી,
 ફરે છે તે, ચાણ છે, ને જોળામાં વળી બેસતી.

વદનકમતે કન્યાના છે હજી અનભિનતા,
 દુઃખ નથી સહ્યાં સંસારી કે ન કેળ કહોરતા ;
 પણ સુખભરી બાહ્યાવસ્થા વહી ગઈ છે અને,
 મધુસમય સી યુવા તેના શરીર પરે ડુબે !

ન કિન્તુ પુષ્પો સા મધુસમયમાં પૂણે ખીલતાં,
 ખીલેલાં પુષ્પો એ નવ સદુ મહિઃકંટક વિના ;

વસન્તે ના આવે અનિલલહરી શીતલ સદા,
અધાં મધુર્યો ના મધુસમયમાં સાથ મળતાં !

બીલતી કળી આ—તે પાસે કે મધુપ હોતો ભમ્યો,
ભમી ઉડી ગયો ? ના એ ચોંટયો દિલે રસ લૂટવા ;
નજર પણ ત્યાં લાગી લાગી નવું કંઈ લાધતાં,
નયન શીખતાં હાસ્યો તે તો સમાપ્ત બની ગયાં !

ને એ કાંઈ રહી ગયો ખટકતો હૈયા પરે હેતનો,
તેના કે મલ ઝેરથી જગતની ઝેરી હવા એ થઈ ;
વીણના સ્વરમાં અને અધરના ઉચ્ચાર ન કંપમાં
ત્યાં તો અંગ પરે અને નસ મહીં એ ઝેર વ્યાપી ગયું !

વસન્તે વસુની જરૂર લહરી ઉભ્યુ વહતી,
બીલેલાં પુષ્પો કે જરૂર કરી નાખી ઘિહસ્તી ;
અરે ! આ લહેરી કો કરી ગઈ જરી સ્પર્શ કળીને,
કદાં ખીલે હોયે મરણુ વત તે ઝિંદગી બને !

પણ લહરી આ આશા આપી ગઈ હસતી વહી,
નજર લતી જે વૃક્ષે પુષ્પે લઈ દૂર તે ગઈ ;
હૃદય કેલટયું ! વેળા મીઠી ગઈ પડી અરે !
પણ ન સમજે હૈયું તેમાં વિકાર થયેલ તે !

* * * * *

વષો કેથી એકલી વન મહીં કન્યા સદા આવતી,
સાથે પુષ્પ લઈ ઘણાં નિજ ગૂંહે પાછી જતી હુપેથી ;
આનન્દે ભર મસ્ત નાંદ કરતી વીણા અહીં સવદા,
કંઠેથી પણ એને બહુ ઝેરુ જાનમાં !

મીઠી ધૂન મથેલી એક દિવસે જ્યારે હતી ગાનની.
 પૂવેં લાલ ઉગ્યે હતો રવિ અને ચોમેર લાલી હતી ;
 પક્ષી કોઇની ગીસ ત્યાં દુઃખભરી કન્યા સુણીને ઉઠી.
 મૂકી ખીન શિલા પરે ત્વરિત તે ખેંચી કિનારે ઉભી.

ઠંડેળામાં જલ નૃત્યથી ઉછળીને આલ્યું જતું ત્યાં હતું
 કોઈ કૌંચી પડી હતી જલ કને તીરે ઘવાઈ મેલુ !
 સામે ભીલ તહીં નિશાબર સમો ઉભો હતો ઘાતકી
 કૌચોનું ચૂથ અભમાં ઉડી ભડી ચાસો હતું પાડતું !

એ કન્યાના મુખ ઉપરથી આંસુની ધાર ઠંડેતી.
 તે પારાધિ કુતૂહલ વતી જોઈ કન્યા રહ્યા ' તેા ;
 એ બન્ને ને તડકડતી એ કુંજની છાંય લાખી
 ધીમે ઠંડેતા સાલલ ઉપરે ઢૂંજતી છે છવાઈ !

મન્યું છે યુદ્ધ પ્રહારે કેવદાનવનું સદા ;
 હણે છે કોઈ તો કોઈ રક્ષાનું કરનાર છે !

આલ્યો ભીલ ગયો વને મૂકી દઈ એ કૌંચ કન્યા કને.
 કન્યા તે પર અંચતી જલ અને જોઈ રહી'તી દુઃખે ;
 ત્યાં કોઈ નરની પડી જલ મહીં છાયા પછાડીથી ને
 જોઈ આકૃતિ ભવ્ય સુન્દર જરા અંખાઈ કન્યા ગઈ !

પણ કણ મહીં ગાલે એજે ત્તાશ ભરાઈ, ને
 વળી કણ મહીં તે ચહેરામાં કિમાશ ફરી વળી ;
 દહય પડદા ફૂલી જતા તૂટી ધડકી જતા,
 કર મૂલ જતાં—સ્વેદે ભીના—પડી ગઈ કૌંચી ત્યાં !

નયન તિરછાં પેલાનાં એ નિહાળી રહ્યાં હતાં,
 પરવશ કરી કન્યાને એ થતો પરનો હતો ;
 પરવશ થવું ંહાણું શાને યુવાન દિલે હશે ?
 પરવશ થઈ રોવું શાને યુવાન દિલો અહે ?

શું જાણે કે પરવશ થઈ આંસુ છે ંહોરવાનાં ?
 શું જાણે કે હૃદય ધરતાં ઘા જ છે લાગવાના ?
 આ સંસારે પ્રથમ પ્રીતિએ જાણ જાણી શક્યું છે,
 કે પ્રીતિનું રુધિર સઘળું ઉબ્ધુ અશ્રુ તણું છે ?

‘ શ્રમ આવો જવા દેને, ઘોઉં હું તુજ કૌચને, ’
 એઠો પાસે વહી એવું, ને પક્ષી કરમાં લીધું.

નયન રસિલાં ગોષ્ઠ! મીઠી ચલાવી રહ્યાં હતાં,
 હૃદય ધડકે—તે ભાવો એ ઉરો સમજ્યાં હતાં :
 ગભરુ ઉભયે મુગ્ધ પ્રેમી વહી પણ ના શકે,
 કર કર વતી ચાંપી દેવા ન ધૃષ્ટ બની શકે.

પરન્તુ પ્રીતિમાં શરમ ટકી તે કયાં સુખી રહે ?
 તુફાની સિન્ધુની ભરતી અટકી તે ક્યમ શકે ?
 ચડેલાં ઉક્ષાળે કુદરત તણે જ્યાં ઉર વહે,
 વહે ંહેતાં એ તો, જગતપ્રતિબન્ધે ન અટકે.

વહ્યાં ંહેતાં એ ને શપથ પણ લીધા પ્રણયના,
 હતું હૈયાંમાં તે ઠલવી પણ ચૂક્યા કુયુમડાં ;
 ક્ષણે એ વીતી ને અધર અધરે એ કઈ ચૂક્યાં,
 કુમારાં બન્ને એ દિલ હણુ કુમારાં પણ હતાં.

બગાડી દેવાને પ્રણયનસની દૈવી સરિતા
 વિકારો સંસારી જરી પણ અડયા ત્યાં નવ હતા ;
 હતાં અર્પી દેતાં હૃદય કુમળાં માર્દવભર્યાં,
 ફતી એ ઇચ્છા ને જગત તૃણ શુ અન્ય ગણતાં.

વાતો કૈક થઈ અને જીગરનાં ખુલ્લાં પડો એ થયાં,
 નેમળી આત દિવ્ય કો રસ તણું ફેરાં ઉડી ત્યાં રઘ્યાં ;
 તે આત્માદ્ય એકમેક થઈને જીએ રહ્યા ઉડતા,
 ઉડી પૂર્ણ અભેદના ઝળકતા આનન્દકેન્દ્રે ગયા.

ન લાગે કે વેળ પ્રણયી પ્રણયીથી મળી જ માં,
 રહે ના કે ભીતિ રતિરસ તાણું એકય બનતાં ;
 ભલે પ્રીત ખેલાં પરિચય કદી લેશ નવ હો,
 ભલે ખેલાં દાષ્ટ પ્રણય કરવાનો સમય હો.

અપેક્ષા પ્રેમીકું હૃદય ન પરીક્ષા તણી કરે,
 વિના શંકા કયાંથી જરી પણ પરીક્ષા થઈ શકે ?
 અને કોઈ ડાહ્યા કરી કરી કસોટી પ્રીતિ કરે,
 અરે ! તહે.યે તેમાં બહુ જન બિચારાં રડી મરે.

પ્રણયી રસિલાં ઝૂકાવ્યું તો ભલે તમ વહાણુ આ,
 બહુ બહુ કુખ્યાં ને તો ભાળાં તમે તરી ઉતર્યા ;
 જગત હસશે, રોશો વહાલાં અને મરશે દુઃખે,
 પણ પ્રણયના વહાવા લેવા સુમાગ જ આ જ છે.

ધીમે ધીમે પણ રવિ હવે વ્યોમની મધ્ય આવ્યો,
 નહાના મોટાં શુક લાપી જઈ છાંચમાં આવી બેઠાં;

કોઈ ક્યાંએ જરી નવ હલે કોઈ ક્યાંએ ન ખોલે,
ને આવે જે ધ્વનિ લઘુ બધા શાન્તિનું રાજ્ય સ્થાપે.

પ્રિયતમ કરે ટંકો લેતી અને હસતી જરા
ગભરુ સરખી થાકી જેવી ઉઠી સુખી કન્યા ;
ઉછળી ઉછળી જવાલાસુખી શમે જ્યમ શાન્તિએ.
ત્યમ દિલ નવા પ્રેમે ઘૂમી અચેષ્ટ સમું બને.

પેટી કાંચી હવે જરા દુઃખ ધકી નિવૃત્તિ પામી હતી.
નેને કંઈ યુવાન ઉઠી કરમાં તે પ્રિયાની ધરી;
ખોલ્યો, “ રે પ્રિય ! રે સખી ! તુજ ધકી હા ! દૂર ખવું થશે !
કિન્તુ હું દશ દિનમાં ફરી પ્રિયે. આવી મળું તુજે ! ”

આ પતાં નોલ આ કિન્તુ કમવારી છૂટી અંગમાં;
શંકા કાંઈ હતી દેયે છુપાવી પણ તે દીધી.

જૂહું કેમ ધવાય ના સમજતી કન્યા બિચારી હતી,
જૂઠાઈ કદિ આવશે ત્યમ વળી તે ધારતી ના હતી;
હંચું તો પિગળી ગયું નચનમાં અબ્રુ મરાયાં અરે !
ખાણું છવ ઉઠી જયે ફડફડી હંચું ચીરાઈ જશે !

રબા ના દેવાયે, “ પ્રિયતમ રહો ! ” ના કહી શકે,
ગળે ખાઝો ખાઝો હઠ પણ કર્યો ના કરી શકે ;
બનેલાં રાતાં એ નચન રડતાં માત્ર વહતાં :—

“ ત્વરા આવી શાને ? પ્રિયતમ ! ભલે જા રહી જરા. ”

અને આવી આજ્ઞા પ્રણયી કદિ લોપી કયમ શકે ?
તહીં બન્ને બેઠાં પણ સુખ હવે ના કંઈ મળે;

ઝૂંમે જ્યાં પાસે વિકટ દુઃખ શિરે વિરહનું,
તહીં સ્વપ્ન એ ના કદી મળી શકે લેશ સુખનું.

વળી યત્ને ના ના સુખ તણી પ્રતિભા ઉઠી શકે.
બલાતકરે પાછી મધુર અત વેળા નવ મળે ;
પલો નિર્માયેડી સુખ દુઃખ તણી ના ફરી શકે.
કદી સિન્ધુમાં ના ભરતી ચડતી ઓટ વખતે.

આવતા કષ્ટની કિન્તુ તૈયારી કરી એ શકયાં.
પંપાળી પ્રેમથી હુંયાં ઓછા ભાર કરી શકયાં.

પણ વખત એ આવી પહોંચ્યો થવા વિષ્ણુનાં તણે.
અમટમી રહ્યા નેત્રે અશ્રુ, દિલે દ્રવતા રહ્યાં ;
હૃદય હૃદયે અંપાયાં ને છૂટાં થઈ એ ગયાં.
પ્રણયી નયનો છેલ્લી છેલ્લી સલામ કરી ચૂક્યાં.

અરે ! એ કન્યાનાં મગજ દિવ આત્મા લઈ ગયે.
રહ્યું ખાલી ખોખું ઉઠ્ઠિ દુઃખનામાં ઉછળતું ;
ન મૂરછાં આવી કે મરણ નવ આવ્યું સુખભયું,
નિસાસો ના આવે, નયન થકી ના અશ્રુ ખરતું.

ઊંડું ઊંડું હૃદય ઉતરી કાંઈ વિચારતું 'તું,
વીતી વેળા પરથી પડ સૌ ખેચી નિહાળતું 'તું ;
પૂરાયું એ પણ જગતનું પિજડું તોડી નાખ્યું,
પૂરાયું એ પણ નવ હતું કેવળું કષ્ટ ભણ્યું.

દ્રષ્ટિ કન્યા તણી ત્યાં એ પડે છે કૌચી ઉપરે.
ખોળા માંહી લઈ તેને પ્રીમથી કર ફેરવે.

અને છે દર્દ કે ઓછું દર્દને દર્દી લાખતાં ;
ભાગી કે દર્દમાં થાતાં પોતાનું દર્દ ભય છે.

પ્રન્યા બેલી . “ પ્રિય (વરાહુણી કૌશલકી માપડી રે !
“ મ્હારાથી તું વધુ દુઃખી નકી કાંઈ આશા વિના છે ;
“ ઉડી ચાલ્યો તુજ પ્રિય અને વાયદો કેં ન આપ્યો,
“ આશા રાખી જીવિત તુજ તું ધારજે ત્હોય બહાલી !

“ આશામાં છે દિવસ દશ આ ગાળવા માત્ર મ્હારે,
“ ત્હોયે શંકા મમ હૃદયમાં કાંઈની કાંઈ આવે ;
“ પ્રીતિવાળું ખીકણુ દિલ આ દિન કલ્પે હજારો,
“ રે ! આશાથી કઠિન વિધિએ વધનની ખીક બેડી !”

ઉઠી ધીમે નિજ ગૂઢ ગઈ કૌચની સાથ પ્રન્યા,
થાકેલા એ દિલ પર ધરી હસ્ત સૂઈ ગઈ ત્યાં ;
આવી નિદ્રા મગજ દિલનું દર્દ સૌ દૂર કીધું ,
ગ્લાનિનાં સ્રે વિખરી પડ્યા મ્હોં પરે સ્મિત આંચું.

કૌચે તેની સખી પર ધરી ડોક લાખી સુખેથી
નિદ્રા જેવી સુખદ મધુરી શાન્ત આવાહતી 'તી ;
નિદ્રા લેજેઃ મધુર નકી છે ઊંઘવું જાગવાથી
જે છે મૃત્યુ મધુર વધુ આ વિશ્વમા જીવવાથી .

ઉડીને પશુ એ ગઈ વન મહીં પ્રેમી મળ્યો જ્યાં હતો,
નિદ્રા ઉડી ઘઈઅને નવ પડચું કેં ચેન તેને ચૂકે ;
સાથે કૌચી લઈ ગઈ પ્રિય ઘઈ તે તો દયાથી હતી,
લીધું ખીન હતું વળી હૃદયના ભાવો બબલાં તહીં.

નિત્યે આમ જ આવતી વન મહીં આશાભરી કનચકા,
સંધ્યાએ દિન એક પૂર્ણ બનતાં આનન્દ તેને થતો ;
ખીજે કોઈ સ્થલે જરી હૃદય એ વિશ્રાન્તિ નાં પામતું,
ખીજે કોઈ સ્થલે ન અશ્રુ પડતું આશાભર્યા પ્રેમતું.

મજાતું જ્યાં પ્રેમી તે સ્થલ પ્રિય બને છે પ્રણયીને,
ભરાતું જ્યાં હૃષેં જિજર ફરી યાચે સુખ તહાં ,
ખરે વૃક્ષો વેલી અમદુઃખન ત્યાં સૌ જડ કિસે,
તહીં હોનારાંગી ઉપર અનુકમ્પા સહુ ધરે !

સ્મૃતિનાં ખીખાં ત્યાં હૃદય પર ચોકખાં પડી શકે
અને મીઠી મીઠી સ્મૃતિ વિરહીનું તો જીવિત છે ;
કહી સન્તોષી ના સ્મૃતિ ધડી પરનાં કિસ બને,
અરે ! તને ખેંચી હૃદય ધડકીને તૂટી પડે !

* * * * *

ખીલતી કળીને ભોગી જુએ કહ્યા દિન આજ છે,
પ્રિયતમ તારા મેઢો થાવા વધી પ્રિય આજ છે ;
દિવસ સમગ્રો આશા આંકીં ક્ષણો ગણતો ગયો,
રવિ પણ ગયો ના ના તંડાયે પતિ નજરે પડ્યો !

તૂણ જરી હલે, વાયુ વાયે, ઉડે શુક કોઈએ.
ધ્વનિ જરી ધતાં હંચુ ભોણું અરે ! ધડકી રહે ;
“ નકી નકી જ મો વહાલો મહારો, ” વહી ઉઠીને જુવે
કંઈ નવ અરે ! જોતાં જોસે વળી ઉઠીને ફરે !

કંઈ પણ થતાં એવું હાવાં ઉડે નવ ખાપડી,
 પણ “ જરૂર છે વહાલો આ તો ” નકી ત્યમ ધારતી ;
 મૃગનયનને મોંઝી કયારે થઈ ચૂપ બેસતી
 “ વચન પ્રિયથી અંપાશે આ,” નકી ત્યમ માનતી.

નિચોવી અશ્રુને હૃદય નિજ કૈં પાડી ધરવા,
 પછી વીણા લીધી રુદનમય તે નાદ કરવા ;
 ન ખાળી ધારા એ નયન પરથી પૂર વડતી,
 ન કમળી છાતી કે અધર ફરકયા ના દુઃખ વતી.

પ્રભુ દેવું દેજે હરહમય ભોળાં જગરને,
 નકી દેવું એ તો તુજ હૃદયની આશિષ ભિંસે;
 ચિતારના ચિત્રે સવિન કવિનાં ન ક્વનિ મહીં
 પ્રતિભાની લોકેરો દર મય મીઠું રુદન છે

ભગિનિ એ કન્યા ! ફરી ફરી ભલે તું ફરી પડે,
 સહ આલી હૈયું રડી રડીને તુજ કરે ;
 નહા કબ્રો સાથે રુદન પણ આપે પ્રભુ તને.
 અને હૈયું તહ કં વેદન વતી એ નાક કરજે !

પણ હૃદયમાં રોતાં રોતાં વધીન થયું કશું,
 પ્રિયતમ નાળી છાયા જેવું પડયું નજરે કશું ;
 ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
 નવ સિમત હતું ચહેરામાં વા હતું સુખ ના જરી !

કહી ગઈ અરે ! આવું, કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :—
 “ દશ દિવસ આ વીત્યા, આબ્યોહવે મળવું નથી ! ”

ચરદી વતી એ કન્યા કમ્પી અતિ દુઃખમાં લવી :—
 “ દશ દિવસ આ વીત્યા, આંચો ! હવે મળવું નથી ! ”

પડી એ આપડી બાલ્યા ધૂજતી ધરણી પરે,
 ગયા એ તાર તૂટી ને વીણ એ કરચી પડી

* * * * *

એ વેળા એ તન ત્યજી ગયો પ્રેમી કન્યા તણો એ,
 કેા શત્રુના કર વતી થયો શીશનો છેદ રે રે !
 મૃત્યુ આન્યું પ્રિય નવ મળી હોંશ પૂરી થઈ ના,
 “ બહાલી, હું આ..... ” જીવ હડી ગયો એટલું ઓલનામાં.

શંકા મૃત્યુની આ હતી હૃદયમાં જ્યારે પ્રિયાની કને
 ઓલ્યો, “ દશ દિનમાં કરી પ્રિયે આવી મળું તુજને : ”
 કોઈ ગામ પરે નાકાઈ કરીને તે ઠી જવાનું હતું,
 ને એ પ્રેમ તણુ રુધિર સઘળું ત્યાં અર્પવાનું હતું !

અર્પાયાં શિર ઝિંદગી રુધિર એ શોભિતના નીકમાં.
 તેને પ્રેમ અને છબી પ્રિય તણી ને હર્ષ હૈયે હતાં :
 યુધ્ધે બાહુ મર્યો હતો પ્રલય થો સંહારમાં શત્રુના,
 હનહા લોહી તણી હતી નિકળતી શેડો સહુ અગનાં !

તેમાં ઇંદ્રધનુજી સૂચ્યે પુરેલું હતું :
 તેમાં છાપ પડી હતી હૃદયના ઔદાર્ય ને શૌર્યની ;
 વીંઝાતાં વળી ખડગ એ રુધિરની શેડો મહીંથી હતાં,
 મ્હોં કે ભૂમિ પરે પડેલ શબનાં ધોવાઈ જતાં હતાં.

શૂરા ત્યાં સુખથી પ્રહાર કરતા ને હર્ષથી ઝીલતા.
શૂરા હર્ષથી મૃત્યુના સુખ મહીં જાતા અને આવતા ;
આ મૃત્યુ, બસ આજ મૃત્યુ, જન સૌ જેથી ડરો છે તમે,
આ શૂરા વળી આજ શૌર્ય જન સૌ જેને વખાણો તમે !

વખાણો આહો છે વળી કયમ ડરો છે મરણથી ?
ત્હમાસ લોહીથી વળી કયમ કરો સ્નાન સુખથી ?
બનો છે આ ભોળાં જન વતી ડરીને ખૂની તમે,
અરે ! વીરો શૂરા ! હૃદય તમ તો ખીકણુ ખરે !

ધરા માટે કાપી શિર જન તણાં તું કયમ શક્યો ?
ધરા માટે પ્રેમી ! વિસરી તુજ વ્હાલી કયમ શક્યો ?
પડી છે મૂરછાંમાં તુજ પ્રિયતમા બાપડી અરે !
અરે ! તેના દેયા ઉપર ખરડાયું રુધિર છે !

* * * * *

“ દશ દિવસ આ વીત્યા, આબ્યો ! હવે મળવું નથી !”
લવી ઉઠી વળી કન્યા યોલી, “ અરે ! મળવું નથી !”
સ્મૃતિ નવ ખસે એ શબ્દોની, ડરે દિલ બાપડું,
નવ વળી શકે માની સાચો પ્રહાર પડેલ તે.

હરિ હરિ અરે ! છુપા ધા આ ઘટે કરવા તને ?
પ્રણયી દિલને વિના દોષે ઘટે હણવાં તને ?
કદિ કંઈ રશે દોષો લ્હોયે ક્ષમા નવ શું ઘટે ?
તુજ અખત આ શિક્ષાથી રે વિધિ ! ક્ષમા શું મશે ?

હુટે છે પ્રિયને વૃથા રખડતી આશા વિના બાપડી.
આશા મેળવવા ફરી હૃદયને પ્રેરે વૃથા બાપડી ;
આશા બે ગઇ ને પડી જગતમાં કે કાળ પ્રેમી વિષે.
થાંટી તો ઉખડે નહીં ફિક્કર એ ચત્નો હબરો વડે.

આશાનો તન્તુ ત્હોયે ના તૂટી છેક પડયો હતો ;
આશામાં ને નિરાશામાં જિંદગી લટકી રહી !

આવી રીતે દિન પછી દિનો કષ્ટના કેક વીત્યા,
રીબાતું ને હૃદય ઝૂરતું ત્હોય તૂટી પડે ના ;
થાકેલી એ ભટકતી ઘણું ઢોચને સાથ લેઇ,
નિશાની એ પ્રિય તણી ગણી બેઇ તે રાઇ રહેતી !

આશા મીઠી કદુ ઘઇ હવે ત્હોય છોડી ન છૂટે,
બૂઠી તેને મનજ સમજે ત્હોય ઢેચું ન છોડે ;
આશા એ તો મધુર કડવો અંશ છે જિંદગીનો,
છેદાયે ના જીવિત સુખી એ છેદતાં જીવ જાતો !

શતાં શતાં રવિ ઉદયથી અસ્ત તેના નિહાળ્યા,
શતાં શતાં શરી ઉદય ને અસ્ત તેનાય બોયા ;
દૃષ્ટ્યો બેને પ્રણયલણ્ણો આમ એ દાઝવાતું !
સર્વાંએ આ અનલલલકે આમ એ દાઝવાતું !

મને તે વેળાએ જન કહિ અહીંથી નિકળતું,
કદુ કારી તેનું જેન સુષીને તે અટકતું ;
બને ઉઠી કન્યા પૂછતી પ્રિયનું નામ લઇને,
“ કહીં દીઠા તેને ?” જરૂર મળતું ઉત્તર “ નહીં !”

વળી રાતી જાતી ભમતી હિજરાઇ ગળી જતી,
પડી છાની જોતી નભ પર જતી વાહળી વળાં;
ઉઘાડાં નેત્રોથી કહી વળી કશું ના નિરખતી,
મહા અન્ધારમાં ઉતરી ઉતરીને અટકતી.

સૂતી એક દિને હતી દુઃખ તણા અન્ધારમાં આમ એ,
તે છાયા તરતી હતી મગજમાં ચોંટી હતી દૃષ્ટિએ;
ખીજું કેા દિલ રનેહના દુઃખ વતી ત્યાં ધૂંધવાતું હતું,
કન્યાને પણ ભાન એ હૃદયનું કે એ રહ્યું ના હતું

કપાતું રેસાતું વિરહી દિલ એ કૌંચડી તણું,
દિલાસો કે આશા વગર જીવતું એ ગરીબડું;
હયા કન્યાની એ ઉપર હતી તો તેથી પણ શું ?
ઇલાજોનું તેને પણ નવ હતું સાધન કશું.

(વિના શક્તિ ઇલાજોની હયા તો દુઃખ માત્ર છે;
હયાનાં અશ્રુ માં તહેાચે જીવી કાંઈ મીડાચ છે ।

જ્યારે કન્યા હૃદય સરસી ચાંપતી કૌંચને આ,
ત્યારે કોઈ મધુર રસમાં ઝૂલતાં આર્દ્ર હૈયાં;
મૂડી કાંઈ વણ પર થતી ઐશ્વર્ય એ દયાથી,
ને ખોળામાં સુખમય ખની કૌંચી તો સુહ જતી

હવે કન્યા આવેા તુજ દિલ ન દહાવેા લઈ શકે,
હયાની શાન્તિ એ અરર નહિ રહેશે તુજ કને;
કરી હે તેમણી દુઃખમય થવાની ભગિનિ રે ।
નિશાની છેલ્લી એ તુજ સુખ તણી આ ઉડી જશે ।

વાગે છે પાંખ આકાશે ને કાચો ઉડતી ઢાંસે :

કણકી એક તેમાંની આ નીચે ઉતરી પડે,

ઝડપથી ઉડી કન્યાની ત્યાં ચડી ગઈ કૂંચી એ,

હૃદય હૃદયે બન્ને કૂંચો દબાવી નીચે પડે ;

૬૯ ૬૯ અંત લાંબી ડાકે પડી ગઈ અનિચ છે,

૩૩ ૩૨ થતી પાંખો પહોળી નીચે લડી આફળે.

ઝબકી ઉઠીને કન્યા તેને નિહાળતી ગાભરી,

પથ તુરત એ પ્રેમી જોડી તહીં પગમાં પડી ;

નવ પછી હલી પાંખો ભૂરી સ્પુરી નવ છાતી વા,

જરી રુધિરનાં બન્ને નાકે ટીપાં ઠીસતાં હતાં

અકર ફરીને ભેને કાચો સ્વમાર્ગ ઉડી ગઈ.

કાકલ થતા એ ટોળામાં હશે કિલ સૌ દુઃખી ;

સુખ દુઃખ ભલે જે હો તે હો ! સુખી મરનાર છે !

મરણ સુખમાં વીત્યું તો શી પછી દરકાર મે ?

કન્યાથી આ હૃદય ભરતું દેખતાં મિષ્ટ લહાણું,

અગો ન્હાનાં શિથિલ બનતાં ત્યાંજ એસી જવાણું ;

વીણા લેવા ફરી કર મહીં કાંઈ સામર્થ્ય આઠ્ઠુ,

ને ડિયાથી રુદનમય આ ગાન મીઠું જવાણું :—

“ અરે ઠાલા ! મહારી ગરહન પરે ખડગ ધરીને

“ ઉપાડી લે શાને ? જખમ કયમ કારી નવ કરે ?

“ ઉગામી અન્ધારે અસિ મુજ પરે તું કયમ શકે ?

“ ઉગામે તે શાને વધ નવ સુખેથી કરી શકે ?

“ અરે ! હું જાણું છું, વિરહ પ્રણયીતું મરણ છે,
 “ વળી જાણ્યું છે, કે મરણ વિરહીને સુખદ છે ;
 “ અરે ! કિન્તુ આશા મરણ વચમાં છે પડ ખરે,
 “ મને તે કાં સોંપી ? મરણ નવ સોંપ્યું ક્યમ મને ?

“ મળ્યાથી મૃત્યુ છે ! તુજ મરણ જાણ્યે મરણ છે !
 “ અરે ! એ જાણ્યાથી વધુ દુઃખદ આશા જરૂર છે ;
 “ સુખી તું છે જાણી મુજ દુઃખ સુખેથી ત્યજીશ હું,
 “ અરેરે ! હું ધારું તુજ સુખ જ માટે જીવિત છું.

“ નહીં જોણું પહાલા ! ક્યમ દશ તું દિને નવ મળ્યો,
 “ રખે તેને માટે તુજ સુખ છુપાવી દૂર રહ્યો !
 “ અરે ! એ આશાના પ્રિયતમ ! નફી ઠહેમ સઘળા,
 “ ઠગાઈ છું જોણી દૂષિત નવ હો તું પ્રિય સખા !

“ દુઃખી ધાનાઈ છે રૂઝકર ચનારાથી સુખિયું,
 “ અને એ વડાલા ! હું દુઃખકર નથી ને સુખી જ છું ;
 “ છતાં હું જાણું કે દુઃખ દઇ મને તું સુખી જન્યો,
 “ મરું તો સન્તોષે ! સુખી બહ તને ઇશ્વર કરો !

“ કહે પ્રજ્ઞો, કે ના પ્રણય કરશે વ્યકિત સહ કો—
 ઘટે ઘટ્ટાંડોના પ્રતિ જીવ પરે પ્રેમ સરખો ;
 વળી ગુણો સાથે અનુભવી કહે પ્રેમ કરવા,
 બધાં વારે વ્યકિત સહ પ્રીતિ કરી કેહ પડવા.

“ ગુરુ ભાષ્યો આવો અનુભવી તને શું પ્રિય સખે !
 “ કહ્યું સાચું તેણે, મમ અનુભવે તેમજ કહે !

“ તને સ્વતિ સ્વતિ ! પ્રણય તુજ તેવો ખીલવજો,

“ બધામાં હું એ તો મુજ દહયને ના વિસરજો.

“ ભલે એ સત્તાથી સહુ જીવનું કહ્યાણુ કરજો,

“ ભલે એ હૈયાનો બાંધ વત ગણી લોગ કરજો ;

“ મને શીખાવા તે પણ ન કદિ તું ય.ન કરજો,

“ શીખી હું જે શીખી ! શીખીશ નહિ ખીજું કદિ હવે !

“ રહી ઉડી બધા તુજ સહ ન તાકાત મુજમાં,

“ નથી ઈન્છાસંક્રા પકડી તુજને કેદ કરવા ;

“ તને જે વ્હાલું તે ચિર સમય વ્હાલું તુજ રહે,

“ અરે અસ્તુ અસ્તુ ! પ્રિય મુજ હલે તો મરણુ છે.

“ કદી ત્હારા માર્ગે ભટકત સખે ! હું તુજ સહે,

“ અરેરે ! તેથી એ તુજ જગતનું શું શુભ થતે ?

“ કતી મ્હારાથી કે શુભ થઈ ગયું ત્હોય પણ શું ?

“ અને ત્હારા હાથે બહુ શુભ થશે ત્હોય પણ શું ?

“ ગયા અન્ધારામાં જગત ત્થજી મ્હોટા સહુ અરે !

“ અને એ કીર્તિ એ અમુક સમયે ઉડી જ જશે ;

“ સખે ! એ કાર્યોની અસર પણ રહે છે અમર શું ?

“ અરે વ્હાલા ! તે જો અમર કદિ હો ત્હોય પણ શું ?

“ સખે ! ચૂરા થશે જગત રવિ તારા સહુ અરે !

“ બધાં યત્નોની ત્યાં અસર સંઘળી અર્થ બનશે ;

“ સખે ! શું તો મ્હાડું સુખમય નથી કેદ પડવું ?

“ અરે ! તું લોખો ને જરૂર બહુ લોખો તુજ શુરુ !

“ અરે એ આશાના પ્રિયતમ નકી ંહેમ સઘળા,
 “ નકી તેં તો છોડયું મમ કમનસીબે જગત આ !
 “ ભલે જે હો તે હો મરણ પણ મ્હાણું તરત હો !
 “ મને જે ંહાલું તે મરણ સુધી ંહાલું મુજ રહો !”

પણ હૃદયમાં ગાતાં ગાતાં નવીન થયું કશું,
 પ્રિયતમ તણી એ છાયા શું પડયું નજરે મશું ;
 ઉડતી ઉડતી છાયા આવી ગઈ ઉડતી વહી,
 સ્મિતભર હાતું મ્હેં ને અંગે દિસે ભર હર્ષથી.

કહી ગઈ અહા ! આવું કે એ કહ્યું ત્યમ ધારતી :—
 “ પ્રિય પ્રિય અહો ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !”
 શરદી વતી એ કન્યા કમ્પી અતિ મુખમાં લવી :—
 “ પ્રિય પ્રિય અહો ! ઝીલી લે આ હવે દિલ હર્ષથી !”

પડી એ ધૂજતી બાલા વેલી શી ધરણી પરે ;
 વીણા નીચે પડી તૂટી કન્યા ઇચ્છતી તે બની !

૧૫-૧-૯૨.

—:~:—

પુત્રીમરણથી હસતો પિતા.

—*~*~*

ભલે રાતાં લોકો હૃદય મમ તો આજ હસશે,
 હવે શું કમ્પાવું કરચલી પટેલા અધરને ?
 બહુ ધોવાયા છે રુદન વતી આ ગાલ ધરડા,
 અને લોટા મ્હોટા દુઃખ વતી પડયા છે જિગરમાં.

અરે ! એ લીંટા એ દુઃખ વતી પૂરાઈ સહુ ગયા,
હવે અથુ ંહેવા જરી પલ્લુ નથી માર્ગ દિલમાં ;
અરે ! આ હૈયાની ઉપર વળી વાંકિ વરસતો,
હવે તો સૂકાવી દૃઢયજલ પોતે ખૂચી ગયો.

અહો બહાલી બાપુ ! મરણ તુજ આજે થઈ ગયું,
નિરાશાનું લહાણું સુખમય મને એ દઈ ગયું ;
મયું તેવું લાંબું ભવિત મુજ બાકી નહિ હશે,
હશે ત્હોયે છો હો, કરીશ સમગ્રું પ્રથું હસીને.

અરે ! રોવું એ તો જરૂર નબળાઈ જ સઘળી,
અશક્તિ એ પૂરી કુદરત તણા કાર્ય પરની ;
રહે એ તો સ્વાર્થી, જરૂર હસનારો જ પ્રણયી,
ન સ્વાર્થી મ્હારે તો નર રહી બનું હું મતલબી.

ગયો ત્હારો બાઈ રુદન કરતાં છોડી અમને,
હતી તું તો -હાની હસતી શબ સામું નિરખીને ;
છતાં રહેરો ત્હારો રુદન કરતાં જોઈ અમને
જરા ઝંખાયો ને ખડખડી હસી તું ફરી અરે !

ન ત્હારી માતાને જખમ કહિ રૂઝયો જિગરનો,
છતાં છુપાવા એ કરતી બહુ મતનો મુજ થકી ;
ન રે:વાતું હુંથી, “ રુદન વતી યાશે દુઃખી પ્રિયા, ”
અરે ! એવું ધારી ખમખમી રહેતું દૃઢ્ય આ.

પરાણે શે આવે રુદનમય હૈયે સિમત ભલા ?
હસ્યાથી એ છુપું પ્રણયી થકી હૈયું કયમ રહે ?

કશું કો દી છાનું પ્રિય થકી ન જ્યાં હોય હલનું, હાં
તહીં પ્રેમી ક્યાંથી જરી પણ શકે, વેશ ભજવી

(પ્રિયાના હૈયાનું દરદ સઘળું હું સંજતો.

અને આ હૈયાનું સમજતી પ્રિયા કષ્ટ સઘળું,
નથી છાનું હુંથી નિજ દરદ તે એ સમજતી,
નથી છાનું તથી દરદ મુજ તે હું સમજતો.

છતાં ખોલી તેનો ભરમ નવ ભાંગ્યો કદિ અરે !

અચરબો પામું છું પ્રણયીથી બન્યું એ કયમ હશે ?
કહે છે લોકો, કે દુઃખકથનથી તો મુખ મળે,
અરે ! તો તે શાંત પણ ન કદિ કાં મેળવી અમે

ઉમેરો કેં થાશે રુદન વતી પ્રેમી હૃદયમાં.

અમે બહીતથી સમજણ છતાં ચૂપ જ રહ્યાં :
અમે સાથે રહેતાં મુમમુમ કલાકો, કઈ જતા,
પરાણે શોધીને વિષય પછી કેં વાત કરતાં.

અરે ! આવી રીતે દિવસ બહુ લાંબા ગત થયા,
ગયા નહાતા ઝાઝા પણ બહુ થયા એમ દિસતા :
ઉદાસી એ આવ્યા દુઃખી દિવસ વર્ષાઋતુ તણા.
અને ઘેરાયેલું ધન વતી રહેતું નભ સદા.

મનેલું અન્ધાઈ અતિ અતિ હતું એક દિવસે,
પડે ધાસ તેથી જલમય બન્યું 'તું જગત, ને
બહુ પાસે આવી મદમદ મૂલી પાદછી ફરે,
અહો ! એળા રહેવા નભ હિ પાદછી હું રહી પડે !

એ જાલી સાથે જાણી મમ બેઠી પ્રિય હતી,
 મને તું બેઠો 'તો તુજ કર મહી પુસ્તક લઈ ;
 હતી મહી તેથી જાણી બજારી 'તી વરમ ત્યાં,
 અને અંજાણી પ્રસરી હતી જાલી તુજ મુજે.

હવે જોયિન્તી ત્યાં શયનગૃહમાં એ જતી રહી,
 જઈ તે જાને તે તુરત સમજ્યો હું મન મહી ;
 મજે હું જ હવે શયન પર એ જ્યાં પડી હતી,
 અને ઘીટી તેને રૂઠન કરતી ને હિમકતી.

ઉપડી બહાલીને હૃદય સરસી ચાંપી કુમળી
 અને રાવા દીધી મુખમય બની જ્યાં સુધી હતી ;
 અને તો રાવાનું હૃદય ગળતાં બાન ન હતું,
 જતાં એ રાઈને હૃદય મમ ખાલી થઈ ગયું.

અરે ! જેને આટલું બહુ દુઃખ બહુ તે થઈ ગયું,
 થયું ને તે સાથે દુઃખ પણ બધું એ ઉડી ગયું ;
 પછી ઢોળી પ્રીતિ ગત કુસુમની તું ઉપર, ને
 ગયેલાને ભૂલી તુજ પર ઘરા આશ સઘળી.

પછી બાપુ અશ્રુ ફરી કદિ ભરાયાં ન હૃદયે,
 મેલુ બાલુ કેવાં મુખમય બન્યાં ને ફરી અરે ;
 પછી વર્ષા ને જાણી તુજ સહ અને એ પ્રિય સહે,
 મુજે કુસુમી પેતાં ફરી વળી શીખ્યાં 'તાં અધરને.

હતા કિન્તુ આવા પ્રિયસખ બહુ શોડા તકદિર,
 બહુ થોડા. તે બાપુ સુખથી થોડી બહુ હિરે ;

પછી લેવાયું એ પ્રિય શરીર જીભા જ્વર વટે.
ઝઠો ! આજે કાલે હૃદય સમજ્યું કે મુખ મલે.

મનાયું ના હુંથી સુપરત થયે તું મુખ કરે,
અને માતા ત્હારી જમત ત્યજીને સ્વર્ગ વચ્ચે ;
મનાયું ના તે તો પણ જની જતાં માનવું પદયું,
અને સોંપાયેલું ધન પણ ગયું આજ સમયું.

ઝઠ એ ત્યારે તું, પ્રિય ! મરણ શું તે સમજતી,
“ નહીં માતા પાછી કદિ પણ મલે ” એ સમજતી ;
અરે ત્હારું મ્હોં તો રડી રડી બન્યું દાલ સમજું,
ન જોવા તે સામે જરી પણ હતી ક્ષિતિ મુખમાં.

થયું મ્હારું તો જે અનુભવી અખા મમ શે,
કહું શું ? રે પાછી ક્ષિતિ નવ જોઈ શકી હવે !
અરે ! એ વેગાથી હૃદય સમજું તું મુખ ધયું,
છતાં માની આજી કદિ પણ અરે ના પૂરી શકયું.

ન રોતી તું ત્હોયે હિલ તુજ નિસાસાભર હતું,
અરે ! એ વેગાથી ગરીબ તુજ મ્હોડું થઈ ગયું ;
હતી તું એ શીખી દુઃખ તુજ છુપાતા ગરીબડી,
છતાં બિંદા છાના રમત કરતાં શ્યામ મૂકતી.

નિસાસા લેતાં ને રમત કરતાં તું સૂઈ જતી,
અને ત્યારે ત્હારું રૂઢન કરતો મુખ નિરખી ;
અરે ! અચ્ચાં માસે રૂઢન કરવું આતક મલ્લી
અરેરે ! ના ધોયું તુજ મુખ કદી જે રૂઢનથી.

હવે તો તું બહાલી મુજ પ્રિય તણી થાયજી જતાં
 ઘટે ભૂલી જવો દુઃખમય ઈતહાસ સઘળો ;
 કહે છે “ પ્રીત” તે જગત પર તો રાગ જ બધો
 ખરી પ્રીતમાં ના કાદ જી રહે કષ્ટભડકે.

ભણ્યો તુથી આજે પ્રણવ કરવા આ જગતથી,
 ત્યજી સ્વાર્થી અશ્રુ પિગળીશ દયાના રુદનથી :
 અહીં ત્યાં સર્વેમાં અભવીશ હું પ્રેમમયતા,
 વિના સ્વાથે ભાગી ખીચી સહુના હું રુદનમાં.

હવે સુસ્તી ઝોડી લૂછી જ જગના અશ્રુ સઘળાં
 ખની અંગારો હું ભગાં જઈશ હ તાનત મહાં :
 અરે ઊંઘ્યો આજું, પાણુ થઈ પૂરી છે રજની આ,
 નવા સૂર્યે પૂરું રવીન અજવાળા હૃદયમાં.

હવે બાણું છું કે પ્રીત ગાત તણી છે અસર. ને
 બધાં પ્રહારોને અસર કરનારી પ્રીત ગાત :
 ગમે તેવી નહાની કૃતિ અસર વિના નવ રહે,
 ગમે તેવું નહનું જન શુભ બહુ એ કરી શકે.

જસ ફેંકયે ખૂણે અગર વચમાં કાંઈ પથરો
 વહે કુંડાળું તે વિદધિ સઘળામાં નડી નડી :
 ભલે ના દેખાયે પણ અસર તેની અડર છે,
 જ્યાં તેવી રીતે જનકૃત તેણી એ અસર છે.

નથી માનું છું કે અસર નહીં સર્વે અસર છે.
 ન એ પ્રહારોના પ્રભવ ભનતાં એ કની ખસે ;

રહેશે જે તત્ત્વો અતિ અતિ અતિ સૂક્ષ્મ જન્મના,
રહેશે તેમાં એ અસર સઘળી સૂક્ષ્મ બનીને.

અરે ! આવું છે તો રડીશ નહિ હું તો કદિ હવે,
હવે ના કમ્પાવું કરચલી પડેલા અધરને ;
હવે તો જ્યાં સુધી મમ ભવિતનું તેજ બળશે,
અરે ! ત્યાં સુધી હું ધૂમીશ પ્રોતિદાવાનલ મહી !

૫-૨-૬૬.

—*—

બેકદરદાની.

—*o*—

બેકદરની બેકદર હું કેં કદર ન કરી ચકચો,
બેકદરના વસ્ત્રમાં હું બેકદર માર્યો ગયો !

કદરદાનીની કદર જે તે કદરદાની જરી,
બેકદરદાની નકી છે બેકદરથી ઇશક તો !

બૂઠી લ્યાકતને નમી કુરનિશ હબરો મેં કરી,
તાઝીમ ન મારુકે લીધી ! બેકદર હું તે કાં બન્યો !

સુખન મહોબતનાં કલ્પો તે સિદ મહૂબે મહી,
તકદીર ! રે મરનાહ કીધી યારીમી એ સૂક્ષ્મો !

નહર દિલ મેં આ કર્યુનેનિશ બસ નરિશ્વત મહી,
ફરમાન સમજાવનું મરુકું હું સ્ત્રીય કાં જોતો પદો !

સુનામિશ આ દિલ, વીર હોને હું, મરુકું દિલ,
અરદાસ કેં જોવી થયે ઇતબ, ત્યાં હું, એ જોલો !

આ મુલાયમ દિલ અરે કાતર મૂળીને કાતર્યું,
તેનેય ન્યામત માનીને આજીજી હું કરતો રહ્યો !

અફસોસ ! છે જુદમી તણા ઇકબાલમાં કેં રોશની,
નહિ તેા અહો ! નાહક ફિસાદે હું ફસાઈ કાં પડ્યો !

શબતાન લેવા ઇશકની જેળી બહાનું કયાં ચડ્યું ?
કેં ખાતરી કીધા (વના જે ખાતરો હું કયાં પડ્યો ?

ચોબુદ છે શુભ લાખ આ શુભઝારમાં કયાં ખાર ના,
ચોબુદ આ હર શુભ ઉપર ચોંટી રહી તે માળીજો !

મહારી તલાયો તેા મને આ ખાર કાં લાખ્યો, ખુદા ?
વળી કી રહી ખૂબસૂરતી તેની અણી ઉપર અહો !

મેં ફેલ શંકા ના કરી આ કંઈ તસલવી ના થઈ,
મળી માહિતી મુજને હવે “ જાતલ જહાંથી હું ચલ્યો ”

મહારી ચિફારશ જુદ જિઝર મહબૂબનું કરતું હતું,
આહ તેની જે તરફ થઈ સખત જે દિલદાર તેા !

મહારા જિઝરખૂનનો કરીને હોજ તેમાં નાહી તે,
ને તે હમાયે હું વળી બદલી જેઘાઈ પડ્યો !

ત્યાં શું કર્યું ? ત્યાં શું ચલ્યું ? તેનું ન માન કર્યું રહ્યું !
ત્યાંથી શિતાળી નિઠળી માફિલ હું ગરો ચલ્યો !

કેવલ મયું ને મર્ડ ચોટ્યો ! મર્ડ સનમ તેા દૂર દૂર !
આ નેક દિલ ફટકી મયું તેનો દિમાચતો કોણુ છે ?

દે શુક ઝો વાડી ખુડા જમખાર બેમાવા પર,
તેને સમાડી લ, બન્યો દરવેશ તે તો નરકનો !

બેહરના યારને ના છે સનમ, ના છે ખુદા,
ના ના ધબારત હર્દનું કે તાન ગાવાને બહા !

તો ઠીક છે, તું ઠીક છે, તું પાંખડી વેલાઈના,
ઝોલી વને ખુંબો રહી શેતો રહું કું ઝોકલો !

શબું મનું હાસલ છે આ ખૂનને ટીપે ટીપે,
હસતાં બલે એ બેકર ! કું બેકર રાને બલે !

માફી.

દરજુહર કર એ ખતા તો દરજુહર કરવી રટે !
કર ખૂન તકોયે ના ખૂનો તું : એ સજ એ ઠીક છે !

આ ખૂન ને આ જિંડગી લે તો નથી નુજને હરામ,
લેતો ખૂંદા નાખુશ નથી ફરિયાદ મા ગહારી ન છે !

લિલકુમલું તુજ હમ્પતાં ત્યાંથી અયો મીઠા યશબ,
તેંજમ તેં જુજને વડું, “લિલકાર થી લે” એ લીને !

હમમજન થેં લે થી હમ, “જા જા જશાવી દે” કહું,
એ આફ કર એ આફ કર હાનાઈથી હેવાનને !

એ જામના કટકા પરે તુજ ચરમથી પાણી પડ્યું,
તે માતીડાં ચાંપી કંઈ આલ્યો ગયો હું તો અરે !

લિખાસ લેઈ ફકીરનો તું હું પછાડી આચડી,
ઇતરાઝીની તેના ઉપર ઢોળી ખૂરી ગરમી અરે !

ત્હારા નિખાલસ દિલ પરે મેં તો કરી બદી બેશુમાર,
ખૂને જિગર પીવા થયો તિયાર ખામોખા અરે !

ત્યાં એ ખડી થઈ બન્દગી તુજ આંખમાં આંસુ ભર્યા,
એ બોશના એ ઝોરથી ખુરકો ગયો ભીંજાઈ એ !

આ સખ્ત સીનાનો જતાં કિલ્લો નૃતી પણ બાખરે
ત્હારા તુફેલે હૂર અય ! નસીહત મળી આજે મને !

રે ! લફઝ કહેવા ઇશકના મ્હારી ન છે કેં એ મબલ,
“ આ ઘાતકી દિલ રાખ તું,” એ બોલવા હિમ્મત ન છે !

ઇશકના ચોગાનમાં આલિમ નકી ખેલો ન હું,
બે છે વફા તેને જફા એ તો જુહાઈ દોર છે !

ચુલ વીંધીને ગેંદો કરે એ હુલ્મ અહિર છે અહાં.
ચુલ ચરમથી ના આંખવાના એખ આહમ જાતને !

પણ આ જહાંમાં માફી તો છે તૂર અલ્લાહતું નકી,
હા ! બેહાથઈ ઇશકદારીમાં બળીને જ્યાં મળે !

તો આફ કર ! દિલદાર થા ! મઈ ચુઝરી તું ભૂલી જા !
આ બેવફા બન્દો હવે ઠગારી લે ઠગારી લે !

एक स्वप्न.

—*:*—

अहो ! डेवुं भीडुं मम अवितायेणुं वडी जतुं !
 अरे ! तेमां डेवुं विष लणी जयुं कयांथी कडपुं !
 अहा ! अे सत्रिथी मम म्पु गडी म्पु मगतनी ,
 अने अे गाहेडी मधुर सधणीअे उडी गछ ।

हते म्पुारी निद्रा उतर शीतणे अन्द्र द्रवणे ,
 हते वायु थंडो इरकर करीने सनवणे ;
 हते न्हालेो न्ह नेो मम उर परे हस्त प्रियनेो ,
 हते कयांअे ना ना हृदय पर छांटेो दुःख तबो .

अमे छांथां त्पारे रिमनबर दनां म्हेो मलकतां ,
 हती चिन्ता ना ना करी पळ रगानी मगतर्मा ,
 अरे ! तेमां कयांथी दुःखमय ययुं स्वप्न मुजनेो !
 नथी अे भूतातुं : ह्म पळ पीटे छ निमनेो ।

* * * * *

अहाहा ! में दीडां वना वणी वने केक अरदां ,
 काना शुद्धां म्पुणअण थता धोत्र पडता ;
 शिकारे उडन्तां धुवड रजनीमां धुधवनां ,
 रतंगो वृक्षोमां उडी उडी मशातो मगततां !

वही सर्पाकरे वही जती हती अेक सरिता,
 तरंगो विलासी कूडी कूडी रमन्तां वही जता;
 पडी हेो पेलाले ध्वनि हस्ती शेवाळ पर ते —
 अहो ! वृद्धावस्था अति दुःखलरेडी जमम रहे !

શિલાઓમાં ક્યારે સમત અથવા તૂટી જાય છે,
 હજારો શોડા ત્યાં શરીરમાં જાંબીને ઉછળતી ;
 અને તાળી દેવી ડ્રમકર ડૂડાં પર્ણ પર તે—
 મીઠી બાલ્યાવસ્થા હસતી નિજ માગ જ્યમ વહે.

સપાટી સ્ત્રીમાં વહતી પછી ધીમે મદભરી ,
 બધાં કુલ્મોને ને કુમળાં કળીઓને ફિલ ધરી ;
 બધી એ છાયામાં પ્રણયરસ મીઠો ટપકો ,
 યુવા જેવાં તેના વહનમાં પોને યદ્ય જતો.

પ્રિયાની વાણી શું અણુસ્વનમાં કાંઈ સુણુતાં
 દ્રવી મહારો આત્મા ચૂપ થઈ રહ્યાં શાન્ત સ્થિર ત્યાં ;
 હયો મહારો આત્મા સ્વન કરતી સાંજની પ્રિયા,
 અને ચોકખા આવા મમ શ્રવણમાં અક્ષર પડ્યા :—

“ અરે ! રે બહેનારા ! મહન તુજ છે ગૂઢ વહવું ,
 “ કયા માર્ગે ત્હારું વિમલ જલ બહે ને ખળકતું ?
 “ રહી ચોકખી તુંમાં મમ છવિટની છે પ્રતિકૃતિ ,
 “ અરે ! મિતારા એ કઈ કલમથી કેન ચિતરી ?

“ મહા અન્ધારી આ તુજ સલિલની શાન્ત ચૂપડી ,
 “ અને આંજુ દે તે તુજ વીંચ તણી દિવ્ય બળડી ;
 “ પુવારા, ને ધોધો, વમળ, વળી વાંકી તુજ ગતિ ,
 “ બધાં એ ત્હારાંની મમ હૃદય એ એકજ છબી ।

“ ભરાયું આ મીઠું તુજ જલ કઈ વાદળી વતી ?
 “ તને ચૂકી કૂચે નલ ઉપર ત વાદળી કઈ ?

“ભરાયું ક્યાંથી ને કુજ હવે ક્યાં ખલી બનશે ?
 “અરે તોને તોનો નબલિયુ નળીને દઈ શકે .

“હવે મ્હરું હૈયું તુજ પુલ પરે શાન્ત બનશે ,
 “હવે આસોની એ જરી નવ રહેશે ગતિ અને ;
 “અરેલી નહાલાંથી જવલ તુજ હું પત્ર સરળી ,
 “અરે ! હું તો કેઈ પવનલક્ષરી હું બટકતી ” !

“હું ત્હારે મહાન્દ છું, અનિલની તું લહેર ગીડી સહે,
 “તું જો પશુ ખરે, અરે ! હવે આ હું હું ગાંઠે તો બળે;
 “હૈયું તુ સરિતા તાહું ભરી અને પીતર હું મેઘ છું ,
 “તારા દિલની છ પળ્યાં ભરી રહે આકાશ તે હું જ છું” !

કહેવા બેલ આ કિન્તુ શક્તિ ના જરી એ હાની ;
 ના બાણ્યું મેં અહુ શું કે અક્ષરે ના બદી શકયો .

છેલ્લા આસો કર દિલ પરે મૂકીને લેતીંતી એ,
 નહાતું નહાતું દુખણુ દુખણુ અંગ તેનુ હતુ એ ;
 શેયા તેની પુલ પર હતી, શાન્ત મૂંઠિ હતી એ,
 કેઈ તેનું જમલ પર ના એમ રે ધારતી એ

નિરાશા આશાની સૂઝ મઠ હતી પીડ દિલમાં ,
 ન શાન્તિમાં તેને દુઃખ ભય રહ્યાં અંસ કરવા ;
 કમી એ અ જોથી જરી જરી હતું ચેતન થતું ,
 જહીં મુખી છેલ્લે મધુર વદને હાસ્ય અમઠ્યુ !

એહું અંગ હતું પીશું ભટકતું બાંધું દૂરે પશ્ચિમે,
 એની સાથે રહેા હતો કિરણમાં અન્ધાર મૂંઠાઈને,

ते भीडा शशी उपर नयन ओ छेदनां विराभ्यां कतां,
मे तेनी सक गोष्ठी के प्रबुधनी भीडी भयावी रह्यां.

भरायुं ओ ज्यारे गिरिजःडकमां शंग शशीतुं,
हरन्तुं 'तुं' त्यारे शिथिल गतिओ रक्त प्रियतुं ;
पछी नीचे नीचे उतरी पडतो ओ शशी हतो,
हतो जिडा जिडा प्रिय उदरमां थ स करतो .

शशीना छेदनां जरीक ज हतां जिनदु दिसतां,
रह्या ओ नाडीमां प्रियलवनना जेज धडका ;
पछी अन्धारामां कुहरत जषी आंधणी जनी,
अने अन्धारामां प्रियरहित हुं ओ थध रह्या .

पडयो जण्णे हुं तो दरहमय जणो सणगतो,
पडयो हुं मूर्च्छांमां नवीन कछ भूतो निरभतो ;
वर्ण ओ स्वप्नामां दुःखमय हर्षो सूर्य जणतो,
हडी तेनी हुंके " प्रिय । प्रिय " । कडी साह करतो .

जोशिनते हुं थमकी हडकां पासथी ह स डोध
हडी अहयो हड हड करी थत पछो पना ;
भडारी दण्ड उडती गतिनी साथ आही उडन्ती,
ने हेयुं ओ अण्णी छेदनां जिनदु जे आण आवी—

" हडी अट जणे तहारी हुंसी पछी तुजने भुयो,
" हडथ रसीलुं ओ हुं धाई तने नखी नोकरे ;
" अमल नयने तेनां तुने तहो अभिनन्दये,
" थवल वणी ओ भोया भावी रहे तुज कंठने .

“ लटकीय अर्द्धा ! तुं डी न ! नवी सुत्र कंचली ।
 “ लटकीय अर्द्धा ! तुं डी नवी अथे अथम वादनी ।
 “ अनिलवदनी ! तिनो अथे अथम वादनी पूने ,
 “ हुदयस अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ।

सुत्र लसने श्री लटकीय अथे अथम वादनी ,
 लटकी लटकी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ;
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ,
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी । ”

* * * * *

हुं अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ;
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ।

पत्नी लटकी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ,
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ;
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ,
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ।

अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ।
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ।
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ।
 अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी अथे अथम वादनी ।

પ્રેમની ઝોટ.

—*o*—

તુજ પ્રેમ તરીકે થઈ ઝોટ, સખિ !
મમ પ્રેમની આ ભરતી ઉપડે !
નીચિઓ દિલની મમ ક્યાં કરશે ?
બુધવાટ હવે જઈ ક્યાં સમરી ?
હતી હોંશ મહું ભરી બાથ, સખિ !
મમ ખાલી પડ્યા પશુ હાથ, સખિ !

થઈ દૂર, સખિ !

થઈ દૂર, સખિ !

વિષ ઘોળાં મને કયમ આપ ? સખિ !
વ્યવહારી બન્યો પ્રણયી ટળીને !
વ્યવહાર શિખાવ મને ન સખિ !
તુજ પ્રેમ મહું દિલ, ખાલક હું ;
બન પ્રેમી ફરી બની ખાલ સખિ !
“ તુજ લાયક હું ન ” કહીશ નહીં,
તુજ એ વહુ નહિ પ્રેમ, સખિ !
“ નથી પ્રેમ થઈયો ” કહી કેમ શકે ?
કરમ કારણ હુંથી મનાય ? સખિ !
તુજ કારણ લાખ મને ન રુચે !
નહિ કારણ પ્રેમ કહી સમજે !

ફરી નેત્ર મહું !

ફરી દિલ મહું !

તુજ કાગળમાં સુજ નામ ક્યું !
 હજી “ પ્રેમ ક્યો ન ” કહે તું સખે !
 હજી સાખિત શું કરવું 'તું' સખે !
 તુજ પ્રેમની એટ થઈ જ સખે !

૯-૩-૬૬

ક્ષમા.

—*o*—

ખ તુંથી ન ઘાય મને કદિ એ !
 કદ દે દુઃખ તો સુખી તેજ દુઃખે !
 પછી માફ કરું તુજને શું ? સખે !
 વિષ્ણુ ખીજ તરુ ઉપજે કદિ એ ?
 જગમાં કદિ માફી મળે ન સખે !
 મળી માફી ભલે સહુ લોક કહે !
 દિલ દાગ પડ્યો “ ન પડ્યો ” ન બને,
 પછી માફ કરે જગ કયાંથી ? સખે !
 વિસરી ન જવાય બનેલ બિના !
 પછી “ માફ થયું ” કયમ થાય ? સખે !

તૂટી દોર ગયો !

પછી એક થયો !

કદિ એમ બનેલ, સખે ! કદિ છે ?

પડી ગાંઠ ભલે !

પડી સાંધ ભલે !

रही होर तूरेक तूरेक रहे ।
 बनरी • ह ले जगदीश भये ।
 पशु भाव क्षमा मुज न भये ।
 नथी भाँप तूरेकुं पछी साँप क भू ।

बिलु हई हवा करवी न भये ।
 बिलु हई हवा हड्डुं निभये ।

जन भाही कहे प्रभुना जगुना ।
 पशु कोव क्षमा मुज छ भये ।
 कवम होर बखी जन तेडी मडे ।
 कवम अपीं हीमिस वसि क रडे ।
 बणी हे । बणी ले । बणी हे । बणी ले ।
 महुं को न भूनाई कृपाई भये ।
 मधुरी । हीमो । हरिभे । बगनी ।
 मधुरी । मदीने । कवक । भ । ती ।
 पशु ना दुःख हें विरुभां भरती ।
 नव पाणी करे । नव भाइ करे ।

धुभ प्रेमी हिये ।

दुःख प्रेमी हिये ।

पशु । कामणी कोह न कोह रहे ।
 जन भाहीनी केंव नहर रहे ।
 भरी कोव प्रीति । भरी कोव क्षमा ।
 पनी भाइ कइं तुजने छुं । भये ।
 कवी भाइ कइं भरी भाही, भये ।

ખરી પ્રીતિ, સખે !

ખરી માફી, સખે !

હય આ દિલમાં નહીં એક રૂપે !

પછી માફ કરું તુજને શું ? સખે !

કરી માફ કરું પ્રીતિ કેમ ? સખે !

૧૫-૩-૬૬.

હૃદયત્રિવેદી.

“ સમતી ’ તી અહો ! વિશ્વબાગમાં !

“ શીતલ છાંયડા ત્યાં મને હ તો !

“ નવ હતું કશું બાન તાપનું !

“ નવ હતી મને લૂ કઢી અડી !

“ પલ્લુ, પ્રભુ ! પ્રભુ ! કેમ શી રીતે ?

“ અપટ એકમાં અસ્તિયાં ખરી !

“ નવ અણું હવું ! ખાક ના ઉડે !

“ હૃદય પિગળી ના વહે અરે ! ”

ઝીણા આવા રુદનસ્વર આ કુંજ માંહીથી આવે,

નીલાં તેની ઉપર તરુઓ શીવ નીલાં નમાવે !

નાં છે ચન્દ્રિ દિવસ નથી વા સૂર્ય આ સન્દેશ ના,

કિન્તુ જેના અગમ્ય થતા તેજમાં પિંચે નહતું.

કુંળી સમિયા ૩ વરસનું એ બાપડી ક-ચંકાના,

ગાલે એજે સરીર ઉપરે ફરવે હસતું જોઈ !

મીચલાં એ નયનકમલો સારતાં અશ્રુબિન્દ,
સંધ્યાનું એ હૃદય ગગતાં તારલા અશ્રુ આંબ્યાં!

સંધ્યાથી એ કુમળી વંધુ ત્યાં આવી-જડાંચાં તમિઆ
હેતે લાવી ઉર પર ધરી શીતળો હિમરશ્મિ ;
એ બાલાનાં નિજ કેર વતી ચન્દ્રમા અશ્રુ લૂછે,
કિન્તુ તેએ પિગળી ગરતાં ગાલથી પાદ પાસે !

કુહરત વહે તેનું ભાન ના દુઃખી દિલનં,
દુઃખીના દુઃખમાં કિન્તુ રૂબે તારા શશી રવિ !

જહીં ઘેરાયેલું દુઃખમય તિમિરે નિગર છે,
તહીં પેત્રી કોઠી જરી પણ શકે ના કિરણ કો !
અહો ! એ અન્ધારૂં પ્રલય થકીએ કેં વધુ ખરે,
વીતેલી તે જાણે, બિનઅનુભવી ના સમજશે.

જૂઠાં જૂઠાં અવજનયનો કાર્ય ક્રીધા કરે છે,
કિંતુ ખેંચી મન લઈ શકે સર્વને એક સ્થાને;
જૂઠા જૂઠા યુદ્ધ યુદ્ધ તરે કોઈ કાચાર માંહીં ,
તેને જેવો લઈ જઈ શકે એક કાંઠે અનિલ.

* * * * *

આવે ગાયનન્ન સ્વરો પિગળતા અન્ધા મહીં દુરથી,
આવે કો સખીમંડળી રમતી ને ગાતી ભર્યા હૃદયથી,
તેમાં અમ્પકની ખીટેલ ઠલી થી નામે રમા એકલી,
સો વચ્ચે અભિચાર વર્ણની ફલી ઠન્ધા ખીમે ચાલતી.

तेनां भेदां पर ने नसेनस महीं उच्यार ने यावम,
 क्षत्रीयो तस्युं उच्य दिव्य अगती लोही वहेतुं हतुं ;
 अथे अष्टमीनां हतो न्यम शंशी द्विक्रं करी तारवा,
 तेतुं लव्य ललाट भूयस्य गधां द्विक्रं करी नाभतुं.

कथां अे उत्साही करं करी हता दीर्घं गृहवा,
 सुगन्धी पुष्पाने रमत करतां शान्त यधने;
 हती जेती उली कुसुमकक्षीयो डेत धरीने,
 द्याथी ना किन्तु चूटी लघं शकी कोषं कक्षीने.

“रुहन तो हवे लोहीमां मज्युं !
 “ रुहनना मनं धा नहीं कथो !
 “ री मइं अहीं सांलणे न को !
 “ न मुज मृत्युथी कोर्धनं कथुं !”

इमान्नां कर्षोमां स्वर पडी गया उतरी दिवे,
 बलोवाभुं तेतुं हृदय कुभणुं अे रुहनथी ;
 मर्धं अे तो आली अनुसरी स्वरो अे रुहनना,
 अने भेदांथी त्यारे इःअड करी आ जान सुबुती : —

“ विटप ने तरु भूलथी गधां !
 “ कथम कही हनु ना सुखी भरे ?
 “ कुहस्ती ह्यो आन कथयो,
 “ मुज पतितना अष्टमरेवे !”
 “ कुहस्ती ह्यो आन कथयो,
 “ तुज पवित्रना प्रेमकारवे !

“ લઈ ગયો છતાં તું સૂકી નહીં,
“ વિટપ વૃક્ષ તો આપશે નવાં ! ”

આપ્યો આ વૃક્ષ આડેથી રમાએ સ્નેહઉત્તર,
બાલકી એ ઉઠી બાગી બુવે તો રાત્રિ છે પડી.

રમા ઢોડી આંખે રુદન કરતીને નિજ ઉરે,
વહું પાણી પાણી હૃદય થઇને એ દુઃખી પડે ;
મળ્યાં બન્ને હયાં જલ જલ સહે જેમ મળતું,
વહ્યાં અશ્રુ ચારે નયનકમલેથી બહુ બહુ.
હયા છે ઈશ્વરી માયા આ સંસાર કદુ મહીં:
હયામાં પ્રજ્ઞપ્રીતિનું કાંઈ બાન જનો કરે.

“ આ સંસાર અગાધના અગતતા તું છે કિનારે હબુ,
“ ત્યાં શું મૃત્યુની કૂર પા. મ સુણી તેં બહાલું ઉપાડી જતી ?
“ ઈચ્છે તું તુજ તે બનું, સખી બનું, માતા બાગિની બનું,
“ રાવું ના ! પણ કોઈ જો દિલ મળે તો ત્યાં જરામી જવું.”

હૃદયરસ દ્રવેલો બાલકી પી રમાનો,
હિબકી હિબકી રોતી, રોઈ હેયું ઠલાયું;
રુદન મધુર લાગે કોઈ જો પ્રેમી લાગે,
રુદન જરૂર આંહી પૃથ્વીમાં સ્વર્ગઅંથ.

“ અશ્રુ લઈ રમા બોલી, “ તારું મમ કહે, સખિ ! ”
“ યોબના,” બાગિકા બોલી, પાણી ચુપ થઈ રહી.

“ મહી ! મોઢ હવે ! નહીં દુઃખ વતી આવું પીણવું વટે,
“ મહી ! મોઢ હવે અને જલકી તું વૃક્ષાન્ત તારું કહે ;”

કમ્પી ગાત્ર ગયાં અને હૃદયના તારો અભેષ્યા, છતાં
લૂછી અશ્રુ ગરીબ ગાલ પરથી બોલી ધીમે શોભના:—

“ ડર હતો દિવે, મેં સુષ્ટ્યું હતું,

“ મરણને છતાં બાણી નહીં !

“ રુદન મેં દીધું, દેખી ખેલીતીતી !

“ રુદન મેં કદી ના કર્યું હતું !

“ પૂછતી માતને, ‘ મૃત્યુ થું કહે ! ’

“ રડી રહેતી એ ! ના કહ્યું કદી !

“ ક્યમ રડે ? કહે ! ’ બોલતી નહીં !

“ રુદન મૃત્યુ હું બાણી નહીં !

“ કરતી કં રડયા જોઈ મા મને,

“ સમજું હું હવે, ના સુષ્ટ્યું કદી !

“ મમ પિતા ગયા ગામ જ્યારથી

“ રડતી મા સદા જોઈ મુજને ! ”

“ રડતી મા સદા, ” બોલતાં રડી,

„ ગરીબ શોભના બોલતી વળી:—

“ ‘ તુજ પિતા ગયા, ગામ છે, ’ કહ્યું !

“ ક્યમ જાહું જાહું વેણ માતનું ?

“ પણ કદી ક્યારે ગામથી નહીં,

“ નયનમાં રહેલાં અશ્રુ માતને !

“ રમત તો મને બાવતી નહીં !

“ રમતો કે ! છતાં સાથ મુકરી તે !

“ ઉધરસે પછી મા ગઈ ગળી,
 “ ગઈ ગળી અને ના ફરી વળી !
 “ સહન માતનું દષ્ટિ આગળે,
 “ કહિ કહિ અરે ! ના ભૂલાય એ !

“ મુજ સહે સહી વૃદ્ધ ડાશી કે,
 “ મુજ પડાસમાં એ રહેતી 'તી;
 “ પછી ગઈ કહી મા ન બહુ હું
 “ નવ પછી દીડી મા અરે ! અરે !

“ પૂછતી હું, ‘ કહી મા ગઈ ! કહો !’
 “ ‘તુજ પિતા ગયા એજ જામમાં !’
 “ રહતી ડાશી ને ચેતી હું વગી !
 “ દિવસ એમ કે હું ખના વહા !

“ દિવસ એક એ ડાશીમા હતાં
 “ સૂઈ જતાં અને ચુમ્બીને કહું :—
 “ ‘તુજ પિતા મર્ધા ! મા મરી અરે !
 “ ‘મરીજ બાઈ છું આવ હું વ જો !

“ ‘કહિ નહોં અમે આવશું’ અહોં !
 “ ‘તુજ હવે નથી કોઈ (વચમાં !’
 “ રહી રહી અરે ! હું પડી ગઈ ,
 “ ઉડી અને હતું કોઈ પાસ ના !

“ રહી મરૂ અને કોઈ ના રહે !
 “ કહી ચકુ નહોં શું ચકુ પછી !”

જલ વહે વહે ચાર નેત્રથી.

દુઃખી વધુ હશે કાલુ જે મહી !

આય છે પ્રેમ હૈયામાં ભકિતથી રસએકયથી;
દયાની પ્રેમઉત્પત્તિ તે જુદી જ નહી નહી.

સખી પાસે જન્ને શિથિલ પખવે ખેડોંચી ગઈ ત્યાં,
રમાને જોલાવે “ સખિ ! સખિ ! ” કહીને રમતી સૈા,
રમાને બેઠને સખી જરી વદી એક હસીને,
“ અકેલી તું તો રહે સગપણ થયું જ્યારથી, સખિ ! ”

રમાએ શેાલનાને ત્યાં ઓળખાવી અને રડી;
સખીઓ ચૂપ ઉભી ત્યાં, દયાથી પિગળી બધી.

આવામાં તરુએ મહીં ઉડી ઉડી કે આગિયા આવતા,
પાંખોના ચળકાટ અક્ષર લખે બાણે સુનેરી રૂડા;
તેઓને નિજ હાયમાં પકડવા ઠોડે સખી સૈા તહીં,
બેઈ ત્રિગ્ધ દયાદ્રં બહાલથી ધીમે ન્હાની કહે શેાલના:—

“ અડકશેા નહીં ! જાલશેા નહીં !

“ સુખથી જે ફરે તે ભલે ફરે !

“ ન સપડાવશેા ! એ ડરે નહી !

“ શીઠી પડે અરે ! હર્ષ તે તણેા !

“ ચળકતી અને ફરથી રૂડી

“ રજ જરી જશે બે અઠે તમે !

“ અડકશેા નહીં ! ઓ સખિ ! સખિ !

“ સુખથી એ ફરે તેા ભલે ફરે ! ”

છોડી ખેલ દઈ તુર્ત રનેહે કેા સખી બોલવી :-
 “ દુઃખી જે હોય તે બાણે પારકાનાં દુઃખો નકી. ”

નિજ ગૃહ જલદીથી ચાલી ખેડાંચી ગઈ સૌ,
 ગરીબ ગઈ ગૃહે એ શોભના તો રમાને ;
 નિજ દુઃખ વતી તેણે સર્વને દુઃખી દીકાં,
 ભગી ગઈ સહુ સાથે દિન થોડા મહીં એ.

ગયાં જે ચક વર્ષોનાં ફરી તે રાત્રિ ઉપરે :
 શોભના આપડી કાંઈ શીખી 'તી હસતાં હવે.

* * * * *

સૂતાં છે સહુ શાન્તિમાં, રજની તો થોડી વહી છે ગઈ,
 મીઠી વાયુની મન્દ બહેર વહતી નિદ્રાની પાંખો સમી ;
 નિઃશ્વાસો મૂકતી અને દુઃખી દિલે સ્ત્રી કેા રમાને ગૃહે,
 રૂમઝુમ જે વરસે અને ટમટમે તે મેઘ જ્લેતી ફરે.

તેનું ભવ્ય લક્ષાટ વીજળી સમું અન્ધારમાં દિસતું
 તેમાં રેખ પડી રહી હૃદયના ઔદાર્યને શૈર્ષ્યની;
 કાળાં વસ્ત્ર મહી રંડલ મુખ એ લાંબા ઇતિહાસની,
 વાતો કેક પરે વિચાર કરતું, છે શાન્ત તંદાયે હજી.

પણ હૃદય પીડે તે કાંઈ છે દર્દ તાબું,
 અગર કંઈ થવાનો આજ કે કાલમાં ઘા ;
 ડસડસી દિલ તેનું અથુને થોભી રાખી,
 “ બંધશ ! પ્રિય ! અરેરે ! મલ તું ! ” એમ બોલે.

“ પરણીને જશે કાલે રમા ઘેર પતિ તણે !
 “ જશે કેમ દિનો મહારા !” બોલી માતા રમા તણી.

સૂતી હતી નહીં, બગતી હતી,
 ગરીબ બેચ એ—શોભના, રમા ;
 રડી રડી હતી શાન્તિ મેળવી,
 યજ્ઞ દિલો થયાં બોખરાં હતાં.

“ કયમ થશે ? સખિ ! કેમ કાઠશું
 “ દિવસ આપણા મા વિના અરે !
 “ કયમ થશે તને ? શું થશે મને ?
 “ સમજ ના પડે ! દિલ આ બળે !

“ રુદન આ દિસે ઝિંદગી તાણું !
 “ રુદનમાં ડૂબી ઝિંદગી દિસે !
 “ રુદન જ-મીને મેં સદા કર્યું !
 “ રુદન આપશે શું તને પ્રભુ !
 “ હસીશ તું સખિ ! હું પરે સદા,
 “ રુદન તો કરું હું ભલે સદા !”

કહી રડી પડી શોભના, અને
 સુણી રડી પડી બાપડી રમા !

માતા તે સાંભળી વાતો આવી ત્યાં ઓરડા મહીં ;
 ને બોલે કંઠ ભારેથી અશ્રુ લૂછી રમા તણાં ;—

“ કહું શું હું ? બાપુ ! ઉઘડી મમ હૈયું નવ શકે !
 “ જશે તું તો કાલે ! સુખી બહુ તને ઈશ્વર કરે !

“ હબ્બુ નહાની તું છે ! સમજાવ્યું વિનાનું દિલ હબ્બુ !

“ તરી જાતું ઊંડું જગતઉદ્ધિતું જલ રહ્યું.

“ સખી આવે સાથે, દિલ ન કદિ તેનું ડબવળે,

“ મરી જાયે એ તો નજર તુજ જો કેંજ કરશે !

“ હવે સોંપું છું આ ગરીબ કર તેનો તુજ કરે,

“ ગણી તેને ત્હારી સુખ દુઃખ તણી સાથી કરવે ”

કહેવાનું વધુ તે તો અશ્રુ પૂર વતી કહ્યું;

ઉત્તરે નેત્ર ભીનાંએ અશ્રુ પૂર વતી ઘીધુ .

ઓહો ! વિયોગ દિલને કરી ના શકે શું !

પંજા મહીં વિરહના પડતું નહીં શું ?

તેનાં બિમાર રડતાં જગમાં દિલો કેં ?

તેનાં બિમાર જગમાં મરતાં દિલો કેં !

શોભનાને લઈ સાથે પિયુ ઘેર ગઈ રમા,

છ વર્ષો ત્યાં ગયાં આલ્યાં દૈયાં એ ખીલતાં હતાં,

* * * * *

ઉપવન મહીં ખીલ્યાં પુષ્પો, ખીલી કલીએ કલી,

શીકર શીતળા વાયુ સાથે ઉડે જલથંત્રથી ;

રવિ હબ્બુ ઉગે તાજે તે એ હસે સહુ સૃષ્ટિથી,

રવિકર મહીં તાજાં થાવા ઉડે લધુ પક્ષી કેં.

આંહી કોઈ યુવાન ભવ્ય દિલ્લતો ખેઠો મહા શાન્તિમાં,

તેનાં સ્વેદથી અગ કેં કસરતે ભીનાં થયેલાં હતાં ;

મોટું પુસ્તક કોઇ તે કર કને નીચે પડેલું હતું,
ચોટી દાંટિ રહી હતી જલ તણાં ફેરાં ઉડે તે પરે.

હતું તેતું હૈયું કમલ સરખું કોમલ, અને
હતો તેમાં દેવી પ્રણયરસ મીઠો ટપકતો ;

હતું તેને મોંએ મધુર સ્મિત કાંઈ ચળકતું,
દિસે તેનાં ગાત્રો પુલકિત થતાં હર્ષમય સૌ.

દિસે તેવું કિન્તુ હૃદય ન હતું પૂર્ણ સુખિયું,
વિચારો ઊંડામાં ગરક થઈ તે તો વહતું તું ;

હઃખી કે સુખી તે કહી નવ શકે અન્ય નયનો,
હઃખી કે સુખી તે સમજી નવ પોતે પણ શકે !

રમાના પ્રેમનો સ્તમ્ભ આ પિયુ પતિ કે પ્રભુ,
રમાના પ્રેમના તારો કમ્પાવી કમ્પનાર આ.

વહે ઘેરા સાદે, મધુર ધ્વની એ સ્નિગ્ધ પ્રણયી,
છતાં તેમાં ઊંડે મધુર દુઃખ ભાયું કંઈ હતું :—

“ પુવારા ! તું વહાલા ! વહીશ વહતો તેમ જ સદા,

“ વહેવું ત્હારું આ મધુર ગતિનું એમ જ કહે !

“ અહો ! વહેવું ! વહેવું ! મધુર ગતિએ એ વહી જવું !

“ ઝરા વહેતા તેવું રુદન કરતાં એ વહી જવું !

“ વહે છે તો કયાંથી વહીશ વહતો તેમજ સદા ?

“ વહેનારાં સર્વે નકી નકી ‘ ન વહેતાં ’ બની જતાં!

“ વહેશે તું ત્હોયે ગતિ તુજ જશે કાલ પલટી !

“ સદા હું તો ઇચ્છું ગતિ તુજ રહેને નભ લાણી !

“ ‘વહું છું, બહેનું ’તું, વહીશ ત્યમ હું જ્યાં સુધી વહું’
 ‘ અરે ! બહેનારૂં કે કહિ પણ ન આવું કહી શકયું.”

“ ગયેલી વેળાથી ચિતરી મમ ભાવિ નવ શકું !
 “ છતાં એ બિચારી મમ હૃદય બાળી કયમ શકું ?
 “ રમાનું હૈયું એ વચન નવ આપી કંઈ શકે,
 “ અને ના ના એ કે દરદ મમ બાણી કહિ શકે ?

“ સુખી એ છે એ તો મમ હૃદયનું છે સુખ નહી,
 “ કરી તેને બાગી સુખી દિલ શકું ના કરી દુઃખી !
 “ પ્રિયાની બહાલી એ પણ મૃદુ સખી આ સમજતી !
 “ દુઃખી એ હૈયું તો મમ હૃદયની છે પ્રતિકૃતિ.

“ કૃપા છે , માયા છે, છલકતી દયા છે જિગરની,
 “ રમા તેને આહો, પણ દરદ બાણી નવ શકી !
 “ મને આહો, પૂજો, પણ દિલ ન ખુલ્લું કરી શકે!
 “ રમા મહારી તોયે દરદ મમ બાણી નવ શકે !

“ છ વર્ષોથી મહારૂં હૃદય ઝરણું આમ વહતું !
 “ છ વર્ષોથી તેનું ગરીબ દિલડું આમજ વહે !
 “ રમાને હું યાચું ! મમ હૃદય યાચે ગરીબ એ !
 “ રમાને તો બહાલાં હૃદયદય છે એક સરખાં !

“ જિગર જળી જતાં એ અ કુરો ખાક યાશે !
 “ રડી રડી કરમાશે શોભના ખાપડી રે ?
 “ ગરીબ દિલ ઉકેલે કોઈ એવું મળે જો,
 “ હૃદય મમ ઠરે રે ! દાઝતું કાંઈ આ તો.”

હાથમાં હાથ દેઇને આવે છે શોભના, રમા!
દિસે યુવાન પી જાતો જન્નેના ઉરનો રસ.

આવે કુરંગ વળી કો ફૂદતું ખીણેલું,
આવી યુવાન પગમાં પડી એ ગયું ત્યાં ;
નેત્રો હાં ચપલ ખીક વતી થયેલાં,
ને શ્વાસથી દહય એ ધડકી રહ્યું 'તું.

ગોલી લેશ હસી રમા, “પ્રિય અહો! આ છે દુઃખી કાં હજી,
“ આંચું છે તુજ એ હવે શરણુમાં ! પંપાળ તેને જરા !
“ પાળેલું મુજ એ ગરીબ મૃગલું ! તે આશરે જો પડ્યું !
“ માગે જો કદિ છાંય કો જિગરથી તો આપવી તે ઘટે.”

“ શરણુ મમ થયું તે પૂર્ણ આનન્દમાં હો !
“ શરણુ મમ પડેલાં કોઇ દી ના દુઃખી હો !
“ પણ શરણુ પડેલાં સર્વ ના છે સુખી હા !
“ દહય મમ મળે છે માત્ર તેથી જ બહાલી !”

મૂકી નિઃસ્વાસ ગોલ્યો એ રમાનો કર ચાંપીને,
જગાસું ખાઇને ગોલે ધીમેથી મૃદુ શોભના :—

“ હૃદયની દયા એજ છે બધું,
“ જની મઠે નહીં કેજ જો વધુ ;
“ શરણુ આપવું એટલે, સખિ !
“ હૃદય આપવું એજ છે નહી.
“ હૃદયની મળે કાંઈ જો દયા,
“ શરણુ જો પડ્યું તે દુઃખી ન તો;

“ સુખી દુઃખી કરી વિશ્વમાં શરે,

“ હૃદય એકલું ! ના બીજું કશું !

“ હૃદય જો મળ્યું તો બધું મળ્યું !

“ હૃદય જો નહીં તો નહીં કશું ?

“ શરણુ તેં દીધું, ભાઈ ! છે નકી

“ હિંદીને, જીવો એ ફૂદી રમે.”

“ ના ના એમ અને નહીં હૃદયમાં શું સર્વ આવી રહ્યું

“ ક્ષત્રીનું નવ લોહી ભૂમી કઠી એ પીવા શકી હોતું

“ જેને દિલ દીધેલ તે દુઃખી થતું પ્રેમી ન જોઈ શકે,

“ ના જો એમ પછી, સખિ ! શરણુ તો આપ્યું કહું

“ નકી સાચું રમા બોલી, પ્રિતી એજ નકી ખરી,

જેડા કાંઈ વિચારોમાં બોલી ઉઠ્યો યુવાન એ.

નત્રીન કઢી રૂપાળી શોભના ચૂંટતી, ને

ગૂંથતી લધુ કરે એ વાગમાં સૌ રમાના;

મધુર મધુર પુષ્પો ચૂંટતો એ યુવાન,

કમલ વત રમાના હસ્તમાં આપતો સૈ .

* * * * *

અળગી ઉઠતું હૈયું ત્યારે યુવાન તણું હતું,

હૃદય ઘડતું કાંઈ કાંઈ નિચાર નવા હતું;

નવ સુખી થયું તે દીથી એ ! કઠી નવ વા ઠયું !

પિગળી પિગળી ધીમે ધીમે વહું, વહતું વહું !

પ્રભુય ઘસડે તોડી દેવા બહો સહુ વિવરસાં !
 ફરજ ઘસડે કેદી થાવા અને સરવા દુઃખે !
 ફરજ હતી આ, પેટી પ્રીતિ ! રહ્યું સરવું હવે !
 ફરજ લડતી પ્રીતિ સાથે ! રહ્યું મરવું હવે !

શરણુ પ્રભુથી આવે તેને સખાઈ અરે નહીં !
 શરણુ પ્રભુથી આવે તેને કઠાય નહીં વળી !
 વચન પ્રિયને આપેલું, “ હું થઈશ ન અન્યનેા,”
 વચન પ્રિયનું પાળે તેથી મરે દુઃખી દિલ કેા !

અરે ! શાને આવેા અધવચ રહે તું લટકતો !
 હમ્મ બા ઊંડો તો પડ સહુ તહીં તૂટી પડશે !
 વિભાગો કીધાથી પ્રભુય ન કદી ન્યૂન બનતો,
 અને તેથી, ભાઈ ! પ્રભુય પ્રભુ છે આ જગતનો.

આ વિચાર મહીં યુવાનદિલ એ ઝૂકી રહેલું હતું,
 તેના તાર બસુર સર્વ બનીને કમ્પી રહેલા હતા;
 ઓહો ! એક ઘડી રહી, પલ રહી, તે કાં ઢળે કે મરે
 તોડે પિંજર એક આ ક્ષણ મહીં, ના તો કદી એ નહીં !
 કાર્ય છે સિન્ધુનું મોળું, ઘા છે કે ગતિ કાંઈ છે,
 આમ કે તેમ કીધું તે કીધું ને તે થઈ ચલું !

થયું ને કીધું તે કદિ પણ બને ના “ નવ થયું !”
 ક્ષણે કીધેલું તે અવિતભર સાલે જિગરને !
 અચમ્બો લાગે છે, સમજણ પડે ના, કયમ થયું !
 ઘણી વેળા પોતે દિલ પણ ઠગાયું સમજતું !

ઠગાવું જો હુશે નિમ્નું ઠગાવું તો ભલે સુખે,
તુ ભય છે જોયી હૈયું તો તો જવું પડે !

કરે જો કાંઈ તો સુખથી કરજે ને સુખી થજે,
પરન્તુ કાંઈ તું હયુપયુ રહીને કરીશ ના ;
કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
નહીં તો ખસ્તાવો દુઃખમય અગાડી બહુ થશે,

ફરજ ને પ્રીતિને તું ઠોરજે એક માર્ગમાં :
ધમથી પ્રેમ જુદોના, ફરજ એજ પ્રેમ છે.

* * * * *

ભયો છે રવિ મધ્યમાં નભ પરે, છે ચૂપ સંસાર સૌ,
ધીકેલી ધરણી દિસે, તરૂ મહીં પક્ષી લપાયાં સહુ;
ગાઠા મંડપમાં યુવાન પુલકાં વેરી નીચે છે પડયો,
કિન્તુ કંટકથી ભર્યા હૃદયને પીડી રહ્યાં છે દુઃખો.

આવે છે ચાલતી ધીમે ફરથી ત્યાંજ શોભના,
ઉઠાણ એ દિસે ચહેરો, ગગલીર નેત્ર છે ઢળ્યાં.

આછું એક જ સ્વેત સ્વચ્છ કપડું તેણે પહેર્યું હતું,
તેનાં અંગની દિવ્ય અંચ બળકી રહેતી બહારે હતી ;
તાપે તપ્ત થયેલ ગાલ પર એ ગાઠી ગુલાબી હતી,
ને તેની પર મધ્યમાં ચળકતું બિન્દુ હતું સ્વેદનું.

ડાબો હતો કર કમાન વળેલ ફેડે,
બીજો હતો લટકતો ગૂઠી પુષ્પગુચ્છો;

યુવાનના પદ ભણી ઢળતી પ્રીતિ શાં,
ઓઠેથી લાલ નિકળી કિરણો છવતાં.

ભંચી એક જરા ગુલાલ ઝરતી ખુદા-દી હતી પાદની,
ઉભી એમ રહી યુવાન નિરખી નિઃશ્વાસ મૂકી જરી;
નેત્રે નેત્ર મળ્યાં અને ઢળી ગયાં ! પાંજાં મળ્યાં ! ને ઢળ્યાં !
રૂંધાયું દિલ ત્હાય યત્ન કરીને ભોત્રી ધીમું શોભના :—

“ પ્રીતિ ધરી રમા જે ઉઠેરતી,
“ પ્રથમ પુષ્પ આ તે ગુલાબનાં;
“ કરતી સ્નાન એ તેથી મોકલી,
“ પ્રિય સખો! મને આપવા તને.”

લાંબો કરી કર જરી નમી પુષ્પ આપે,
ત્યાં એ જરા લથડતી લપસી પડે છે;
પુષ્પો પડ્યાં, કર રહ્યો કરમાં ધ્રજન્તો,
ખેંચ્યો નહીં મૂકી દીધો નહિ વા યુવાને

ત્યાં કેં થયું મગજમાં, કરમાં થયું કે,
કાંઈ નવું નયન ને દિલમાં થયું કેં;
જે ખાળતાં દૃઢ્ય તે નિકળી પડ્યું કેં,
જેનો હતો ડર દિલે થઈ એ ગયું કેં.

ઉઘાડી બારીએથી ત્યાં દેખે છે કોઈ આ બધું ;
યુવાને ઓળખી ંહાલી, ખેંચી હસ્ત દીધો ઝટ.

ભોંટી પડી શરમથી ચમકી ઉઠી એ,
જે ના થવું ઘટિત તે થઈ તો ગયું કે;

એ સ્વામી, એ જખમ, એ વિષદૂંટડાને,
વિમાસતી, સળગતી ગૃહમાં ગઈ એ.

જોયું મનાય નહિ એ કહિ એ રમાથી,
જોયું ભૂલય નહિ એ કહિ એ રમાથી:
કિન્તુ “ દીઠેલ કહિ આ નવ હોય સાચું,”
સંકલ્પ એ દૃઢ કરી સુખણી થઈ એ!

બિચારાનું હૈયું સલગી પશુ ઉડયું, બળી ગયું,
ફેરે, ડોલે માથું, નયન પર ગાઠું પડ વળ્યું ;
રહ્યા સ્વેદે ભીના થરથર કમ્પી અવયવો,
ક્ષણો એ વીતી ને રુદનમય આ નાદ નિકળ્યો :—

“ અરે ! મહારી વૃત્તિ, હૃદય મમ. ને વૃત્ત મુજ એ
“ ઘડીમાં શું જૂઠાં થઈ જઈ બન્યાં મોહવશ રે!
“ અરે! નિર્માયું શું મમ હૃદયને ધુગ મગવું ?
“ અને એ કન્યાના હૃદય કુમળાને સળગવું ?

“ રમા ! વહાલી! વહાલી! ઝગક તુજ ચોકખા હૃદયની
“ હવે ઝંચી આંખે નિરખી શકવાનો કહિ નહીં !
“ હવે કયાંથી પુણું? હૃદય તુજ ઊંચું અતિ રહું ।
“ જયું પાતાલે ને મમ હૃદય પાપી થઈ ગયું !

, પ્રભુ, એવું કહેજે કહિ નહિ મને તું, પ્રિય ! હવે !
“ પ્રભુ, તારો પાપી જખમ તુજને એ કરી ચકો
“ અરે ! ઉછેરું તેં મધુર મૃદુ કેવું કુસુમડું ?
“ બગાડયું મેં તેને કચરી કચરામાં ! પ્રભુ ! પ્રભુ !

“ કલ્પી મીઠી દેવી ! રજ પડી હવે દૂર કરજો ?
 “ ફરી આ જાળે તું લપટીશ કહિાં ના કહિ અરે !
 “ રમ જોવી પાછી ઝગકમથ તેજે ચગકજે !
 ક્ષમા આ પાપીને કરી કહિ હવે તે ન રમરજે ”

ભું ભું ભૂ ગુંજતો આવે પુષ્પો ઉપર ભૂંગ ત્યાં,
 ખીલેલાં કેક પુષ્પાને ચૂસતો તે ફર્યા કરે.

નજર પડી ત્યાં પેલાની ને જરા અમકી ઉઠયો,
 નજર પડતાં કાંઈ પાછો વિચાર નવો ઉઠયો;
 દહય ગળવા લાગ્યું, પાછું થયું વહવું શરૂ,
 દહય ગમતું શોધી લેવા વળ્યું, ફરીને ગળ્યું !

“ અહો ! કેવાં પુષ્પો ભ્રમર પર પ્રેમે ઝૂકી રહે!
 “ અને કેવાં ચુમ્બે સ્મિત અધરથી સૌ ભ્રમરને !
 “ અહા ! કેવો ગુણ પુલ પુલ પરે ભૂંગ ભમતો !
 “ અને કેવો ચોંટી કલ્પી કલ્પી મહીંથી રસ પીતો !
 “ અહો ! કેવી મીઠી કુસુમકત્તી એ સ્નિગ્ધ ઉઘટો !
 “ તહીં ચોંટયો જાણે કહિ નહિ હવે એ ઉખડશે !
 “ પરન્તુ આ ઉઠયો નવીન કત્તીઓને કુસુમમાં !
 “ ફરી ઈચ્છા થાતાં લપટી પડશે એજ કલ્પીમાં !
 “ અહો ! સ્વચ્છન્દી એ નવ કહિ રહે ! પંજરપૂર્યો,
 “ વળી લોગી સાચો કહિ નવ વિસારે કુસુમ કો !
 “ બધાંને આહે છે પણ ત્યજી ન દે કોઈ પુલકું !
 “ હશે આવું પાપી કુદરત તારું શું રમકડું ?

“ અરે ! હું માટે તો કુદરત તણો શું કમ કરે ?
 “ મને શું સૈન્દર્યે લપટી પડતાં પાતક પડે ?
 “ પ્રભુએ આપી તે કુસુમરજ હું કાં નવ ગ્રહું ?
 “ અરે ! તે ખોવી તે પ્રણયી દિલને પાતક ન શું !”

આવે છે ગુન્જતો બીજે તે પુષ્પો પર ભૂંજ ત્યાં,
 જોઇ તે અશ્રુ આંચાં ને ઉદાસ તે થયો કરી.

“ ક્ષમાવાળાં હૈયાં કુદરતી ભલે આમ જ રમે !
 “ મનુષ્યો તે માટે નથી હજી થયાં લાયક ખરે !
 “ સુખે આલિંગે છે કુમળી કલ્પી કોઇ ભમરને ।
 “ નથી એ બન્ધાઇ અમુક ભમરાથી નકી નકી !

“ વિભાગે લોભ્યલોકતાના પાડેલા છે વૃથા એમ !
 “ લોકતાને માર્ગ જૂદો કે લોભ્યનોય જૂદો વળી !
 “ દિસે એવો કાંઈ કુદરત તણો ના કમ નકી.
 “ અહો ! લોભ્યે લોકતા કુદરત તણા એ કમ મહીં !

“ અહા ! બન્ને પાંખો કુદરતની સ્વચ્છન્દ કરતી,
 “ રહે તેથી જિયાં કુદરત તણાં બાલક ઉડી !
 “ ઉડી કયાંથી શકે લોકો તો પ્રિને એક પાંખને ?
 “ ઉત્સાહી ઉડવાનું કે રહે તો તે ભલે રહે !

“ તને છોડી બહાલી કયમ જઈ શકું ઉડી કદિ હું ?
 “ વિચારે મહારાથી જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;
 “ ઉડી હું બઉં તો પછી તુજ રહે શું જગતમાં ;
 “ ભલે કેહી થાવું તુજ હૃદયનું આ કિલ સદા !

“ ભલે ભૂંગો ઉડે કલી કલી પરે ને પુલ પરે,
 “ મને તે ના છાજે, પુલ મુજ રહ્યું એક જ હવે ;
 “ ઉછેરેલી તે તે મધુર કલી ંહાલી પણ મને !
 “ મને ંહાલી ત્હોયે મુજ કદિ હવે તે ન ખનશે.

“ પ્રભુ આપે તેને પ્રણયી રસીલો ભૂંગ કુમળો,
 “ પરન્તુ એ ચિન્તા મમ હૃદયનો એક ભડકો,
 “ ફરી કેદી ત્હારો ભવિત સઘળાનો થઈ રહ્યો,
 “ હવે હું તો ત્હારો જરૂર અપરાધી નવ રહ્યો !”

રાખજે યાદ તું ભોળા, ત્હારાં વેણુ સદા હવે !
 હવે જો ચૂક તો ત્હાણું કેઈ આ જગમાં નથી !

કલીની પ્રીતિ એ તુજ દિલ હજુ જો ઘસડી લે,
 ભલે પ્રેમી થાજે! પણ વચન આ ના ભૂલી જજે ;
 કરે છે સાચું તું જરૂર સમજી એમ કરજે,
 નહીં તો પરતાવો દુઃખમય જગાડી બહુ થશે.

સન્ધ્યા પડી રવિ હવે ડૂબવા જતો એ,
 આવે સખી ફરતી ગેય યુવાન પાસે ;

સુખી હતી ત્યમ હજુ સુખી છે રમા ને,
 ઢાંકી દુઃખો રમતી બાપડી શોભના એ.

રમ્યાં ફર્યાં એ ત્રણ બાગની મહીં.

હુપું હતું એ દિલમાં નવું કંઈ ;

હતું દબાવ્યું પણ ઉજળી જતું,

અકિત નેત્રો મળતાં પ્રકાશતું !

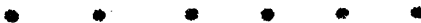
રમા કશુંએ ગણકારતી નહીં,
છતાં નવું કે સમજી જતી હતી ;
ન દેખતી હર્ષ પિયુસુખે, અને
ન દેખતી હર્ષ સખીસુખે વળી ।

“ હશે એ શું સાચું ? મમ હૃદય કાંઈ નવ કહે !
“ હજી શું દેખું છું ? સમજાય પહે ના કરી મને !
“ કહેજો ! એા ંહાલાં ! તમ હૃદયની અન્ય પડાં શું ?
“ નહીં એ હું તોડું ! દુઃખી કરી તમોને ક્યમ શકું ?
“ સુખી હું છું, ંહાલા ! તુજ વધુ કુખે હું વધુ સુખી !
“ છયું રાખો તેથી પચુ યાગી મરું હું જિગરથી ;
“ પ્રભુ ? તારું તેવું હૃદય કુમળાં છે અતિ અતિ !
“ અરે ! તેની અન્ય ક્યમ કરી શકું તોનીજ કદી ?

“ નકી ખનું પાપી જ આ વિચારથી,
“ ન રામ મહારો કદિ હોય અન્યનો ;
“ અરે ! ક્ષમા તું કરજે મને, પિયુ !
“ ન સ્વપ્નમાં તે કદિ હોય તું, પ્રભુ !”

એવા કાંઈ વિચારોમાં રમા તો ડૂબતી હતી ;
અહોહો ! પ્રેમીના પ્રેમી દોષો જોઈ શક નહીં !

રમાની શુદ્ધિથી હૃદયદ્રવ્યમાં શુદ્ધિ પ્રસરી,
અને એ શુદ્ધિ શો શરી પલ પ્રકાશ્યો નભ મહી ;
રમા ંહાલા સાથે હસતી થઈ જૂડી સખી થકી
અને નિદ્રા આવી રજની વહતાં મીઠકી ઘણી.

અર્ધેક રાત્રિ વીતી ત્યાં આંચું સ્વપ્ન સુવાનને;
સ્વપ્નમાં ત્યાં રસા દીડી નિદ્રા લેતી સુશાન્તિમાં.

વળી કોઇ મ્હોટી ઉડતી દીડી દેવી ચિરપરે,
હતા તેના વાળે શિરથી પગ સુધી લટકતા;

હતી તીણી દ્રષ્ટિ, સુખ પણ હલું સખ્ત દિસતું,
અને કાળી લાંગળી લટકતી હતી દોડી કરમાં.

સુવના બે કરે બાંધી બોલી કોઈથી દેવી એ:—

“નામ મ્હારું નીતિદેવી, કેદી તું સુખ છે બન્યો !”

એ સ્વપ્નતાં ગૃહ મહીં પ્રકટયો ઉભસ
આકાશમાં લટકતું કંઈ રત્ન બીજું;
તેના પ્રકાશથી અયોગ્ય બન્ધ તૂટી,
ને દેવી કેદી કરનાર ભળી હવામાં

આ પાંખનેા નભ મહીં સુસવાટ વાગે !
પાંખો કને કળ્પતરો ઉડતાં દિવે કે !
તે સ્વેત છે કળ્પતરો, વળી સ્વેત પાંખો,
ને સ્વેત વસ દિસતાં ઉડતાં હવામાં ?

તે આસપાસ વીજળી સરખું ફૂંડાણું
કે કિરણોમય દિવે અળકાટવાણું !
તેમાં દિવે પદ ગુલાબી કુડો સરીખાં,
જેમાંથી અમૃતઝરો ઝરતો અથાગ !

તેના પડે શીકર સૂર્ય શશી પરે, ને
તેના પડે શીકર તારક ને શ્લોકમાં

ઐ શું દિસે મુખ શશી વત સત્વતું એ,
જેમાંથી ડોલર તણી ખુશબો વહે છે !

પ્રીતિદેવી તહીં આવી ઉભી યુવાનની કને;
એક હસ્તે ગૃહો હસ્તે ખીજે હસ્ત દિલે ધર્યો.

તેના સ્પર્શથી અંગ ને અવયવો કમ્પી રહ્યાં સૌ, અને
મીઠું ઘેન ચડી ગયું મગજમાં ને જીવ જૂદો પડે !
દેવી પાંખ પસારી ઉડી ગઈ એ આત્મા લઈ સ્વર્ગમાં !
સામી આવતી દેખી ત્યાં હસમુખી તેની પ્રિયા શોભતા!

કુમારિકાનો કર એક લીધો
લીધો વળી એક યુવાનનો ને;

જ રી હસી દેવી કહે “ સુપ્રેમી!
“ બનો હવે એકરૂપે સુખેથી !

“ રમા વળી આવતી આ ઉડીને !

“ ત્રણે દિલો એકજ આજ થાશે !

“ સદા રહેજો મમ રાજ્ય માંહી,

“ સુખી થશો ! આશિષ મહારી ! બચ્યાં ! ”

કિન્તુ વ્યગ્ર થઈ યુવાન નલમાં જોઈ રહ્યો ખીકથી !
નીચી ઉતરતી રમા નલથી તે જોઈ કહે દેવી ને :—

“ “ હું ના અન્ય તણો બનું કદી સખિ ! ” અ વેણુ તૂટ્યું ગણી
નક્કી એ દુખણી બને ! હૃદય એ નક્કી ચીરાઈ જશે ! ”

“ બા ! ચોર તું ! ” કહી ઉડી ગઈ દે ૧ !

નીચે પડ્યો ગબડતો જીવ એ ડરીને !

સ્વપ્નું ગયું ઉડીગઈ વળી શાન્ત નિદ્રા,
હૈયું રહ્યું ધડકતું ભય ને પીડાથી.

બુવે છે બાબુમાં તો ત્યાં રમા દીડી સુખે સૂતી ;
નિદ્રામાં તે હસી મીઠું “ પ્રભુ ! બહાલા ! ” લવી જરી.

“ બા ! ચોર ! તું ! ” હૃદયમાં હબ્બુ એજ શખ્દો !
“ બા ! ચોર ! ” એ મગજમાં ભણકાર વાગે !
ત્યાં છે સ્વરો રુદનનાં ભટકાય કણે,
તેથી ડરી ચમકી તુર્ત યુવાન ઉઠે.

અગાસિયેથી સ્વર આવતા એ,
યુવાન ઉભો થકી બારીએ ત્યાં ;
ચતી પટેલી હતી શોભના ત્યાં,
શરીરનું ભાન હતું કશું ના !

ચોકખું છે તલ ને હવા શીતળી છે, છે ચન્દ્ર ઊંચે ચડયો,
તારા કોઈજ આંહી ત્યાં ટમટમે, ત્યાં એક નીચે ખર્યો ;
મેઢાનો, નદી ને તરુ સહુ પરે છે ચાંદની પાથરી
તેમાં એક જ પુષ્પની કલી સમી દિસે રૂકી શોભના.

દિસે જીવનું એ કૃશ ઉદર કાસાર સરખું,
અને તેને દાખી કમલ સરખો છે કર રહ્યો ;
પટેલી છે આંટી કદલી સરખા એ પગ તણી,
અને વચ્ચે ઉઠે ફરફર થતી પાટલી ઝીણી.

અશીશા મ્હોટાથી શિર જરી રહ્યું છે અધર; ને
રહ્યો તેના બાલે અશી અજાકતો વાસ કરીને ;

વહો વારિ ષ્ઠોળું નયન પરથી ગાલ પર છે,
તુષારે ભીંજેલા પુલ વત દિસે ગૌર મુખડું.

પડે છે કેા બિન્દુ ચિબુક પરથી એ સ્તન પરે
અને ત્યાંથી ધીમે ટપકી પડતું જાજમ પરે ;
સ્તનો બેની વચ્ચે ટપકી વળી કોઈ સ્થિર થતું
દિસે બાણે મોતી શરીરિણુમાં કેા ચળકતું.

બન્ને સ્તનો ધડકતા દિલથી ડ્રુજે છે,
ને શ્વાસ ઉબ્જુ વહતાં ઝૂલતાં રહે છે,
સરપુટ એ ધવલ કેલકી પુબ્પ કેરાં !
કે ચન્દ્રકાન્તકઠકા સરખાં દિસે છે !

દિસે છે અંગ એ આખું કમના શર શું રૂડું ?
ઉઘડયા એાષ ન્હાના બે ને આવા સ્વર નિકળે :

“ પરની હું બની ! મ્હારી હું નહીં !

“ નહિ અરે ! અરે ! કોઈની નકી !

“ મુજ થયો અરે ! એ હજી નથી !

“ પરની હું બની ! મ્હારું કેા નહીં !

“ કચીશ શું ક્ષમા તું રમા મને ?

“ સરપ હું બની ડંખું છું તને !

“ નકી અબાણુ તુ ! બાણુ તું નહીં !

“ સરપ પાળીઓ દ્ધ પાઈ તેં !

“ નકી અબાણુ છે તું રખે ! વળી ;

“ ખીલિ રમા તણી રાખશે કહીં ?

“ દિલ હવે ઠયુ; આપવુ મને !
 “ પછી રમા તણું રાખશે કહીં ?

“ હૃદયના પડે ભાગ ના કદી,
 “ હૃદય એકમાં બે સમાય ના ;
 “ હૃદય પ્રેમ તો લાખથી કરે !
 “ સહુ કહે બલે! ના બન્યું કદી !!

“ પ્રણયી! ઝો ! હવે ભૂલ તું મને
 “ પ્રિય રમા અરે! છોડ તું મને !
 “ જઈશ હું હવે એકલી વને,
 “ મરીશ હું હવે એકલી વને.

“ કહીશ હું સહુ વાત આ તને,
 “ અરર! દુઃખ તો શું થશે તને ?
 “ કહી શકું નહીં તો દુઃખી થશે
 “ તુજ પિયુ નફી વા મરી જશે !

“ હૃદય એ ગળી ભય છે વહી !
 “ હૃદય આ વળી બે ચી ભય એ !
 “ હૃદય તું તણી આડ જે રહી,
 “ તૂટી પડી જશે બે દિનો મહીં !

“ તુજ પછી મને વિન્ધ આ બધું,
 “ પણુ સખિ સખિ ! શું અરે કરું ?
 “ તુજ દયા તણે ભાર છે બહુ,
 “ પુલ ગણી સદા હું ઉપાડતી !

“ રવિ નદી વતી સિન્ધુ પૂરતો.

“ ત્યમ દયાથી આ દિલ તેં ભયું”

“ હૃદયસિન્ધુનો ચન્દ્ર કિન્તુ એ,

“ ઉજળી ઉમિએ જે પરે પડે !

“ હૃદયવારિમાં છાપ કેં પડે,

“ રવિ, ઉષા અને તારકો દિસે.

“ ઘન અઝૂમત! ડોકિયાં કરે,

“ શશીની છાપ તો રાત્રિ આખી રહે.

“ કંઈ તરુ અને કે વિહુ અમો

“ ઘડીક કોઈ ને વર્ષ કો રહે ;

“ ઘડીક છાંય કો આભ ઢાંકતી,

“ પણ અત્રી જતી આખરે ઉડી.

“ પણ પિયુ ! પિયુ ! છાપ તું તણી

“ હૃદયવારિમાં આભ શી પડી !

“ જલ સૂકાઈને રેતો ઉડશે;

“ તણીં સુખી પિયુ એ નહીં અમે !

“ જખમ લાગશે ! ઉર ફાટશે !

“ જિગરથી અરે ! રક્ત ચાલશે !

“ સમય તે સહુ ત્યાગશે તને

“ પ્રિય સખે ! દીધું એજ મેં તને !

“ શકીશ ના કદી તું હવે હસી !

“ રુદન એ તણો એપ લાગશે !

- “ મધુર હાસ્ય તો એ ઉડી જશે !
 “ પ્રિય સખિ ! દીધું એજ મેં તને !
 “ પ્રભુચીનાં કર્યાં ખૂન મેં અરે !
 “ હૃદય તેથી આ શું વિરામશે ?
 “ ભટકીને હવે દેહ ઇડવી !
 “ પ્રભુ ! પ્રભુ ! દીધું એજ મેં મને !
 “ ન કરવું ઘટે એજ મેં કચું !
 “ અરર ! શું હારિ ! એજ છે થવું ?
 “ હૃદયનન્ત્રની કૂચી ના મળે,
 “ વિધિ કને રહી ! શું કરું અરે !
 “ હૃદયના સખે ! પ્રાણના પિયુ !
 “ દિલની ઝેન એ ! દેવિ ! રે સખિ !
 “ નહિ કહી શકું કાંઈ હું તને !
 “ નહિ કહી શકું કાંઈ હું તને !
 “ મરી ત્યજી જવું એજ માર્ગ છે !
 “ ત્યજી જવું અરે ! રે ત્યજી જવું !
 “ નવ બને અરે ! એ ત્યજી જવું !
 “ હૃદય ઘા કરી કેમ એ શકે ?
 “ વિધિ વિના અરે ! હસ્ત કોઇનો
 “ પ્રભુચીને કદી તોડી ના શકે !
 “ નવ મરી શકું ! જીવી ના શકું !
 “ ખૂન કરી શકું માત્ર પાપી હું !”

શબ્દોથી આંસુડાંથી આ હૈયું યુવાનનું ગળ્યું ;
ધસડાયું ભૂલી ભાન, કાળૂ લેશ રહ્યો નહો !

હૃદય ઉપર લાગ્યો કારમો કૈંક ધક્કો,
કુદરતની ગતિએ અન્ધ દોરાઈ ચાલ્યો ;
ડગ દ્રય ભરી આવી શોભના પાસ ઉભો,
કર થઈ જઈ લાંગો કુંભજો હસ્ત ઝાલ્યો !

કમ્પી કાળજડુ રહ્યું થરથરી ત્યાં શોભનાનું દ્રવી,
અચ્યું પક્ષી તણું ઉડે જયમ ડરી ખેલું જ માળો મૂકી ;
માળો છોડી દીધો અને પડી ગયું એ તો અરે ! પિંજરે,
ને એ પિંજર પૂરમાં વહી જતાં કેદી તણાઈ વહે !

પ્રણયરસનું પીધું ખ્યાલું નિશો જ ગયો ચડી !
મધુર ઝળકી લાગી ગાલે, રહ્યા અધરો સ્પુરી !
શિથિલ મૂજતાં અંગે અંગે ચડી ગઈ ખાલી, ને
પરવશ થવું નિર્માયું એ થવાઈ ગયું, અરે !

ડર નવ રહ્યો ! હૈયે-હૈયું રહ્યું ઘડકી, અને
પ્રિય અધરથી અશ્રુ ઉન્હાં લૂછાઈ ગયાં સહુ !
સમય મધુરો ! ખેલવી પ્રીતિ ! અને રસએકતા !
હૃદય નવલાં લહાણું એવું સુખે મચવી રહ્યાં !

“ તજ થઈ હવે ” એ કહેવાનું હતું નવ કે રહ્યું !
પ્રણયી દહયો વાંછયું પામ્યાં પછી વદવું કશું ?
ઉર ઉર વતી ખોટાયાં એ પછી હમ્મુ ન્યૂન શું ?
સભર દરિયે ગાયુ મીઠે સુન્હાણ વહ્યું વહ્યું !

ઊંચે ઉડે કરંટો ! ક્ષિતિજ પર દિસે મેઘમાલા સુનેરી !
 ફૂલેલા એ ધૂળે છે શઢ ફરતાફરતા ફરની વાદળી શો !
 વાગે વીણા મધુરં તુતક પર તહો પંખીડું નાયતું દો !
 મ્હોં સુધી છે ભરેલાં ઝગમગ ધૂજતાં પાત્ર જે આસવોનાં

ભાને તેને જરી નવ હતું ફરની વાદળીનું !
 કાળી કાળી પ્રસરી ચડતી મેઘથી પૂર્ણ ભીની !
 ંહાણું ડોલ્યું ! ખગભળી ગઈ સિન્ધુની એ સપાટી !
 ચાઝ્યું કિન્તુ સખમય વહું ધ્રુવ સામે અગાડી !

ગિરિ સમ ઊંચાં મ્હોટાં મોભાં હજી ચડશે, અને
 તુતક તૂટશે ! વંટોળામાં શઢો વિખરી જશે !
 પણ દઢ રહો ત્યારે એ તો ભલે સુખ મ્હાણુએ !
 નિકર મધુરો લહેજે આ તો ઘડીબઘડી તણો !

અનિલ ફરકે ધીમે થંડો પ્રભાત તણો હવે,
 હૃદય રસમાં ઝોકાં ખાતું, સુશાન્ત અન્યું હવે ;
 પિયુકર ફરે ગાલે, ઝોળે અને નયનો પરે,
 સૂઈ ગઈ સુખે માથું મુકી પિયુપદ ઉપરે.

યુવાનની પડી દૃષ્ટિ અન્ધારા એ ખૂણા મહોં,
 ઝરે છે અગ્નિ નેત્રેથી એવી રાતી રમા ઘીડી !

તાકી જોયું ફરી ત્યાં તો અન્ધારે નવ કેં હતું,
 કિન્તુ છાતી ગઈ ધૂણી ! થંડું રક્ત થઈ ગયું !
 વીજળી શું ફરી કાંઈ અંગે અંગ મહીં ગયું !
 હતું શું એ ? થયું શું એ ? જાણી કેજ શક્યો તહોં !

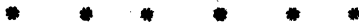
ઓહો ! સૂતી પરમ શાન્તિથી શોભના છે,
 એ પ્રેમહાસ્ય સુખમાં ઝળકી રહ્યું છે ;
 તેને નિહાળી ફરી શાન્ત થયો યુવાન,
 સુખી લઈ અધરને કર ચાંપી ઉઠયો.

ગયો રમા જ્યાં સુખમાં સૂતી છે,
 થયો રમાનો ફરી મ્હેં નિહાળી ;
 “ પિયુ ! પ્રભુ ! ” એમ લવી રમા, ને
 યુવાન ભૂલ્યો ફરી શોભનને,

“ પડું જૂદો હું નકી શોભનાથી,
 “ રહ્યો હવે એકજ માર્ગે એ છે ! ”
 વદી ધરી ગાલ પ્રિયા કરે એ,
 સૂઈ ગયો શાન્ત થઈ ફરીને

“ આ સાચું ને કરીશ ત્યમ હું કાલથી, ” એમ ભાઈ
 ભાવિ ભણ્યા વિષ્ણુ કથમ શકયો ગર્વના બેલ કાઢી
 લોળો તું છે અનુભવ તને વિશ્વનો કાંઈ ના ના !
 એવા બેલો કહીશ ફરી ના ! બેલ તો ભૂલજે ના !

દોરાવું એ સહુ હૃદયનું, ભાઈ નિર્માણ આંહી,
 ભાવિ વિના જનહૃદયનો અન્ય ના કે સુખની
 જે ચાવીનું જડ રમકડું નાચનારું જ છે તું,
 તે ચાવીને તુજ કર લઈ ફેરવી ના શકે તું.

રાત્રિ ગઘ, રવિ ઉગ્યો, શુક ઉડતા કે ;
 આગે ફૂદી રમતિયાળ કુરંગ ખેલે ;
 વચ્ચે ઉડે મધુર તે જલને પુવારે,
 આવે ઉડી કબૂતરો જલયાન માટે.

રમા ઉડી ને પિયુને ઉઠાડી,
 અગાસિયે જાય મૃદુ હસી બે ;
 હળુ સૂતી એકલી શોભના ત્યાં.
 રમા ઉઠાડે લઇ ચુખી તેને.

“ પિયુ ! ઠહાલા ! ” લવી ઉડી, હસી તે સુણતાં રમા ;
 “ કયો ઠહાલો ? ” રમા પૂછે, રહ્યો જોઇ યુવાન તે.

જરી મજાકમાં એ ત્રણે હસ્યાં,
 ગઘ પછી નીચે તુર્ત શોભના ;
 “ મમ સાખી હવે પ્રેમ શોધતી, ”
 કર ગ્રહી કહે પિયુને રમા.

નથી તું જાણતી, બાઈ ! શોધતી તે મળી ચૂક્યું !
 શોધ્યું તે તું સુણી રોશે ! હસી લે પણ ત્યાં સુધી.

“ રમા ! એ તહારી છે ! તુજ દ્રવ્ય છે ! તુંજરૂપ છે !
 “ છતાં તે કે શોધે ! તુજ શરણુ છે, દેવું જ ઘટે ;
 “ અરે ! કિન્તુ હૈયું જગત પર કયાં શોધીશ ? સાખ !
 “ અને ઠહાલી ! ચાલ્યું ગરણુ દિલતું એ વહી વહી ! ”

શું દેવું 'તું ? વધો જુહું ! શોધે તે હું ! ' ન કાં કહે ?
 પ્રેમના જુહમાં એ શું, પ્રેમી ! કાંઈ મીઠાશ છે ?

“ અરે ઠાલા ! સાચું ! મમ હૃદયમાં જે નવ મળે,

“ નકી તે તે શોધે ! હૃદય નવ કયાંએ પણ મળે !

“ બહુ એ શોધ છે ! કદન વળી શું આંચું ફરીને ?

“ અરે ! તે લાઘ્યાથી જગત વિષ કે અમૃત થશે ?

“ આ બ્રહ્માંડ અને તેની નિસરણી કે સિન્ધુની વીચિત્રો !

“ ઊંચીનીચી સહુ, જૂદી ગતિ તણી, જૂદે જ માર્ગે જતી !

“ કોઈ એક જ છાપની છબી બની કયાંએ દિસે બે નહીં !

“ કોઈ નિસરણી, વીચિ, પગથિયું સાથે વહેતું નહીં !

“ ઝોહો ! એક જ બિન્દુ પાસ ધપતાં બિન્દુ બધાં એ વહે,

“ તેની સાંકળમાં ન કોઈ કડી બે સાથે જ ઝોડાઈ છે !

“ કિન્તુ સાંકળ આખીમાં દર કડી બે સાથે, બે ચી શકે !

“ તે ખેંચાણ અનન્ત પ્રેમ ! પ્રભુ એ ! તુંહુંની અનિય એ !

“ પ્રભુ ! તે તે શોધે ! રસ નિજ ભણે તે રસ બીજો

“ ઘટે તેને દેવો ! નિકર પિયુ ! એ તો ગળી જશે !

“ તને સો પું છું હું હૃદય કુમળું એ સખી તણું,

“ થઈ એ તો ત્હારી ! પ્રિયતમ ! હવે મિત્ર બન તું ! ”,

કાર્ય તે પ્રેમનું કીધું ! પ્રેમ સાચવી રાખજે !

ઉદાર માર્ગે લીધો તે ! એ આદ્યાર્ય ન ત્યાગજે !

“ હૃદય સુખી થશે એ આપું છું કેલ, પ્યારી !

“ કળી નવ કરમાશે ! ખીલશે પૂર્ણ ! પ્યારી !

“ સહુ તુજ દિલ ઇચ્છ્યું આપવા ધર્મ મ્હારો,

“ તુજ સખી તણું ઇચ્છ્યું આપવા ધર્મ મ્હારો ”

હી કાંઈ કરે કાંઈ જેની ખાતર આ બધું,
મરે ! તે કાર્યથી તેને શું તું સુખ દઈ શકે ?

દોરી જવું દ્વિત્ય તે તુજ ધર્મ સ્થાપ્યો,
છે માર્ગ તો અટપટો વળી ના દીકરો !
ખેંચાણ છે ગજળ ને ઉપરે જવું છે !
તો પાંખ સાવધ કરી ઉડ બાઈ બચે !

* * * * *

મા વાંચે મને તો કે વાંચવું ગમતું નથી !
કી છે એ બગીચામાં ! જેઉં એ સુખ ત્યાં જઈ !”

વીત્યું પ્રભાત હજુ ના રવિ ઉચ્ચ કિન્તુ,
તાળાં હજુ ચળકતાં સહુ પક્ષીઓ છે ;
છે દીવં છાય તરુની સહુ પર્ણ તાળાં,
અતૂંત છે ભ્રમર સૌ મકરન્દ પીતા.

ધડકતે દિવે ચાક્રી શોભના ઉતરી નીચે,
ધડકતું હતું હૈયું તેને ત્યાં મળવા જતી.

“ મયૂર નાચ તું શી કળા કરી !

“ મમ દિવે ગમે એ નિહાળવી !

“ પિયુ નકી અહીં આવીને ગયો !

“ પિયુ નકી તને જોઈને ગયો !

“ દ્વિત્ય એ થશે તું સમું ન શું ?

“ મમ ઉરે અરે ! તાયશે ન શું ?

“ પિયુ ઉરેથી જે આંસુડું ખરે,
 “ કચમ ગળું નહીં ઢેલ હું બની !”

વિસામો લો! વિચારી લો! ઉભી રહે ! અભિસારિકા !
 હાય જે કેજ લીતિ ના તો દોરાઈ ભલે જ જા !

અભિલાષ થલે પૂરી ! મીઠો આ અભિસાર છે !
 કિન્તુ ચીરી ચીરાશે જે શંકાચૂંક રહી હશે !

પ્રેમી મળે ત્યમ મળ્યાં દિલ એ ફરી બે,
 ના ઝિંદગી સુધી હવે વિખૂટા પડે તે;
 “ મ્હારી થઈ! ” “ તુજ થઈ જ ! ” લવી ગયાં એ,
 અંગો જૂદા પણ થયાં મળવા ફરીને !

નેત્રે નેત્ર મળ્યે જરા મલકતાં, ક્યારે ઇશારા થતા,
 ક્યારે ચુમ્બન ને સુ કોઈ વખતે વાતો કરી ભેટતાં.
 ક્યારે વેણી કુલો વડે પ્રિય કરે ગૂંથાઈને મ્હેકતી,
 ને ક્યારે બસ એકબ્રજ ક્ષણમાં કમ્પી રહેતાં મળી !

જ્યારે જેવો સમય મળતો તેટલું લહાણું લેતાં,
 ને બાકીનો સમય સઘળો ખૂબ ખેંચાઈ રહેતાં !
 છુપી પ્રીતિ, પ્રણયી ! મધુરી કેમ કેરી કિસે છે ?
 ખી વાવે છે તમ હૃદયમાં ઝેરના કિન્તુ ભોળાં !

સમય ના મળ્યો તેથી પીધું ઝેર હજી નથી !
 ભર્યાં છે માત્ર પાત્રો આ ! તેનું ઘેન ચક્રી ગયું !

ભોળા યુવાન, તુજ પિંજર કેમ તોડયું ?
 શું ભુંગ માફક હવે ફરવા જ ઇચ્છયું ?

સ્વાતન્ત્ર્ય તો પણુ ન મેળવી તું શક્યો છે ?
 રે ! એક પિંજર ત્યજી તું બીજે પડ્યો છે !

ત્હારું હૃદયું જરી કહે ! હજી તે શું ત્હારું ?
 તેમાં હવે જઈ ફરી વસી તું શકે શું ?
 તે પુષ્પમાં રસ હવે પડતો નથી કે !
 તેના ગુણો ઉપર માત્ર નિગાહ ત્હારી !

ત્હારી હજી નહર ત્યાં પણુ પ્રેમ ના ના !
 ત્હારું હજી મગજ ત્યાં પણુ દિલ ના ના ?
 તે વાંક કિન્તુ તુજ હું કદિ એ ગણું ના !
 ‘સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યો’ પણુ તે કહું ના !

જૂઠો ગણ્યો તુજ હિસાબ ! ભૂલી ગયો તું !
 તેં એ અને ત્રણ ગણ્યા ક્યમ ભાઈ સાત !
 તેણી તપાસી દિલ એ પ્રીતિ ત્રાજવામાં !
 જો જો ! અને ભૂલ જ જોઈ શકાય છે ત્યાં !

ત્હારી નવીન કલી પાંખ મહીં ઝિડાતી,
 ત્યારેય તે પુલ પરે તું શું આફરીન ?
 શું પુષ્પચુમ્બન સમે મશગૂલ તેમાં ?
 તું પુષ્પનો મટી થયો કલીનો જ, વહાલા !

રે ! ભૂંગથી ગત પુલો ન સ્મરાય કો હી !
 કો લાઘતાં નવીન ભૂંગ ત્યજે જ જૂની !
 તો કેમ ના નવીન આ કલી છોડી દેશે ?
 તું પ્રેમી છે ! પણુ ન કોઈ તણો રહ્યો છે !

તું કેમ એમ કહીપુષ્પ ન બાથમાં લે ?
 'સ્વાતન્ત્ર્ય મેળવી શક્યે?' કમ તું કહેશે
 થંકા રહી ! ડર રહ્યો ! દુઃખી તું થયો છે !
 આધીનતા દુઃખની લે સુખની ત્યજ તે !

ના અન્યનો પણ સ્ત્રીતા કહિ રામ માને,
 તે કિન્તુ કાંઈ સમજી દુખણી થઈ છે ;
 તે કાંઈ ખામી નિજ પ્રેમ મહો ગણે છે !
 શું એ ઉરે અરર ! ખંજર લોકવાનો !

ભૂલી જ બાઈ ! ઉપકાર બધાય તું શું ?
 ત્હારી સખી ઉપર શું ભૂલથી ઉગમ્યુ ?
 ભક્તિ, દયા, પ્રણયની શું દયાય ખોઈ ?
 તું ભૂંગની ઉપર આમ જ છેક મોહી !

તું શું કરે ! ડગમગ્યા ગિરિ મેઠુ જેવા !
 ખેંચાઈ જાય રવિ ત્યાં ગ્રહ શું બિચારા ?
 તું તો ગરીબ દ્રવતું પુલકું ખંચાઈ !
 ચોળાઈ તું પણ અરે ! ધૂળમાં જવાતું !

ઓ દેવિ ! ઓ પ્રણયની પ્રતિમાં ! રમા રે !
 શું તું શકીશ તુજ પ્રેમ સદા બબલી ?
 છે હર્ષ તો ગત થયો ! પણ ભક્તિ ત્હારી
 જ્ઞાંઠ આખું ડુલતાં ડગશે કદી ના !

પતંગો છે ! જળી જાશે ! નવા રંગ નિહાળશે !
 ચડચડાટ ના થાશે ! આ તો છે પ્રેમદીવડો !

તાણું સ્નાન કયાથી છે જલ તણું ગિન્દ શરીરે હજી,
ને એ ગૌર મુખે વિશેષ ચળકી લાલી રહી છે દીપી ;
ચાંદલો કુંકુમનો લલાટ પર છે, ગાત્રો હસી છે રહ્યાં,
ભીના વાળ છૂટાં સ્તનો પર ઉડે જાણે પિયુ ખાંધવા !

તાણું પાન લીધેલ છે મુખ મહીં તેથી ભરેલા રૂડા
સ્વાભાવિક દિસે હજી સુરખ છે નહાના સુખિઆધરો ;
લીસા ગાલ. કટિ, કરો, પિયુ સ્મરે તે દીર્ઘ નેત્રો, અને
શું ના મોહક શોભનાશરીરનું ? બહાલું પિયુને ન શું !

બહાલો છે હૃદયે, અહો ! હૃદયમાં એ મૂર્તિ છે કોતરી,
ને તેમાં જ અરે ! રમાહૃદયની ચિન્તા રૂબેરી વળી !
બન્ને ઉપર ચારણી થઈ દ્રવે હૈયું અરો પ્રેમનો
શું ના મોહક શોભનાહૃદયનું ? બહાલું પિયુને ન શું ?

પ્રેમમાં તું પિયુ જીતી ! નહાની અજ્ઞાન શોભના !
તેનાથી ના થયું તે તે પ્રેમમાં ભજવી દીધું !

અરે ! શું જીવે છે પ્રણયી તુજ બહાલી ? રસિક એ !
અગાસીમાં ઉભી પ્રણયી નિજ વિચાર સહ છે !
અરે ! ના જો તેને ! શરીર ચિર ના સુન્દર રહે !
અરે ! જો દેખે તો પ્રિય હૃદય જો દૂર જઈને !

ન જા ! જો જો તું જો ! તુજ હૃદય તે લાયક નહી !
રસીલો લોગી તે કયમ નવ શકે દિલ સમજી ?
અરે ! તો હૈ ભાઈ ! કયમ પ્રિય રમા છોડવી પડી ?
રસીલી દૃષ્ટિ એ અરર ! નખળી શું થઈ ગઈ ?

પ્રીતિ તણો નવ થયો ! નવ ની રાખી !
આ પ્રેમ ના ! પણ નકી નખળાઈ આવી !
તું ચેત, ચેત; નહિ તો નકી 'ચોર' ભાઈ!
પ્રીતિ નીતિ ઉભય બ્રહ્મ રહી ગુભાવી !

કરવામાં જ મુશ્કેલી ! શીખવવું સહેલ છે !
નખળો નહિ તું ભાઈ ! આ દુનિયા નખળી જ છે !

કહેનારાં ભલે કહેતાં ! કહેવું પણ ઠીક છે !
કહેનારાં કરી જોશે ! પછી કહે વિરલાં જ છે !

શોધશે ભાઈ ! એવાં તો એવાં એ મળશે અહીં !
પરંતુ તે કહે કોને ? હારે કાન રહ્યા નથી !

ભલે ભાઈ ઠહેતું હૃદય તુજ સંતુષ્ટ કરતો,
ભલે બન્ને ભોળાં નયન નયને મેળવી હસો !
ત્હમારું ભાવિ તો પવનલહરી શું થઈ રહ્યું !
વહો ને ચીરાઓ ! ફરી વળી મળો યા નવ મળો !

થઈ ગંધ વાત નેત્રોની, આમન્ત્રણ મળી ચૂકયું ;
નિસરણી ચડે દોડી તેને જોતી ઉભી રહી.

ચડી જજે ! જો ! પડી ના જતો તું !

ડગી સીડી રે ! લથડી પડે શું ?

ચડી જજે હસ્ત ગ્રહી પ્રિયાનો,

રહ્યો કને દીર્ઘ રૂઠો લતા શો

કર ગ્રહી લીધો, આંચો ઉચે અને લપટી પડયાં !
હૃદયરસની દહેરો વાતાં સમાધિ મહીં ચડયાં !

દસ અમર હો વહેતો આવો ઉરો તમ ઉપરે !
અતિ સુખ તણા હહેઝા કિન્તુ ન દીર્ઘ બની શકે !

ત્યાં બારી એક ઉઘટે ગૃહની જ રાક,
ડોકાય છે સ્મિતલચું સુખકું રમાતું ;
જોયું ! મનાય નહિ ! ગામરી શી બની એ !
જોયું ફરી ! હૃદય તૂટી પડ્યું બીને !

“ રે રે ! પ્રભુ ! ” લવી ઢળી ધરણી પરે તે,
તે મગ્ન પ્રેમી અમડી ઉગડી પરયાં બે ;
પહોંચી જતાં સમય તે પડદા ચીરણો ,
લોખાં ! અરે ! થઈ ગયું સહુ ધૂળધાણી !

રે રે ! જીવે ગયો ઉડી શોભના ને યુવાનનો,
“ થયું શું આ ! ” ગયાં દોડી લવી બન્ને રમા ક્યાં,

બોલી ન કેં પણ રમા ગઈ ચાલી તુર્ત,
જોઈ રહ્યો સુરખ મ્હેં નયનો યુવાન ;
એ બેગ ત્યાં ફરી રહ્યાં ક્ષુન્નતાં અકેલાં,
એ ચાર ત્યાં ફરી મજ્યાં નયનો જરન્તાં.

હૈયા તણાં નયન એ ઉઘડી ગયાં, ને
બ્રહ્માંડકમ્પ સરખું કંઈ નેત્ર દેખે !
રે ! શું થયું ? કયમ થયું ? કયમ ખૂન કીધું ?
તે સૌ રહ્યું તરી જ સ્વપ્ન શું નેત્ર પાસે !

છેલ્લી સલામ કરી નેત્ર પરયાં વિખૂટાં !
ચાચી ક્ષમા ગળગળાં વિખૂટાં થયાં એ !

રે રે ! ખૂની ! ખૂનની લિજ્જત કેવી લાગી ?

રે ! આપઘાત તણી લિજ્જત કેવી લાગી ?

* * * * *

ન ધાયું સ્વપ્નમાં એ તે બન્યું બાપુ રમા અરે !
ઝીલશે બાર હૈયું શે ! રે રે ! આભ તૂટી પડયો!

નિચોવાયું હૈયું ! રડી રડી ગઇ ખાટ પલળી !
વળી હેલા આવે રડી રડી વળી એ ગળી જતી ;
ખૂટયાં અશ્રુ ત્હોયે રુદન નવ ખૂટયુ હૃદયનું,
મુખે છૂટો રસ્તો પછી હૃદયને એ કઇ દીધો.

“ પિયુ ! હું તો પાપી જરૂર અપરાધી તુજ બનું !

“ નકી એ દીઠેલું ! પણ અરર ! માની કયમ શકું ?

“ ન માનું ! ના માનું પણ હૃદય માને ! કયમ કરું ?

“ અરે ! દીકું દીકું ! પછી કયમ કરું ? ના કયમ રડું ?

“ રડું ! ંહાલા ! ંહાલા ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું !

“ અરે ! મહારી પ્રીતિ તુજ પર છતાં હું કયમ રડું ?

“ રડું છું હું ંહાલા ! મમ પ્રણય શું ખૂટી જ ગયો ?

“ હજી છે પ્રીતિ તો જીવિત મમ આ કાં કટુ થયું ?

“ અરે ! મહારા ંહાલા ! પ્રણયી નવ ઇચ્છે મરણને

“ અરે ! હું તો ઇચ્છું ! જરૂર અપરાધી તુજ બનું ;

“ મને ંહાલો તું તો મરણ કયમ ંહાલું થઈ શકે ?

“ અર્થ પ્રીતિ મહારી ! નવ રહી શકી ! માફ કરજો !

“ કહું ના કાં બહેલું ? દુઃખી કરી તને શું શકત હું ?
 “ અભણ્યે શું, બહાલા ! મુજથી કદિ એવું થઈ ગયું ?
 “ નથી લાગ્યો એવું પણ કદી દિલે તુ પ્રિય સખે !
 “ ન બાણું હું ભોળી ! કદિ થઈ ગયું તો કર સમા ।

“ શક્યું તો ત્રી તહારું હૃદય કદિ સંકોચ ન હશે !
 “ શક્યો ના શું ખારી મુજ દિલ મહીં શું દુઃખ થશે ?
 “ ન કાં મારી નાખી ? અરરર ! રિખાવી કયમ શકે ?
 “ કયું ના કેં તો તેં કયમ નવ છુપું રાખ્યું જ સદા ?

“ થયું ! બાઈ ! કિન્તુ કંઈ નવ તને તો દુઃખ દીધું !
 “ તને તો ના ખૂંચ્યું જરી પણ કદી આ દિલ હતું !
 “ તને રે ! શું કહેવું ? તુજ હૃદય તો બાલક હલ,
 “ સુખી એ જેમાં ત્યાં સુખી જ મુજને તું સમજતી !

“ હતું એવું તો કાં કયમ કદિ હસીને નવ કહું,
 “ ‘ મને એ ચાહે છે, મમ હૃદય તેનું વળી થયું ’ ;
 “ હશે બાઈ ! તું એ મમ પ્રિય તણી છે પ્રિય છતાં,
 “ બનું પાપી તહોયે નવ કદિ તને ચાહી જ શકું.

“ તને છોડી, બહાલા ! સ્મરણ તુજ લેવા નહી કરું !
 “ તને જોવો છોડી મુજ દિલ મહીંની છળી ભણું !
 “ આરે કિન્તુ તહારી નવીન પ્રીતિએ ના ચિર હશે !
 “ વિના પ્રીતિ પ્રેમી જીવી નવ શકે તું કદિ ! સખે !

“ શકું છું હું બાણી તુજ દિલ દુઃખી છે અતિ અદિ !
 “ મને તહારું હૈયું કદિ પણ શકે રે ! નવ ત્યજ !

“ કહે, કે ‘આહું છું !’ મમ હૃદય તો આ તુજ હલ !
 “ કહે ના હોયે હું તુજ વિણ ચકું ના કયુ જીવી ”

ગઈ પ્રીતિ અરે ! લોળી ! સમાધાન બને નહીં !
 હૃદય તો ગયું કાઠી ! રે ! સાંધા કરવા હવે !

તું તાજા રામને ભેટી, પુલાતી “ રામ ” બિલતાં !
 ગયું એ ભેર છાતીનું ! ધર્મને વળગી રહી !

“ આહું છું હું ! ” ભલે કહેતી ! એ મુશ્કેલ થયું હવે !
 ન્હાનકું દિલ ત્હાડું એ આભનું થિગડું નહીં !

ભૂરખે ખાઈ ! ચકું શું હું માપી દિલ મનુષ્યનું ?
 ભકિતના પ્રેમથી ભીનું શું ના દિલ કરી ચકું ?

છે નેત્ર લાલ મુખ લાલ રડી થયેલાં,
 છે અંગ સૌ ધગધગી દુઃખથી રહેલાં;
 છાતી કરી કઠિન અશ્રુનું પૂર ખાળી,
 ત્યાં શોભના થરથરી રહી આવી ઉભી.

મન્યાં ચારે નેત્રો ! મંળી ઢળી વળી એ કરી ગયાં !
 બન્યાં કો ધે રાંતાં નયન કરી બિંચાં વઢી રમા :—
 “ હવેથી તું તેને મુખ તુજ ખતાવીશ કદિ ના,
 “ અને ત્હારે તેનું મુખ કદિ હવે બેલું જ નહાં ! ”

તૈયાર એ કરી જ સુણવા આવી 'તી શોભના ત્યાં,
 હોયે લાગ્યે સહન ન થતો કારમો વજખાત !

कलापीना केदारव

स्व. राजकवि कलापीनां राणी
बायसाहेब श्री रमा (देहांबाणां)

જોયાં તેણે કદિ નવ હતાં નેત્ર આવાં રમાનાં,
મ્હોટાં મ્હોટાં પગ પર પડ્યાં અશ્રુનાં ચાર ટીપાં.

ચાલી ગઈ એ રડતી તહીંથી,
હુંયું ન તેનું કબજે રહું એ;
જોવું નહીં રે ! મુખ એ પિયુનું !
જોઈ શકાયે નવ મ્હોં સખીનું.

* * * * *

યુવાનનો એ વશુ ના રૂઝે કદી,
ગળી જતો યોધ ધીમે ધીમે જ એ;
વદા દિનો કે કૃશ અંગ એ થયું,
જવરે મલાયો ખહુ કાલ વીતતાં.

ધડી ન જતા હસતું રમામુખ ,
ધડી ન જોતો પ્રિય શોભનામુખ ;
દુઃખી થતો ને ગભરાઈ એ જતો,
સ્થિતિ મહીં આ ક્યમ જીવી એ શકે ?

રમા બિચારી કરી ના શકે કર્યું,
રમાય ધીમે ગળતી જતી હતી ;
હસાય ક્યાંથી રડવું ભર્યું હતું ?
હસાય ક્યાંથી દિલ શૂળ ભોંકતું ?

અહો ! બૂલાયા વત દર્દ દિસતું,
ન કિન્તુ એ નાખુદ તો થયું હતું ;

હતો કૃમી તો વિષનો ધીમે ધીમે,
ત્રણે દિવો કોતરી ખાઈ એ જતો.

થઈ ગઈ વાબૂત શોભના હતી,
ન ભાન તેને દિનરાત્રિનું હતું ;
સફેદ વાળો શિરના થયા ઠંઠ,
અને ગળી છેક જ એ ગઈ હતી.

* * * * *

“ અરર ! માવડી, ખૂંદેન, એ સખિ !

“ હસીશ શું નહીં ઝિંદગી મહીં ?

“ મમ શિરે હવે મૃત્યુ આ ભમે !

“ ન મુખ એ મને શું ખતાવશે ?

“ અમ વચ્ચે રહી આ દિવાલ છે,

“ પણ પહાડથી એ ખૂરી મને !

“ હૃદય આ મયું તર્ક લાખથી,

“ નવ કશું ભલું ભાવિનું સૂઝે !

“ ફરજ ના, સખિ ! એ વિચારવું !

“ હૃદયને અરે ! કેમ ખાંધું હું ?

“ મન વળોટતું આણુ તહારી એ,

“ જિગરમાં પિયુ તો રમ્યા કરે !

“ તુજ કરે, સખી ખર્જને લઈ,

“ તડપું હું નહીં, કતલ જો કરે ;

“ મુજથી એ થઈ રહેજથી શકે,

“ પણ ત્યજાય ના એ પિયુ અરે !

“ તુજ વિરોધી આ દિલ છે થયું !
 “ તુજ વિરોધી એ મહારૂં હોય ના ;
 “ ધુધવતી વહે આ નદી અહીં,
 “ હૃદય સાથ હું ત્યાં મરૂં પડી !

‘ મમ ગયા પછી કેં સુખી થજે !
 “ રડતું કોઈ તો અશ્રુ લૂછજે !
 “ જરૂર તું ક્ષમા આપશે મને !
 “ જઈશ હું હવે માતની કને !

“ હૃદય આ ઘણું સાચવ્યું ! સખિ !
 “ પણ હવે મને એન કેં નથી !
 “ ચડી ગઈ કદી એ અગાસિયે,
 “ ઉભી નદી જીવે ંદેતી પૂર જે.

“ કમલ ! કમલ ! ત્હારી પાંખ ભૂંગે જ ચીરી
 “ મરીશ મરીશ ના ના ! કેમ તો જીવશે એ ?
 “ મંરણ પ્રિય છતાં એ સાથ આવી શકે ના!
 “ હૃદયમણિ રમાતું કેમ તોડી શકે એ ?

અહો યુવાને કર શોભનાનો,
 હતો રહેલો તપી તાવથી જે ;
 રમાની દાસી કંઈ કામ માટે
 ચડી, દીઠું ને ગઈ તુર્ત નીચે.

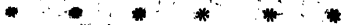
બન્ને મળ્યાં ! અરર ! એ મળવું શું છેલ્લું ?
 છેલ્લું હશે જ નહિ તો દિલ કેમ કાટે ?

આંસુ તણી નદી વહે જલપૂર નેત્રે,
ને તહોય તે ન ઉભારા શમતા હનુએ.

છૂટાં પડયાં ફરજનું કંઈ બાન થાતાં !
રે ! ફૂર તું ફૂરજ છે દિલ ચીરનારી !
રે ! ફૂર તું પ્રણય એ ! દિલ રેસનારો !
રે ! ફૂરતા જ વિધિએ સરજી દિસે છે !

આ ઝેરના જગતમાં અમીના કૃમી શી
બૂલે વિધિથી પડયું અમૃતબિન્દુ એવી
બેભાન ને લથડતી નકી એ રમા શું ?
શે ઝોળખાય દુઃખમાં હસનાર પ્રાણી !

લપેટી લે છે ઉર શોભના રમા,
મહા પ્રયત્ને વદી એટલું એ :—
“પિયુ વિના તું જીવી ના શકે નકી,
“ન તું વિના એ પ્રિયુ દેહ રાખશે.”
“થઈ તું એની ન સુખિયાં ચળે તમે !”
જલે ભર્યાં નેત્ર જ એમ સૂચવે ।
રમા ગઈ તું ભવ આ તરી નકી !
ઉદાર, પ્રેમી, પ્રિય ભક્ત બેની
“નહીં રમા !” ઉત્તર એજ આવ્યું !
ગયું ચીરાઈ દિલ શોભનાતું :
હવે ગળ્યું એ વિષ તે ! અરેરે !
પરન્તુ જો સ્વર્ગ દિસે તહીં છે ।

“ રજની ગર્ભ છે ! વાસુ કૂકયાં ! તુફાન પૂરાં થયાં !
 “ ઉડી જઈ હવે નિદ્રા ! પેલો રવિ પલ્લુ ઉગશે !
 “ ફડફડ થયા, કંપ્યા દીવા ! છતાં ન યૂજયા તમે !
 “ અનિલ મધુરો ! થાવા આંસુ પ્રભાત ! યૂગો હવે” !

અગાસિયે બેય સૂતાં હતાં તર્હી
 બરેલ તાવે પિયુ એ લખ્યો, અને
 સુનેરી કુંળાં કિરણો રવિ તણાં
 ગયાં છવાઈ પિયુપ્રેયસી પરે.

મૂર્છા મહીંથી ઉઠ આતકી તું !
 તારા શરીને હજી જોઈ લેને !
 જો જીવશે તો ફરિ આજ સ્થિતિ !
 પીળો થયો છે ! ફળી એ જશે ! જો !

“ રે રે ! રમા ! હૃદય જો ! કર માફ ! બહાલી !
 “ હું જાઉં છું ! તલસું છું ! કર માફ ! બહાલી !
 “ છાતી પરે કર હવે તુજ સખ ! બહાલી !
 “ ને શોભનાકર વતી સુજ નેત્ર ચાંપ !”

રમા કમ્પી ઉડી નયન નયને એ મળી રહ્યાં !
 પડયાં નાં આંસુ કે નયન પલ્લુ ભીનાં નવ થયાં !
 ગઈ જાણી સવે ! ફટકી ગઈ ! ને એ ગર્ભ નીચે !
 પિયુના લોહીને ચકર ફરવાં ના બહુ હવે !

દેએ મુવાન ફરી સ્વપ્ન નવાઈ જેવું,
 તે દેવી તે કમ્પતરો નભમાં ઉડે છે :

ભિંબે કુમે મુરબથી ભરપૂર સ્તંભ,
ને આલરો ચળકતી નભમાં તરે છે.

તે દેવીએ શિર પરે કર આવી મૂક્યો,
વીતેલ કાલની કંઈ થઈ ઝાંખી ઝાંખી ;
ત્યાં શોભના પ્રિય રમા હસતી દિસે છે,
તે ભેદને મુખ જરા સ્મિતથી પ્રકાશે.

અભાગના પુલ સસું મુખ એ પ્રકાશ્યું,
ને ભાલની ઉપર તેજ રહ્યું છવાઈ ;

“ બહાલી રમા ! દિલ હવે દિલ સાથ ચાંપ !
“ હે શોભના ! ” લવી ગયો વળી સ્વપ્ન દેખે

ત્યાં એક હસ્ત કુમળો દિલને ઝાડે છે,
ને એક હસ્ત શિર ઉપર કમ્પી રહે છે ;

યુવાના નયન અર્ધક ઊઘડે છે
ને નેત્ર એ ગળગળાં મુખથી બને છે.

કાંઈ નવો રસ ત્રણે દિલ એ પિયે છે !
કાંઈ નવા રસ મહાં હૃદયે ગળે છે !
ઘેરાં યતાં નયનને પ્રિય હસ્ત દાખે !
ને મૂજતા હૃદયને દિ પ્રેમી ચાપે !

છાતી પરે પગ પરે લથડી મહીને
મૂરછાં મહીં ઢગી પડી વેળી એ લતા બે ;
મહાત્યાં ત્રણે હૃદય એક જ સ્વપ્ન માંહીં,
ચાલે મળી અમ મળે દરિયે નદી બે

સંગીત શોભધુર એ કંઈ નાદ સુણે,
બ્રહ્માંડ નાદમય આ સઘળું દિસે છે !

ભારિ મહીં ચગકતા કંઈ સૂર્ય બાસે,
બ્રહ્માંડ તેજમય આ સઘળું દિસે છે !

એ નેત્ર ચાર મૃગ શાં વળી અર્ધ પૂલ્યાં ;
ગમ્ભીર ભાવમય એ મળીને બિહાર્યાં ;

વીતી પળો કંઈ અને ફરી શોભનાનાં
છેલ્લાં જ વિશ્વ પર નેત્ર ફરી મિત્યાયાં.

રજની ગઈ એ, વાયુ ફૂંક્યા ! તુકાન થયાં પૂરાં ;

જગહળ થતોં બિગ્ધે બાનુ ! તુષાર ઉઠી ગયાં

દીપક દ્રુજતા તે બૂઝાઈ મયા રવિમાં લગી !

ધપતી ધપતી ઠહેતી ઠહેતી નદી દરિયે મળી !

આ મૃત્યુ ! આ પ્રણય ને રસ એકતા આ !

આ મધ્યબિન્ડ સહુ બાળની ગૂ થણીનું !

એ પ્રેમ એક જ હતો બહુરંજધારી

તેનો જ આ અસલ રંગ રહ્યો ઝળેળી !

હર્ષ શું ઝિન્દગીમાં ને હર્ષ શું હોત મૃત્યુમાં.

પ્રેમના રંગથી એ ના રંગાયું વિશ્વ હોત આ !

શાન્ત પ્રેમ.

—*~*—

નવું આજે કાંઈ તુજ સુખ પરે ને હૃદયમાં !
 નવી રીતે કાંઈ મુજ ઉપર દ્રષ્ટિ ઢળી પડે !
 અહો ! બાલુશિરે તુજ કર ફરે તે પશુ નવો !
 નવાં ગાત્રોએ થઈ નવીન રસમાં આજ પલળે !
 બની માતા આજે ગૃહિણી તુજનું આ દિલ વહે.
 અહા ! એ વાત્સલ્યે તુજ હૃદય આજે ગરક છે ;
 કુલેલી છાતીમાં સુખની મમરૂરી છલકતી,
 સુખી તું જેવું કો જગતપર ના અન્ય ગણતી !
 સુખી તું છે સુખી, મધુર સુખ આત્મીન તુજને,
 અને બાલુ સામે નિરખતી સદા જોઈ તુજને ;
 ગૃહિણી દેવી તું દિલની મમ માતા પશુ થજે,
 અહો ! કેવું મીઠું પ્રણય સહ વાત્સલ્ય ભળશે.
 મૂઝું બાલુ ત્હારા કંઠથી સરખા આ પદ પરે.
 અને ત્યારે જેવાં નયન તુજ તેને નિરખતાં,
 સખિ ! હું યાત્રું એ નયન તુજનો એકજ રસ,
 સૂઈ છું હું જ્યારે તુજ પદ પરે શિર ધરિને.
 મને ંહાલાં સામે અપદ દ્રવ્યથી શાન્ત નયનો,
 પાતં હું ને ના ના. પશુ હૃદયનો મિત્ર ગણવો,
 મને બન્ધુ, ંહાલો, (પિયુ, તુજ પિતા, મુત્ર ગણવો,
 અને એ ભવોથી મમ હૃદયનો આ રસ પીજો.

નકી દેવી રીતે દૃઢ્ય પ્રણયીનો રસ પીતું,
ખરા સ્નેહે જ્યારે શરીરમુખ-સૌ ગૌણ બનતું :
વસે સ્વર્ગે તે ના અધિક કંઈ આવા પ્રણયથી,
અને સ્વર્ગે તેથી પ્રણયી દિલનું ઇચ્છત નહીં !

૧૬-૪-૯૬

જ્વરમાં પ્રિયાને.

અરે ! તું વૈદ્ય કાં તેડે ? ગળે કાં ઔષધિ રહે ?
ભૂલી વચક શું ગંધ ? વહાલી વહાલી પ્રાણ !
કૃપી અમૃતની પ્રિયે ! તું તું ઔષધખાણ
ભૂલી તું તો બતાવું હું ! ભરે જલ નેત્રમા આ શું ?
લલાટે સખ કર વહારો પછી એ તાવ પણ ખ્યારો !
વૈદ્ય રહે તેથી પ્રિયે ! આ દસ્તી મૂંઝાય,
નાડી જો દિલની અને કર તું કાંઈ ઉપાય.
હૃદયનો વૈદ્ય વહારો તુ ! હૃદય સજી હરહ તો શું ?
મને આ તાવ સારે છે ! મધુરી હું ક્ષવાળે છે.
જ્વરથી જોઈ શકાય છે વહારું હૈયું ! પ્રાણ !
ખીજ કાંઈ સ્થિતિ નહિ જ્વર તે મીડી વહાણ !
અરે ! એ વહાણ કાં ખોલી ? મને તો ભાવતી એવી !
કટુ કાં ઔષધિ લેવી ! મને છે જો મધુરી કે
દિલખૂરી તુજથી અરે કૃપા રસની ધાર !
જેવું જો કે પારખું તો મુખ ઉર્ધ્વ ધાર !

મને એ મ્હોં અતિ ંહાલું, ગરિખ મૃદને ફિકરવાળું !
 અહીં અહીં આવ ચુમ્મી લઉં ! હવે પગ ચાંપતાં થાકી !
 સ્મિત મુખ છે પ્રિય મુજને, શું ના પ્રિય તુજ હોય ?
 ચિન્તાચસ્ત પરન્તુ આ તુજ મુખ કેલું સ્હોય ?
 મને મ્હોં એ વધુ ંહાલું ! કંઈ તેમાં નવું પ્યાડું !
 અહાહા ! ગોળ ગોડું એ જરા શરમાઈને નમતું !
 એ મુખ પાસે હોય તો મીઠું શું નવ હોય !
 તાવ હોય કે કાંઈ હો જે હો તે છો હોય ?
 પ્રિયે ! મુખ એ હસે છે હા ! ગયો જવર કાંઈ ઉડી આ !
 અહીં તું આવ આલિંગુ ! નયન મૃગ શાં મીચે છે શું !

૧૭-૪-૯૬.

૩. આકાશને.

અહો ! કે ખેંચાણો તુજ ઉદરમાં આથડી રહ્યાં,
 વલોવાતા ગોંળા ગણતરી વિનાના ધૂમી રહ્યા ;
 ફરો એ કે કોશો અગણિત ફરીને લય થશે,
 હતા જે સ્થાને ત્યાં ફરી નવ અડ્યા વા ન અડશે.

અહો ! ન્હાના ન્હાના ટમ ટમ થતા દૂર દિસતા,
 અને ન્હાની ન્હાની ગૂ થણી કુમખાંની. ગૂંથી રહ્યા ,
 પરન્તુ પાસેથી કદ કદિ મપાઈ નવ શકે,
 અને કદપી તેનાં મન નવ કદી અન્તર શકે !

અરે ! આવા કેનો લય થઈ જઈ ઉઠ્ઠીવ થશે,
 અને ત્હોયે એ સૌ તુજ ઉદરની મધ્ય જ હશે !
 અહીં, ત્યાં, ત્યાં દૂરે, તુજ ઉદરનું મધ્ય જ ખરું !
 નહીં છેડાં તેનું નવ કયું હશે સ્થાન વચલું ?

ભરેલું શું ત્હારું ઉદર સઘળું પૂરણુ હશે !
 અરે ! વચ્ચે સૌ તો અગણિત સ્થળો ખાલી જ હશે !
 બધાં આ પ્રહાંડો અણુ વત નકી તું ઉદરમાં,
 અને ન્હાના લીટા જરૂર અજવાળાં રવિ તણાં !
 પછી તો અન્નારૂં તુજ ઉદર શું ફેલી જ રહ્યું !
 વસે છે તું જેમાં ! તુજ ઉદરમાં જે વસી રહ્યું !
 જરા તે રેલે, તો પ્રલય સઘળાનો થઈ જતો !
 જરા સંકોચાતાં ઉદભવ થતો આ જગતનો !
 તમ બન્ને એવાં પણ અમ કને એવું જ કંઈ !
 અમારું હૃદય એ તમ ઉદર શું છે નકી નકી !
 તમારી પાસે છે અમ હૃદયનું માપે ન મળે !
 તમોને ના માપે જનહૃદય તે માપી ન શકે !

૧૮-૪-૯૬.

કૃતઘ્નતા.

ભલે ફૂંકો ફૂંકો પવન તમ જનાલા સળગતી !
 ભલે વટોળાની ગગન પડમાં ધૂળ ઉડતી !

સુસાટામાં છોને ગિરિશિખર મ્હોટાં ઠંળી પડે!
સલે સૂર્યે ઢાંકી રજ સહુ દિશા મેલી જ કરે!

બલે વ્હેતાં વ્હાણે શઠ સહુ ચીરાઈ તૂટી પડે!
પ્રચંડોર્મિ છોને જલધિજલના ઉછળી રહે!

બલે હોડી ડૂબી ગરક દરિયામાં થઈ જતી!
સલે જતી આખીજન સહુ રસાતાલ પૃથિવી!

હવે તો હું વૈરી જગત સઘળાનો થઈ રહ્યાં!
અહો! જેને માટે મમ હૃદય બાળી દુઃખી થયો!

કૃતઘની લોકોને કદર નવ કાંઈ હૃદયની!
ન જોવાની ધંધા! કદર કરવા સાધન નહીં.

તુફાની સત્ત્વે આ કુદરત તણામાં મળી રહું!
ખને તો વ ટોળો થઈ જગત આ ઉજઠ કરું!

મટેડાટો મ્હોટા, કડક કડાટો વિજળીના,
મન વ્હાલાં વ્હાલાં પ્રત્યક્ષમસાણો પવનના!

દયાના, પ્રીતિના, મૃદુ હૃદય ને માર્દય તણાં
તમે લોકો વૈરી, મમ હૃદય લે વૈર કયમ ના?

હસા રોતાં દેખી! હસીશ તમને આજ અગદી!
અહો! રોનારાં આ મમ નયનમાં જવાલ સળગી!

દયા રોનારાંની ઉધર નવ મ્હુડારા હૃદયને!
હમારું રોવું એ કપટમથને કર જ દિસે!

હમારા લોહીમાં મમ હૃદય આ સ્નાન કરશે,
અને ત્હોયે સૌ એ ઘટિત:જ થયું એમ ગણશે.

અહોહો ! આ મીઠી કુદરત તણી કેવી મૃદુતા ?
 અરે ! તેમાં કયાંથી હૃદય તમ શીખ્યાં અજડતાં ?
 તહમારે માટે કેા હૃદય લગવું જે કરી રહે,
 અરે ! તેને ચીરો ! તમ હૃદય તો ચીરીશ હવે !
 સખે ! તેં એ શું આ જિગર ચીરવા ખંજર લીધું !
 હતું ખુલ્લુ તહાયે હૃદય મમ તેં એ નવ દીધું !
 કહું શું લોકોને ? અરર ! સઘળાં પામર નહીં !
 વૃથા ઢોળું ત્યાં હું મમ હૃદયનો કોધ જ નહીં !
 તને તો ના ઓહો ! મુજ જિગર કે એ કહી શકે !
 મૂક્યું ઘોળે માથું પછી કતલનો શું ડર રહે ?
 દગો ત્યાંએ ત્યાંએ ! પછી જગતને શું કહી શકું ?
 વિના ઘોલ્યે કાંઈ પહુ નવ હું મૂંગો મરી શકું !
 બલે કૂંકે કૂંકે અનિલ અથડાયા વગર સૌ !
 ગિરિ તો આ રૂનો થઈ જઈ હવે પોલ ઉડતો !
 ઘણા ંહોની સામે અડગ રહીને ટક્કર લીધી,
 હવે તે ખેંચાતો તૃણ વત થઈ તાણની મહીં !
 જવા સામે પૂરે સરખ સરખો યત્ન કરશે,
 હજુ એ ખેંચાતો પહુ નવ ખુશીથી કહિ જશે !
 અરે ? આશા કિન્તુ જરી પહુ રહી ના હૃદયને,
 પડયો જે નીચે તે જગત કયમ ઊંચે લઈ શકે ?
 સખે ! અન્ધારી તું મુજ હૃદયને જે જગતને !
 અરેરે ! તેં દીધું જગત કહવું આ હૃદયને !

કૃતઘ્ની તું થાતા મમ દિલ કૃતઘ્ની થઇ ગયું !
 પ્રભુની લીલાને વિષમ ગણતાં એ શીખી ગયું !
 તને કેં કહેવું એ દિલની નબળાઇ મુજ નકી !
 વિના સ્વાર્થે પ્રીતિ મમ હૃદયથી ના થઇ શકી !
 નહી આશા કાંઇ તુજ હૃદયમાં રાખી જ હશે,
 ન તે પૂરી થાતાં મમ હૃદયને આ હઃખ, સખે !
 હશે ! બાધ ! કિન્તુ હૃદય ત્યજવું તે સુખથી શે ?
 ઉછેરું મેં ત્હારું હૃદય કુમળુ હઃખી ગણીને ;
 હવે કાંટા લાગે ! અમર તુજ એ કંટક હજી !
 પરન્તુ ખીલથી જરી વધુ હવે કોચલ થજી !

૧૯-૪-૬૬.

બાલક કવિ.

-*: ° :*-

ત્હારી દિસે ચપલ નેત્રની જ્યોતી, બાપુ !
 કીકી ભરી રમતિયાળ હજાર ભાવે !
 ત્હારા સહુ ઉધડતાં પુલ શાં સુખગો
 આ બ લવૃન્દ મહીં કાંઈ જુદાં જ ભાસે !
 શોધી રહ્યો નવીન કાંઈ સ્થલે સ્થલે તું,
 ને ખેલમાં મચી રહ્યો વગી પૂર્ણ હર્ષે !
 તું સર્વ જ્યાં અટકતાં કુદી જાય રહેજે !
 ના કાંઈ જોખમ તને નજરે પડે છે.

કેડી પરે વન મહીં સહુ બલ ખેલે,
 કયાંએ તું તો ધસી જતો વન માંહીં ફરે!
 વૃક્ષે ચડી ઝરણુ એ વહતું બુએ છે,
 ને ત્યાંય કાંઈ નિરખી મશદૂલ રહે છે!

જે એજ માર્ગ તુજ ઝિન્દગીનો થહે તું,
 કેડી મુકી ભટકવા તું યથેચ્છ ઇચ્છે,
 જ્યાં જે જડે ડુખી જવું જ તહીં તું ધારે,
 તો સાવધાની બહુ રાખવી ભાઈ, ત્હારે.

છૂટું મુકેલ દિલ જે કબજે રહે ના,
 તે પક્ષી પિંજર બહાર ન કાઢજે તું ;
 એ પાંખીડું અજબ છે બહુ રંગધારી,
 ને પાંખ તીવ્ર બહુ છે નભમાં વિહારી

ઠ મેઘમાલ તરવા ગિરિપાર ઉડે
 ને સિન્ધુઉર્મિ મહીં ડૂબકી દે ડૂખીને
 કયાંએ પડે નિડર પારધિબલ માંહી,
 ને તોડી એ ઉડી જતું વળી કયાંહી કયાંહી !

દેખ્યું સદા પણુ નવીન જ દેખશે તું !
 આ દૃષ્ટિ બાલ તણી વૃદ્ધ થતાં ન જાશે !
 સૌન્દર્ય નગ્ન થઈ સૌ તુજ પાસ રહેશે,
 સૌન્દર્ય સર્વ સ્થલમાં તુજ નેત્ર જોશે.

તુંને ઝરે ! હૃદય આણું જ છે મળેલું,
 તો રાખજે દઢ લગામ સદા કરે તું ;

છે એક બાબુ દુનિયાં સઘળી હઠીલી,
ને એકલો કવિ રહીશ તું એક બાબુ.

છે મિત્ર તું જગત સર્વ તણો થવાનો,
ના લાગવા જગતનો પણ પાસ દેવો !
એ ખેંચશે રિખવશે રિપુ માની તુંને,
ત્હોયે નિભાવ તુજ મૈત્રી સદા સુપ્રેમે.

આ ક્ષર સિન્ધુ મહીં શોધક મોતીનો તું,
દોરી વિના ઉઠાધિને તળીયે જવાતું !
ત્યાં મચ્છ સિન્ધુ મહીં ંહાણુ ગળી જવાત !
તોફાન ગિરિમૂલનેય ઉખેડનારા !

તે રાક્ષસોની ઉપર પ્રિતી રાખવાની !
તે રાક્ષસોની સહ સાચવ દૈવ અંશ !
છે સુદ તો જગલવું : પણ પ્રેમ રાખી !
લોહી લીધા વગર લોહી દઇ જ દેવું !

દોરાઇ છે વળી જવું કંઈ તાંતણાથી !
આજ્ઞા થતાં કુદરતી કહી “ ના ” થકે ના;
જેને જને જગતમાં નબળાઈ કહેતાં !
તેમાં જ છે તુજ થવું પુરુષાર્થ, ંહાલા
જે માર્ગથી જગત આ પડી બચ નીચે,
તે માર્ગથી જ જગને લઇ બવું ઉંચે !
જે મીંત સર્વ નબળાઇ મહીં તું ગ.શે
તે મીંતથી જ જગની નબળાઈ બાશે !

તાકાત હોય કરવા સહુ સાહસો આ,
 જોમૃત્યુ પાછળય રાખી શકે તું આશા,
 તો કેડી છોડી નવી કેડી તું ખેડતોછો,
 બા તું ફરી જગતના કમમાં નહીં તો.

૨૦—૪—૬૬

નદીને સિન્ધુનું નિમન્ત્રણ.

ધૂધૂધૂ ગિરિ ઉપરથી ધૂધવી આવતી'તી,
 મ્હારે માટે હૃદય દ્રવતું લેટવા લાવતી'તી,
 સર્પાકારે વહતી વનમાં ગીત ગાતો હતી તું
 મ્હારી છાયા સમજી નભને ઉરમાં ધારતી તું.

હીઠા મ્હારા અવર નદીથી હસ્તને ખેલતાં શું ?
 હીઠી મ્હારી ચડતી પડતી પ્રેમમાં તેં અરે શું ?
 હીઠી છાપો દિલપર પડી સર્વ ભૂંસાઈ બતી ?
 શું હીઠું કે ત્યજી દઈ મને રેતમાં તું સમાઈ ?

મ્હારા હસ્તો જરૂર નદીએ અન્યથી ખેલનારા,
 ખેલાતું જે મુગ વરફ ત્યાં દિલ ખેંચાઈ બાતું,
 તું એ ઠંડાલી ગિરિ પર થઈ આવતી તે ભૂલી શું ?
 ભૂલી કાંઈ રજ મધુ પિતા પાસથી લાવી તે શું ?

રે ! વેળાથી ચડતીપડતી કાંઈ પ્રેમેય માતી !
 કમ્પે છે આ, સ્થિર જાણ રહે સર્વ પ્રકાંડ, ઠંડાલી !

વીણા તારો સ્વર શરૂ કરી અન્ય વિરામ પામે,
 કમ્પે પાછા નિપુણ કરનો કમ્પ ને સ્પર્શ થાતાં.
 રે ! ભૂંસાતી દિલ પર પડી છાપ એ કમ્પરૂપશે,
 ભૂંસી દેવું, ફરી ચિતરવું એજ છે ચિત્ર આંહી !
 ઓહો ! આવા નીરજ રસમાં વિશ્વને તું વહેતાં !
 ત્હારું મ્હારું ભવિત સરખાં, પ્રેમ ના સમ્ભવે કાં ?
 મ્હારી થાતું ફરી ઉછળને રેતનાં એ પડાથી !
 ના છાજે આ સલિલ મધુર ધુળમાં રોળવાતું ;
 હું સયોગે મદુ થઈશ તું હોય હું નાથ ત્હારો,
 રે રે બહાલી ! નવ મળી શકે એકય કો અન્ય સ્થાને.

૨૪-૪-૯

-*:*#*#*-

વૃદ્ધ ટેલિયા.

-*:*#*#*-

પડી 'તી ડાંઝ લાંબી ત્યાં રોસાના પગ આગળે,
 બેઠાં 'તો માર્ગની પાસે શિલા એક પરે નમી,
 કનેના એક ખંડેરે દ્રષ્ટિ સિનગ્ધ હુતી ઢગી ;
 સ્વેત એ પાંપણો નીચે છુપાં અશ્રુ ભયાં હતાં.

જરા ધૂળે છે નમી શીર્ષ નીચે,
 કપાસના પોલ સમું દિસે તે ;
 હુઃખે દિસે છે જરી ઓછ દાબ્યા,
 હુઃખોની રેપામય ગાલ ભાસે.

કલાપીનો કેકારવ

વૃદ્ધ રલિયો.

[પૃષ્ઠ ૧૭૪]

પડીતી કાંગ લાખી ત્યાં કેસાના પગ આરવે,
એટલા માર્ગની પાસે શિલા એક પડે તીચ્છો;

ચિતાની અગ્નિ જ્વાલામાં દીધો છે પણ એક, ને
બીજો તે જો ઉપાડે તો અન્ન ત્યાં સહુ કષ્ટનો.

હું ત્યાં ગયો હૃદય ખેદિત કાંઈ થાતા,
અશ્રુ દુઃખી નિરખ્યાં હૃદયે બરાયાં;
ત જોઈને દુઃખી ન રાક્ષસ કોણ થાય ?
અશ્રુ વહે જનઉરે જન જોઈ દર્દી.

પુછ્યું; “ કાઈ! કહીના તું? કહીં ને કેમ જાય છે?
“ ઘટે ના આવવો આવો શ્રમ આ પદ ને હવે ”

વિચારોથી જાગી મુજ તરફ જોયું જરી હસી,
અહો! કેવું મીઠું હૃદય દુખિયાં એ હસી શકે!

પરન્તુ એ હાસ્યે મમ હૃદયને તો દુઃખ દીધું!
મને તોરે! ભાગ્યું સ્મિત ના, પરન્તુ રૂદન એ!
અને એવું એવું રૂદન સરખું હાસ્ય કરવી,
ખધાં વૃક્ષોમાંએ રૂદન સરખું હાસ્ય ભરવી,

ગઈ ંહેતી ધીમે અનિલરૂડરી કેા સુસવતી
અને ડાસેાં એને શ્રવણ દઈ જાણે નિરખતો!

જોલ્યો ધીમે, “ અરે બાપુ! દુઃખીનાં દુઃખ કાં પૂછે!
“ ન જાણે તે ન જાણે છે વાતોથી દુઃખીનાં દુઃખે ! ”

તહીં હું તો જોઠા દુઃખી દિલ તણી વાત મુજવા,
કહ્યું; “ જોલો! જોલો તમ હૃદયની વાત સઘળી;
“ દયા જોકે છેહી દુઃખી દિલ તણાં ના દુઃખ શકે,
“ નહીં પંખાળીને જિગર હલકાં તો કરી શકે.”

માલે કરચલી કમ્પી ને જોઈ મુજ મ્હોં રહ્યો ;
હું તેના વૃદ્ધ હૈયાના રક્તને સુણતો હતો

ટટાર એ યઈ યછી ક્ષણ એક વીત્યે,
ત હાંજને પગથી રેડવી આમ યોલ્યો :-

“ રે બાપુ ! તું જરૂર સાંભળશે દુઃખો શું ?

“ શું વૃદ્ધ આ હૃદયને નિરખી શકીશ ?

“ થોડા વર્ષો પર બહુ હશે કાળચક્રે ફર્યા ના,

“ તાજી આશા તુજ હૃદયની, રક્ત તાજું હતું આ ;

“ હું તો ભાઈ ! મરણ પર છું આંખ રાખી રહેલો,

“ મહારા મ્હોંની કરચલી બધી છૂં વાતો ગણે કે,

“ જૂની વાતો, મગજ ધરડું, હોય શું સ્વાદ તેમાં ?

“ મૃત્યુ જેવું નિરસ સઘળું લાગશે, ભાઈ ! એ તો!

“ ત્હારી દષ્ટિ બળહળ થતાં ભાવિમાં બાપુ! ચે કી,

“ મહારી દષ્ટિ ત્ર સમયના ગાઠ કિશ્કા ઉખેલે.

“ બહુ વેળા દુઃખો સ્હેતા કાઠી આ દિલ છે મધુ.

“ ભલે ત્હોયે પડો ગાઠાં ઉખેળું તુજ પાસ હું.”

છુટા ન શખ્દો પણ એ ચતા 'તા,

ખં ઠેકમાં એ નયનો ફરે હળુ;

મહાકીય ત્યાં દષ્ટિ જરાક સ્તંભી,

એ સ્થાન કેં ગમ્ભીર ભાસતું હતું.

તુટેલ જૂના ગૃહનો નિશાનો,

ગાઠાં તરે નાજુક એક બ્હેળું;

ભાસ્કર્યું મને સ્થાનક ભૂતનું એ,
કે છુપવા ઠોઠ નિશ્ચયિયાનું

ટટાર કિન્તુ થઈ એ-ક્ષણમાં ફરથી
નિઃશ્વાસ એક લઈ દીર્ઘ મને કહ્યું આ :—
“ રે મહેરખાન ! નહી મૃત્યુ બલાનું બહેલું :
“ ને શુબકને-સળગવા બહુ કાલ લાંગો !

“ આ નેત્ર કેં નિરખતાં અહીં, આસપાસ,
“ જેનું કશું નયન બોધ શકે ન તહારાં ;
“ આ સ્થાનમાં સમયના પલટા કંઈ છે.
“ રે ! રૂલ ભૂમિ પણ કેં પલટા સહેતી !

“ રે ભાઈ ! આખર અધ્યાંચ મરી જવાનાં ;
“ લેતું ન મૃત્યુ વળી આપણુ એકલાને !
“ જે જે પદાર્થ પર પ્રેમ જનો કરે-છે,
“ તે તે પદાર્થ પણ તે જન સાથે બળતા !

“ તે વંદાવની અગર ચીજ ફરી જતી સૌ,
“ વીતેલની પ્રીતિ તણુ ફરતું બધું એ ;
“ હા ! તુતું સુન્દર સહુયં કુરૂપ થાતું !
“ વીતેલની રહી શકે ન નિશ્ચાની એ કો !

“ બાલાં ફરી મુજ હની ભગિની સમી કો,
“ તેનું જ આ ગૃહ, આ કો ! મુજ આશરો કો ;
“ રહારો જ ના : પ્રણ ગરીબ સહુયનો આ
“ તૂટી પડ્યો કંઈક વર્ષથી આશરો છે.

“ એ ખંડેન ! ખંડેન હતી ના મુજને જહામાં,
 “ એ ખંડેન કિન્તુ મુજને પ્રભુએ ધરી 'તી ;
 “ મહારા પડોશ મહી પુષ્પ હતું ખીલ્યું એ,
 “ પંપાળવા હૃદયને જ હતું ઉગેલું.

“ એનું હશે મુખ નહીં બહુ બોલ બોલ્યું,
 “ થોડા જ શબ્દ, પણ બિન્દુ બધાં સધાનાં ;
 “ એ શાન્ત આર્દ્ર ભાગિની સ્વરખી નિગાહે
 “ કોને કર્યું નવ હશે ઉપકાર ગાતું !

“ મહારા પછી જગતમાં જનમી હતી એ,
 “ પાછી જતાં મગર ખેલ કરી જ ચાલી ;
 “ મહારે ગૃહે બચપણે રમનાર ખંડેની
 “ આંહીં હતી, તહીંય બાલક એ હજુ છે.

“ મહારે ગૃહે ! સમય એ પણ યાદ આવે !
 “ બાલાં તણું પ્રિય હતું મુજ જૂંપડું એ ;
 “ એનું અને મુજ હતું ગૃહ સાંકળેલું
 “ તો પ્રેમથી વળી સમાન અનુભવેાથી.

“ માતા મને ત્યજી ગઈ મુજ જન્મ થાતાં,
 “ એ દૂધ વતસલ ન પામી શકેલ હું છું ;
 “ બોલો પડયો મુજ પિતાશિર એ વહીને
 “ થાકી ગયેલ ઉર મૃત્યુ મહીં વિરામ્યું

“ બાલાં તણા વહીલ બન્ધુ સહે રહ્યો હું,
 “ એનાંય માત વળી તાત રહ્યાં હતાં ના ;

‘ કેવાં હતાં હૃદય એ કુમળાં બનેલાં !

“ કેવાં સદા મધુર સ્વપ્ન મહી રહેલાં !

“ જે સર્વને જગતમાં નવ તે મને છે !

“ જે નાં મને વળી તનેય રહ્યું નહીં એ !

“ એવી જ નિત્ય કંઈ વાત અમે કરીને

‘ ના જાણનાં હૃદયમાં ગળતું હતું શું ’

“ જે અન્યને જગતમાં, નવ તે મને છે’,

“ એ લાગણી ઉપર વિશ્વ બધું ફરે આ ;

“ એ લાગણી નરકસ્વર્ગ તણી જનેતા :

“ ને એ વતી જ અમ ઉર ઢળ્યાં પ્રભુમાં.

“ પછી તો ભાઈની સાથે કાપવા કાષ્ટ હું જતો,

“ ઉપયોગી થયો મારી ઉપાધિ કરતો હતો,

“ વસન્તાના એક દિને રૂપાળો

“ પ્રભાતકાલે વનમાં હતો હું ;

“ ભલો અમારો નૃપ અશ્વ માથે

“ કને જ દીઠો ફરતો તહીં મે.

‘ મને જોઈ ઉભો રાજા, દયાથી મુજને કહ્યું —

“ સુખી છે કે ? ગુજરો તું કરે છે તુજ શી રીત ?

“ કહી સહુ મેં મુજ વાત તેને,

“ જરા વિચારી નૃપ આમ બોલ્યો :—

“ ‘ મહેલમાં આજ જ આવજો તું,

“ ‘ હર્ષણ હું નોકરી બાગમાં ત્યા.’

“ મયો ખંડેન કને દોઢી, કહી વાત કૂદી કૂદી;
 “ ભાઈની લઈને આજા બેડાયો મુજ બાગથી.

“ તહીં બગીચે નૃપ આવતો સદા,

“ મને હસીને કંઈ પૂછતો સદા ;

“ ભણાવતો ગમ્મતમાં મને કંઈ,

“ અને પછી પુસ્તક કાંઈ આપતો.

“ સોંપેલ તે મુજ તરુ જલ પાઈ પોખી,

“ ચિત્રો નિહાળી મમ પુસ્તક વાંચતો હું ;

“ ને ખેલતો બ્રમરથી પુલકાં ઉછાળી,

“ રે ! એમ કૈક દિવસે સુખના ગયા ત્યાં.

“ અરે ! જે છાયામાં કમનસીબ પક્ષી જઈ વસે.

“ તરુ એ તે સૂકે, ગહન ગતિ એવી હરિ તણી !

ઉડી જાતાં છાયા ગરીબ કઈ પાંખી રહવડે.

અહીં સંસારે એ બહુ વખત કૈ માલુમ પડે !

“ ગઈ સ્વર્ગે ભક્તી રાણી અમ્માને અવતાર એ,

“ પ્રિયાની પાછળે એહો ! જૂરી જૂરી ગયો નૃપે

“ ખાવા ધાતાં તરુ સહુ મને, એન ના કયાંય થાતું.

“ હું તો નહાસી સમય મળતાં ખંડેનની પ.સ જાતો ;

“ રે રે ! મહારા નવીન નૃપની કૂર છાતી હતી કૈં,

“ ના ખીબના સુખદુઃખ તણું ભાન તેને હતું કૈં.

“ પેટને કાજ હું તો ત્યાં ગુબરો કરતો હતો,

“ અરેરે ! બન્ધું એ ત્યાં તો એચિન્તો ગુજરી ગયો

- “ એ આત્માને પ્રભુ સુખ સદા આપજો સ્વર્ગ માંહી,
 “ એ માટે કેં રુદન કરવું યોગ્ય ના ભાઈ ! હાવાં ;
 “ કિન્તુ પેલું વદન કુમળું આંખની પાસ આવે,
 “ આ ડોસાનાં બહુય વખતે આંસુડાં ખેરવે છે.

- “ કેવું કૂંચું રમત કરતાં જોઈ રહેતું નલે તે !
 “ ઓહો ! પેલું ગગન જહીંથી ભાવિ સર્વે ઘડાતાં !
 “ જાણે પૂછે નયન મુજને, ‘ભાઈ તે ત્યાં હશે શું !’
 “ મીઠી દૃષ્ટિ જલભર સદા વિસરે કેમ એ તે !
 “ ત્હોયે એતું વદન હસતું કોઈ દહાડે હવે તે !
 “ જાણે કોઈ ચમન રચતું હાસ્ય એ હોય ના શું !
 “ જાણે આંહી પ્રભુય સહ કો શાન્તિ ફેલાવવાને
 “ એ હૈયામાં પ્રભુકર વતી પૂતળી કો ઘડાતી

- “ એ હૈયું તો કુદરત તણા નાંદનો દિવ્ય તાર !
 “ કેવું મીઠું રસમય અને આદ્ર કેવું સુરીલું !
 “ હું તો રેરે ! બહુય વખતે માનતો ને કહેતો,
 “ ‘તું નિર્માઈ જરૂર સુખડાં અર્પવા પામવાને’!

- “ પછી તો બેક વર્ષોમાં લગ્ન બંધેન તણાં થયાં,
 “ સુખી છે એ, સદા એવું સાંભળી સુખી હું હતો.

- “ ત્હોયે બંધેન સિધાવી તે દિવસથી ના અન્ન ભાવ્યું મને,
 “ આ સ સાર તણી દિશાય સઘળી જાણે મને ધૂરકે ;
 “ માતા તાત તણાં ખસાં મરણ એ તે દી ફરીથી થયાં,
 “ મોજાં અશ્રુ તણા કટ્ટુ ઉદ્ધિનાં તે વખતથી છે ઢળ્યાં.

“ અરેરે ! હર્ષની લહેરી સંકોચાતી વહે નકી !

“ અરેરે ! કષ્ટની રેલો વધે છે કાલ આજથી !

“ હતા પડયો હું દિન એક દર્દમાં,

“ તહીં અમારો નૃપ આવીને ઉભો ;

“ પ્રણામ દેવા નવ લાન કેં હતુ,

“ ઉભો રહ્યો એ, સૂઈ તો રહ્યો જ હું.

“ મારી લાતો મને યોડ્યો, ‘બાલ્યો જા શક ખર

“ આજીજી મેં કરી, કિન્તુ ખેરી સત્તા જ એ હ

“ હવે તો એ નૃપે આજે અમારો પદપ્રષ્ઠ છે ;

“ ભલો એ છે હવે તો એ કાલના કમમાં પડી.

“ ગમે તે અલપની સામે, ગમે તે દુષ્ટની ભણી,

“ કૃતદંત્રી ને મહા પાપી તિસ્કારની દૃષ્ટિ છે.

“ ગયો ગૃહે હું ધની ભૂત જેવો.

“ મને પડોશી સહુ પોષતાં ’તાં ;

“ ગરીબ કિન્તુ સહુ આપડાં એ,

“ ગરીબને પોષી શકે કહીંથી ?

“ હતી ન સત્તા હૃદયે શરારે.

“ ન કાર્ય હું કેં કરતો હતો વા ;

“ અન્તે રડી એક દિને બહુએ,

“ વેચી દીધું એ ગૃહ તાતલું મેં.

“ પુત્રીને ગૃહને નાણું જેવારો ન થયો કદ

“ કિન્તુ ને પ્રભુની દૃષ્ટિ તીખી તહીં.

“ અન્તે રહ્યું ન મુજ પાસ કશુંય ભાઈ,
 “ એ જન્મભૂમી ત્યજવા દિન પાસ આંચો ;
 “ બહોળું હતું જગત ત્યાં હક કૈં ન મ્હારો,
 “ શ્રીમાન એ તમ સમા સમજી શકે ના.

“ રે ! સાઠ વર્ષ દિન તે ઉપરે ફર્યાં છે,
 “ હું ટેલ તે દિવસથી દઇને ભમું છું ;
 “ ખેલો જ આદર મળ્યો મુજ ખેનઘેરે,
 “ રે ભાઈ ! ખેન મુજ એજ બિચારી બાલાં

“ સરેવાનું સહી નાખ્યું, ખાકી આજ નહીં કશું ;
 “ કપાતું આયુ કહોય, મ્હારું તો દીધું છે થસું.

“ હશે ભાઈ ! હશે ભાઈ ! દુઃખી હું નવ લેશ છું ;
 “ જીવતાં હું નથી થાક્યો, મોતથીય નહીં ઠરું.”

તહીં સુધી વાત કરી વિરામ્યો,
 કિન્તુ હતું એ ઉર કાંઈ ભારે ;
 કહ્યું ફરી મે, “ હજી કાંઈ પૂછું,
 “ એ ખેનતું આ ઘર કેમ આવું !”

કોસો જરા બહાલભયું હસીને
 મ્હારા ભણી શાન્ત નિહાળી રહેતાં,
 બોલ્યો જરા એ ઠપકા સમું કૈં,
 કેવું પરન્તુ મધુરું હતું એ !

“ જાણસા કાજ ફર્યાંની વાતો ના સુણવી ઘટે ;
 “ ઇચ્છા એવી મરેલાંમાં રાખતાં ઠપકા ઘટે.

“ કોઈનાં એ દુઃખોમાં છે યોગ્ય ના સુખ પામવું ;

“ મરેલાં તો પ્રભુનાં છે તેનું માન જ રાખવું.

“ પરન્તુ આપણે સર્વે જાણતાંય નહી જ કે,

“ દર્દીનાં દર્દની વાતે આપણું મિત્ર કો વસે.

“ દર્દથી જે મળે તે કે દર્દની વાતથી મળે,

“ દર્દની કો કથામાં તો દર્દનો પ્રભુનાં જડે.

“ દુનિયામાં સદા વીતે તેની આ મુજ વાત છે,

“ કલા છે ના, નવુ છે ના. રસીલુંય નહીં કશું;

“ સુણો, કહું ભાઈ હવે ન થોભું,

“ અહીં હતું એજ સુખી કુટુંબ ;

“ ખાલાં તણા એ પતિ સાથ હું તો,

“ થાંડુ રહ્યો કિન્તુ બનેલ મિત્ર

“ ઉર્ધ્વગની એ પ્રતિમા હતો, ને

“ રહેતો બધો દિવસ ખેતરોમાં ;

“ સન્ધ્યા થતાં ટેકરીએ ચડી આ,

“ ગમ્ભીર સુર્યાન્ત સદાય જોતો.

“ હતું સદા એ મુખ હાસ્ય માંહી,

“ પ્રભાતકાલે નિરખ્યા સમું એ,

“ હતું ભરેલું ગૃહ અલથી આ

“ ને વૃક્ષ આંદાડિમથી ઝડેલાં.

“ રહી થોડાં દિનો ત્યાં હું યાત્રાએ ફરવા ગયે,

“ બહુ ઘૂમી બહુ વર્ષો પાછો ત્યાં ન ફર્યો હતો;

“ દુકાળ મ્હોટો મરકી સહે ત્યાં.

“ હતો પડેલો ત્રણ વર્ષ પૂરાં;

“ છત્રીશ તેને વરસો થયાં છે,

“ હશે તમેને સ્મરણે નહીં એ.

“ બધાં હતાં ખેતર છેક સૂકાં,

“ કુવા મહીં એ જલ ના રહ્યું’ તું;

“ શહેરો બધાં તો શબના ઢગોથી,

“ રોતાં હતાં દર્દ સ્મશાન જેવાં,

“ વળી ઉઠી કાળુલમાં લડાઈ

“ ગરુચું પ્રભુને અધળું હતું’ એ;

“ શ્રીમાન કે ચાચક થઈ ગયા, ને

“ ભૂખે મરી કક ગયાં ગરીબો.

“ હું ઝૂપડાં ફેક ભમી ભમીને

“ પુરું કદી અન્ન ન પામતો’ તો :

“ તૂટેલ વસ્ત્રોય હતાં ન ત્યારે

“ એ સખ્ત કાળે મરતાં બચ્યો છું.

“ હમિશના શોખ તણા પદાર્થો

“ બાલાં બધા દૂર કરી કરીને

“ આશા મહીં એ દિવસો મળુન્તી

“ હવેં હતી આ ગૃહમાં રહેલી.

“ પરન્તુ તોફાન બીજે ઉન્હાળે

“ આવી પડ્યું પહેલ પરે નવું કેં;

“ એનો પતિ સખ્ત જવરે ઝલાઇ,
 “ પડ્યો રહ્યો માસ કંઈ બિછાને,

“ ઉઠ્યો ફરી: માલુમ ત્યાં પડ્યું, કે

“ હતું રહ્યું કેજ ગૂઢે ન બાકી:

“ તોફાન માટે ઘરહાં થતાં વા,

“ રાખ્યું હતું કોસિર કેં કરી જે.

“ વળી વધ્યું બાલક એક ત્યારે,

“ કાંઈ વધારે તકલીફ દેવા;

“ સ્ત્રીમાનનાં ધચ્છિત બાલકો તો

“ બરીબને હર્ષ સમાં બને છે.

“ પંખી યુગે ટેકરીએ બમીને

“ દાણા પડવા જે વિખરાઈ આંહી,

“ તેવાં જ ટોળાં કણ્ણી તણાં કેં

“ અહીં તહીં પેટ ભરી રહ્યાં 'તાં

“ પરન્તુ જેતું ગૂઢ પૂર્ણતામાં

“ ભર્યાં હતું આજ સુધી સદાએ,

“ ના જ્યાં હતી બાવિ તણીય ચિન્તા,

“ અસહ્ય તેને પહોંચે થયો આ.

“ પટેલ દારે ઉભી મુસ્ત આ તો

“ આનન્દ દેનાર ફવાય ગાતો ;

“ બુનો હવે હર્ષ ન કિન્તુ પાતી

“ આજ્યે જનો પેતરમાં બચતો.

“ ઉંડા કુવામાં નવ ઠોસ ખેડી
 “ ન્હાસીજતો ગામ મહીં કદી તો;
 “ ટૂંકા હતા જે દિવસો ઉન્હાળે
 “ બન્યા હતા દીર્ઘ હવે શિયાળે.

“ તેના હવે હર્ષ બધાય ડૂબી
 “ ઢેયા મહીં ના રસ પૂરતા 'તા;
 “ ટવાયલું હર્ષ મહીં રહેવા
 “ તે હર્ષ બતાં અરધું મરે છે:

“ રીસાળ ધીમે ઉર એ થતું તું
 “ કઠોરતા બાલક સાથ આવી;
 “ રમાડતો બાલકને કદી તો
 “ તેમાંય કેં ફૂર જ ભાસતું' તું

“ એ બાપડાં બાલકનાં મુખોને
 “ બાલાં બિચારી શક્તી ન બોધ;
 “ તેણે મને આમ રડી કહ્યું 'તુ—
 “ એ હાસ્ય બોધ મરતી જળી હું”

મહીં સુધી કહી પાછો ડોસો એ અટક્યો જરા,
 બાગનાં વૃક્ષની સામે બોધ શાન્ત વલો ફરી :—

“ મહીં મધ્યાન્હે આ જગત સઘળું ગાઠ સુખમાં
 “ દિસે લેતું ઝોમાં, સહુ ગમ બધું શાન્ત સરખું,
 “ દિસે છે અત્મારે જગત પર આરામની ઘડી,
 “ અને આ સતું તે રમણીય બધું હર્ષમય છે.

“અહીં જન્તુટોળાં ગણુ ગણુ ઉડે વૃક્ષવિટપે.

“ગયાં એ શાન્તિથી મધુર સુરીલો મેળ સચતાં

“અરે ! ત્યારે કાં આ અમગીન રહે વૃદ્ધ નયનો ?

“ઘટે નાઆ દેવાં રુદ્ધ કરવા આપણુ ઉરો

“ઘટે ંહોરી લેવી નહિ જ નળગાઇ જન તણી

“ગયાં સ્વર્ગે તેનાં દરદ બહુ જૂનાં સમરી સમરી

“મરેલાંનાં સત્યો મરણુ સુખી ના ના મળી શકે

“અને શહા જોવી વધુ પણ કશું ના થઈ શકે.

“પ્રભુના આશયો ઉપર નયનો બન્ધ કરતાં

“ઘટે ન્હાની વાતો ઉપર નવ આંસુ ટપકવાં;

“અહીં ઘોળી કાંઇ દુઃખમય વિચારો ધ્રુવ્યમાં

“અરેરે ! શાને કેં દાખલ કરવી આ કુદરતે ?

“અંજલી અમગીનીની સદાએ અરખ્યા થકી

“પ્રભુની પામવા પ્રીતિ બિન્દુ હર્ષ તણું વધુ.”

એ જાલ એ વૃદ્ધ સુખે ગભીરી

કેં શાન્તિ, કેં હર્ષ સુસાવતા'તા

એવું હતું કેં નરમાણવાળું

મ્હેશ અહીં એ વિલસી રહેલું.

જૂલી ઘડી જાત ગયો જ હું એ,

કેં જાત ખીલ જ કરી ઘડીક,

એ વૃદ્ધ મ્હેને નિરખી રહેતાં

વૃષિ જવી કેં ઉર પામતું આ

એ બાઈની વાત પરન્તુ તુલ
બગી ઉડી બા ઉરમાં ફરીથી;
સ્નેહી તણી વાત ન હોય જાણે
તેવો થયો હું મુલુવા અધીરા

વિનન્તી મેં કરી તેથી ઠાસાએ સ્ખિલ મિહથી.
રામલું નામ લઈને વાત તુલ શરૂ કરી :—

“ એવી રીતે આ દિવસો મુખી એ
“ બાલાં હતી શાન્તિ મહી રહી બ્યાં
“ તે આ ગુઢે તે સમયે ફરીથી
“ હું દૂર દેવો થકી આવતો 'તો.

“ આ વૃક્ષને દૂર થકી નિહાળી
“ આનન્દ ના આ ઉરમાં સમાતો,
“ ઉતાવળે મેં પમલા કરીને
“ ધીમે લઈ આ ખડકી ઉવાડી.

“ પરન્તુ એ જ્ઞેન કને ઉલો તો
“ એ તો રહી ચૂમજ ભેષ હુને।
“ જ્ઞેન ફેરવી દેઈ પછી નિયાહ
“ શેષ થકી બાપકી એ અરેરે।

“ બેસી મહ એ મુજ પાદ પાસે
“ શું આ શરૂ તું સમજ્યો, વહીં હું
“ ઉડી પછી અજાણ નામ મારું
“ કેવું કંઈ જાણી હતી જાપૂરું

“ જાણે હતા એ ઉરમાં હજારો
 “ હશે ભરેલાં ન સહાય એવાં,
 “ જાણે હતું કોઈ ન પાસ એને
 “ એવા હુઃખોમાં કંઈ વાત કહેવા.

“ એ નેત્રનો સ્નેહ હુઃખો જળેલો
 “ પહાડો સમી આકૃતથી ગળેલો,
 “ એ દ્રષ્ટિ સાથે મુજ કાળજમાં
 “ ચોલી જતો'તો તણુખા સમો કે

હુંયા મહીં કેં હુસકાં ભયાં 'તાં,
 ઘડીક તો જોલી શકી ન એ કેં;
 દેહ શક્યે હું પણુ ના દિલાસો
 મનેય ના જાન રહું કશું એ.

“ એનો પતિ ક્યાંહીં હતો ઘીટો મેં ?
 “ એવું મને આખર સ્પષ્ટ પૂછ્યું!
 “ આસપાસેને જીક મહીં ગળ્યો હું,
 “ શકિલ હતી ઉત્તર આખવા ના.

“ કિન્તુ પછી સ્પષ્ટ વિશેષ જોલી,
 “ કે એ હતો નહાસી ગયેલ ક્યાં એ
 “ તેને ન એ માસ હતા થયેલા,
 “ સૂઈ થયું આ ગૂઢ ત્યારથી છે.

“ એતાં દિનો એ હુઃખમાં ગયા, ને
 “ ત્રીજે પ્રજાતે હજુ ઉઠવી'તી:

- “ ત્યાં કોથળી એક કનેજ દીડી,
 “ બાણે ધરી એજ ગયેલ હોય !
 “ એ ઉઠતાં વેંતજ હાથ આવી,
 “ જોમાં હતું કાંઈ સુવર્ણ રાજ્યું ;
 “ એ કોથળી લેઈ મને ખતાવી,
 “ ખાલાં ફરી રાઈ અને કહું આ :—
 “ એ જોઈને ધ્રુજ મને વછૂટી,
 “ સાચુજ મારા ઉરમાં વસ્યું કે ;
 “ સન્ધ્યા સુધી તોપણ હું અધીરી
 “ રહી અને એજ સુણ્યું પછી મેં.
 “ કહી ગયા તો મુજને કહેવા
 “ તે કોઈએ આવી મને કહું, કે
 “ જ્યાં થાય છે કાળુલમાં લડાઈ,
 “ ત્યાં એ નવા લશ્કર સાથ ચાલ્યા.
 “ છેલ્લીય મારી પણ લેઈ લેવા
 “ કહિન હેતું ન કરી શક્યા એ,
 “ અને ગયા એમજ એ ત્યજીને,
 “ કાંઈ પછી ના ખબર મળ્યા છે.
 “ જોને હશે ખીક ઉર અરેરે !
 “ કે હુંય લેઈ મુજ બાળકોને,
 “ જોની સહે ઉજ કરી જઈને,
 “ પુટાડો મહી ક્યાંકી મરી જઈયા

- “ કહ્યું મને અશ્રુ ભરી ભરી સૌ
 “ ને અશ્રુ માંહી જ રહી વિરામી ;
 “ ચીરા બધા એ ઉરના નિહાળી
 “ ત્રોફાઈ માઈ ઉર આ જતું 'તું.
 “ હું તો ન નેત્રે ઉચકી શકયો આ,
 “ દાખ્યા હતાં અશ્રુ કઠોર યત્ને;
 “ કિન્તુ પછી શાન્ત થયો મુણીને
 “ આશાની વાતો કંઈ એજ મ્હેંથી.
 “ થોડીજ વેળા મહીં ત્યાં વધારે
 “ વિચાર આશામય હૈ ઉઠયા 'તા ;
 “ અદાલુ બાઈ થડી એ વિચારે
 “ હર્ષાશ્રુમાં ડૂબતી દિસતી 'તી.
 “ ગૂદાં પટયાં તુલ્લ અમે પછી તો,
 “ એ તો રહી ત્યાં ગૃહઝર્ષમાં હૈં;
 “ મને હજુ પૂર્ણ જ સાંભરે છે,
 “ માત્રી હતી વાઠ મુખી મહીં એ.
 “ ને હું જતાં દૂર દૂરી પુકારી
 “ આનન્દથી આશિષ આપતી 'તી
 “ કૃષ્ણી ઝઈ 'તી મુખાણી દૂરી એ
 “ ભયરે જાતી એ જહપૂર્ણ મેત્રે !
 “ વલ્લભના એ દિવસો હતા. ને
 “ હું તો જયો દૂર દૂરી ભમન્તો;

“ છાયા મહીં ને તહકા મહીંએ
 “ હું એકલા આ પગ ચાલતા 'તા.

“ ક્યારે થતાં 'તાં ઝરણાં સખાઓ,
 “ કયાં અંજવાંઓ રણ અર્પતાં તાં;
 “ મારા વિચારો સુખ કે દુઃખોમાં
 “ પ્રસંગ સાથે ફરતા હતાં હું.

“ જ્યારે થયાં પૂર્ણ દુકાળયુદ્ધો,
 “ જ્યારે નવા મેઘ ચડયા અકાશે,
 “ ત્યારે ફરી આ ગૃહની ભણી હું
 “ હું માસ વીત્યા પછી આવતો 'તો.

“ નીલાં હતાં ઘાસ નવાંજ ફૂટયાં
 “ તાબાં બની કે ઝરણાં ફૂડતાં ;
 “ ગાતી હતી વાંસળીઓ ફરીથી,
 “ આશ્ચર્ય જેવી દુનિયા બની 'તી.

“ દ્વારે ઉભી અન્દર મેં નિહાળ્યું,
 “ બાલાં હતી ના ગૃહમાં જણાયું;
 “ ત્યારે હતો પત્થર ભાગનો આ,
 “ એઠો તહીં શહ નિહાળતો હું.

“ ગુચ્છા કુલોના ભટકી રહ્યા 'તા,
 “ ભતા હતી વૃક્ષ પરે ચડેલી ;
 “ કિન્તુ બધા ચોક પરે અહીં ત્યાં
 “ કુતોલા ને હર્ષ હતાં ઉગેલાં.

“ એ સ્વચ્છતા ખોઈ હતી બગીચે
 “ સૂકેલ પર્ણો વિખરી પડ્યાં ’તાં;
 “ ત્યાં ટાકિયાં કાં કિડીઓ કરીને
 “ આનન્દથી ચોગ્રમ દોડતી ’તી.

“ હોલો સુખે ધૂધવતો હતો ત્યાં
 “ માળો કરી એ નળિયાં મહીંથી;
 “ જે પુષ્પ સંભાળથી ઉગતાં, તે
 “ દળ્યાં હતાં સૌ કરમાઈ નીચે.

“ ઘેટાં તણી બિન કમાડ પાસે
 “ ચોટી રહી ’તી વળી બહતી ’તી
 “ ત્યાં છેક એ બિમર પાસ બેસી
 “ લેતાં વિસામો નકી નાત્રિએ તે.

“ બાલાનું એ બાલક ચોરડીમાં
 “ રોતું હતું ચીસ કરી કરીને ;
 “ વાયુ સમુ જૂમ કરી બિચારું
 “ પોતાની મેળે થઈ શાન્ત સૂતું.

“ બેઠો ઘડી ને ફરતો ઘડી હું,
 “ બિહાસ કિન્તુ સહુ ભાસતું ’તું ;
 “ મમી તણી છાય હજાર હંચે
 “ છાઈ અને યતનથી ના જતી ’તી.

“ મારો તહો કોઈ પિછાનવાળો
 “ મારી કને આવી ઘડીક બિલો ;

- “ બાલાં તણી વાત કરી કહું, કે
 “ એ તો હવે કેં રચળ્યા કરે છે.
 “ ઉદાસ ચિન્તામય કાળજથી
 “ કલાક બેચાર તહીંજ બેઠા ;
 “ સન્ધ્યા ઢળી, રાત્રિ પડી છતાં એ
 “ બાલાં તણાં ના પગલાં સુણ્યાં મેં.
 “ અન્ધાર જ્યારે સહુ પાસ વ્યાપ્યો,
 “ અન્તે દીઠી આવતી બાઈને મેં ;
 “ રે રે ! ક્યું એ મુખડું હતું કેં
 “ ને એ હતાં માત્ર સૂકેલ સવેં.
 “ જોઈ મને તુર્તજ પાસ આવી,
 “ લાગી મને દ્વાર ઉઘાડી કહેવા :—
 “ રોકાઈ રહેવું તુજને પહયું કેં
 “ રે બાઈ!! તે તું કરજે ક્ષમા હો !
 “ પરન્તુ હું તો બહુએ દિનોથી
 “ અહીં તહીં કેં ભટકયા કરું છું,
 “ ને એટલું તો સમજુંય છું કે
 “ શોધું સદા તે નહિ લાધવાનું.
 “ મારી કને વાળુ પછી બિછાવી
 “ અશુ બલે સર્વ ગળી કહું કે—
 “ હું દૂરના ખેતરમાં ભમુ છું,
 “ પાછી ફરે તે પ્રભુની કૃપા છે.

“ ‘ આ મ્હોં પરે જોઈ રહ્યો હુઃખે તું,

“ ‘ ખરેજ છે કારણ હૃદિને એ;

“ ‘ માફ ગયું છે બદલાઈ હૈયું

“ ‘ ભમી બધા કાળ ગુમાવતાં આ.

“ ‘ આ બાપડા બાલકને અરેરે !

“ ‘ રાઈ હશે મેં નુકશાન કીધું ;

“ ‘ બેભાનને માફ પ્રભુ કરે છે,

“ ‘ મારોય છે દોષ નહીં બહુ તો.

“ ‘ રોતાં સૂઈ ને રડતાં ઉડું છું;

“ ‘ તે આ પશુકું નિરખી રહે છે.

“ ‘ આતો વહે અશ્રુ સદાય જાણે

“ ‘ હું ના બની અન્ય શરીર જેવી.

“ ‘ લાગે મને હું ન મરીશ કેા દી,

“ ‘ જીવીશ તો હું પ્રભુ પાસ માગી

“ ‘ જે જોઈ તે જોઈ બધુંય રહેવા

“ ‘ છાતી હવે વજની પામવાને

* * * *

“ ‘ સાહેબ એને નિરખો તમે તો

“ ‘ જાણુ નકી ભૂલી કદી ન જાણો ;

“ ‘ એ વાત જાણેય તરી નિગાહે

“ ‘ બાલા સમી ખૂચી રહે મને તો.

“ ‘ મારી દિસે વાત બહુ જ લાંબી,

“ ‘ થાક્યા હશે એ સુણતાં કહાચ;

- “એ બાઈ કિન્તુ બહુ વાર મહારા
 “ હયા મહી ભૂત સમી ઉઠે છે.
 “ એની બલાઈ વિસરી શકું ના,
 “ રોતાંય કો દી અટકી શકું ના;
 “ ઓચિન્તી એ બેન સદાય હૈયે
 “ સ્વપ્ના સમી આવી રહ્યા કરે છે.
 “ હા ! જોય જો એ મુખને શકો, તો
 “ પછી તમે ના હસશો કહીએ;
 “ એ નેત્ર તો નિત્ય ઢળેલ રહેતાં
 “ સૂકેલ કે અશ્રુ થકી ભરેલાં
 “ અને મને પીરસતી હતી એ,
 “ ત્યારેય જોતી મુજ મ્હેં બાણી ના;
 “ કે પૂછતાં ઉત્તર આપતી, તો
 “ કેવો દુઃખી દાહ ભર્યો અવાજ !
 “ રૂંધાયણું ચિત્ત બધું હતું એ
 “ કો એક અશ્રુમય તાન માંહી,
 “ આ વિશ્વના પ્રાણ પદાર્થ સર્વે
 “ જેને દિસે મુસ્ત સ્મશાન જેવા.
 “ નિઃશ્વાસ એ નાખતી 'તી બિચારી
 “ કિન્તુ દિસે ના ઉરની ગતિ એ;
 “ નિઃશ્વાસ કો સાંભળતો હતો, તે
 “ ના જણતો કેમ કહીથી આવ્યો !

“ પ્રભાતકાલે મુજ ડાંગ લેઈ
 “ ખાલાં તણી માગી રજા, અને મેં
 “ એ આપડા ખાલકને ઉપાડી
 “ ચુમ્બી લીધી એક કપાલ માદે.
 “ ખાલાં બિચારી નિરખી રહી એ.
 “ ને નેત્રમાં નીર ભરાઈ આવ્યાં;
 “ ખેલ્યા સમુ ખાલકને કંઈક
 “ મેં આપતાં બિન્દુ ખરી પડયા એ
 “ આશિષ એને દઈને જતો 'તો
 “ આભારમાં એ શિર કું નમ્યું 'તો,
 “ આશાય દેવા હજી હું ઉસો 'તો
 “ તેને હતી જે ઉપયોગની ના.

“ પાછો ફર્યો હું ગૃહની ભણી આ
 “ થોડા દિને આંહી તહીં ભમીને;
 “ ના જાણતી કેંજ વધુ હતી એ,
 “ હતી છતાં શોધ મહીં ભમન્તી
 “ કયાંએ હશે એ જીવતાં હજી તો
 “ ના જાણતી કે જીવતો હશે એ;
 “ એ જો હશે કયાંય મરી ગયેલો,
 “ ના જાણતી કે ગુજરી ગયો છે.
 “ એ પૂર અશ્રુ તણું ખાગતાં તો
 “ જેવી હતી તેવીજ ભાસતી એ;

- “ જોઈ છતાં એ ગૃહને ન હું કાં
 “ જાણી શકું પૂર્ણ જ ફેરફાર ?
 “ વાડી તણું જંગલ એ અન્યું 'તું
 “ દહાડેય મેંઠાં ચરતાં હતાં ત્યાં;
 “ ત્યાં દિવસે ધ્રુવડ શાન્ત ખેસી
 “ એ અન્ધ નેત્રો ચમકાવતું 'તું.
 “ દૌર્બલ્યની એ ગૃહમાં નિશાની
 “ ગઈ હતી સૌ પથરાઈ જ્યાં ત્યાં,
 “ વ્યવસ્થ કાંઈ જ રહ્યું હતું ના,
 “ ને છે બધી ઊંદર ખોદતા 'તા.
 “ એનો પતિ ડાંગ ખુણા મહીં જે
 “ જ્યાં રાખતો ત્યાંજ હતી પડેલી;
 “ જે ખીંટીએ પાઘડી ટાંગતો તે
 “ ટીંગાયલી ત્યાંજ હતી રહેલી:
 “ શીખ્યું હતું બાલક મા કનેથી
 “ નિઃશ્વાસ લેવા રમતાં સૂતા વા,
 “ એનાં હાં અંગ ગળેલ સર્વે
 “ ને દી બધો એ કરતું રડયા કૈ.
 “ એને શિરે હસ્ત ધરી વહી એ—
 “ આશા મને બાલકની નથી આ;
 “ એના પિતાને નિરખી શકે એ—
 “ એવું પ્રભુએ નિરમ્યું દિસે ના.

“ ‘એ કાજ હુંએ જીવવા ન ઇચ્છું,
 “ ‘ નસીબ સૈનું બહુ સાથ બાપુ !
 “ ‘ હું તો હવે ભાઈ મરી જઈશ
 “ ‘ થોડા દનોમાં : સુખી એ વિચારે.

“ ‘ આનો વડો ભાઈ પટેલ પાંસે
 “ ‘ વાડી મહીં નોકરીએ રહ્યો છે;
 “ ‘ દાદા દયા એ પર પૂર્ણ રાખે,
 “ ‘ આનુંય કે’ એમ થઈ રહેશે.

“ ‘ માતા વિના ઉછરતું બિચારું
 “ ‘ રોવા જ તે જીવ ધરી રહે છે;
 “ ‘ એવુંય આ કાજ હશે લખેલું,
 “ ‘ વાતો વધુ તો પ્રભુ જાણનારો.’

“ ‘ વર્ષાઋતુમાં ફરી આ ગૃહે હું
 “ ‘ આંબ્યો હતો : છેલ્લી જ વાર એ તો ;
 “ ‘ ભીની હતી છે, નળિયાં હતાં ના,
 “ ‘ તૂટી પડી થાંભલીઓ હતી કે’.

“ ‘ સ્વર્ગે ગયું બાલક એ હતું, ને
 “ ‘ બાલાં મને આમ કહી રડી ‘તી,—
 “ ‘ એતો ગયું, હું સુખભરિ થઈ છું,
 “ ‘ હવે મને ના પરવા કશાની.

“ ‘ એનીય શોધે ન હવે જતી હું,
 “ ‘ કે દી છતાં આ મન ના રહે છે;

“ ‘કોશો ઘણા કો દી ભમી વળું છું’,

“ ‘ને મોતની રાહ સદાય ભેટી.’

“ કહી કહી કે અટકી જતી એ,

“ ઘેલાં દગો સજ્જડ ચોટી રહેલાં;

“ એ ભેઠએ હું ડરતો હતો કે

ને અત્રુ ખાળ્યાંય રહી શક્યાં ના.

“ તેણે કહ્યું આમ હસી લૂપું કે

“ છેલ્લા જ એ શબ્દ સુણ્યા હતા મેં:—

“ ‘તું ભાઈ! જે કે સમજી ડરે છે,

“ ‘તેમાં જ મ્હારી સહુ આશ હાવાં.

“ ‘ઘેલાં થઈને દુખિયાં મરે છે,

“ ‘ઘેલાઈ ને મોત દવા પ્રભુની ;

“ ‘હવે ફરી આપણુ લેટશું ના,

“ ‘હાવાં સુણું મૃત્યું તણા અવાજ.’

“ એ તો ખિચારી દશ વર્ષ આમ

“ જુરી અહો ! એ દશ વર્ષ પૂરાં;

“ કેવા હશે એ ભડકા દુઃખોના !

“ તોખા પ્રભુ ! એની કળાજ ન્યારી !

“ રડી રડી ઘેલી સમી ભમન્તી

“ ઝલાઈ અન્તે શરદી વતી એ;

“ છેલ્લી હતી આ ગૃહની નિશાની

“ તે એ ઋતુમાં પ્રભુ પાંસ ચાલી.

“ એનો પતિ જ્યારથી નહાસી ચાલ્યો,
 “ સમારવું આ ગૃહ જાણતું ના;
 “ અને અહીં ધુલ મહીં ભળી તે!
 “ આજે જુઓ તેમ પડી રહ્યું છે.”

મહારાં થયાં ગજગણાં નયનો : કહ્યું મેં,
 “ ચાલો ગૃહે મુજ અને તહીં શાન્તિમાં રહો.”
 તેણે કહ્યું, “ શ્રમ હવે ઉતરી ગયો છે,
 “ આ ડાંગ લેખ ફરી ચાલીશ હું અગાડી.

“ બહુ વર્ષો ભમી કાઢયાં, હવે ટેવ ફેરે નહીં;
 “ સુખી રહેજો,” કહી એ તો અગાડી ચાલતો થયો!

અત્યારે એ મુખ નયનની આગળે એ તરે છે,
 એહો ! કેવું દુઃખમય છતાં શાન્તિમાં વાસ એનો!
 રે ! અત્યારે પગ ડગુડગુ ચાલતા એ હશે શું !
 કે કૈલાસે પ્રભુપદ કને શાન્તિમાં મહાલ ! શું !

જ્યાં હો ત્યાં હો પણ સુખી હશે શાન્ત આત્મા નકી એ,
 જ્યાં હો ત્યાં હો પણ હૃદય કેં ઝોધ દેતું હશે એ;
 શ્રીમાનોને ગરીબ દિલની વારતા શીખવીને,
 જ્યાં હો ત્યાં હો પણ પ્રભુ કને દારતું કેં હશે એ.

ગુનેહગાર.

વો:—

ગુનેહગારે કદમ તારે જુકાવ્યું શિર છે ! દિલબર !
અરે ! ખંજર દીધું કરમાં છતાં ના ઘા હજી કાં કર ?
ગુનાહ પર શી રહમ ? માશુક ! કતલ કર એ હુકમ હકનો!
ડરે તો દે મને ખંજર ! જખેહ આ દિલ કડું હું તો !
ઉગામે ના ! ન ફેંકી દે ! ન થા ગુલ, યા ન થા કાંટો !
ના માપી દે ! જખમ ના દે ! રડી શું આમ આંસુ દે ?
દયા છે તો ન કાં પ્રીતિ ? ન કેં તો શું ન ઇનસાફે ?
અરેરે ! ફૂર માયાળુ ! મને ઇનસાફ કે દિલ દે.
ન છે કેં વસ્લનો દાવો ! કતલ કર એ મને લહાવો !
દલ કર યા ફઝલ કર તું, કંઈ તો ફેસલો દેવો !”

૧૨:—

કડું શુ હું ? અયે ગલિમ ! અરે ! તહાઈ જ આ ખંજર!
ખરે દિલ આ હુલાવ્યું તે અહોહો આજ છે ખંજર !
અરેરે ! દર્દ એ દિલબર ! હું જાણું છું, હું જાણું છું !
વળી તહારીજ આ ગરદન જહીં હું બાઝતી હરદમ !
કતલ થઈ છું ! કતલ કરીને કતલ ફરી થાઉં શુ ? દિલબર !
અરે ! જો હોંશ એવી તો કતલ કર આ રહ્યું ખંજર !
વળી ખંજર શે ફેંકી દઉં ? હતું તે એક દી સીને !
પટે નીચે બને ટુકડા ! ગયો છે તું ! ન ખોઉં તે !

“ ભલા ઇનસાફ શું આપું ? અરે આ દિલ છે આપું !
 “ મગર રે ! એ જિગર ત્હાડું ગયું તે શી રીતે રાખું ?”

યાચના:—

“અરે! તો આમ શું ઉભી સદા રહેશે લઈ ખંબર?
 “કદમમાં મોત માગું તે નહીં શું આપશે, દિલખર ?
 “ નહીં તડકું ડરે છે કાં ? તું છે કાતિલ કે યોસા !
 “ હવા આ વાય છે બીજી ! ગયો દિવખર મળે ના ના !
 “ જિગર આ ફાટશે માશૂક ! અને તું દંખરો ચીરા !
 “ રહેવા દે તુ ભેવું એ ! જિગર ત્હાડું કરી લેને!”

સ્વીકાર:—

“ ભલે તો લે સુખે સુખી ! તને હું આવ લેટું છું !
 “ મગર અફસોસ ! દિલ આ તો નહીં લેટે, નહીં લેટે !”

લેટ:—

“ અહાહા ! શી ખુમારી છે મને આવીય આ લેટે !
 “ વફા છું તો પછી, માશૂક ! જિગર પણ લેટ એ લેશે !”

૩૦-૪-૯૬.

❦❦❦❦❦❦

હોલરની કબીને

અહો ! ન્હાની પાંખે મધુપ તુજ આવે લપટવા,
 પરન્તુ એ ગાદી મધુર સુરલે મૂર્ચ્છિત થતા !
 નશામાં ભગીને તુજ તરફ કેવા ઉડી રહે !
 થકે ના આલિંગી મગજ તર ફરે થઈ જતાં.

ભમે ગુંથ ગુંથ, તુજ મુખ નિહાળે સ્મિતભયુઃ;
 અહો ! કેવું ખીલે! સુરભભર કેવું મહકતું !
 ધશારે ભોગીને લટુ કરી દર્ષને નચવતું !
 હસે સન્ધ્યા સામે! અનિલલહરીથી ઝુલી રહ્યું !

અરે ! માળીની છે તુજ તરફ દ્રષ્ટિ પણ નકી,
 પરોવી દેશે એ ચૂંટી લઈ તને દોરની મહી !
 છતાં એ ત્હાડું તો મધુર મુખડું તું હસાયે!
 નકી તું બાણે છે સુરભ તુજ આ સાર્થક થશે !

તું ક્યારથી બરફના જલથી સિંચાયે
 આ મહેશની મધુરતા બમણી કરીને;
 વેણી મહીં લટકશે તુજ પાંખડી એ
 હા ! પારદર્શક સુ સુન્દરી કંઠ છાંટી

રોમાંચમાં અગર તું મકરન્દ કંઠ પાસે.
 ક્ષોર્ રહીશ પ્રતિબિમ્બિત ગાલમાં થઈ;
 નિદ્રસ્થ મહેકથી કરી પિયુપ્રેયસીને,
 ત્યાં શ્વાસથી પિયુ તણા કરમાઈ બાશે.

અંહીં તો કૈં લાંબું તુજ જીવિત છે બે રહી શકે,
 અરે કિન્તુ ત્હારી સુરભ અનિલામાં ઉડી જશે;
 કને માળી આવે ત્યમ ત્યમ અહો ! તું હસી રહે.
 તને વ્હાલું ના ના જીવિત પણ પ્રીતિ નકી હશે.

તને લાગે મીઠું જરૂર મરીને સાર્થક થવું,
 નકી ત્હાડું હૈયું રસ અનુભવી શોધી ન રહ્યું;

તને મૃત્યુ એ છે મધુર કંઈ સત્કાર મળતાં,
તને ભાવે મૃત્યુ પ્રિયતમપ્રિયાની રમતમાં !

પ્રભુ આવી હોંશો જરૂર તુજ પૂરી જ કરશે
વૃથા કાંઈ કોની નવ પ્રબલ ઈચ્છા કદિ બને;
અરે ખ્યારી ! તુંને મમ પ્રિયતમાને દઈશ હું,
નહીં સૂંઘી તારી સુરભ મધુરીને લાઇશ હું.

૧-૫-૯૬.

❦❦❦❦❦❦

મિયા કવિતાને.

મને ઝહાલી લાગી, પ્રથમ મળતાં હું તુજ થયો,
હૃદયું તારું મ્હોં ને તુજ સ્મિત મહીં હું મળી રહ્યો;
તને લેટું એવી મમ હૃદય ઈચ્છા કરી રહું,
વળી ત્હારાં નેત્રો અનુક્લ દીઠાં ને ચળી ગયું.

અરે ! તું તો દેવી, જન ગરીબ હું પામર નકી,
શકું જોઈ એ હું કયમ હૃદયની તે તુજ ધૃતિ ?
ઢળ્યાં મ્હારાં નેત્રો વળી પ્રિય તું એ દૂરજ ઉભી,
પડયું આ હૈયું તો પણ લપટી ત્હારા પદ મહીં.

સ્વીકાર્યો તેં મુજ પ્રણય ને કાંઈ હું પાસ આવ્યો,
જોળે ત્હારે હૃદય ધરવા કમ્પતું પાસ લાવ્યો !
લેટું માની કર પણ કર્યો દીર્ઘ મેં એક, ઝહાલી !
કિન્તુ તું તો નભ તરફ રે ! ઉડતી ક્યાંય ચાલી !

બેચું ઉંચે ! કયમ ઉડી શકું ? પાંખ આવી હતી ના !
 “ તું કયાં હું કયાં ! ” હૃદય દ્રવતું છેક તૂટી પડ્યું આ !
 રેરે ! ત્યારે પ્રતિકૂલ હતો સર્વ સંસાર વહાલી !
 મૂઝાં આવી નિરખી દિલની ભાંગતા આશ છેલ્લી.
 પછી તહારો જાણી મમ શિર લઇને તુજ કરે
 મને તું આલિંગી ! બ્રમણ સહુ ભાંગ્યું હૃદયનું !
 ક્યો ઊંચે નીચે અખિલ ભુવને હું તુજ સહે,
 અહો ! હર્ષે હર્ષે હૃદય મમ કૂલી ધડકતું.
 પછી ધીમે ધીમે તુજ અવયવો આ પલટતા,
 મને ભાસ્યા સર્વે વધુ મધુર ગમ્ભીર ખનતા;
 મને કૂચી આપી મમ હૃદયની ને જગતની,
 અને તાણું ખોલી તુજ મુખ નિહાળ્યું ફરી ફરી !
 આ શું ? આ શું ! નયન વહતા અશ્રુનું પૂર એ શું ?
 હું મહારૂં પિગળી ખનતું મીઠું કે નીર જેવું !
 ત્યાં પ્રહ્લાંડે નઝર કરતાં અશ્રુમાં વિશ્વ નહાતું !
 ઓહો ! વહાલી ! પ્રલય જગનો અશ્રુથી આ થશે શું ?
 તહારાં અંગો, તુજ અવયવો, એ.બટને ગાલ સર્વે
 જ્યાં જોઉં ત્યાં જલમય વહે અશ્રુની ધાર વહાલી !
 “ જો જો વહાલાં ! મુજ સહ રહી આજ છે મહાભુવાનું ! ”
 એ શું ખોલે? ભવતુ ! સખિ ! તું આમ રેતાંય વહાલી.
 અરેરે ! શોખની ચીજો રડે ને રાવરાવતા !
 હોત ના અશ્રુ તે! ઓહો ! પ્રેમને શોખ હોત કયાં ?

વિધવા બેન નાનાંને.

બહાલી બાબાં ! સહન કરવું એય છે એક લહાણું !
 મહાણું તેનું સ્મરણ કરવું એય છે એક લહાણું !
 મૃત્યુ થાતાં તર્પણ કરવું ઇષ્ટનું એય લહાણું !
 આશા રાખી મરણ પછી ને જીવવું એય લહાણું !

સમ્બન્ધીના મરણ પછીના સર્વ સમ્બન્ધ તુરે,
 બહેનો ! આંહીં વિરહ જ ખરો ચિર સમ્બન્ધ ભાસે;
 તે પ્રેમી જે પ્રણયમયતા જોઇ મહાણુ વિયોગે,
 મીઠું કિન્તુ ક્ષણિક જ નહીં સ્વપ્ન સંયોગ તો છે.

છે વૈધવ્યે વધુ વિમલતા બહેન ! સૌભાગ્યથી કેં !
 છે ભકિતમાં વધુ વિમલતા, બહેન શૃંગારથી કેં !
 બાબાં ! તારાં મૃદુ હૃદયને ઓપ વૈધવ્ય આપી,
 જાંચે જાંચે તુજ દિલ જશે લેઈ ધીમે ઉપાડી.

ના બોલું આ તુજ હૃદયનાં અશ્રુ હું લૂછવાને,
 શાને લૂછું હૃદયશુચિતા આંસુડાં દાખવે જે ?
 બહાલી બાબાં ! કુદરતકૃતિ સર્વદા હેતુવાળી,
 ઈચ્છે દેવા અનુભવ પ્રભુ સર્વને સર્વ બહાલી !

બાપુ આ સૌ સુખ દુઃખ તણી વેઠ નાખી નથી કેં,
 આ તો બોજો કુદરત તણો માત્ર કલ્યાણકારી;
 આ મહાડો જે પથિક સહુને આવતા માર્ગમાં ત્યાં
 ચક્ષુવાળાં શ્રમિત ન બને કિન્તુ સૌન્દર્ય જોતાં.

આ કૂંડાળું કુદરત તણું કોઈ જોઈ શકે, તો
ના ના જોશે કંઈ વિષમતા કિન્તુ સીધાઈ લીસી;
દંકી દષ્ટિ જનહૃદયની અલ્પ ખંડો જ જોતી,
ને તેથી આ સુઘટ સરણી દિસતી ડાઘવાળી.

બાબાં ! જોને નયન ભરીને આંસુથી એકવાર !
બાબાં જોને સપ્તભ રચના વિશ્વની એક વાર !
ઠ્ઠાલા સાથે નિરખતી હતી આજ જો એકલી તું,
બાબાં ! ખુલ્લું હૃદય કરી જો, એજ ઈચ્છ્યું હરિનું.

જોને, બાપુ ! તુજ જિગરનો મિત્રતો ત્યાં વિલાસે,
તારો રહેરો ગત હૃદય એ ત્યાંય ઉભું વિમાસે !
એ રેલાયું ઉદ્ધિ સઘળે કિન્તુ તું બિન્દુ તેનું
આડું આંચું પડ નયનને ત્હોય એ વારિ ત્હારું.

ખેની! આવાં પડ પછી પડો આવતાં જાય આડાં,
અન્તે ગાઠાં પડ ચીરી દઈ પાર જાતાં સહુ ત્યાં;
તુંને મ્હારી પ્રિય સખી ત્યજી હુંય જાઉં કદાપિ,
એવું એ કે શુભ જ કરવા ઇશ ઇચ્છે કદાપિ.

રે! તો સાથે તમ હૃદયનાં ગાળજો અશ્રુ બન્ને,
જે બાકી તે ભણી લઈ તમે આવજો સાથ બન્ને;
બાબાં ! તું એ શીખીશ ફરી આ પાઠ ઐહાર્યનો, ને
મ્હારી જોળી પ્રિય અખુદને દોરજે આજ માર્ગે.

एक कळीने.

તુજ છિદ્રિત દેહ થતી કુમળી,
લલનાહૃદયે ચગદાઈ જતી;

તુજ પાંખ સહુ ત્રિખરાઈ પડે,
પણુ સ્નિગ્ધ પરાગ ઉરે ઉભરે !

પણુ માળી તને કદિ જો સૂંઘતો,
તુજ મૃત્યુ થતું કયમ તુર્ત ? અહો !

તુજ મૂલ અમૂલ તણું કરનો,
કંઈ એ દુઃખ છે તુજને? કળી ઓ !

૪-૫-૯૬.

હૃદ.

મુનાસિબ ખસ હવે કરવું, નજર હૃદ આ અહીં આવે;
પડયું ખંજર ન પાછું લે, બુકાવ્યું આ ન દિલ બુકે !

ન કર ઘા, ઘા થશે બંધો ! ખુદા લેશે ખૂનીનુ ખૂન !
અને બદનામીનો ભારો ઉપાડે ચાર શે તહારો!

સિતમગર ! તું સિતમની જો નકી હૃદ આવી છે આ આ !
નહીં તો બુલમ સહેનારું ચડે તોફાનમાં દિલના.

ખુદાનો ખોફ કે રાખી, શરમ કે આંખની રાખી,
હવે ફેરવવો ખસ કર અરે શયતાનનો ચરખો.

કચું છે દમ બદમ નમવું શરૂ મેં જ્યારથી કદમે
અરે કાતિલ આ તારૂં ઉપાડયું ત્યારથી તેં તેં !

ખુદ ને જે કદમ ઝંકે કદમ ત્હારે ઝૂકયું શિર તે
મગર કેં ખ્યાલ તેનો ના ! હવે હદ આવી ખેંચી છે.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં આતશ જળે હર દમ !
કબૂતર દિસતું તેતો બને છે શેર ત્યાં ઝાલિયા !

જક્ષમાં શિદને બાવું ? કર્યો તે બુદ્ધમ ભૂલી બે,
તને પેદા કરી તેતે ખુદાનો હુ'ય છું બન્દો.

ન ધર હદ ઉપરે પગલું ! તહીં ના બુદ્ધમ આ ચાલે !
સિતમગરને શિરે ત્યાં તો સિતમ હરગિઝ ક્ષવે છે !

તહીંની ખાકમાં શાને થવાને ખાક તું ચાહે ?
અરે ! ઇનશાન થા યા તું ખુશીથી સ્વાદ બા એ લે !

૧૬-૫-૬૬.

અતિ મોઢું.

અતિ મોઢું મોઢું વદન તુજ "ચાહું" કહી શકયું,
અને મ્હારૂં હૈયું સમજી નવ બેહલું કંઈ શકયું,

હતી તું તો શિબ્યા, રમતમય એ ચાગ તુજ સૌ,
અહો ! કોડે હેતે હૃદય મમ એ લાડ પૂરતું.

મને ના બાણ્યું કે હૃદયરસલોકતા કરીશ તું,
તને જે અર્પેલું પીયૂષ મુજને તે દર્શશ તું;

ને જાણ્યું મેં ત્હારો મમ હૃદય આલમ્બ બનશે,
ન જાણ્યું કે ખ્યાલું તુજ જિગરનું આમ ઢળશે.

અહાઈ મોડીને અરર ! દિલ જોહું વશ કયું !
વિના વિચારે કે વળી જિગર તેં અર્પીજ દીધું !
ઘવાયેલું શલ્યે મમ દિલ વળી અન્ય દિલનું,
તહીં અંધાયેલું દઢ કરજબન્ધે ગરીબડું.

તને આહું કિન્તુ મુજ પ્રણય તું જોઈશ નહીં !
અરે મૃત્યુ વેળા નયન તુજ હું ચાંપીશ નહીં !
તને આવે કષ્ટો, મુજ દિલ ન અ ઢાલ બનશે !
તને છોડી દેવા હૃદય મમ આ યત્ન કરશે !

અરે ! મહારી સ્થિતિ અનુકૂળ નહીં પ્રેમ કરવા,
સ્થિતિનાં જન્તુ તે જન સ્થિતિ ન પામે પલટવા;
વિના ઈચ્છા ! રે ! રે ! મુજ જિગરનો કૂર બનશે !
અરે ! એ ચીરાતાં તુજ જિગર તો ચીરી જ જશે !

પ્રિયે ! હું જેનો તે કદિ ત્યજી મને સ્વર્ગ વસશે,
કદી છૂટી તૂટી મુજ હૃદયનું પિંજર જશે;
અરે ! અન્ધાઈ તે પણ નવ ઉડે પાંખ કદિ એ,
નહીં આ પંખી તો ક્ષણ જીવી શકે પિંજર જતે.

અરે ! રો ના ! રો ના ! પણ નહિ રહે તો કરીશ શું ?
હવે તો રોવું એ તુજ હૃદયનું એક જ રહ્યું !
અરે ! મહારે તો એ રૂદન પણ મીઠું પણ નવ મળે !
અરે ! હૈયું રોતાં મુખ હસવવું એજ કરજે !

મને મોડું મોડું મરણ પછી તું અમૃત મળ્યું,
 ઉઠાડી ના કો દી મરણવશને અમૃત શક્યું;
 અરે ! ઢોળાયું એ, ઢળી જઈ ભળ્યું છેક જ પૂળે,
 પ્રભુની એ ઠચ્છા ! અનુકૂલ પડે વા નવ પડે !

સખિ ! ત્હારે માટે જીવીશ ફરી હું આ જગતમાં,
 શીખો આ ફેરે તો સહવું વિધિની આ રમતમાં;
 અહો ! ઇચ્છાથી તુજ સહ ફરી જન્મીશ નકી,
 તને ત્યારે, વહાલી ! હૃદયરસ હું અર્પીશ નકી.

પ્રવાસે આ ચાલ્યો જીવ અનુભવી જ્યારથી થવા,
 મળ્યું આવું મીઠું સહન કરવું ના કદિ હશે ।
 ફકીરી ત્હારી ને મધુર મુજ આ કેદ ાગણજે,
 લગાડી લેજે તું જગત સહુની ખાક જિગરે.

ફરી જન્મી સાથે હૃદય મુજ હું અર્પીશ તને,
 પ્રવાસે કૈં તેથી જરૂર વધુ વેળા થઈ જશે;
 અરે ! વહાલી ! વહાલી ! પ્રણયરસ કિન્તુ મધુર છે,
 ક્યું તેને માટે હૃદય સુખથી ના અટકશે ?

પ્રવાસીને વીત્યા કઈ યુગ, યુગો કૈં વહી જશે,
 નકી તેમાં એવો સમય મધુરો એક જ હશે;
 ત્વરા છે ના કાંઈ કુદરત પીવાડે પીયૂષ જો,
 ભલે લાખો જન્મો પ્રણયરસમાં એમ વહુલો.

પ્રિય ! આ આશાથી તુજ નયન તો પિગળી વહે !
 પ્રિયે ! આ આશા તો તુજ હૃદયને ફૂરજ દિસે !

ન તેં વિચારેલું કદિ પણ હતું કાલનું, સખિ !
અરે ! આ આશાથી ક્યમ સુખી બને તે દિલ સખિ ?

નિરાશામાં, બહેની! ભવિત ક્યમ ત્હારું પૂરું થશે ?
અને ત્હારી પીડા મુજ નયન શે જોઈ શકશે !
રહું જોવું, શેવું, સ્મરણ કરી ગાવું કદિ કદિ !
કભાવે ભાવે એ સહુવી પણ ઇચ્છા પણ તણી.

૧૯-૫-૯૬.

દુઝ માતા.

બાપુ ! તું તો ક્યમ ભટકવા દૂર ચાલ્યો ? અરેરે !
ત્હારી માતા . તુજ ગરીબડી ઝુંપડી કેમ ત્યાગી ?
સન્દેશો એ કંઈ નવ મળે ! કાગળે કાંઈ નાં ના !
આશા રાખી રડી રડી અરે ! વર્ષ મેં આઠ ગાળ્યા !
આશામાં તો ભય બહુ અને ભોળવે છે મને એ !
શું એ કાયા ભડભડ થતી બાળી નાખી ચિતાએ !
ત્હારું મૃત્યુ કદિ થઈ ગયું ત્હોય હું કાં અબાણી ?
રે ! જાણું તો દુઃખ મુજ બધું શાન્તિ પામું નિવારી !
ના ભીંબવું નયન જલથી નામ ત્હારું પછીથી હું,
ના આપે આ હૃદય ઠપકો પાપથી એ બચે તું.
કે વિચારો હૃદયગમતા આવીને ઉડી જતા !
બાપુ ! આવું તિમિર કદિ એ કોઈ દિલે હશે ના !

ન્હાનું બચ્ચું રમત કરતાં ચીસ પાડે અબાણ્યે,
શું બાણે કે કટકટી ઉઠે માતનો જીવ ત્યારે ?
તું તો મ્હોટો પણ જરૂર કે બાલબુદ્ધિ રહી છે !
ત્હારી માતા તુજ વિણ દુઃખી કેમ બાણી શકે એ ?

શું એ ત્હારું હૃદય કુમળું કોઈ કન્યા મહીં છે ?
આ ડાશીને હૃદય તુજ શું, ભાઈ ભૂલી ગયું છે ?
બાજ્યું મ્હારું હૃદય બહુ એ, ભાઈ ! ખુરા વિચારે,
મ્હારું હૈયું તુજ શિર નહીં ઢોપ એ કોદી ઢોળે.

બહાલા ! ત્હારું મુજ મમ હશે દુગ્ધ હૈયું કદાપિ !
ના વિસામો તુજ હૃદયને, બાપલા ! કે' કદાપિ !
લક્ષ્મી, કીર્તિ, પ્રણય, સહુની વ્યર્થ આશા થઈ શું ?
ગાંડા ઘેલો થઈ ભટકતો જંગલો તું હશે શું !

એવો ત્હોયે ડરીશ કદિ ના માતની ઝુંપડીથી,
કાલોઘેલો નરખીશ તને, બાપુ ! હું આંસુડાંથી ;
આ મ્હોટાંઈ જગતની મને કાંઈ બહાલી નથી, હો !
મ્હારાં ઘેલાં મુજ હૃદયને ડાહ્યાલાંથી વધુ, હો !

જે ઘંટીને દળી દળી તને પોષતી હેતથી હું,
ન્હાના ત્હારા સહુ જ કજીયા પૂરતી કોડથી હું ;
હાંશે ઘંટી દળીશ ફરી તે જોઈ મ્હોં, બાપ ! ત્હારું,
બ્યાં સુધી હું શિથિલ મુજ આ દેહ તાં જીવ ધારું.

ત્હારી માની તુજ જિગરમાં રાખજે ના દયા તું,
ત્હારી માની ગરીબ સ્થિતિને માનજે ના દુઃખી તું ;

ત્હારું માગ્યું હઈશ સઘળું ઘંટી એ વેચી નાખી,
રહેજે તું તો જ્યમ ઠીક પડે આગસુ તેમ, ભાઈ !

રે રે બાપુ ! તુજ ખૂમ સુણે કેદની શું દિવાલો ?
કે કોઈથી જખમી થઈને એકલો, ભાઈ ! સુતો ?
કે ફેંકાયો વન મહીં દૂરે સિંહની કો ગુફામાં ?
શું એ હાડો વિખરી પડી સૌ સ્વાસ લેતાં હશે ના ?

કે સિન્ધુમાં ગરક જ થયો શોખતી સર્વ સાથે ?
જ્યાંથી કાંઈ ખબર કદિ એ પાઠવી ના શકાયે !
બાપુ ! બાપુ ! મમ હૃદય તો આંધળું છેક થાતું !
કેવી રીતે તુજ સ્થિતિ તાણી વાત રે ! મેળવું હું ?

આંહીંત્યાં મેં ભટકી ઘસવી ડાંગ છે, બાપુ ! મ્હારી,
રસ્તા સર્વે નયનજલથી ભીંજવી આંખ ખોઈ;
મ્હોં બોલું છે, મુજ જીવિતનો અન્ત આવી પહોંચ્યો,
આ ડે:શીનું મુખ નિરખવા, બાપ ! તું આવજે, હો !

ત્હારું મૃત્યુ થયું જ સમજી ભૂતને શોધતી હું !
જૂઠી આશા મૃત સહ નકી વાત ના થાય, બાપુ !
ના તો તેને ક્યમ મળ નહીં નિત્ય તુંને જખીને
ત્હારે માટે રડી તલપ્રી જે શેર લોહી સૂકાવે ?

કર્યે છે આ દિલ જરી સળી ઘાસની કમ્પતાં, ને
દોડે છાયા ધન તણી અને દિલ મ્હારું ઠરે છે !
ધણું મ્હારું દિલ કંઈ કંઈ પૂછતું વાત તેને,
ને અન્તે એ વધુ દુ:ખી બની બિંધતું કે રહે છે !

ભાસે છે આ જગત સઘળું ફૂર બાપુ ! મને તો !
 ત્હારી ના તે નીરસ સઘળી વાત, બાપુ ! મને તો !
 આવે છે સૌ મુજ ઘર મહીં જોઈતું આપવાને
 કિન્તું મ્હારા દરદ પર ના કોઈને કું દયા છે !

કાં સંતાયો ? પ્રિય પ્રિય અરે ! આવને આવને તું !
 તું વિના આ જગત પર છે કોઈ ના મિત્ર મ્હાડું !
 ના આવે તો સમજણ મને કાંઈ ના આપશે શું ?
 શું હૈવે ના કંઈ પણ દયા રાંકની લાવશે શું ?

બીજને તો જરૂર સુખડાં શોધતાં હાથ લાગે,
 મ્હોટાં ત્હોથે જરૂર વિરમે સર્વ તોફાન અન્તે;
 પાપી એ સૌ સમય વીતતાં પાપની માપી પામે,
 એ શાન્નિ શું કદિ પણ મને ના આપશે પ્રભુએ ?

ક્યારે મ્હારી દુખની ફરશે ફૂર શિક્ષા ? અરેરે !
 ક્યારે ત્હાડું મરણ સુણતાં મૃત્યુ થાશે અરેરે !
 સૂકાયું આ ર્ધિર સઘળું ત્હોથ ના જીવ જાતો !
 જૂઠી આશા ઉપર જીવ આ કેમ વોંટાઈ રહેતો ?

વીતેલો આ સમય મુજને સર્વ ચોકખું કહે છે,
 ના ના, બાપુ! મુજ મગજમાં કુંજ શંકા રહી છે;
 શ્વાસે શ્વાસે કયમ હજી જપે ત્હોથ આ દિલ મ્હાડું,
 ' બાપુ ! બાપુ ! પ્રિય પ્રિય અરે ! આવને આવને તું !'

ના ચાહે ઇ

“ ના ચાહે એ ” કહીશ નહિ તું ! વ્યર્થ કહેવું નહીં એ !
હું ચાહું ને કયમ નવ મને, ભાઈ ! ચાહે અરે એ ?
બહાલા ! બહાલી મુજ હૃદયની આરસી છે નહીં એ !
અર્પું છું હું જિગર મુજ તો કેમ બીલે નહીં એ ?

‘ ના ચાહે એ ,’ અરર ! કદિ એ સત્ય શબ્દો હશે જો,
ના સ્વીકારે મુજ હૃદયને અર્પતાં એ કદી જો;
ના શું ત્હોયે મુજ દિલ પરે કાંઈ તેને દયા એ ?
શું રેંકી એ દિલ શકે એક અશ્રુ વિના એ ?

ના ચાહે એ, વળી નવ દયા, એજ સાચું હશે શું ?
ત્હોયે બાપુ ! હૃદયની દયા પાત્ર ના એ થતી શું ?
અર્પાયેલું જિગર ચીરીને કાણુ પસ્તાય છે ના ?
પસ્તાશે એ દિલ પર ઘટે, ભાઈ ! કે શું દયા ના ?

ના ચાહે ને નિરહય થશે કોઈ દી એ દુઃખી ના ?
તોયે શું છે ? સુખી રહી શકે તે ન સુખી રહે કાં ?
“ના ચાહે તે સુખી નવ હજો” ઈચ્છવું યોગ્ય ના એ,
ચાહે તેને ફરજ સમજ ચાહવું શે પરાણે ?

‘ ના ચાહે ’ એ કહી ફરજ તેં, બાપુ ! ત્હારી બખલી,
દીવાની આ પણ કુદવી તું કેમ લેશે બચાવી ?
ગાલી રાખે મુજ હૃદય તે કાંઈ શકિત ન ત્હારી !
બવા દેને ! અનુભવ થશે ! કાંઈ જોશું અગાડી !

ના ચાહે એ પણ હૃદયનું એજ છે સ્નેહસ્થાન !
 ચાહે તેને મળતર તણું હોય ના કાંઈ ભાન !
 અર્પી દીધું ! ખસ થઈ ગયું ! ભૂટનારૂં લૂટે છે !
 ના પ્રીતિ ને હૃદયરસનો કાંઈ વેપારી થાતા !

૨૫-૫-૯૬.

❦❦❦❦❦❦

મહાત્મા મૂલદાસ.

તારાનાં ઝુમખાં વતી રબનીનો અન્ધાર દેખાય છે,
 શાન્તિ છે સહુ સ્થાનમાં પણ અહીં કુવા કનેકોણુ છે?
 ઓહો ! કોણુ હશે અહીં વન મહીં નિઃશ્વાસ આ મૂકતું
 જેના શબ્દથી વૃક્ષથી ધૂવડ આ પૂધૂ કરી ઉડતું ?
 સ્ત્રી છે તે દુખિયારી કો, જીવવું ગમતું નથી !
 આવી છે આ કુવા માંહીં પડીને દેહ પાડવા !

ગોલી ન કાંઈ પણ ઉભી નવાણુ પાસે,
 કુવા મહીં નઝર એ સુખથી કરે છે;
 સૌન્દર્ય કું મરણના સુખમાં હશે શું ?
 હા ! કાંઈ એ તડકથે મરતાં નહીં શું ?

દહ સંકલ્પથી ના શું હેયું હામ ધરી શકે ?
 અન્ધારામાં ખીનારૂં તે કુવામાં સુખથી પડે !

“હાંહાં” થયો પણ ધ્વનિ કંઈ પાસ તેની,
 ને હસ્ત કો પુરૂષના કરથી જલાયો;

એ બાઇ બોલી, “ નવ કૈં તુજને નહું હું,
“ માલેક છું મુજ શરીરની ! ભાઇ ! બ તું !”

કુવાથી દૂર ખેંચીને બાઇને પુરૂબે કહ્યું,
“ સાંભળી લે જરા ! બાઇ ! ક્ષવે તે કર તું પછી !

“ માલેકી તુજ ઝિન્દગી તણી અરે ! તું એકની હોય ના,
“ ભાગી કૈક હશે, અને નહિ હશે ત્હોણે થયું શું બલા ?
“ જેતું કોઇ નહીં અરે ! જગત આ આખુંય તેતું નકી,
“ ને જેતું જગ તે જરૂર જગતું, પોતાતું કોઇ નહીં ”

નમી તે બાઇ પિછાની બાવા એ મેળદાસને,
આંખમાં અશ્રુ આવ્યાં, ને બોલી ધીમે ઉભી થઇ.

“ જીવિત આ થયું છે મને કટુ !

“ મરણની ન કાં ઓષધિ લઉં ?

“ ન મુજ વિશ્વ ને વિશ્વની ન હું,

“ દિલ ન મૃત્યુથી આ નિવારવું !”

કહે બાવો, “ અરે ! કાંઇ વાતતો દુઃખની હશે !

“ જડે તા માર્ગ કાંઇ તો કે.ઇને પૂછવું ઘટે.”

“ શું બોલું હું ? નથી કંઇ રહ્યો સાર એ વાત માંહીં,

“ હું જીવું તો મુજ પ્રિય મરે એજ છે વાત મ્હારી !

“ શાને રોકો ? વખત વહતો ! ઠેરસે ના જનારું !

“ શું બોલું રે ? કહીશ કદિ નાં પાપ બહાલા તણું હું.”

“ પાપીને પાપ કીધાથી પાપમાં વધુ નાખ તું,

“ કહે સાચું અરે બાઈ ! મરવા તો નહીં દઉં.”

મહાત્મા મૂળદાસ.

[પૃ. ૨૨૧]

“ ના ના આઈ મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુલ્લો અહીં;
જે દીવો નવ ઓલવાય કદિ તે ઝૂંકે ન જીવવો,
લેજો તું મુજ નામ તે થઈશ હું સુખે પિતા બાલનો. ”

“હું તો છું વિધવા અને કુલ વળી છે નીચ મહાર્, પિતા !

“રે રે એક વણિક જોઈ મુજને કેં મોહ માંહીં પડયો !

“સાથે કેંક દિનો ગયા, જગત કેં તે બણતું ના હતું,

“કિન્તુ પાપ તણો ભરાઈ કૂટતો, બાપુ ! ઘડો આખરે !

“ગર્ભવતી થતાં હું તે પાડાશી સમજી ગયાં,

“ન્યાયને બારણેથી મહારે ચડવું પડયું.

“કાલે થાશે જરૂર રે ! ઈનસાફ તેનો,

“ને નામ એ વણિકનું કયમ દેઉં હું તો ?

“એ બોલતાં જરૂર એ નવ જીવ રાખે,

“એનું થતું મરણ હું કયમ જોઉં આંખે ?

“ગર્ભનું બાલ આ ને હું તેથી બાપુ ! મરી જશું;

“જીવવાને કહેશે ના ! શું છે ના મરવું બહું ?”

વિચારી મૂળદાસ આમ વદતો ધીમે દયાથી ગળી,

“નાના બાક મરીશ ના, જીવિતનો છે માર્ગ ખુદ્દો અહીં:

“જે દીવો નવ બોલવાય કાંઈ તે કૂંકે ન ખૂંચવો,

“લેજે તું મુજ નામ ને થઈશ હું સુખે પિતા બાલનો.”

“અરેરે ! કેમ એ થાશે ? ત્હમારું નામ શે લઉં ?

“કેમ હું કૂડનો ડાઘો ત્હમારા કિર્તિને દઉં ?”

“કીર્તિને સુખ માનનાર સુખથી કીર્તિ ભલે મેળવો,

“કીર્તિમાં મુજને ન કાંઈ સુખ છે, ના લોભ કીર્તિ તણો:

“પોણું છે જગ ને નકી જગતની પોલી જ કીર્તિ દીસે,

“પોણું આ જગ શું થતાં જગતની કીર્તિ સહેજે મળે.

“ એ પે લાણુ ત્યજી જનાર કદિ એ કીર્તિ ન પામી શં
 “ લોકોની અપકીર્તિમાં હૃદયની સારી જ કીર્તિ જ વ
 “ એવી કીર્તિ તણું મહત્ત્વ કદિ એ લોકો ન જોઈ શકે,
 “ દેખે નેત્ર ભલે પરન્તુ ગ્રહણેના સૂર્ય ઝાંખો પડે.

“ તુચ્છ એ કીર્તિને માટે નાના ખૂન થવા દઉં,
 “ સહેશે સુખથી ડાઘો નામ આ મૂળદાસનું”

તે બાઈના હૃદયનાં પડ ઉઘડ્યાં સૌ,
 આભારની છલકમાં દિલ ભાન ભૂલ્યું;
 જોઈ શકી જળક સૂર્યની ડાઘ માંહી,
 કેં પામતાં મહત્ત્વ એ દિલની પ્રસાદી.

યયાં એ યેય જૂદાં ને ઈનસાફે થઈ ગયો,
 મહાત્મા જૂઠ યોદ્યો, ને સ્ત્રી સાથે વનમાં રહ્યો.

હાહાકાર થઈ રહ્યો દિવસ તે આખો બધે ગામમાં,
 ઘેરઘેર થતી હતી મશકરી ને વાત બાવા તણી;
 તેને જે પૂજતાં હતાં, જન સહુ ઘિકકાર તે આપતાં,
 ભિક્ષાએ નવ માગતાં મળતી ને ભૂખે દિનેા કે જતા.

ભાઈ ને ખેડેન જેવાં એ બાવો ને બાઈ એક દી,
 મઠમાં એજ ખીનાની વાત કેં કરતાં હતાં.

કોઈ તે સુણતું 'તું હર્ષાશ્ચર્ય' વિષે પડયું;
 ને એ ખેલી ગયું ધીમે, “સત્યનો ખેલી છે પ્રભુ.”

ચણુચણુ પછી ચાલી વાત કેં ગામ માંહી,
 જનહૃદય પડયાં સૌ કાંઈ શંકા મહી, ને

જનપદ ફરી લાગ્યા આવવા તે જગાએ,
સજન પણ ગવાતાં રાત્રિએ ત્યાં ફરીને.

અન્ધારે સત્ય રૂપ્યું તે અણતું તરી આખરે,
પરન્તુ કાંઈએ તેની ચિન્તા ના મૂળદાસને.

૨૭-૫-૬૬.

સીમા.

જોડી જોડી, ત્રિપુટી કહીં ને મંડળી ચારની કે,
ને ક્યાંહીં તે રસિક દિલના કાફલા સાથ આલે;
જેતાલે કે બસુર નહિ કે કમ્પતો તાર ભાસે,
એ વીણાના સ્વરથી સઘળો માર્ગ મીઠો બને છે.

ફેલાવાને ઉસ્તદદિના ઉમિએ ઉછળે છે,
ઉમિં ઉમિં જરી અડકતાં એકથ કેવું ધરે છે !
જૂદા રંગો ભળી ગળી જતાં અકરંગી બને છે.
ને તેમાં ના નઝર કરતાં ફાટ સાંધો દીસે છે.

મેળો મીઠો અરર ! પણ આ એક જે ચાર દીનો !
સીમા આવી ! બસ અટકવું ! કોઈનો તાર તૂટ્યો !
તૂટ્યો વાતે જારી જ ગયો ! મેળ પાછો મળે ના !
તાણો જે એ પણ નવ ચડે ! ધૂન એવી મચે ના !

હું જો તે કબૂલ કરવા દિલ તે 'ના' કહે છે !
હું જોઉં જ્યાં ગારિ ચળકતો ખાડ તે ત્યા જીવે છે !

કંટા ખંચે મુજ જગરની ગોઠમાં આવતાં. ને
હું ખીલું ત્યાં અરર ! ઢળતી કેમ મૂઝાઈ જ તેને ?

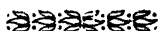
સીમા આવી મુજ દિલ તણા સોખતી દિલની ત્યાં,
એ હૈયું તો મુજ હૃદયની સાથ રે ! વિસ્તરે ના:
એ જોડાયું જગત સહ ને બન્ધ આ તોડી ઉડે,
સીમા તેની, મુજ હૃદયની દૂરના અન્તરે-છે.

મહારી દૃષ્ટિ સમય વહતાં કાંઈ જૂદી થઈ છે.
તે દૃષ્ટિમાં વિકૃતિ સમયે કાંઈ જૂદી કરી છે,
કાંટા કૂટ્યા અમ હૃદયના માર્ગમાં ઉલટા છે,
' તે ક્યાં ! હું ક્યાં ! ' અરર ! રડવું એ ભાગ્યે લખ્યું છે,

એ સીમાની ઉપર પગલું દેઈ ઓળંગશે એ,
ત્યાં તો સીમા મુજ જીવિતની આવશે વા જશે એ;
તેની સીમા ઉપર લટકું આમ બન્ધાઈ દોરે,
દારી તૂટે જીવિતની છતાં બન્ધ તો કેમ તૂટે ?

રેરે ! સીમા પ્રતિ હૃદયની આમ જૂદી હશે શું ?
રે ! સીમાની ઉપર ચડવું કોઈને સહેલ ના શું ?
વીણાતારો બસુર બનતાં એજ કમ્પાવવા શું ?
રે ! સીમાએ કદુ વિષ ભર્યું આમ મીઠાશમાં શું ?

કિન્તુ મીઠી કવિતા છે સીમાએ પગ મૂકતાં,
સિન્ધુના ઉર્મિ ઉર્મિએ નાચે છે ઉરનાવડાં.

અધીનતા.

નહાનાં નહાનાં વન વન તણાં ઉડતાં પંખિડા કે,
કેવાં શીખો મધુર ગીતડાં સર્વ આધીનતાથી !
પેલી જોડી લટપટુ થઇ વૃક્ષમાં ત્યાં ઉડે છે,
પાંખે પાંખે નચન નચને વ્યાપ્ત આધીનતા છે !

પેલો ભૂગે કુલ કુલ પરે એજ આધીનતાની
ચાટી ઉડી ભણ્ણણ્ણ કરી ગાય છે ગુંજ ગુંજ !
પુખ્પોનીએ મધુરજભરી પાંખડી પાંખડીથી
ગોપ્તો રેલે રસ છલકતે એજ આધીનતાની !

ઉમે ચન્દ્રે ખૂબસૂરતીથી વિશ્વ રેલાવનારો
પીવા પ્યાલો કુમુદાદિલથી એજ આધીનતાનો !
રે ! ખીડયો કમલપુટમાં હાય ! આધીન ભંગ !
ના શું તેને શશીકિરણને ઝાંખવા હોંશ હોંશ ?

ઓહો ! મીઠી કુદરત તણાં બાહુડાં બાપુ ંહાલાં !
હો બે સોને અનુકૂલ સદા આમ આધીનતા આ !
બહોળું છે આ જગત તહીંથી કાંઈ વાણી જ લેતાં
છો માની ત્યાં જગત સઘળું મગ્ન આધીન રહેતાં

મહારે રાવું સુજ હૃદયનું કાંઈ છે દર્દ કિન્તુ !
રોઠ ગાઈ તમ હૃદયને ચેતવી જાઉં ! બાપુ !
રે ! ના વાડું તમ જિગરની કાંઈ આધીનતા હું,
એ તો હું એ દરદ સહતાં મૃત્યુ સુધી ન ત્યાગું.

મેં ચૂર્યું 'તું' મમ હૃદયનું સ્થાન આધીનતાનું,
કેવું મીઠું રસિક દ્રવતું પુષ્પ વા પ્રેમ જેવું !
બાજ્યું ચોટ્યું મુજ જિગરના છેક ઉંડાણ માંહી,
પીને પાયો રસ હૃદયનો ખુબ આનન્દ માંહી,

છોડ્યું મેં તો કુદરત મહીં એકલાં ખેલવાનું,
નિર્માયું તે મુજ મન ગમ્યું કોટડીમાં પૂરાવું !
બીજાં જેવી મુજ હૃદયની કાંઈ પીડા નથી આ,
અશ્રદ્ધા કે મરણ દુઃખનાં કાંઈ અશ્રુ નથી આ.

હા ! જીવે છે પણ હૃદય ના ગન્ધ આપી શકે એ !
હું જીવું છું મુજ જિગરને ખાકમાં ભારવાને !
એ ચાહે છે મુજ હૃદયને તેટલો હુંય ચાહું,
એ ચહેરો તો કુદરતે ગ હીં સર્વમં જોઉં છું હું !

ત્હોયે એ તો જીવિત વહશે અન્ય આધીનતામાં !
રે ! આ મ્હાફેં જીવિત વહતું અન્ય આધીનતામાં !
ઈચ્છા જૂદી અમ હૃદયની, ઇશની જૂદી ઈચ્છા !
એ નિર્માયા અજબ દુખિયા ખેલ આધીનતાના !

રે પંખિડાં ! મધુપ શશિ રે ! કુલડાં બાપલાં હા !
રે શું રહેશે તમ હૃદય સૌ આમ આધીનતામાં ?
રહેજો રહેજો પણ હૃદય સૌ પૂર્ણ આધીન રહેજો !
લ્હાવો લેજો દિલ સળગશે ત્હોય આધીનતાનો !

સ્વછન્દી છો સુખ સમજતાં શુષ્ક સ્વાન્ત્ર્ય માંહી !
એ શું જાણે પ્રણયી દિલની વાત આધીનતાનો ?

હુએ સુખે દિલ થડકતાં થાય આધીનને જે,
તે હ્હાણુ તો હુદયરસનું માત્ર આધીન બાણુ.

૨૯-૫-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

નિઃશ્વાસને

હૈયે કેવું હુએ સુખ ભયુ કુંકવા આવતો તુ !
ખેંચી કાઢી દિલથી સવળો ભાર લેઈ જતો શું ?
તું આંચો ને કુદરત ઘડી હાસ્ય મીઠું કરે છે !
શોધું છું તે તુજ સહ મને લાધતું હોય બાણુ !

૩૦-૫-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

વહાલીનું રુદન.

આ શું ? બહાલી ! તુજ સુખ બધું આંસુથી ભીંજવે કાં ?
હું વિચારું સહજ કાંઈ છું દર્દ તો કેંજ છે ના;
આ સંસારે કાંઈ ફિકર છે, કાંઈ તેને વિચારું,
રે રે ! તેથી રુદન કરવું આમ, બહાલી ! ઘટે શું ?

૩૦-૫-૯૬

ૐૐૐૐૐૐ

અસ્ત્રાપર્ણ.

દેવિ ! તારા હૃદયસરની દહેરીઓથી ગળીને
દેવિ ! તારા હૃદયઉદધિઉર્મિઓમાં મળી જે,

દેવિ ! મહારી હૃદયસરિતા ગાય તે કાંઈ મીઠું,
ઓહો ! એ તો તુજ હૃદયના તાનનું ગાન, દેવી !

બહાલી ! તેની ઉપર કરજે કાંઈ દૃષ્ટિપ્રસાદ,
ઝીલી લેજે હૃદય ઝીલતાં સંહનું અશ્રુ, બહાલી !
મહારી પાસે તુજ હૃદયને અર્પવા અશ્રુ, માત્ર !
અર્ચુ, બહાલી જીવિક ગણજે અપતાં અશ્રુ એક,

આ હૈયું, આ શરીર પ્રભુએ આંસુડાંનું ઘડ્યું છે !
દેવિ ! તેને તુજ હૃદયનું પાત્ર કેવું મળ્યું છે !
બહાલી ! બહાણું તુજ જિગરને આંસુડું આ થવા દે,
ભક્તિ, પ્રીતિ, હૃદયરસ ને એકથ જેમાં ભર્યું છે.

૩૦-૫-૬૬

एक घा.

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
છૂટયો તે ને અરરર ! પડી કાળા હૈયા મહીં તો !
રેરે ! લાગ્યો દિલ પર અને શ્વાસ રૂંધાઈ જતાં
નીચે આબ્યું તરૂં ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતાંમાં.

મેં પાળ્યું તે તરફડી મરે હસ્ત મહારાજથી આ !
પાણી છાંટ્યું દિલ ધડકતે ત્હોય ઉઠી શક્યું ના;
ક્યાંથી ઉઠે ? જખમ દિલનો ફૂર હસ્તે કરેલો !
ક્યાંથી ઇઠે ? હૃદય કુમળું છેક તેનું ઓહોહો !

એક ઘા.

[પૃ. ૨૨૮]

તે પંખીની ઉપર પથરો ફેંકતાં ફેંકી દીધો !
 છૂટ્યો તે ને અરરર ! પડી શાળ દેવામહીં તો !
 રે રે ! લાગ્યો દિવસર અને શ્વાસ ફેંધાઈ જતાં
 ત્યારે આગ્યું તર ઉપરથી પાંખ ઢીલી થતામાં.

આહા ! કિન્તુ કળ ઉતરીને આંખ તો ઉઘડી એ,
મૃત્યુ થાશે ! જીવ ઉતરશે ! કોણ જાણી શકે એ ?
જીવ્યું આહા ! મધુર ગમતાં ગીત ગાવા ફરીને,
આ વાદીનાં મધુર ફલને ચાખવાંને ફરીને

રૂંરૂં ! કિન્તુ ફરી કદિ હવે પાસ મહારી ન આવે,
આવે ત્હોથે ડરી ડરી અને ઇચ્છતું ઉડવાને;
રૂં રૂં ! શ્રદ્ધા ગત થઈ પછી કોઈ કાલે ન આવે !
લાગ્યા ઘાને વિસરી શકવા કાંઈ સામર્થ્ય ના છે !

૬-૬-૬

સ્વોપીઆને.

ફૂંકી દેને તુજ કર્થી આ પત્થરો, ગોફણી આ,
મહારે આવી મુજ ચમનમાં જોઈને ફૂરતા ના;
જે પંખિડાં મુજ ચમનને લાગતાં ઘા ન છોડે,
તે પંખી છે મુજ ફલકુલો ચાખતાં પૂર્ણ હર્ષે.
ઐ સૌ માગે જરૂર ઘટતો પાકમાં કાંઈ હિસ્સો;
થોડું માગે જીવનઅરથે, સ્વદૃષ્ટિ દેવું ઘટે તો;
ખાઈ પીને સુખમયળની પંખિડાં ગીત ગાતાં,
ન્હાનું મ્હોટું સમજી સુખમાં જીવતાં સર્વ ન્હાનાં,
આ મ્હોટું છે ઉપવન અને પંખિડાં છે ઘરેણાં,
ખાંધે માળો તરૂં ઉપર એ છાંયમાં કેવી શ્રદ્ધા ?

ધા શા માટે ? ગરીબ બહુ એ ! સ્વલ્પસન્તુષ્ટ લોગાં ?
તે સૌ માટે મુજ ચમનમાં જોઈએ ફૂરતા ના,

૬-૬-૯૬.

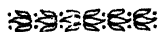

મેન જોઈને ડહી જતાં પક્ષીઓને.

રે પંખિડાં ! સુખથી ચણજો, ગીત વાં કાંઈ ગાજો,
શાને આવાં મુજથી ડરીને ખેલ છોડી ઉડો છો ?
પાસે જેવી ચરતી હતી આ ગાય તેવો જ હું છું,
ના ના કેા દી તમ શરીરને કઈ હાનિ કરું હું.
ના પાડી છે તમ તરફ કેં ફેંકવા માગીને મેં,
ખુલ્લું મ્હાડું ઉપવન સદા પંખિડાં સર્વને છે;
રે રે ! ત્હોંયે કુદરતી મગી ટેવ બહીચા જનોથી,
છો બહીતાં તો મુજથા પછુ સૌ ક્ષેમ તેમાં જ માની,
જો ઉડો તો જરૂર ડર છે ફૂર કેા હસ્તનો, હા !
પાણુા ફેંકે તમ તરફ રે ! ખેલ એ તો જનો ના !
હુઃખી છું કે કુદરત તણા સામ્યનું અંકય ત્યાગી,
રે રે ! સત્તા તમ પર જનો ઝોગવે ફૂર આવી.

૭-૬-૯૬.

પચાતાપ.

તે હૈયાની ઉપર નમળા હરતથી ઘા કર્યો 'તો !
તેમાં લોહી નિરખી વહતું ફૂર હુ તો હસ્યો 'તો !

એ ના રૌચું ! તડક્ટ થયું કાંઈ ના કળ્પથી એ !
મેં બાણ્યું કે જખમ સહયો રહેત રહેતારને છે !

કિન્તુ નિદા મુજ નયનમાં ત્યારથી કાં ન આવી ?
રૌતું મ્હારું હૃદય ગિરિ શા ભાર નીચે દબાઈ ?
રેરે તે ઘા અધિક મુજને મૃત્યુથી કાંઈ લાગ્યો !
એ અંગારો મુજ જિગરના મૂળને ખાઈ જતો !

કેવો પાટો મલમ લકને બાંધત હું ગયો 'તો !
તે જોઈને જખમી નયને ઘોષ કેવો વહ્યો 'તો !
એ અશ્રુ એ જખમ, મુખ એ, નેત્ર એ, અંગ એ એ
બોલી દૃઢયાં પરવશ થતાં હોય સૌ જેમ હેતે:—

“ બહાલા ! બહાલા ! નવ કરીશ રે ! કાંઈ મ્હારી દા || તું !
દા રહેનારું નવ સહી શકે દર્દ ત્હારી દવાનું !
“ ઘા દે બીજો ! અગર મરજી હોય તેવું કરી લે !
“ ત્હારું તેનો જરૂર જ, સખે ! પૂર્ણ માલીક તું છે.”

ત્યારે કેવાં હૃદય ધડયાં સાથસાથે દબાઈ !
વ્યધિ તેની, મુજ જિગરની પૂર્ણ કેવી ભૂલાઈ !
ઘા રૂઝાયો, સમય બહુ એ ફૂર ઘાને થયો છે,
ત્હોયે તેનું સ્મરણ કરતાં નેત્ર ભીનાં વહે છે !

હા ! પરનાવો વિપુલ ઝરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે !
પાપી તેમાં ડૂબકી દઈને પુન્યશાળી થયું છે !
એ હો ! કેવું સ્મરણ મધુરું પાપનું અધરે છે !
માફી પામ્યું કુદરત કને એમ માની ગણે છે !

રાજ્યોથી કે જીલમ વતી કદંડથી ના બને જે
 તે પસ્તાવો સહજ વહતાં ક્રય શાધી શકે છે !
 હું પસ્તાવો, પ્રભુ ! પ્રભુથી એ માણી આપી મને છે,
 હું પસ્તાવો, મુજ હૃદયની પૂર્ણ માણી મળી છે.

૭-૬-૯૬.

❦❦❦❦❦❦

મૃત પુત્રી લાલાંની છવી દષ્ટિથી સેસવતાં.

લાલાં ! જોયું તુજ મુખ બહુ આજ વહાલી છળીમાં,
 વર્ષો વીત્યાં, છળી પણ હવે છેક ભૂંસાઈ લાતાં !
 તારા મહોંની તુજ છળી હવે વાત કાંઈ કહે ના,
 એ તો લાગે મુજ નયનને અન્યતું ચિત્ર લાલાં !

બાપુ ! તારી મરણતિથિની આજ યાદ તતાંમાં
 હવે જાગે રકુટ છળી અને આંખમાં આંસુ આવ્યાં;
 છેલ્લે ચુમ્બી તુજ પ્રતિકૃત ફર, લાલાં ! કરું છું,
 ભૂલી જાવું દુઃખ ઉચિત છે કાલથી જે ભૂલાયું.

ના લેણું તો ઘિટત નહિ તે વ્યર્થ શી ઉઘરાણી ?
 લાલાં ! શાને દુઃખની કરવી વ્યર્થ વીતેલ કહાણી ?
 લાલાં ! અર્પા પ્રભુપદ કને પુષ્પની જે કલી મેં
 તેને માટે મુજ નયનમાં આંસુડું ઢોય શાને ?

રોવો છું હું, જિગર નબળું યોગ્યતા બહાર રોમું,
 તુ જાણે તો દુઃખ પણ તને થાય એવું રડયો છું;

એ રોવું, એ સ્મરણ કરવું યોગ્ય સંસારમ્મં ના,
 રોવાથી કે' વધુ જરૂરનાં કાર્ય છે સાધવાનાં.
 લાલાં ! તું તો રૂદન હસવું સર્વ ભૂલી ગઇ છે,
 વા આ મ્હારું સુખ દુઃખ મોહ માની હસે છે;
 એ શાન્તિનું સ્મરણ કરતાં યોગ્ય છે શાન્ત રહેવું,
 ત્હારા જેવું જીવન જીવતાં ગાળવું યોગ્ય, આપુ !

કો વિક્ષેપે મુજ નયન આ ત્હોયે ભીંજાય બ્યારે.
 લાલાં ! ત્હારું સુખ ફરી ફરી આવશે યાદ ત્યારે;
 આંસુડંએ ખરી પણ જશે પ્રેમ વૈરાગ્યનાં જે,
 વ્હાલી લાલાં ! કયમ મળી શકે જ્ઞાન શાન્તિ પરાણે ?

૯-૬-૯૬

વિના કે પાપ પસ્તાવું.

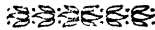

વિના કે' પાપ પસ્તાવું નસીજે આ લખાયું છે !
 ફરી પસ્તાઈ એ કન્દે કસાવાનું લખાયું છે !
 તહીં છે ઇશકની મેનાં, જિગર મ્હારું પડ્યું તેમાં;
 પરન્તુ પાંખ એ તેની નસીજે ફર છે ઠેલી !
 અહીં છે ઇશકનું પિંજર પૂરાઇ પાંખ છે જેમાં,
 હવાલે તે તણે માળી રહીને જિન્દગી જેમાં.

નવી, નીલી, અને કૂળી જીતી તે પાંખ ઉડે છે,
 અને એ પાંખને બેરે જરા પિંજર તૂટેલું છે.

ન તૂટે એ ! ન ઉડે આ ! અરે ! છોડે પછાડા ના !
 ગળે બાઝી રહ્યું પિંજર ! દિલે બાઝી રહી મેનાં !
 'બલે તું ગીત ગા મેનાં ! બલે તું રોહી રહે મેનાં !'
 વિના કૈં પાપ પસ્તાવો, કહું હું બોલ શે એવા ?
 અરેરે ! કેદખાનામાં મને આ ઇશક સૂઝ્યો કયાં ?
 ખુદાએ નૂર બતલાવી દિલે ચિનગી લગાડી કાં ?
 ન બેયું કૈં અગાડીતું ! ગયો ભૂલી પછાડીતું !
 અને ગાફેલીએ જોયું વિના કૈં પાપ પસ્તાવું !

૬-૬-૬૬

ત્યાગ.

હું બહિં છું ! હું બહિં છું ! ત્યાં આવશે કોઈ નહીં !
 સો સો દિવાલો બાંધતાં ત્યાં ફાવશે કોઈ નહીં !
 ના આંસુથી, ના ઝુલ્મથી, ના વરલથી, ના બન્ધથી,
 દિલ જે ઉઠ્યું રોકાય ના ! એ તાત છોડો કદની !
 સો ખુશ રહો જેમાં ખુશી ! હું જ્યાં ખુશી તે હું કરું !
 'શું એ હતું ? શું આ થયું ?' એ પૂછશે એ કોઈ નહીં !
 કેં છે ખુશી ! કેં છે નહીં ! દિલ બહાતું જે છે તે છે !
 જ્યાં જ્યાં ઠરી દિલની ખુશી ત્યા ત્યાં ખુશી દિલ છે નકા !
 પેદા કર્યો 'તો ઇશક ત્યાં ના કોઈને પૂછ્યું હતું !
 એ ભૂલવા બે છે ખુશી તો પૂછવું એ કૈં નથી !

છે ઇશ્વર જોયો ખૂબ તો જોવું હવે જે ના દીકું,
 કિસ્મત બતાવે ખેલ તે આનન્દથી જોવા સહી !
 આ ચરમ ભુરજે છે ચઢ્યું આલમ બધી નિહાળવા,
 તે ચરમ પર પાટો તમે વીંટી હવે ચક્રો નહીં
 મહારી કબર બાંધી અહીં ત્યાં કોઈને સુવાડજો !
 હું બ્યાં દટાઉં ત્યાં કુલોને વેરથો કો નહીં !
 છે શું કુલો, શુ ઇશ્વર ને શુ સૌ તમે બનારને ?
 આ માછલું દરિયાતણું તે ઉર્મિઓ મલુતું નહીં !
 મુજ ઉર્મિઓ તમ વારિધિ ! તમ વારિધિ મુજ ઉર્મિ ઓ!
 જે હિકમતે આ છે બન્યું તે બાલુશો કોઈ નહીં !
 શું પુછવું ! શું બોલવું ! ખુશ છે અને રહેજો ખુશી !
 વ્યર્થ આસુ ખેરશો તો લૂછશો કોઈ નહીં !

૧૦-૬-૯૬.

❦❦❦❦❦❦

ચાહીશ બેયને હું.

તુંને ન ચાહું, ન બન્યું કદી એ,
 તેને ન ચાહું, ન બને કદી એ;
 ચાહું છું ત્યાંચાહીશ બેયને હું,
 ચાહું નહીં તો નવ કોઈને હું.

આ પુષ્પ છે, આ નદી છે, ઝરા છે,
 આ પક્ષીઓ સૌ નભમાં ઉડે છે;

તેમાં વહે છે સરખો અનિલ,
અર્પે પરાગે સહુને સમાન.

ના એકને ને કયમ એકને તે
અર્પી શકે જે રજ તે ગ્રહે છે ?
અર્પે સમાન નહિતો ન અર્પે.
અર્પે નહીં તે ગ્રહશે નહીં એ.

કયાં ચાહવું તે દિલ માત્ર બાણે,
તેમાં ન કાંઈ બનતું પરાણે;
ત્યાં બુદ્ધિના બેરની કૈં ન કારી,
બુદ્ધિ તણો માર્ગે જૂદો જ કાંઈ.

આ ન્યાય, આ યોગ્ય, ન પ્રેમ બાણે,
પૂરે વહેવા પડી ટેવ તેને;
ચાહું તને હું વહી તેજ પૂરે.
તેને હું ચાહું, વહી તેજ પૂરે.

તે પૂર તે પ્રેમ જ માનજે તું,
તે ખાળતાં પ્રેમ જ ખાળશે તું;
તેને ન ચાહું, તુજને ન ચાહું,
તે ખાળતાં તે પરિણામ મ્હારું.

બે ખાળખશે એ દિલનો તું માર્ગે
છુટી રહેશે પછી બુદ્ધિ માત્ર;
બુદ્ધિ ગણે છે સહુને સમાન,
ત્યાં કોઈની ઉપર કૈં ન બહાલ.

એ ચાણુમાં તું મુજને બવાદે,
એ ચાણુ બહારે અથવા થવા દે;
ચાણુ નહીં તો નવ કોઈને હું,
ચાણુ છું તો ચાંદીશ બેચને હું.

૧૨-૧-૬૬.

❖❖❖❖❖❖❖❖❖

ત્યાગમાં કંટક .

બાળી પહાડે સહુ ખાક કીધા !
તે ખાક ચોળી જ શરીરમાં આ
વિકરાલ દાવા મુજ ત્યાગચૂળી !
તેણે 'પચાવ્યું' નવ કોઈ પ્રાણી !
હાહા ! તહીં કંટક આ કહીંથી ?
નીલો રહ્યો છે દ્રવતે જલેથી ?
ના અગ્નિમાં એ મુજ દિલ દાડે ?
લોંકાય તેમાં કયમ કુંભળો એ ?
મેઘધ્વનિમાં કંઈ વજપાત,
ઉરે ન તેની ગણી કેં વિસાત !
તે ઉર આ કાયર કેમ થાય ?
કાંટો અડયે પિગળી કેમ બાય ?
મહારી સમાધિ ડગી બાય છે કેં !
તલ્લીન કાંટો મહીં થાય છે કેં !

આ યોગ મહારો કયમ મહાત થાય ?
ખેંચાણુમા કાં વહતો જણાય ?

યોગી ઉરે કંટક આ હશે શું ?
આ રાગ ત્યાગી ઉરમાં રહ્યો શું ?
બુદ્ધિ મહીં આ દિલનો ઝરો શું ?
પાંખાણુમાં રોપ ઉગ્યો હશે શું ?

ખેંચાણુ યાચે નગળાઇ કાંઈ,
અશ્રુ વહે છે કયમ નેત્ર માંહી ?
કાંટો ગળીને મૃદુતા ધરે છે !
ચિ-તે સ્મૃતવાદળ કે ચડે છે ;

વહાલી હતી ને ફરી થાય વહાલી !
તે અશ્રુની આપતી કાંઈ યાદી !
આ ત્યાજ્ય લાગે મુજ ત્યાગ શાને ?
ના ત્યાજ્ય તે રાગ મને દિસે છે !

લોણું ન થા, ઉર ! હવે ફરીને,
માન્યું વૃથા તે નકી સૌ વૃથા છે;
કાંટોય ખાળી કર ભસ્મ તેને,
તે ભસ્મ ચોળી, અવધૂત ! લેને.

મરત.

ભરત ઉમ્મરે પહેાંચી, છોડી વૈભવ રાજ્યને,
વનમાં ગાંધકીતીરે આશ્રમ ધાંધીને રહ્યાં

ઓંકારનાં રતનમાં દિન જાય ચાલ્યા,
એકાગ્ર ચિત્તથી લગ્ને પરિષ્કલ્પ રાજ્ય;
આહાર કન્દકલનો કરતો સદા એ,
એકાન્ત શાન્ત સ્થલમાં મુગ્ધથી વસે છે

હૈયું સદા સહુ પરે સમતા ધરે છે,
જેના પ્રભાવથી વને ખીલતું રહે છે;
અં આગતેજ તરૂમાં ચગાકી રહું છે,
તિર્યંચ ત્યાં અધિઃ હૃદયે મહાં કરે છે

જગા પીળી શીર્ષે કૃશ અવયવો ઉપર રહી,
દિસે છે તે મ્હોટી મધુર કુલના પુંજ સરખી;
સમાધિવેલાએ જલશિકરથી સિકત બનતી,
અને એ મોતીડાં વિખરી ખરતાં કેશ પરથી

વિભૂતિના સ્પર્શે સુરખ દિસતાં આર્દ્ર વિપુલ
રહે ઘેરાયલાં પ્રણવપ્રણયી દિવ્ય નયનો;
મટી તેના તેજે કુદરત તણી સૌ વિષમતા,
સુખે નેત્રો જોતાં સતત ગતિની બ્રહ્મચર્યાના.

રે સંસારી ! નિમિષભર તું કૈંકળે દ્રષ્ટ આંહી,
આ દ્રષ્ટિનું અનુકરણ કેં રાખ સંસાર માંહી;

લોગા ! ત્હારી ઘડમથલમાં શાન્ત થા શાન્ત થા કે,
સ્થિતિન તું ઉપર ચડી બે ત્યાગની દષ્ટિ આંહીં.

આ ત્યાગીના નયન ફરીથી બોધલે એક વાર,
શું તેમાં ના સતત વહતી પ્રેમની એક ધાર ?
હા ! તૈયારી સહુ અરપવા ત્યાગમાં એ નથી શું !
ખાંભાંનાં કેં દુઃખથી ગળી એ નેત્ર બારે નહીં શું ?

તપસ્વીના આ તપમાં રહી છે
મહા દયાની અતિ તીવ્ર રેખા;
કુલો, લતા ને તરૂં, મેઘ માંહીં;
આનન્દ પીતાં નયનો સદા છે.

પ્રભાતકાલે નભની સુનેરી,
સન્ધ્યા સમેની સરની લહેરી,
વાયુ તણા શીતલ ગન્ધથી એ
આભાર હયું રૂપિતું દ્રવે છે

સન્ધ્યાકાલે પ્રભાતે એ તપસ્વી નદીએ જતો,
સ્નાનાદ ત્યાં કરી નિત્યે ટેલતો વનમાં હતો

નદી વહે છે ગિરિથી. રમન્તી,
કુલે તણાં ગીત હજાર ગાતી;
ગાયત્રીનો મંત્ર જપે નદીમાં
ઉભો રહીને ઋષિ એક દી ત્યાં.

ત્યાં ધુધુધુ ગિરિ નભ મહીં ગાજતો નાદ આવે,
મોજાં તેના પ્રતિધ્વનિ તણાં લેખડે આથડે છે;

વાર કમ્પ્યું, ડગમગી ગયાં શૂગ અદ્રિ તણું, ને
નાસે નહાસે વનચર બધાં, કોઈ ધ્રુવ પડે છે.

સિંહધ્વનિથી જય ગર્જનાથી
ડરી મૃગો કેં ઋષિ પાસ આવે;
ફલંગ મારી ઝરણું ફૂટે છે,
તપસ્વી તે ચિત્ર ઉભો જુવે છે.

ત્યાં એક બાલ મૃગ કો હજી જે અશક્ત
ફૂલી જતાં ઝરણુ તે જલમાં પડ્યું, ને
એ પૂરમાં તડફૂલી ઘસડાતું જોઈ
લાગ્યું ઋષિહૃદય એ અનુકમ્પવાને,
ઉપયોગી થવા પ્રેરે તપસ્વી દિલને દયા,
પડે છે વારિમાં તેથી ષોળી તે મૃગ અલવા.

બલ કર મહા આજ્યું પૂરને વીંચવાને,
ગરીબ મૃગ બચાવા કાંઈ ચિન્ના દિલે છે
ઋષિ પદ અહીં તેને! એ ચીને બહાર લાવ્યો,
હરણિ ઉમરવાથી કાંઈ આરામ આવ્યો

જરા મીચાયેલા નયન મૃગનાં સુન્દર દિસે,
અને તેના ભાવે ઋષિ તરફ કેવા મૃદુ દિસે,
ઋષિનું હૈયું આ નિરખી શક્તું 'તું' રસિકતા,
થતું જોઈ ઘેલુ કુદરત તણી આ મધુરતા.

પપ્પાજ્યુ, પાણી પાયું, ને આશ્રમે ઉચકી ગયો;
તુણાદિ ત્યાં દઈ તેને ફૂલું ઋષિએ કર્યું.

રમે છે, ફૂદે છે, ઋષિચરણ આટે જીલ વડે,
અને એ યોગીની મૃગ પર અમીની નાજર છે;
ઉગી તેને શિરે ચળકતી રૂપાળી શીંગડીઓ,
ઋષિની પીઠે એ કરતી ચળ નહાની કુમળીઓ.

ઋષિની છાયા શું ફરતું દિનરાત્રિ ઋષિ કને,
પિતા માતા બન્ધુ સહુ મૃગ ઋષિને સમજતું;
ઋષિ તેને દેતો કુમળું વળુ ને પર્ણ કુમળા,
અને બાંધે માલા કુસુમકલીની ડાક ઉપરે.

સ્નાનાદિ ક્રિયા કરીને ઋષિ એ
આશિષ દેતો મૃગબાલને, ને
“તું જીવતું રહે,” વદતો દયાલુ,
ચુખી લઈને હસતો દયાલુ.

આભાર ભૂલી મૃગ ના ગયું 'તું,
જોતાં ઋષિને દિલ રોજતું 'તું;
કૈ ગેલથી તે ઋષિને હસાવે,
ને એ મહાત્મા દિલને હસાવે.

ફરે જાતાં મૃગ વન મહીં યોગી જોયેન થાતો,
જોવાતું તો શ્રમ લઈ વને શોધવા ફર જાતો;
પીઠે તેને ઉચકી વળતો આશ્રમે હર્ષલેર,
સુખી તેને નિરખી વહતાં નેત્ર આનન્દરેલ.

અહોહો ! અદ્ય જીવોના પ્રેમમાં બલ છે બહુ !
જેંચાતાં પ્રેમથી તે સૌ જેંચી પ્રેમ વતી શકે.

ચોગી ચાલ્યો જ પ તપ ભૂલી પ્રેમખેંચાણુ માંહી,
 ચાલ્યો ને તે અટકી ન શકે આટલે દૂર આવી,
 ઝકકો દેતાં હૃદય પિગળ આર્દ્રતાને, અરેરે !
 ખેંચે તેને હૃદય કુમળું ઊણુ ઠેલી શકે છે ?
 બીનાં નેત્રે ઝાપિ ધીમે ક્યારે ક્યારે કહી જતો,
 “ દૂર થા ! દૂર હુંથી થા ! રે વહાલા મૃગબાલ તું ”

ખેંચે છે તે પ્રણયી દિલને ડેલવું, હાય ! શાને ?
 ઘકકો દેવા મૃદુ હૃદયને, ચોગી ! તું કેમ ઇચ્છે !
 તારા આવા નિયમ સઘળા શુષ્ક લાગે મને તો,
 મીઠી વૃત્તિ કુદરતી અરે ! બાળવા ઇચ્છતો કાં ?
 વહાલું છે તો ક્યમ દૂર કરે ? નેત્રમાં કેમ અશ્રુ ?
 ઘકકો દેતાં પ્રણયી દિલને શ્રેય હું તો ન માતું ;
 આવને શું તુજ હૃદયને ચાહતાં પાપ થાય ?
 સ્વાર્થી તું છે પણ પ્રણયથી કાંઈ ત્હારું ન બચ.
 સાક્ષી પૂરે તુજ જિગર બે આંસુથી વાતને આ,
 તેને સામે કઠિન બની ને થાય છે આશ્રહી કાં ?
 પીના તેને હૃદય ઝરણું દેવ છે તે જ પાડી,
 બીજે ક્યાં તે જનહૃદયની પામશે વહાણુ આવી ?
 એંતા ત્હારાં સમિધકુલને સ્પર્શતાં એ ડરે છે !
 તું ખીલે તો મૃદુ મૃદુ થઇ ગેલ કેવાં કરે છે !
 તું રીઝે તો તુજ તરફ એ હોંશથી દોડી આવે !
 એ નેત્રે શાં તુજ જિગરથી વાત ધ્વની કરે છે !

કિન્તુ, યોગી ! તુજ ફરજ તું કાંઈ જૂદી જ માને !
 આ પ્રીતિ કેં તુજ હૃદયને માર્ગ જૂદો ખતાવે !
 હું સંસારી નવ કહી શકું યોગ્ય આ, વા નહીં આ,
 ત્હોથે આવી તુજ મગજની શુષ્ક રીતિ રૂથે ના.
 રાગ ને ત્યાગની વચ્ચે હૈયું એ ઝુલતું હતું,
 એક દી યોગી ઉરે આ ઉન્દરો નિકળે કંઈ:—

“ કંઈ દુઃખે છે ! દુખતો જણાય છે !

“ કહીં દુઃખે શું ? પણ ના કળાય તે !

“ મને રૂથે આ મૃગ છોડવું નહીં !

“ કહીંય આસક્ત થવું રૂથે નહીં !

“ બ્રહ્માંડ આખું નિજ માનનાર જે

“ અને ન વ્યક્તિ કદિ પાળનાર તે;

“ ન ન્યૂન કોઈ નવ કો વિશેષ વા,

“ ન દૃષ્ટિએ ઉર્મિ ચડે પડે ન વા.

“ ન ચોટ તેને ભરતી નહીં હશે,

“ તળાવ જેવો અદધિ રહે ભલે;

“ દયા ભલે કેં ઉપયોગની થતી,

“ દયાથી અસક્ત થવું ઘટે નહીં,

“ અચાબ્યું મેં ભલે તેને, હવે છો કૂદતું ફરે,

“ પડે જે સિદ્ધપણે તો નિર્માણું તે ભલે અને.

“ ચાલે સૌ પર જેમ ચક્ર ફરતું નિર્માણું સૃષ્ટિએ,

“ તેવું તે મૃગ ઉપરે સુખથી છો એ ચક્ર ચાલે હવે;

“ રોકાશે મુજથી નહીં, કયમ પછી ચિન્તા નકામી ધરૂં ?

“ જો મહારૂં, જગતું અને સહુ તણું તે છા અને તે તણું.

“ ફર સુખથી હવે તું શોધીને કે.ઈ ટોળું,

“ ફરી કદિ પણ મહારા આશ્રમે આવવું ના;

“ જપતપ કરનારો પાગશે આ તને ના,

“ અરર ! પણ સુખે તું છોડશે કેમ સનેહ ?”

ઋષિ ! તહારી સ્થિતિ જોઈ આવે છે મુજને દયા;

આવશે વહાલથી તેને પંપાળીશ હવે ન શું ?

નેત્રો રમે આ તુજ વાદળીથી,

કીડા ગમે છે કંઈ માછલીની;

સન્ધ્યાસમે કે વધુ હર્ષ આવે,

તો કેમ તહારૂં મૃગલું ત્યજે છે ?

રમાડ તેને પણ લુબ્ધ ના થજે,

ઋષિ ! ન એ શું તુજથી ખની શકે ?

દયા વધુ છે ઉપયોગની થતી,

દયા ખતાવે હજુ ઉચ્ચ માર્ગ કે”

પડે જો સિંહપંજે તો નિર્માયું તે ભલે અને;

રડજે તું નહીં ત્યાજે, કિન્તુ હાલ રમાડજે.

છોડી દેવા રસ મધુર સૌ સાધ્ય લાગે તને જો,

તો ના શાને પ્રણયી ખનતાં સાચવે ત્યાગ તહારો ?

હું સંસારી મુજ હૃદય આ ખોલતાં હર્ષ પામું,

તું યોગીને તુજ હૃદયને ખાળવું યોગ્ય લાગ્યું !

મુખ અનુભવનારો કિન્તુ આંસુય પાડે,
જરૂર સ્થિર નહીં તે કમ્પતો તાર આંસે,
રૂદ્ધ સ્થિર નહિ ત્યજતું હાસ્યના ત્યાગ ખેલ્યાં,
કટુ નકી કટુ લાગે સ્વાદનું ભાન થાતાં.

બને તે કેમ કોઈથી ચાહવું ને નચાહવું ?
બને તો તું બલે તેને છોડી દેજે રમાડવું !

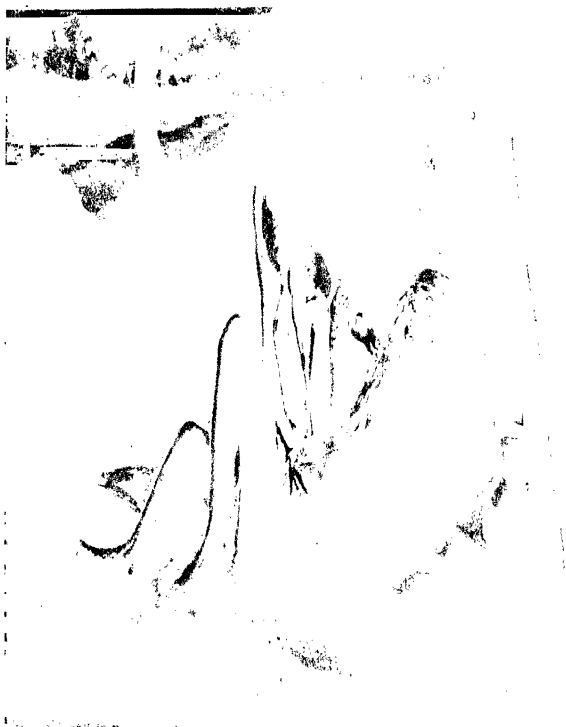

વહ્યા કે દહાંડા ને મૃગ પ્રિય હજી છે ઋષિદિલે,
વહેશે કે દહાડા, મૃગ પ્રિય રહેશે ઋષિદિલે;
અહાહા ! બન્ધાયો જગત ત્યજનારો મૃગ મહીં.
અરે ! છૂટયો ફાંસો સમજણ છતાં એ કદિ નહીં !

ધીમે ધીમે શરીર પર એ મૃત્યુના હસ્ત લાગ્યા,
કિન્તુ ઓછી નવ થઇ અરે ! બન્ધની કાંઇ પીડાં;
પમ્પાળે છે શિથિલ કરથી યોગી તેનું કુરંગ,
નિત્યે નિત્યે વધુ વધુ હજી યોગમાં થાય ભંગ.

જટાયો ટેકવી માથું સૂતો છે ઋષિ એકદી,
મૃત્યુથી તૂટતી નાડી જ્વરથી ધમકી સ્હી.

પાસે લભું છે દુઃખિયું કુરંગ,
શુ થાય છે તે સમજ્યું હતું તે;
ચાટે ઋષિના કર ને કપાલ,
ને નેત્ર નેત્રે મળી દર્દ રેતાં.

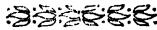

જગ્યાથી ટેકરી માથું મૂનો છે ઋષિ એક દી,
મૃત્યુથી વૂટતી નાડી જોરથી ધમકી રહી.

ભીના હતા ગાલ ઋષિ તણુ એ,
 અશ્રુ હતું એક તહીં રહેલું;
 ગોલ્યો ઋષિ, “રે ! મુજ ખાલ બાપુ !
 “ આ આશ્રમે હા કયમ જીવશે તું ?
 “ તું એકલાની સ્થિતિ શું ? અરેરે !
 “ યોગું હવે શોધીશ કયાં નવું તું ?
 “ રે ! શું થશે મૃત્યુ અકાલ તહાં ?”
 પંચત્વ પામ્યો વદી અમ યોગી.

કથા એવુ કહે છે કે જન્મશે મૃગ એ ઋષિ !
 વાંછના જે રહી તે તે પૂરી સો કરવી પડે.

૧૬--૬--૯૬

પક્વતા.

અહોહો ! તે કલી કારી કાલ ના ઉત્પત્તિ હતી,
 પક્વતા ના હતી ત્યારે સુગન્ધીય હતી નહીં.
 હતી ના મધમાર્ખી ત્યાં, હતા ના ભૃંગ ગુન્જતા,
 સુખાસ્વાદી કલા મીઠી મુખપદ્મે હતી ના.
 ખીલેલી છે, મહેકે છે આજતો પાંખડી બધી;
 હો ચતી વાયુહરેરીથી ભૃંગને રીઝવી રહી.
 ચૂપ છે ઝુલતી ત્હે યે મીઠું ગાયન ગાય છે !
 આહા ! લાવણ્ય તેનું આ કરે છે વશ આંખને.

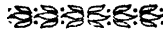
મોહની શી કલા મીઠી ગ્રહે છે પકવ ચારૂતા,
વળી એ કાન્તિના લોકતા હોય છે સન્નજ સર્વદા.

કિન્તુ રે ! વિકસે છે એ હજી તો એક પાંખડી,
ત્યાં તો રે ! કરમાવાનું થાય છે શરૂ આજથી !

આજે જે પાંખમાં પેસી ચુસે છે મધ ભૂંગ તે,
ક્રિક્રી પીળી થઇ કાલે સુવાસિન નહીં હશે !

સ્પર્શતાં પકવતાને કે, રેરે ! ધ્વંસ શરૂ થતો,
અને ના પકવ ત્યાં સુધી ના ના સ્વાદ મળે કશો.

૨૦-૬-૬૬

રૂળ.

પ્રહ્લાંડ આતો ગૃહ તાતનું છે,
આધાર, સૌને સહુનો રહ્યો જ્યાં;
લે છે સહુ કે સહુને દઇ કે,
આભાર સૌનો સહુ ઉપરે છે.

ના રાખાતું કે ઋણુનો હિસાબ,
આભાર માની નવ કે રહે ત્યાં;
આનન્દમા સૌ દઇને રહે છે,
આનન્દમાં સૌ લઇને રહે છે.

ગોળા ફરે એક જ તત્ત્વના સૌ,
ખેંચાઇ એ એક જ તત્ત્વનાયી;

અર્પે ગ્રહે છે સહુ એજ તત્ત્વ,
જે સર્વનું તે સહુને મળે છે

આ વાહણીમાં વીજળી રમે છે,
આ સિન્ધુમાં આ નદીઓ મળે છે;
ગૂંદા બંધને સહુ એક થાય,
જે જેનું તે ત્યાં બંધને સમાય.

રે ! માનવીનું પણ એજ તત્ત્વ,
હું તું મહીં એકજ રક્ત ચાલે;
તો કાં ન અપુ મુજ શીર્ષ તુંને ?
અપુ કદી તો ઋણ થાય શાનું ?

માગે ન લોહી મુજ કાં મુખે તું ?
શાને ડરે છે કંઈ મમગતા તું ?
તહારું ગણે ના કયમ સર્વ મારું ?
મહારું ગણે ના કયમ સર્વ તારું ?

આ વાત શાને જગમાં કરું છું ?
સંસારમાં વૈરજ નિરખું છું !
બ્રહ્માંડ આ એક જ બ્રાતૃભાવ,
જન્મ્યો કહીંથી કદુ લેહ ભાવ ?

તે લેહને આ ઋણ, એક અંશ,
આભાર તેમાં કરતો પ્રવેશ,
વિદ્વેષ, નવ લેહ, ઋણ ઉપકાર,
એ કેમ ઉચ્ચાં વિષ્ણુ ધીજ આડ ?

હુંથી બને જો કદિ કાંઈ ત્હારું
તો માનજો ના કદજામાં તને તું;
માગીશ હું એ કદિ જોઈશે તો,
તું આપજો, હું સુખથી લઈશ.

આભાર ભૂલે બહુ લોક આંહી,
પીડા ન તેની કદિ થાય કાંઈ;
આભારનાં અશ્રુ નિહાળી કિન્તુ
ખેર્યો, અરે ! મેં બહુ વાર આંસુ.

૨૧-૬-૬૬

મૃત પૂત્રી લાલાંની છબી દૃષ્ટિથી દૂર કરી.

લાલાંની એ છબી સમયથી છેક ભૂસાંઈ જતાં
દૃષ્ટિ ખ્હારે રૂદન કરતાં મૂકવી યોગ્ય લાગી;
ક્યાં મૂકું તે સમજણ પડી કાંઈ એ ના ઘડી તો !
શું એ માટે મુજ ગૃહ મહીં સ્થાન એકે રહ્યું ના ?

એ યાચે છે મુજ કર કને સ્થાનની યોગ્યતાને,
આંહીં ? ત્યાં ? ક્યાં ? સમજણ પડે કાંઈ એ ના અરેરે
“બાલુ !” એવો મુજ મુખ શ્રેકી નિકળ્યો શબ્દ અન્તે,
“બાલુ” આવ્યો મુખ હસવનો, જોઈ તેને રહ્યો હું.

બાલુ ! દે આ પ્રિય છબી જઈ દેવીના હસ્ત મંહીં,
એ જોલ્યો હું છબી થઈ ગઈ દૃષ્ટિથી દૂર ક્યાંએ;

દોડી જતા તડતડ થતા ખાલુના પાદ સુણ્યા,
ચોટી વેળા ગત થઈ અને શાન્ત પાછું થયું સૌ .

ચોટી વેળા ગત થઈ વળી ખાલુને સાંભળ્યો મેં,
“બાપુ” એવું કહી જુજ કને દોડતો આવી ઉભો;
“ચિટ્ટી છે આ,” કહી ઝટ ગયો દોડતો ખંડાર એતો,
શું જાણે એ અમ હૃદયની વાત શું આ હશે તે ?

ચિટ્ટી વાંચી, અરર દુઃખ કેં બહાલીને છે થયેલું,
એ જાણે કે મુજ હૃદયમાં કાંઈ વૈરાગ્ય આવ્યો !
ઝાંખી ઝાંખી છબી પર ન કેં જ્વેઈ શકી તે,
તે દષ્ટિએ જિગર ગળતાં પૂર્ણ સૌન્દર્ય દીઠું.

“ બહાલા ! બહાલા ! તુજ પ્રિય છબી કેમ સોંપી મને તે ?

“ શું કેં આંધુ તુજ નયનમાં ત્યાગતાં તે ન આવ્યાં ?

“ એવું છે તે કયમ નહીં હવે ત્યાગશે સર્વ બહાલાં ?

“ વેળા જતાં કદીની લઈને ચાલશે કાં ન ? બહાલાં ?

“ એવું હોતો કદીની મુજને આપજો એક, બહાલા !”

“ મ્હારે મારે જરૂર દિલમાં રાખજો સ્થાન, બહાલા !”

ચિટ્ટી વાંચી, પલળી જરી તે આંખનાં આંસુડાંથી,

વાંચી વાંચી, ફરી ફરી અને કાંઈ ખોલી જવાયું.

“ ઓ બહાલી ! ઓ હૃદયઝરણી ! કેમ ત્યાગુ તને હું ?

“ લાલાંને એ કદિ પણ હળુ વિસરી ના શકયો છું ;

“ બહાલી ! તું તે મુજ હૃદયનો ત્યાગ સંન્યાસ સર્વે,

“ તું પુણ્ય, તું પ્રભુ મુજ, પછી શોધવું કાંઈ ના છે.”

એંઆઇ કેં મુજ પ્રિય કને ઓલતો એ ગયો હું,
 દીઠી તેને છળી નિરખીને આંસુડાં ખેરતી મેં !
 નેત્રે નેત્રો મળી જરી જતાં શોક તેને! બૂંસાયો,
 ઉઠી બાઝી “ પિયુ ! પિયુ ! ” લવી છતીમાં તે સમાઇ.

૨૩-૬-૯૬

❦❦❦❦❦❦

હું બાવરો.

આ આતશે તાપે તપેલો હું બળેલો આવરો !
 આંખી થયેલી નૂરની તે નૂરનો હું આવરો !
 એ નૂર ના આકૃતાબ કેં, એ નૂર ના હા ! વીજળી !
 એ કોણ ? શું ? કેં એ નહીં ! હું ત્હોય તેનો આવરો !
 એ ગુલ હતું અંગારતું ! હું કૂદી તેની બન્યો ?
 ચોટયો, ગળ્યો, દાઝી ગયો ! હું ત્હોય તેનો આવરો !
 હાય ! હાય ! હાહા ! સ્વપ્નમાં એ જાગતાં એ નીંદમાં,
 તેને ન હું તે! ક્યાંય ! ત્હોયે હું જ તેનો આવરો !
 અકકલ કહે છે છોડવા, હૈયું કહે, “તે ના બને;”
 અકકલ ગુમાવી ! દિલ બાળ્યું ! ઇસ્કનો હું આવરો !
 “ એ જેર દેખે છે છતાં કાં માન કોને મીઠડું ? ”
 “ એ પૂછશે કોઈ નહીં ! ઉત્તર ન આપે આવરો !
 આશક તણી નઝરે લરી ખૂબસૂરતી જે છે સદા,
 તે કોઈ માથુકને મુખે છે ? એજ પૂછે આવરો !

હુનિયા કહે કેં એ ભલે ! અકકલ કહે અંગાર છે !

મહારી નિગાહે પુષ્પ તો હું પુષ્પ માનું આવરો !

મેં પૂતળી કેં છે ઘણી દિલમાં હબરો હોંગથી,

એ પૂતળી જેને ગણી તેનો થયો હું આવરો !

એ પૂતળીના બહુને કેા બાણનારું બાણશે !

આમી નઝર આવે નહીં ! એ દેખનારો આવરો !

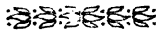
“ હા હાય હાહા ! હાય હાહા ! ” એ પુકારું હું ભલે !

એમાં મને માની મન્ન તો એ મન્ન લે આવરો !

કે પૂછનારો આવરો ! કે બોલનારો આવરો !

આ ‘ હાય ’ પુકારી રહ્યો તે આવરો, હું આવરો !

૨૬-૧-૯૬

एक इच्छा.

પડયા જખમ સો સહ્યા, સહીશ હું હબુ એ બહુ,

ગણ્યા નવ કદિ, ગણું નવ કદિ, પડે છે હબુ;

અપાર પડશે અને જિગર હાય ! આળું થયું,

કઠિન ન મનો છતાં હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

પડી વીજળી તે પડી સુખથી છે, બળું છું સુખે,

અનન્ત ભલુકા હૃદ, બહુ દહો, ગળું છું સુખે;

ન દાદ વશમો કદિ, જિગર ખૂમ ના પાડતું,

કઠિન બનજો નહીં હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

બહુય રસ છે મને હૃદય છે હૃદય તો, અહો !
 અરે ! હૃદય જો ગયું રસ ગયો પછી તો બધો;
 ભલે શુદ્ધ રહી સહી જાખમ છોક ચુરો થયું,
 કઠિન ન બને કહી હૃદય એજ ઇચ્છું, પ્રભુ !

૨૪-૬-૬૬

एक उदास दिवस.

આકાશે છવરાઈ છે રજ અને વાયુ વહે આંચકે,
 ના છે વાદળ, ના રવિ. પડી ગઈ મેલી દિશાઓ બધે;
 આ નીલાં ભૂખરાં દિસે તરે અને ઠોલી રહ્યા મુસ્ત કૈં,
 ના છે તાપ પરન્તુ આ જ્વર સમી ઉન્હી હવા લાગતી
 ઉડે છે શુક કોઈ તો દુઃખી થતું દેખાય છે ઉડતાં,
 પાંખોમાં નવ જોર છે અણ મળી આજે દિસે કયાંય ના,
 કાંઈ લક્ષ્ય વિના અરો ભમી રહ્યું એવું દિસે છે મને,
 જ્યાં ખેંચી લઈ જાય છે પવન ત્યાં જાતું બિચારું અરે !
 હું એ એમજ આજ કં ભમી રહ્યો વાડી, તળાવે વને,
 વાંચ્યું. કયાંઈ, લખ્યું, સૂતો ભટકું છું, ના ચેન કૈં એ પરે;
 ના છે કાંઈ વિચાર, હેતુ નહિ કૈં ખેરી બની લાગણી,
 ઇચ્છે છે મન આપઘાત કરવા, સૂતું હસે છે વળી.
 સ્વપ્નાં મેં કંઈ ગોઠવ્યાં પણ થઈ મૂત્તિ ન. એકકે ખડી,
 હયાનાં કંઈ હર્દ જોઈ વળતાં રે ! ઘાય લાગે નહીં;

આવું કાંઈ લખાય છે, પણ અરે ! બેચેની ત્યાંએ રહી,
રોવાનું મન થાય છે, પણ ખરે આંસુય એક્ટે નહીં.

૨૬-૬-૯

एक आगियाने.

તુજ પાંખ અળકે પર્ણના ઝુંડો મહીં ચક્રો રચી,
અઘાંડને પોષી રહે તે દષ્ટિ અહીં એ છે નકી;
તુજ ઉદરપોષણમાં તને તુજ રૂપ ઉપયોગી થતું,
તુજ નેત્ર આગળ દીવડો કેં શ્રમ વિના દેખાડતું.

વળી કોઈ કન્યા પાતળી તુજ તેજ ઉપર મોહતી,
જે ભાલને ચોડી તને ત્યાં હુર્ષથી ચળકાંવતી;
વળી કોઈ વિસ્મિત સ્મિતભરી તુજ નેત્ર માત્ર નિહાળતી,
ના સ્પર્શતી એ બીકથી તુજ રજ રખે બતી ખરી.

અદૃશ્ય ના ધનથી બને ના ધૂમસે મેલું થતું,
તુજ, તેજ તે મુજ ઉપવને હું નિત્ય જોવા બાઉ છું;
મમ પ્યારીનાં કુલડાં અને મુજ વૃક્ષ જ્યારે ઊંઘતા,
તું બગતો રાત્રિ બધી ત્યારે રમે છે બાગમાં.

તું બગજે, તું ખેલજે, તું પત્રપત્રે મહાલજે,
ચળકાટ તહારો એજ પણ તુજ ખૂનતી તલવાર છે !
તું કેમ એ માની શકે ! આધાર તહારો એજ છે.
એ બાળતું બાણે નહીં, હું બાણું ને રોઉં, અરે !

રે! પક્ષી ટોની દૃષ્ટએ તું એજ અગકાટે પડે,
સંતાઈ જતાં નહાસતાં એ કાર્ય વૈરીતું કરે;
ધૃતિ જે તને જીવાડતી ધૃતિ તે તને સંહારતી,
જે પોષતું તે મારતું એબો દિસે ક્રમ કુદરતી.

આ પ્રેમ સંસારી તણો તુજ તેજ જેવો છે નકી,
એ અમૃતે શું ઝેરનાં બિન્દુ ભર્યાં વિધિએ નથી?
અમ એમ જીવિત, એ મૃત્યુ, એજ અશ્રુ ને અમી,
જે પોષતું તે મારતું શું એ નથી ક્રમ કુદરતી ?

૧-૭-૯૬

ૐૐૐૐૐૐ

વીંધાણા હૃદયને.

વીંધાયું તું, જખમ તીરનો છેક જિંડા ગયો આ,
ખેંચી લેતાં મરણ નિપજે રકતના આવથી હા !
ચાંટયું રહેશે અરર ! ભલકું જીવ જતાં પુધી ત્યાં,
ભોળા દર્દી ! દુઃખદ પણ છે ઈશની એજ ઇચ્છા.

નિરૂદ્ધેગી પણ થઈ સહે દંશનુ દર્દ તું બે,
સૂજે સૂજે સુખથી સુખથી ઘેન મીઠાં મહીં તો,
એહો ! તોતો તુજ નયનની પાંપણે ના ભીંજશે,
તહારી આવી ખટકતી સહુ વેદના દૂર થાશે.

તહારા ઘાનો, તુજ મન અને દદનો તું સુકાની,
જ્યાં ખેંચે ત્યાં સુખદુઃખ તણાં નાવડાં જાય ચાલી;

તો જ્યાં સુધી ઉદય રવિની કોર સિન્ધુ નહવાંડે,
ત્યાં સુધી તું સુખથી સુખથી ઘોરને ઘોરને રે!

રેરે ! કિન્તુ જખમ પર જો સીંચશે હિમવારિ
વા ત્હારો આ પ્રણી રીઝવવા આદરે .ઝોપથી કે ;
બહાલા ! તેતો મધુતર ભલે મોતની લે પથારી,
જો નિદ્રામાં લઇ થઇ ભલે દર્દ સૌ દે વિસારી.

ગાતાં કોઈ ઝરણુતટની ઉપરે સ્વસ્થ સૂતાં
તેં જોજો સૌ હજી સુધી અહીં ગોઠવ્યાં સ્વપ્ન મીઠાં,
પુષ્પોનાં, કે લલિતજલના, આસવોનાં, રતિનાં,
અ તે સૌથી મધુર ચિર કે સ્વપ્નમાં લીન થવા.

રહેજે. જાજે, અનુકૂલ પડે કાર્ય તે સાધજે તું ;
કિન્તુ તેને પ્રણય કથના વ્યર્થના શોધજે તું ;
ના વાચ્યાથી પ્રણય કદિ જો સિદ્ધ થાશે, થયો ના,
જો દૈયુ ના રૂધિરંથી ગળ્યું અશ્રુથી તે ગળે ના.

જોને છાની અનિલલહરી શાન્ત અદૃશ્ય બેઠી,
ત્હોયે તેને કલી કુમળીઓ હીંચતી બાથ લેતી ;
ના ત્હારી જો પછી રૂધિરને આંસુડાં સૌ વૃથા છે,
રે પ્રિતિતો રસભર જરી દષ્ટિથી ઉછળે છે.

ત્હારાં આંસુ ગળી ગળી પડ્યાં ફૂરના પાદમાં સૌ,
ત્હારું છુપું થરથરી કહ્યું ફૂરને તેં અરે સૌ ;

ધા માર્યો હા ! જખમી કરીને દૂર ચાલી ગઇ તે,
તેને માટે, અરર નબળા ! આમ શાને કુરે છે.

શોધે છે શું ? તુજ મનગમ્યું શોધતાં લાધશે ના;
ને કે તૃપ્તિ તુજ જિગરને અન્યથાં તો થશે ના;
ખોવાયું તે જગ પર સહુ ખેળવી ના શકે છે,
ખોવાયાનું અવર કદિ ના સ્થાન પૂરો શકે છે.

૪-૮-૬૬

❖❖❖❖❖❖

જરી મોડું.

જૂઠી જૂઠી શ્રેણી ઉપર જનના સંચિત વહે,
અરે ! પ્રીતી ખેલાં મરણ કઈને તો ઝડપી લે;
અને ચુકતાત્મા જે મધુર રસ આપી ગત થશે,
પડે તેથી જૂઠાં ગરીબ દિલ્લડાં અન્યિત ન લે.

ધણાં ઇચ્છા સાથે તલશી મરતાં, જન્મ ધરતાં,
અને તૃપ્તિ માટે બહુ સમય જ્યાં ત્યાં ભટકતાં;
કઈ જૂઠાં જૂઠાં કઈને દુઃખ ને દર્દ સહતાં,
ધવાતાં, રૂઝાતાં, જખમ સહતાં ને મરી જતાં.

અરે ! કે અદૃષ્ટો પણ વધુ હજુ દારૂ દિસે.

મળેકૃપ્રેમી લોળાં પણ મિલન મોડું જરી બને;

“ પ્રિયે ત્હારું હૈયું સુજ હૃદયનું ! ” “ હા ! તુજ ! મખે ! ”

“ હૃથેલી દે ! બહાલી ! ” નહિ ! અરર ! સ્હારે જવું પડે ! ”

૬-૮-૬૬

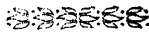
❖❖❖❖❖❖

મધ્યમ દશા.

દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિકકાર દે યા વધુ,
 દે તું શીતલ હિમ વા સગગતું દે પાત્ર અંગારનું;
 દર્દોને મુજ એ સમાન મુખ ને શાન્તિ નકી આપશે,
 આવી આ દુઃખની જ મધ્યમ દશા ના સાન્તિ દે કાંઈ એ.
 જે દે તે પ્રિય ! પૂર્ણ દે, અવધિ દે સંકોચ રાખ્યા વિના,
 દે તોફાન મને અહો ! પ્રણયનાં વા કોધધિકકારનાં;
 જો એ પ્રેમ હશે અહા ! હૃદય આ તો હંસ તહારે થશે,
 તારા માનસરોવરે ફરી તરી ઉડી સદા મહાલશે.
 જે ધિકકાર હશે, પ્રિયે ભવતુ ! તે વંટોળમાં ઉડીને
 ચૂડી આ મુજ આશ સર્વ વિખરી નિચે પડી તૂટશે;
 ના વૈરાગ્ય પછી સ્મરે મધુર એ મઠાં કોઈ કાળે કદી,
 જ્યાં સુતો મુજ રાજ્ય ત્યાં કરીશ હું આનન્દની એ સ્થિતિ.
 તેને સ્વર્ગ મળ્યું જ જે નરકથી પામી શક્યો મુકિત છે,
 મૃત્યુ એ પણ અધિ વ્યાધિ દુઃખને! સાચો જ ઇલ.જ છે;
 દે ધિકકાર ખરેખરા જિગરથી તો તે દયા હું ગણું,
 દે તું પ્રેમ વધુ મને, પ્રિય સખિ ! ધિકકાર દે યા વધુ.

૧૧-૮-૬૧

હજુપ મઝવું.

મમ દંશ નહિ બનશે હલકો,
 મમ દાંહ અરે ! બનશે બમણો;

ફૂલો તો ઊવળી પડશે,
મળવું, મળવું હજી તોય, સખે !
અધરો મુજ શ્વાદ તને નહિ દે,
જરદી મુજ ઓષ્ઠ પરે દિસશે;
કંઈ લાલી મહીં તુજ રનેહ હશે,
મળવું, મળવું હજી તોય, સખે !

મુજ દર્દ મહીં,
મુજ શોક મહીં,

અહ ! ચેટક એજ મને વળગ્યું,
“ હજીએ મળવું ! હજીએ મળવું !
જવ વખત થયો પડવા વિખૂટાં,
કંઈ વર્ષ સુધી ફરી ના મળવા,
ચૂપકીભર આંસુ ભરી તું મળ્યો,
તવ શાસ વહ્યો કંઈ એક હતો,
તુજ ચુમ્બનમાં શરદી ભરતો,
મુજ કાળમાં કંઈ એ કરતો,
બસ એજ હતો નકી સૂચવતો,
મુજ આ સ્થિતિ ને તુજ એ સ્થિતિ, ઓ !
મળવું, મળવું હજી તોય, અહો !

તુજ નામ વઢે સહુ લોક અહીં,
પણ શ્યામ ખડયા બહુ ડાઘ તહીં;
દિલ ભાગી બને સુણી એ સઘળે,
ધરણી પર માર્ગ મને ન મળે.

તુજ બાણીતી કે મુજને ન ગણે,
 પછી વાત હજાર ખૂરી જ કરે;
 દિલ એ મુણી કમ્પી ચીરાઈ બને,
 મુજ બહાલ થયું ક્યમ તું ઉપરે !
 ક્યમ આમ જડ્યો દિલમાં તું ! સખે !
 જખમો ક્યમ આમ જડાઈ કરે ?
 નવ ભાન તને !
 નવ ભાન મને !

ક્યમ ત્હોય પુકાર કરે દિલ છે ?
 “ મળવું, મળવું, મરતાંય ! સખે ! ”
 છુપી બે પલમાં તુજ હું થઈ છું,
 છુપી એકલી આજ અહીં હું રડું;
 તુજ સોગન વ્યર્થ બધાય ગણું,
 અરેરે ! પણ બે તુજને હું મળું,
 હજી કેવી રડું ? હજી કેવી રડું ?
 દુઃખી એ ક્યમ દૂર વિચાર કરું ?
 મળવું, મળવું, હજીએ મળવું !

૧૨-૮-૬૬.

❖❖❖❖❖❖

પ્રેમની પ્રતિમા.

અહો ! સાચી પ્રીતિ મધુર સ્વરના મેળ સરખી,
 અહોએ નિર્મેલાં હૃદયયુગલોથી નિકળતી;

અહીં જે કમ્પે તે સ્વર જરૂર ત્યાં કમ્પ કરતા,
વહે રૌણું રૌતાં, હસવું હસતાં એક સરળાં.

જડાઇ ખેલાં ને પ્રણયી પછી સૌ જન્મ ધરતાં,
ધરાં તે અકેકે જરૂર દય ખીળાં નિકળતાં;
વળી તત્ત્વે એ સૌ પ્રણયી દિલનાં એક જ નકી,
અહીં ના બન્ધાતી પણ અનુભવાતી ખરી પ્રીતિ.

વહે છે સૌન્દર્યોં પ્રતિ નયન પાસે કઇ કઇ,
અરે ! ખેંચી કાઢે જગર પણ કો એકજ નકી;
અહા ! તે તો તેની કુદરત ગની મધુરતા,
અને એ આત્માના અમર રસની એકમયતા.

અહો નેત્રો ! જોજો પ્રણયી થઇને કોઇ પ્રતિમા
ન જોયું ના જોશો સ્વરૂપ પછી એવું જગતમાં;
અરે પ્રેમી ! પ્રેમી ! વિશદ વધુ તેથી નવ કશું,
સદા કલ્પેલી તે સહુ મધુરતા છે નહીં ન શું ?

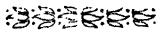
જરા જોતાં જોતાં વિમલ પ્રકટે દીપક તહીં,
ધરે તે શા રંગો તુજ હૃદયના કાચની મહીં ?
બન્યું એ તારાનું હૃદય ધવની માછલી, અને
હજારો ભાનુના બલથી મુખ તેનું નવ ફરે.

પરંતુ એ દીપ્તિ તુજ હૃદયની માત્ર પ્રતિભા,
અરે શિશ્વી ! એ તો તુજ જગરની દિવ્ય પ્રતિભા;
ધડી પૂજે મૂર્તિ તુજ હૃદય તારા હૃદયની,
નવી નિત્યે માની પ્રણયી ભજ તે ઝિન્દગી સુધી.

અરે ! આણું છે તો પ્રણયી નવ વેગો કયમ ગણું ?
 નહીં સાચું કાંઈ પણ પ્રણયીનું કલિપત બધું;
 કદી પોતાનું એ પ્રણયી કંઈએ ઉત્તમ ગણે,
 ન શું એ અન્યાયી કુદરત તણે પાતકી બને ?

અરેરે સંસારી ! તુજ જગત ક્યાં કલિપત નથી ?
 ક્યાં પ્રેમીનાં તો નયન પ્રભુએ તીક્ષ્ણ સહુથી;
 વધુ પ્રેમી જોતાં વધુ વધુ તહીં રૂપ નિરખે,
 અને એ મૂર્તિમાં હણુવધુજ સૌન્દર્ય નકી છે.

૧૪-૯-૪૬.

પ્રેમીની સ્તૂતિપૂજા.

કર તું કંઈ એ ! કર તું કંઈ એ !
 મધુ તેથી બને વધુ શું કદિએ ?
 તુજ કાર્ય સહુ દિલ નિત્ય સ્મરે,
 વધુ નિર્મલ શું ઉર પૂજી શકે ?
 કંઈ બોલ અને દિલ ધ્રુવતું, કે
 કંઈ બોલ તું બોલ સદા જ. પ્રિયે !
 તુજ વાણી સદા સુણતો જ રહું,
 અરતાં કુલ એ વીણતો જ રહું.
 તુજ એ સ્વર ગાયનના સ્મરતાં
 વળી આર જ ધુન મચે ઉરમાં

તુજ યાચક આ ઉર ધાય, પ્રિયે !
ફરીને ફરી એ સ્વર માગી જ લે

ઉર ઇચ્છતું, કે

હજી ગાજ, પ્રિયે !

નવ ઓલ કશું પલુ ગાજ પ્રિયે !
કંઈ ઢે કંઈ લે સહુ ગીત મહીં,
વ્યવહાર બધા કર એ સ્વરથી;
હુકમો સહુ ગાયનથી કરજે
મુજ ઝિન્દગી એ સ્વરથી ભરજે.

તુજ નૃત્ય સ્મરે ! ભૂલું ભાન પ્રિયે!
કંઈ પ્રશ્ન કરું સ્મરી નૃત્ય, પ્રિયે !
કયમ-ઉર્મિ જાની ન તુ વારિધિની
બસ નાયત દિવસ ને રજાની !
ધુધવાટ વળી તુજ હું બનતે,
હસતો નકી તાલ દીધા કરતે !

કરતું કંઈએ ! કરતું કંઈએ!
કરૂંબાર પ્રભુ પ્રતિ કાર્ય પરે ?
તુજ શું તુજ શુંથી મધુતર છે ?
વધુ નિર્મલ શું તુજ શુંથી ! પ્રિયે !
સ્મરતાં સ્મરતાં સ્મરણે ચડયું જે
બસ પૂજશ પૂજશ તેજ, પ્રિયે !

ફુલ વીણ, સખે !

કુલ વીણ, સખે ! કુલ વીણ, સખે !
હજી તો કુટતું જ પ્રભાત સખે !
અધુના કલ્પી જે વિકસી રહી છે,
ધરી જે ધરીમાં મરતી દિસશે !
સુમહોજવલ આ કિરણો રવિનાં
પ્રસરે હજી તો નલધુમ્મટમાં.

ન વિલમ્બ ધટે,
કંઈ કાલ જતે,

રવિ એ પલ્લ અસ્ત થવા હજશે, :

નમતાં શિર સૌ કુસુમો કરશે,
પછી ગન્ધ પરામ નહીં મળશે !
કુલ વિણ, સખે ! કુલ વિણ સખે !
હજી તો કુટતું જ પ્રભાત, સખે !
નકી ઉન્નતમ અગ્નિમ કાલ, સખે !
ભર યૌવન આ હજી રક્ત, સખે !
ગતિ કાલની ચોકકસ નહાય, સખે !
ભરતી પછી ઓટ જ લેાય, સખે !

કુલ વીણ, સખે !

તક વ્યય, સખે !

હળેતી થઈ તો હળલી જ થશે,
રબ્બીમહીં ચન્દ્ર ઉગે ન ઉગે;

હજી દિવસ છે.
 કુલર્ડાં લઈ લે;
 ફરી લે, રમી લે, હમી લે તું, સખે !
 મૃગલાં રમતાં,
 તરૂઓ લડતાં,
 વિહુગો ઉડતાં
 કલીએ કલીએ બ્રમરો ભમતા;
 અરણ્યં પ્રતિ હર્ષભયું કૂટું,
 ઉગતો રવિ જોઈ ન શું હસતું ?
 પછી કેમ વિભાગી રહ્યો તું સખે !
 કુલ વીણ, સખે ! કુલ વીણ, સખે !
 હજી તો કુટું જ પ્રભાત, સખે !

૧૬-૧-૬૬.

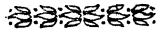

વૈરની કેમ ઉમેદ ધરું.

વિસરી સખળો મુજ પ્રેમ ભલે,
 થઈ ભગ્નપ્રતિજ્ઞા ભલે પ્રિયે એ;
 પ્રતિકારની ના અભિલાષ ઉરે,
 મુજને હજી બહુ પ્રિયાનું ગમે.
 પરિવર્તનને વિલપું કદિ હું,
 પણ કૂર અરે ! કદિએ ન ણતું;

સુખ એ પર ક્રોધ જરી ન કરે,
 મરતાં મરતાં પણ એજ સ્મરે.
 સુખને સમયે બહુ વાર મળ્યાં,
 ઉડી હર્ષની ઊળ, દિલો લપટયાં
 સુખી કાલ ન એ ટકી નિત્ય શકે,
 ઉર લોભ હનુય છતાં ન ત્યજે.
 સુજ હાલત અઘ કદિ ગાઈ રહું,
 અરથે જલ તો કદિ રોઈ રહું;
 ગત કાલ સ્મરી ઉપધારી ખનું,
 પછી વૈરની કેમ ઉમેદ ધરે ?

૧૬--૮--૬૧.

માર્તીપૂજક વિશ્વ.

વેલી ખાઝી તરૂં સહ અને વૃક્ષ એ વેલડીને,
 તીર્થ ચોના યુગલ વસતાં જંગલે જંગલે છે;
 વાયુદહેર! કુસુમકલીથી ખાથ લીડી ભમે છે,
 વાતો છાની ઘનદલ કરે વીજળો મોકલીને.

પક્ષી પાઝ્યું ઉડી મરી ગયું, ખેદ તેનો તને છે,
 તે પાંખો તે મધુર સ્વરને બહાલથી તું સ્મરે છે;
 બહાલીના તું અવયવ બધા હેતથો જોઈ રહે છે,
 ને તેના એ મધુર સ્વરમાં મોહ કેવો તને છે !

વૃક્ષે વેલી ઉપર કવિનું આર્દુ હૃદયું દ્રવે છે,
 ક્રમ્પી રહેતાં હૃદય કુમળું કાવ્ય કૈં આદરે તે;
 વર્ષાએ * * * કે ગીત તે ગાઇ રાતાં,
 ત્યાં પોતાનો રસ મળી જતાં કાંઈ આનંદ લેતાં.

આ ચિતારો નકલ કરતો ભાવ વાં રૂપની કૈં,
 ખડાળી મીઠી કુદરત તણું સત્ત્વ ખેંચે કલાથી;
 પોતાનું કૈં ક્ષયિ યતિ વળી સર્વ પ્રદ્યાંડ માને,
 ને સંસારી સુખથી ન સૂવે કૈંઈ સુવર્ણ માટે.

આ શું ત્હારાં સ્મિત, રૂઢન, ને મોહ, ને લોભ, પ્રીતિ ?
 ઓહો ! એ શું તુજ હૃદયની મૂર્તિ પૂજા ન મીઠી ?
 ચોખી, પક્ષી, પશુ, જન અને જીવ કે જન્તુ કોઇ
 કૈં આ કૈં તે ઉપર દિલનું જીવનું લક્ષ્ય રાખી.

આ મૂર્તિ આ પ્રણય તુજ કૈં કાલથી વિસ્તરે છે,
 બાહુ ! ત્હારું જડ રમકડું પ્રદ્યાની કૂંચી આપે;
 ઉઘાડી દે તુજ પડ સહુ આવી એ ફેરવી તું,
 મૂર્તિ પૂજી તુજ જિગર દે મૂર્તિમાં લેગવી, તું.

૧૬-૮-૬૬.

❦❦❦❦❦❦

મનુષ્ય અને કુદરત.

ધરી છોડી દેને ઘડમથલ ત્હારા જાતની,
 જરા બા આજે તો નિરજન મહા જંગલ મહીં;

તરૂ પક્ષીમાંથી જરૂર મળશે કાંઈ કીમિયા,
જશે અન્ધાપો આ તુજ હૃદયનો ત્યાં વિહરતાં.

બધું એ સૂતું છે જન વિષુ અરેરે ! વન નકી,
થજે તેનો લોકતા, જીવનમય થાશે શહુ પછી;
સુખી આત્મા ઊઠો નિરખી તુજને ત્યાં ધુવવશે,
અને તહાની સાથે રસભર ખની હાસ્ય કરશે.

હુલનતા વૃદ્ધો અમરથી રસના ખિન્દુ ઝરશે,
વળી દૈવી વાતો ચકલી-મૃગલી ત્યાં કહી જશે;
કુમારી કન્યા એ કુદરત તને ત્યાં પરચુશે,
અને ખન્ને વચ્ચે રૂચિર કિરણો કૈક વહશે.

ચિદાત્માની સંજ્ઞા કુદરત પ્રભુની પ્રતિકૃતિ,
અરીસો તેનો આ જ હૃદયની લાગણી વળી;
પ્રતિ સૃષ્ટીકીલા કશી જનસ્થિતિનો પ્રતિધ્વનિ,
મનુષ્યેની સાથે કુદરત ખની અનિત્ય નકી.

લૂખી ઉઠ્ઠિદ્રિયા સૂકી સૂકી વળી ઐવધી બધી
જહીં સુધી તેની કૃતિ જનસ્વભાવે નવ મળી;
“ અહીં આ ઉગે ને તરૂ વળી તહીં આ ન ઉગતું,”
કવિતા વિના એ મુજ દિલ ગણે શુષ્ક સવળું.

અરે ! એ સૃષ્ટિને કવિનયથી જો ઘડીક તું,
જનોના આત્માનો કુદરતથી સંખન્ધ કરતું;
મળા તેની તો લે, હૃદય કરે કિસ્તીજી કુમળું,
અને એ ઉર્મિમાં દવી પડ હુકાવી જાગર તું.

પડી. છાનેઃ સ્કેન્ને ખળખળ વહન્તુ ઝરણુ જ્યાં,
 અને પંખિયાં જ્યાં જલ તણી ભરી સંચુ ઉડતાં;
 મહેકન્તાં પુષ્પોઃ લથડી પડતાં જ્યાં કલી પરે,
 અતિ લપ્તથી જ્યાં મધુપ સુરસે મૂર્ચ્છિત ખને.

અહીં જ્યાં કુંડોમાં કિરણુ રવિનું કો ચળાંતું,
 તહીં દૂરે કણું ખડક શિર માથે ઝજુમતું;
 ગુફા પેલીમાં ત્યાં મૃગપતિઃ પડયો શાન્ત ગરજે,
 અને શાન્તિનું તો દિગવિજયી છે રાજ્ય સધળે.

મીઝાશે કે નેત્રો ઝરણુ વહતું એ નિરખતાં,
 ચમત્કારી કાંઈ જીવન વહેશે એ હૃદયમાં;
 પછી સ્વપ્નામાં તું અનુભવીશ કો જાત્રિતિ નવી,
 અને ત્યારે જોજે જનહૃદય ને શ્રષ્ટિ સધળી.

ઝરામાં તું જોશે ઝરણુ જનનાં સંચિત તણું,
 અહો ! કેવું વહેતું અમર ગતિથી એક સરખું !
 પડચું કો સૂકું જો ઝરણુ પર એ પર્ણ ઉડતું,
 તરંગોમાં આવી સરલ વહને ભંગ કરતું.

પડે આવાં પત્રો વળી કણુ દ્રાક્ષરસનો,
 કટુ કે મીઠો એ સમય ગણજે તું જિવિતનો;
 જનોની વૃત્તિની કુશુભ વળી છે શું મૃદુતા ?
 અને મૂર્છાયેના મધુકર ન શું પ્રેમમયતા ?

નકી મેળો મીઠો સુહૃદજાનો પક્ષી મધુરાં,
 અને વીરો શૂરા મૃગપતિ તણું ગર્જન મહા,

ગિરિનાં શૃંગો એ જન હૃદયની ટેક દઢતા,
 રૂડી કુંળી મીડી કલી તુજ વળી તે પ્રિયતમા.
 ક્ષિતિજે દિસે જે શકલ નભના ગાઢ વનમાં,
 ન શું એ આશાની અગર સ્મૃતિની દિવ્ય પ્રતિમા ?
 હૃદય શું જોવું છે ! સ્મિતભર દિસે છે મુખ બન્યું.
 અરે ! કિન્તુ આ શું ? કુપિત વળી હયું કેમ થયું ?
 કુહાડી લાગે છે તરૂ ઉપર એ કાષ્ઠિક તાણી,
 પડી બાશે ડાળી, કુંપળ પડશે સૌ ખરી ખરી;
 મીઠાશે ખારાઈ, અરે ! નવ શું તું રહી શકે ?
 અરે ! ભાવિ તે એ વિટપ સમ અન્તે તુજ, સખે !

૧૭-૮-૬૬

વૈરાગ્ય.

દરદ પર દરે છે ઓષધી કાંઈ કાર,
 જરૂર જરૂર એ તો પૂર્વનું ઓળખાણ;
 પ્રભુથી જિગર અર્પે ત્યાંય કે વહાલ જીડું,
 હૃદય સતત ધ્રુમે એમ ખેંચાણ જૂનું.
 અમુક અમુક તરવો વિશ્વમાં સૌ જનોમાં,
 પ્રિતિ જનહૃદયે કો એક ધારા વડે ઇ;
 પૃથિવિ પર વસે તે એક છે માનવી આ,
 અન્યથવ જન સર્વ માત્ર તેના જ ભાસે.

મુજ રસ પણ ચાલ્યો એઃ ધારા મહી હા !
 મધુર મધુરે લાગ્યું અકચ એ માનવીમાં;
 અગ્રણિત લઇ બિન્દુ ધોધ તે ચાલતો 'તો
 મળી ભળી મળી હું એ બિન્દુ તેનું બન્યો 'તો
 પણ રસ વહી જતાં ક્ષારને સ્પર્શતા, ત્યાં
 અતિ કટુ સહુ થાતાં કેજ વેળા ન લાગી !
 કચમ ગતિ પલટી આ ? કંઈજ હું જાણતો ના !
 ભ્રમિત ઉર થયું હા ! વેદના તીવ્ર જાગી !

દરદ પર કરે ના ઔષધી કાંઈ કાર,
 નથી નથી કંઈ મહારે પૂર્વતું ઓળખાણ;
 હૃદય મુજ થયાં તે સ્વપ્નમાં સૌ થયા 'તાં !
 વિખરી સહુ ગયાં એ સ્વપ્ન ઉડી જતાંમાં !

નથી નથી મુજ તત્ત્વો વિશ્વથી મેળ લેતાં,
 હૃદય મમ ઘડાયું અન્ય કે વિશ્વ માટે !
 જ ગ ત સહુ મળે છે ચર્મને હાડકાં આ,
 રહી જગ તણી અન્ધિ માત્ર આ સ્થલ સાથે !

પ્રથમ નહરે લાગી, ભવ્યતા કાંઈ જાગી,
 મુજ નયન મહીથી સ્નેહની સેર ચાલી;
 વિપુલ વિશદ લાગી સ્નિગ્ધ વાતસલ્યવાળી,
 કુદરત વહતી આ અકચનો તારે જાલી.

કુદડી ઉડતી ત્યાંએ હર્ષની ઓળ ઉડી,
 રગતમય વિહંગે કાંઈ લાવણ્ય લાગ્યું;

તરૂ પર ઢળનારી પુષ્પિતા એ લતાની,
નસ નમ મહીં માન્યું પ્રેમચોદાર્યદહાણું.

નહિ નહિ પણ એવી વિશ્વની આટૂં વૃત્તિ,
ઘડમથલ અહીં સૌ જીવનાર્થે મચેલી ;
પ્રણય, રતિ, દયા, કે સ્નેહ ને જ્ઞાતૃભાવ,
અરર ! નહિ સહુ એ સ્વાર્થનાંશુ વિભાગ ?

બનદ્વય પરેથા મોહ ઉઠી ગયે 'તો,
અરર ! કુદર તેથી એજ ખારાશ આવી ;
પલ પલ નયનેથી આંસુડાં સારતો 'તો,
અરર ! બિગરમાંથી રક્તની નીક ચાલી.

કદિ કદિ દિલ રોતું કોઈને જોઈ રોતું,
કદિ કદિ દિલ મહાડું છેક પાષાણુ થાતું
નિરખી નિરખી આવું વિશ્વ રોઉં કદી હું,
નિરખી જગ કદિ આ હાસ્યમાં ધૂળતો હું.

પવન સુસવી ઝહેતો કોઈ ખંડેર માંહીં,
દ્વય ત્યમ હસે છે, હર્ષ તો કેંજ છે ના ;
હિમજલ ટપકે છે વૃક્ષની ડાળીઓથી,
રદન ત્યમ કડું છું, દર્દતો કેંજ છે ના.

કદિ મન ગમતું એ, કોણુ જાણે હસું કાં ?
કદિ મન ગમતું એ, કોણુ જાણે રડું કાં ?
મુજ હૃદય મહીં છે દૂર કો મમસ્થાન,
સુખદુઃખ વિણુ તેતો છેક વૈરાગ્યવાન.

હાસ્ય છે માત્ર ઘેલાઈ, રેવું તે નબળાઈ છે ;
વિશ્વની મિષ્ટતા કિન્તુ, રે રે ! ત્યાંજ સમાઈ છે.

૨૪-૯-૯૬.

ૐૐૐૐૐૐ

• ત્હારી વેહયાઈ.

કુલ્મ છે કે બેવકૂફી બેહયાઈ ત્હારી આ ?

નાદાની કે ખુદાઈ છે દિલબરી હમારી આ ?

તું સુલ ઘેપર હુંતો હતો હબ્બ વાર આફરીન,

તું આહતી હું આહતો ત્યાં ખેલ શું નવોજ આ ?

તું પિછાનતી હતી આ અનનુ ટીપું ટીપું,

ત્યાં ટીપે ટીપે ટીપે તેં ઝેર કં ભયું ભલા ?

શું ઇશક કુલ્મ આખરે ! તો બેવકૂફ ઇશક છે,

એ ઇશક હુસ્ન બે તણું તે બે કહર નૂરે ખુદ.

હું બેવકૂફી બાબો બાલિમ દિલે ચોટી રહ્યા

નાદાની એ ! નાદાનીએ ! ખુદાની જૂદી હવા !

આ ખુન છે પાણી ખન્ધું, ઢોળાઢને આલ્યું જતું ;

એ ક્યાંય ના ઠેરે, ઠેરે, છે ઠારનાઈ કોણુ ક્યાં ?

કો દો હતું તું મા ઠયું, નાદાન એ ત્યારે થયું ;

તેં બાળતાં એ છે બાળ્યું ! બગી બુદાઈ છે મબા !

રહી મીઠાશ ના મ્હારે હવે આ આંસુમાં એ છે !
હૃદયને ચીરવામાં એ રહ્યો ના વખત મીઠો તે !

અરે ! ભીની સદા ભીની રહે છે આંખ મ્હારી આ !

જિગર તન્નૂરમાં દાઝે, પડે ના એક ફેરૂં ત્યાં

અરે ! કાતિલ તીખું તે જિગરને રેસનારૂં છે !

પરન્તુ મ્હાડવું હૈયું ખુદાએ આ ઘડેલું છે !

અરે ! શું જિન્દગી આ છે ? સડેવી જિન્દગાની છે !

અભાવે મોતને જીવું ! વણજ આ વેઠની મ્હારે !

પડ્યો પાસો નકી ઉઘો અરેરે ફૂર લૂટારો !

ઠગારા કર્મતે લાગ્યો અને હું જીવમાં હાર્યો !

હિનાના રંગથી મ્હાની સનમની રંગનો 'તો હું,

ઝૂકીને બાલમાં તેના ગુલોને ગુંથતો 'તો હું .

મગર એ દાંતની મિસ્સી સનમના હાથમાં દેતાં,

અરેરે ! કોઈ વા વાયો, સનમ, બો રંગ, સૌ ફીટયાં !

મને એ ખવાળની ખુશબો, મને એ સોખતી મ્હારો,

મને એ હાથનો ખ્યાલો, ફરકો એક દિન આપો !

૧૯-૧૦-૯૬.

❖❖❖❖❖❖

ફરિયાદ શાની છે.

❖❖❖❖❖❖

અરેરે ! ઉડતું ખંજર દિલે ઝૂંટી હુલાવ્યું મેં !

ઉપડનો હાથ શો ત્યારે ? હવે ફરિયાદ શાની છે ?

વડે તો ખૂન છે ઠંડેતું ! નહીં તો છે ઠરી રહેતું
સડેવો દાગ કાંઈ એ ! અરે ફિરિયાદ શાની છે ?

સનમના પેરની લાલી જિગરનું ખુન મહારૂં છે !
અરે ! એ રંગ મહારો તો હબ્બુ ફરિયાદ શાની છે ?

હાની આશા કાંઈ ભાંડી, ભરી તેની રૂડી પ્યાલી,
સનમને આપતાં દોળી, હવે ફરિયાદ શાની છે ?

કઠી લાલી જશે ચાલી ! કઠી ફૂટી જશે પ્યાલી !
ભલે કો તે ભરી દેને ! મને ફરિયાદ શાની છે ?

ભનશે કોઈ દોળાયુ ! ભરાયું કોઈ દોળાતું !
અહીં તો રેતુહિલે છે ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?

જગાવી મેં ચિંતા મહારી ! બુકાબુકું ત્યાં બધું બળી !
ચડે છે ખાક વાંટોળે ! હવે ફરિયાદ શાની છે ?

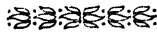
કરે છે શોર એ ભૂકી, “ મને માશૂક ચોગી લે ! ”
સુણે ના કોઈએ તેને ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?

સનમને ઇશકના વાળાં જિગરના જિગરે વાગ્યાં !
ચડેલો તોર ખોલી એ ! હવે ફરિયાદ શાની છે ?

અહાહા ! ઇશક આલમનો હબ્બરો ફરંગને પ્યાલો !
જિગર આ એકરંગને, અરે ! ફરિયાદ શાની છે ?

જહાંની આ અને પેની અહીં ત્યાંની નથી પરવા !
ન કો પૂછે ! ન કો જાણે પછી ફરિયાદ શાની છે ?

મને જે થાય કે' આજે હશે ના યાદ તે કાલે !
 પછી કો અન્ય શું જાણે ? દિલે ફરિયાદ શાની છે ?
 અહીં જે તાર તૂટ્યો તે કદી સન્ધાઈ ત્યાં જાશે !
 “કદી” ની હોય શી આશા ? અરે ! ફરિયાદ શાની છે
 હજી ફરિયાદ જારી છે ! જિગરમાં મેં વધારી તે !
 ખુશીથી આગ હું સેવું ! પછી ફરિયાદ શાની છે ?
 ખુદાના તખ્તની પાસે જિગરનો આહ ખેંચાડું !
 જગર છે ગેમ અલિમ એ જિગર ! ફરિયાદ શાની છે ?
 ૭-૧૧-૬

વિદાય

અરે ના ના ! અરે ના ના ! કાંઈ એ વદવું નથી !
 લલે જા તું ! લલે જા તું ! પાછળે પાછળું નથી !
 સુખે જા તુ, વહાલી ! તુજ દિલ તને જ્યાં લઈ જતું
 બહુ વહાજે તેને જિગર તુજ જેમાં ઠરી શક્યું ;
 નહીં આવું આડે, અહિત તુજ ઈચ્છું નવ કદિ
 નડે આ દુર્ભાગી પ્રીતિ તુજ પ્રીતિને કદિ નહીં.
 શીખી મોડી પ્રીતિ જગત પર સૌન્દર્ય જનમે.
 ચહાવું ને વહાવું જનમથી જ સૌન્દર્ય સમજે ;
 શીખાવે શું તેને પ્રણય હીનભાગી હૃદય આ ?
 તું માટે નિર્માયું જનહૃદય તખ્તે વિહરવા.

તને ચાહું એમાં નવીન કથવાનું નવ કશું,
હશે કિન્તુ તેનો પ્રણય અધિકો તું ઉપર કેં:
અરે મહારી પ્રીતિ અધીક નવ હાવાં થઈ શકે,
હજો તેની પ્રીતિ અધિકી અધિકી તું પર સદા.

તને ચાહું આખું નકી નકી વિશાળું જગત ત્યાં
દિવાનો તહારો એ અધિક મુજથી એક જ હશે;
દિવાના તહારાને અરર ! નવ નેહાલ કરજો,
તિહીં મહારા ઘાનું સ્મરણ કરીને તું અટકજો.

વિલાસો તે હંચે અધિક રજ હૈયાથી મળશે,
ફકીરી ઝોળી શું મમ જિગર તો ણાકમય છે;
નકી દુર્ખાંગી તે મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતુ,
બન્યું છે કેં એવું હજી સુધી પ્રિયે! આ હૃદયનું.

ઉદાસી ઉંડીની મમ દયને સોખત અરે !
મને વહાનારાં સો અરર ! પડતાં એજ વસણે;
સુખોની અંશાથી પ્રણય કરનારાં દુઃખી થનાં,
અરે આ યાને વધુ દુઃખ દઈ સો દૂરજતાં.

તને તે હામાં મધુર રક્તને મેળ મળશે,
અમી જેવી ત્યાંથી તુજ તરફ મોઠ શ ગળશે
બહુ મહોટું તેનું તુજ હૃદય માટે તપ હશે,
કઈ એ જન્મોમાં તપનું ફલ તેને મળ્યું હશે.

નહીં આવું આંડે, અહિન નવ ઈચ્છું પ્રણયીનું,
વળી ના ઝુંકાતું ફલ મળી ચુઃચું જે તપ તણું;

સુભાગી પ્રભી ! હા ! તમ હૃદયને તૃપ્ત કરજો,
અને મહારા જેવાં ઉપર ઠરૂણાથી નિરખજો

અહીં હું જન્મ્યો ને મુજ દિલની ચાવી તુજ થઈ,
મને કિન્તુ ચાવી તુજ હૃદયની તો નવ મળી;
રડાવી તેં જાણ્યું, હસવી વળી જાણ્યું જિગર આ,
ન જાણ્યું મેં કે દી તુજ હૃદય ભાવો પલટવા.

હવે ત્હારે માટે તપીશ તપ હું જિન્દગી બધી,
હવે મૃત્યુનો એ ચીરીશ પડદોએ બલ વતી;
સુભાગી તે જેવો બનીશ નકી હું એક સમગ્રે,
અને જન્મે જન્મે તુજ હૃદય ભેટી રહીશ હું.

ઉભા સાક્ષી રાખી શશી, રવિ, અને દેવ સઘળા,
સખી ! નહાની તારી અહીંશ કરથી હું કરલતા;
નવું કેં શીખ્યો તે શિખવીશ સુખે ત્યાં સહુ તને,
અને મહારી પાંખો તુજ હૃદયને અપીંશ પ્રિયે !

પછી મહારાં નેત્રે તુજ દયની ચાવી મગશે,
પછી મહારાં અશ્રુ તુજ નયનને કાંઠું કરશે;
પછી દુભાગી ના મુજ દિલથી જે બાથ ભીડતું,
પછી થાશે બિન્દુ મમ હૃદય તો અમૃત તણું.

ન આ ફેરે તોં હું તુજ મુખ હવે જોઈશ કદી,
બતાવી મ્હોં મહારૂં જિગર દુઃખી ત્હારૂં નહિ કરૂં;
થઈ માલીકી છે તુજ વદનની અન્ય દિલની,
વળી મહારૂં ટુંકું જીવિત મુખ જોવા બસ નહીં:

અરે ! શું જોવું 'તું' હૃદય વિષ્ણુ લૂખા મુખ મહીં ?
 અને એવું એ મહોં મુજ નયન પાસે સ્થિર નહીં !
 વળી ના મહાર્કં કે જીવિતલર મહાર્કં નવ થશે,
 હવે તો જોવું છે વદન તુજ મહાર્કં જ કરોને.

ડરે છે શું કાંઈ હૃદય મુજ આવું નિરખતાં ?
 ન કાં નેત્રો તહારાં મમ નયનથી મેગવ પ્રિયા !
 હવેના ન-મોનું કથન મુજ ઘેલું ખડુ હશે,
 છતાં ખીજી આશા મન હૃદયને ના કંઈ મજે.

પ્રસાદી જોવી છે તુજ દિલનો તહારાં નયનમાં,
 મહને જોવા દે તે તુજ વદન હૈયે ચિતરવા;
 હજી જોવાં તહારાં મૃગનયન છે એક વખતે,
 નિરાશા શી આશા પછી હૃદય મહાર્કં પકડશે.

સુખે જા તું ! સુખી થા તું ! મહારે દર્દ કશું નથી !
 હવે આ જોગી તહારને ખાકની ના કમો કશી ! •

૨૦-૧૨-૯૬.

એક મલામણ.

મુજને પણ ચાહતી કે હી ! પ્રિયે !
 દિલ શું પણ ચાંપતી કે હી ! પ્રિયે !
 રડતી દુખડાં પણ કે હી પ્રિયે !
 સુણતી કવિતા પણ કે હી ! પ્રિયે !

કંઈ ખોલ કીધો !

કંઈ કોલ દીધો !

સ્મૃતિએ પણ એ અડશે ન ! પ્રિયે !

અહ ! ગીતી ગઈ ભૂલવીજ પ્રિયે !

નવી વાત હવે ગમતી થઈ તો !

નવી વાત હવે ગમશે જ પ્રિયે !

દુઃખ દૂર રહો !

સુખમાં વિહરો !

પ્રભુ રાજી રહો તુજ પ્રેમ પરે !

બહુ માણુ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

મુજને સુણ કે સ્મર તું ન ! પ્રિયે !

પણ વાત કંઈ વદવી તુજને

ખીજશે કદિ તું !

હસશે કદિ તું !

પણ એ પણ ઠીક જ છે મુજને !

મુજથી પણ સૌ દુઃખ દૂર વસે !

તુજ પ્રિતમને હૃદયે વસતાં,

હસતાં રમતાં બહુ કાલ જતાં,

કંઈએ કરતાં,

હરિકોપ થતાં,

તુજ રૂપ વિરૂપ સહુ બનતાં,

પિયુનો સહુ પ્રેમ કમી જ થતાં,

અહીં કંઈ કહે કહુ એ તુજને,
મુજ પ્રેમ તણી કંઈ વાત કરે,

તુજ દિલ બળે,
દુખડાં ઉપડે

પિયુ એ ત્યજીને કદિ દૂર પળે,
જગમાં નવ કોઈ સહાય રહે,
અહીં તે પશુ ના રડજે તું, પ્રિયે !
તુજ ભાઈની જુંપલડી સ્મરજે !

રમણિ ! રમણિ !
ભગિનિ ! ભગિનિ !

મુજ જુંપડીમાં મુખ સો મળશે,
દુઃખડાં તુજ જ્યાં મુલુનાર વસે,
પ્રભુ રાજી રહે તુજ પ્રેમ પરે !
બહુ માણુ અનંત યુગો તું, પ્રિયે !

૨૬-૧૧-૯૬.

❧❧❧❧❧❧

વહાલીને નિમન્ત્રણ,

હતી નહાની વાદી તુજ મુજ કને કેં વિહરવા,
દિવાલો મહોટી કેં હતી વળી તહીં વાડ કરવા,
હતી ના ઇચ્છા કેં મુજ મન મહીં ક્ષાળ ભરવા,
અને એ સ્ત્રીમાની ઉપર પગલું એક ધરવા.

દિવાલો મ્હોટી સૌ પણ તૂટી પડે છે પલ મહીં,
 અને પ્રચ્છાઓએ કદિ પલ મહીં જાય બદલી !
 હતું મીઠું તેએ કટુ પણ અને છે ક્ષણ મહીં !
 પ્રભુની લીલા હા ! કુદરત તણો પારજ નડી !

સૂતો 'તો હું તે દી પ્રિય ચમનના પદવલ કને,
 હતી ધીમી લહેરી અનિલ તણી ત્યારે વહી જતી;
 હતી છાયા શીળી વિપુલ દ્રુમની હું ઉપર ત્યાં,
 હતી શાન્તિ શાન્તિ વળી હૃદયમાં એક ડરિના !

હતું વીણા ત્હારું દૂરથી સ્વર દૈવી જગવતું,
 હતું તેથી મ્હારા હૃદય રસનું પોષણ થતું;
 હતાં ન્હાના પક્ષી કિલકિલ રમનાં મુજ કને,
 અને હરતીબચ્ચું પવન કરતું 'તું' વ્યજનથી.

તહીં સુણ્યો કોઈ મધુર સ્વર અંડોલ સરખો,
 અહા ! જાગી ઉઠ્યું વળી સ્થિર થયું છેક ઉર આ;
 વહી વાયુની ત્યાં અપટલર થંડી લહેરી કો,
 પડી સૌ દિવાલો ! ગિરિવર અડ્યો એક નગરે !

તહીં ઊઠી ટોચે ઝલહલ થતું કાંઈ નિરખ્યું.
 હતું તે ન્હાતું કેં વીજળી અથવા અન્દ્ર સરખું;
 પ્રિયે ! તેને જોતાં જિગર મુજ લાગ્યું ઘડકવા,
 પ્રિયે ! તેનો મીઠો ઉતરી સ્વર અડ્યો જિગરમાં.

અરે ! આ શું ? આ શું ? ગિરિવર અને આ વન નવું
 અરે ! આ તે શાતું તહીં વળી દિસે દિવ્ય ભડકું ?

હશે જૂઠું શું આ નવીન મુજ વડાલા ચમનથી ?

હશે કેવું મીઠું જગત કદિ મેં જે નવ દીઠું ?

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છ્યું મુજ હૃદયને પાંખ મળવા

પ્રિયે ! મેં તો ઇચ્છ્યું ગિરિ ઉપર ત્યાં દૂર ચઢવા;

મને ત્યાં શૃંગેથી મધુર સ્વર એ સાદ કરતો,

અને એ સંગીતે હૃદય મુજ આખું જ લે તો.

અરે કિન્તુ દીઠું વિકટ રણ વચ્ચે સળગતું;

તહીં ઊંચા મહોટા ફરફર વંદોળ ચડતા;

તહીં ઊંચે નીચે ધરણીપર દાવાનલ બળે,

તહીં રેતીનાં તો પડ ઉપર મહોટાં પડ ચડે.

અરે ! ના પાંખો ને કયમ ઉડી જવું સુંદર સ્થલે ?

નિરાશા આવી ને મમ હૃદય અશ્રુમય બને !

સુણ્ય ત્યાંતો મેં કૈં અતિ કર્ણુ ને દિવ્ય રડવું,

અને ઉશ્કેરણું જિગર કરવા સાહસ નવું.

અહાહા હા ! કેવો અનિદ્ર ફરકયો કેા નવીન ત્યાં !

ઉગેલી સોનેરી નવીન મુજ પાંખો ફડફડે !

ધુલેલા હૈયામાં મધુર નવી હોંશો છલકતી,

અને મહારી આંખો અજબ સુખભીની મલપતી !

થઈ ખેંચી પાંખો નલ તરફ ઉડ્યા અવયવો,

અને ચાલ્યો ઊંચે ધરર ધુધવાટો હું કરતો;

તલેટીમાં જ્યાં વિપુલ રઠિયાળાં તરવરો,

રમનાં નાચતાં વિમલ જલનાં ટૂંક અંભુ!

પડી દૃષ્ટિ ક્યાંને કહીં વગી ન દષ્ટિ પડી શકી,
 અહો ! ત્યાં તો શૃંગે મુજ પદ અડયા જે ક્ષણ મહીં ;
 અહા ! એ દૃવી મ્હોં મમ નયન પાસે ઝુકી રહ્યું,
 અને એ કન્યાનું મુજ પદ લાણી કેં શિર નમ્યું !

સમાઈ જાતી એ મમ હૃદયનાં સૌ પડ મહીં !
 અહા ! લેપી દેતી મમ અવયવે અમૃત નકી !
 મને આલિંગી એ રૂદન કરતી ને હિખકતી !
 પ્રિયે ! હું તો તેતું મધુર મુખડુ જોઈ જ રહ્યો !

અહો ! તેની પાંખો મુજ અવયવો ચાંપતી હતો,
 અહો ! તેનાં અશ્રુ મુજ અધરથી મેં યુગી લીધાં,
 ગળ્યાં ખન્ને હૈયા લથમથ થઈને વહી વહી,
 ઘડાયેલી એ તો મુજ હૃદય માટે જ પ્રતિમા.

કહ્યું તેણે, “ આજે મુજ હૃદયનું વાંછિત મળ્યું ! ”
 કહ્યું મેં, “ એા બહાલી ! મુજ હૃદય આ સાર્થક થયું ! ”
 ગુલાબી એ ગાલે નવીન સ્મિત મીઠું ફરકતું,
 હતું મ્હાડું હૈયું નવીન રસમાં કેં ઘડકતું.

“ અરે બહાલા ! અરે બહાલા ! ” ત્યાં એવું રડવું સુણ્યું
 પડેલી આગની એ સૌ દિવાલો થકી ઉઠતું.

સુણી ત્હાડું રોવું રડી રડી વહી હા ! રમણી એ,
 “ અરે પ્રીતિ કેા દી અહિત પ્રણયનું નહિ કરે; ”
 લગી એવું એ તો ઢગો પડી અને મૂર્છિત થઈ,
 અને હું તો જીવ્યો તુજ રૂદનની દ્વાય મુણવા !

કરું છું હું યત્નો તુજ તરફ પાછા ઉડી જવા,
છતાં એ ઈચ્છું ત્યાં સિથિલ થઈ પાંખો ખરી પડે !
ફરી શુદ્ધિ દેવા મુજ્જ રમણીને યતન કરતાં
ચીરાતું આ હૈયું અરર ! મૃદુ ત્હારા રૂદ્ધનથી !

પ્રિયે ! મેં તો ઈચ્છ્યું તુજ હૃદયને પાંખ મળવા,
પ્રિયે ! હું ઈચ્છું છું ગિરિ ઉપર તુંને લઇ જવા;
સુનેરી પીંછાથી નવીન તુજ જો પાંખ ચગડે,
અને એ પાંખોમાં પવન સરખું તો બલ દિસે !

વળી જો ને વહાલી ! ગિરિ પણ ડગે આ રૂદ્ધનથી !
ધીમે ધીમે ચાલી તુજ શિર પર એ કુમી રહો !
અહો ત્હારાં અશ્રુ કણુ નકી દિસે અમૃત તણા !
પ્રિયે તે સિંચાતાં રણુ મહીં ઉગે છે તરૂં નવાં !

ઉડી જો ઉડી જો ! મન હૃદય પાસે પ્રિય હુવે,
અને એ રહેરાની ઉપર કર તુ ફેરવ, પ્રિયે !
કહે, "પ્રીતિ કેા હી અહિત પ્રણયીનું નહિ કરે,"
અને ત્યારે ઉડી ફરી મુજ્જ દિસે એ લપટશે !

ન મ્હારા હરતે એ નયન મૃદુ કેા હી ઉઘડશે !
અમો એ મોહું તો નકી ની રહ્યું છે તુજ કને !
કરો મ્હારાથી એ મરણુવશ થાતાં અટકતી,
અને એ જીવે છે મરણુવશ શી મૂર્ચ્છિત રહી !

સ્ફુરે ઓખો તેના હૃદય કુમળું શાન્ત ધડકે,
ગુલાબી ગાલોએ મધુર હણુ કેવી ગલક છે !

ધીમે પંપાણુ છું સુરૂપ મુખડું હું કર વતી,
પિરેણ તે થાતું મુજ કર જરી દૂર ખસતાં !

પ્રિયે ! ખીજે ત્હારો કર તુજ કને આ ઝઝુમતો,
અહી તેને આવી મુજ હૃદયથી તું લપટજે;
નથી કાંટા ઉગ્યા પણ મૃદુ થયું છે મૃદુ વધુ,
પ્રિયે ! ત્હારે માટે હૃદય મુજ ભીનુ તલકતું.

રડી કાં તું પૂછે ? “ પ્રિયતમ ! મને આહીશ લલ ? ”
નહીં ત્હારું એવું મુજ જિગરમાં કાંઈ જ નહીં;
તને શું ના અર્પ્યું ? હજુ પણ પૂટે શું પ્રભુચનું ?
હું ત્હારો તેની તો શશી, રવિ, અહો સાક્ષી ભરશે.

અસત્યો એ યોદ્યો કદિ કદિ તને હું રીઝવા,
હવે મીઠા સત્યો શીખવીશ તને હુ જિરવવા,
નીતિ કે રીતનું મુજ દિવ પરે ના બલ રહ્યું,
પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! પ્રીતિ ! અનલભડકે એ જગી જવું !

ઉડી જો ! ઉડી જો ! મમ હૃદય સાથે પ્રિય હવે !
નવો ઝીણો ત.જો અનિલ ફડકે છે કુદરતે !
ત્યજ દેને વહાલી ! અધમ પડ વટોળ સરખાં,
મચી રહેવું આવી કલુષમયતામાં ઉચિત ના.

ઉગેલી પાંગોને અરર ! નવ વિસ્તીર્ણુ કર કાં ?
હરિની લીલાને સજલ નયને નિરખ કાં ?
તને મીઠું ત્યાં છે, મધુતર અહીં કિંતુ મળશે,
પ્રભુએ વેસી છે જૂઠી જૂઠી જ મીઠાશ સઘળે.

પ્રિયે ! મેં જોયું કે ! સજી મન રહે તે નિરખવા
અહો ! તું જેવું એ પણ વગી કાંઈ લિન્ન તુજથી;

રૂએ તુંને તેવું જરી પ્રણયથી તે નિરખતાં,
અખિ ! જ્યેને તેને હૃદય તુજ લીતું કરી કરો.
દિસે તુંમાં, તંમાં, મુજ જિગરમાં એક જ કંઈ,
અને કેં જ્યુદું તે મધુર સ્વરના લિન્ન ધ્વનિ શું;

સ્વરો મીઠા આલે મધુર ધ્વનિનો મેળ મળતાં,
અને છેને હુયાં દ્રવી દ્રવી પડે ગાયન થતાં.
મને તું પૂછે છે, “ પ્રિયતમ ! તું છે શું દિઃખી ? અરે !
દિઃખી તો શું ? કિન્તુ જગત મુજને આ નવ રૂચે !

દિલે ખૂંચી રહે છે નયન મૃદુ તે દિવસ ખધો,
સમૃતિ તેની થાતાં છણુ છણુ ખળે છે જિગર આ.
અરે ! તેને આહે મુજ હૃદયનું રક્ત સધણું,
પ્રિયતમ એ મીઠી મુજ હૃદયનું રાજ્ય કરતી;

સુકાની એ વહાલી ! જરીક જ દિશા ફેરવ, અને
હવે હંકારી દે મુજ નસીબનું નાવડું તહીં.
“એકને ચાહતું તેણે ખીબાને નવ ચાહવું !”
“એકને ચાહતું તેને ખીબાએ નવ ચાહવું !”

દિસે કિન્તુ રૂઢિ પરિણત અરે ! એ જન તાણી
અને તેનાં સક્ષી હૃદય રડનારાં પણ કંઈ;
ખરૂં છે, કે “ ધારો વગર કંઈ હેતુ નવ થતો.”
પ્રિય ધારો કિન્તુ સમય વહતાં કંઠક બને.

બહુ ટૂંકી આ તો હૃદયરસ પીવા અવધિ છે.
 અહીં ત્યાં તેમાં એ હૃદય ક્યમ લોખાં ભક્તમાં ?
 અરેરે ! કોઈ તો જાગર ચીરવા તત્પર થતું !
 પ્રભુ ! આવી શાને વિષમ રચના છે પ્રભુચની ?

વિના હેતુ ના ના જનહૃદયનાં ચક્ર ફરતાં,
 વિના હેતુ શાને દિલ દિલ ચીરે ને રડી મરે ?
 વિના હેતુ તો ના ગતિ પણ કરે પણ સરખાં.
 વિના હેતુ કાંઈ કદિ પણ ખને ના કુદરતે.

હતો હું તારો ને જગત મહીં એ કૈં રસ હતો,
 જનોના ધારાનું મુજ હૃદયથી સેવન થતું;
 હતો તારો તેથી હજુ પણ નહીં ન્યૂન તુજ હું,
 હવે કિન્તુ મહાઈં હૃદય વર્ગીં છે અન્ય દિલનું.

કદી એ બોઠાતાં હૃદય નવ ઉચ્છિષ્ટ બનતું,
 હતું તેવું મહારૂં હૃદય તુજ માટે હજુ રહ્યું;
 પ્રિયે ! ના પ્રીતિને કુદરત કદી પાતક ગણે,
 મને, તેને, તુંને કુદરત અમીથી નિરખશે.

અરેરે ! રહ જોવાનું નાના યોગ્ય દિસે મને,
 ઉડ તું ! આવ તું ! ઠહાલી ! કો દી કાલ ન ઠેરશે !

વહી જાશે દહાડા ! વિલુપ મુખ તેનું થઈ જશે !
 અને મહાઈં દૈયું પછી કદિ નહીં જીવી શકશે !
 મરો જાશું આહીં ! તુજ મરણ ત્યાં દૂર બનશે !
 અરે ઠહાલી ! શાને તુજ હૃદય એ નાટ વડો ?

બહુ મહે ઠો ફેરો અરર ! પછી લેવો જ પડશે ?
 બહુ જન્મો વહાલી ! રૂઢન કરવાનું જ બનશે !
 ચલુ બાણે ક્યારે ત્રણ હૃદયનું ઐક્ય બનશે !
 પ્રિયે ! ન્યાયી માયા કુદરત બહુ કે કૃપણ છે !

ઘડીનો એ કો દૃષ્ટી કુદરત ન વ્યક્ષેપ સહતી,
 ઘડીમાં તો કે કૈ કુદરત કરે છે ગતિ નવી;
 નલે ગોળા મહોટા ઘડી મહી કઇ કોશ રૂરતા,
 ઘડીમાં પ્રહ્લાંડો પ્રલય થઈને કે ઉદભવે.

ન તું ત્યાલે તહોયે સમય તુજને તો ઘસડશે,
 ન હું ઈચ્છે તેવું કુદરત નહી કાર્ય કરશે;
 અરે ! તો શાને ના પુશ થઈ પ્રવાહે ભળી જવું ?
 અરે ! તો શાને ના મધુ ઝરણનું અસૂત પીવું ?

અહીં મીઠું લહાણું કુદરત ધરે છે હસી હસી,
 પ્રિયે ! તેને શાને અરર ! તરછેડે રડી રડી ?
 અવજા ના સાંખે કુદરત કદિ કાયર બની,
 સહાતી ના કોથી કુદરત તણી દષ્ટિ કરડી.

કહ્યું કાલે તેથી કહું છું તુજને આજ ઉલટું !
 વળી કાલે કાંઈ રહીશ તુજને હું નવું નવું !
 પ્રિયે દ્વારાઈ છું કુદરત મને જ્યાં લઈ જતી,
 અને શીખું પાઠો કુદરત મને જે શિખવતી.

વિચારોની અણી બદલી મુજ આજે કંઈ ગઇ,
 વિચારોની શ્રેણી બદલીશ પ્રિયે ! હું તુજ વળી;

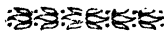
અરે વહાલી વહાલી ! કદિ ખણુ ન દુરાગ્રહ ઘટે,
પ્રભુ સામે થાવા તુજ હૃદયમાં કેં બલ ન છે.

અહીં ઊંચા નીલા તરૂવર તને સાદ કરતાં,
અહીં મીઠાં પક્ષી મધુ રવથી આમન્ત્રણ કરે;
પ્રિયે ત્હારી પાંખો ઉપર ચડવા કેં ફડફડે,
વિમાત્રી બેઠી શું ? મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં આ મઠોં નહાને તુજ કર હવે ફેરવ જરા,
હસે મીઠું એ તો વદન કુમળું મૂચ્છિત થતાં !
અહીં ત્હારે માટે પ્રણયરસની દહેર છલકે !
પ્રિયે ! છેડી રોવું મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !

અહીં હું રોઉં છું તુજ હૃદય માટે દિલ ચીરી !
વહેતા આ લોહી ઉપર કંઈ તો દષ્ટિ કરવી !
વિચારે જૂનાને તુજ જિગરથી દૂર કરને !
પ્રિયે ! છેડી લીતિ મુજ હૃદયને સાંભળ હવે !
હવે તો રાહ જોવાનું ના ના યોગ્ય નકી પ્રિયે !
ઉડતું ! આવ તું ! વહાલી ! કેા દી કાલ ન ઠેરશે !

૨૬-૧૧-૬૬.

• એક વેલીને.

ધીમે ધીમે કુંપળ કુંપળે પત્ર પત્રે વળીને,
ટીશી ટીશી તરૂવિટપમાં ગુંથણી કાંઈ ગુંથે;

મીઠી વેલી ! તુજ વગ દિસે નિત્ય નિત્યે નવીન !
ત્હારું હૈયું વધુ વધુ સદા સ્નેહમાં થાય લીન !

ન્હાની ન્હાની તુજ ગતિ સમો આ રહુ ઝિન્દગીનો,
તોફાનો કે ભભક રવિની કાંઈ માત્ર ભાસે;

ત્હારી પાસે ગણુ ગણુ થતા જન્તુઓ નિત્ય ગુંજે,
ત્હારી પાસે જગત સંઘળું નિત્ય ગુંજ્યા કરે છે.

પહોં તાબાં ચડી, ખરી, ચડે એકની એક કાળે,
ને આલમ્બે તરૂવર તણો નિત્યનો એક તારે;

ટેકો મ્હારો મુજ હૈયની એક મૂર્તિ પરે છે,

તે પાસેથી સુખદુઃખ સદા જાય આલ્યાં ઝપાટે.

તું પત્રો ના તુજ કદિ ગણુ, હુંય મ્હારાં ગણું ના,

કિન્તુ તેનો કુદરત મહી કાંઈ છુપો હિસાબ;

ક્યાં ? શા માટે ? પ્રભુ વિણ નકી કોઈ જાણી શકયું ના,

ઊંડાં કાળ્યો, ફિલસુફી વગી કાંઈ શંકા જ માત્ર.

તુંમાં હુંમાં અરર ! પણ આ કાંઈ જૂદું જ ભાસે,

ત્હારા મ્હારા પથ મહી દિસે ભિન્નતા એકજ ઊંડી:

તું ચાલે છે, સતત ગતિએ, ફૂદતો ચાલતો હું,

ધકકા મારે કુદરત મને દોરતી પાત્ર તુંને.

હું ચોટું છું મુજ જિગર જ્યાં એક દો શાન્તિ પામે,

નિઃસ્વાસો સૌ જનહૈયના ભૂત કાલે વિરામે;

નિર્માયો છે તુજ ઇવનને એકલો વતંમાન,

“ઊંચે જાવુ” તુંજ હૈયને એટલું માત્ર ભાન.

एक चंडोलने.

નવ હિડી જાજે ! ગા તું ગા તું સ્વછન્દ મહીંજરા !
જિગર હલકું મહારૂં થાતું તને સુષુતાં જરા !
મુજ દિલ મહીં આજે કોઈ દિસે સુખ સાંપડયું,
કઈ સમયથી ભૂલાયેલું ફરી સ્મૃતિએ ચડયું.

બહુ સમયથી મહારે માટે નથી રસ કે રહ્યો;
બહુ સમયથી નિઃવાસે કે નથી ઉંથી વહ્યો;
બહુ સમયથી નેત્રો ભીનાં નથી બનતાં અરે !
બહુ સમયથી વ્યાપો હૈયે મહા મુનકાર છે.

મુજ નયનથી આજે ભાનુ ફરો હરતો દિસે,
અનિલલહરી આજે પાછી મને રમતી દિસે;
કુદરત મહીં પ્રેરાતો હું ફરી રસ શોધવા,
કુલ કુલ મહીં આજે પાછા વહે રસ ધોધવા.

મુજ હૃદયની આજે પાછી કંઠી ઉઘડી પડી,
અરર ! દુખ છે ! કિન્તું તેમા મીઠાશ થઈ પડી,
કટુ રસ અરે ! મે તો પીધો રહાય સુધા ગણી,
રસપુટ પીધા હોંશે હોંશે અનેક ભરો ભરી.

રસપુટ પીધા તે “ ના પીધા ! હવે બનશે નહીં,
રસપુટ પીવા એવા એવા જીવે મગશે નહીં;
“ તરશ રસની, નિઃવાસો, ને હજી રડવું સદા,”
મમ હૃદયનું એવું વાંછયું મળે ફરી આજ હા !

મુજ નિગરને ચિગંતાં રે ! હતું સુખ કે મળ્યું,
 અરર ! ત્રણને સાંધી દેતાં ન ચેન કશું પડ્યું;
 સુખ સુખ હતું હયું જ્યારે લૂંટાઇ જતું હતું,
 પણ હૃદયમાં લૂંવાતું કંઇક રહી ગયું.

અરર ! દિલની પૂરી પૂરી ન લૂં થઇ કહી,
 અરર ! દિલમાં છૂરી પૂરી કહીય ગઇ નહીં;
 જખમ દિલને પુરો દેવા ન કોઇ મળ્યું કહી,
 જખમ કરવા નહાના નહાના જહાં ઉત્તરી પડી !

જખમ કરતાં એ શું બાણે ગરોબ મૃદુ સખી ?
 જખમ કરતાં વેળાની એ ન હામ ટકી શકી !
 તુજ સ્વર વધી આજે કાંઇ દિલે ખૂંચતો દિસે,
 પણ જખમની વાતોથી તું અબાણ બહુ દિસે.

જખમ સહવો સહેલો મીઠો સદા સહનારને,
 જખમ કદિ એ પીડાતાને ન ઠાર કરી શકે;
 જખમ દિલને છેલ્લો દેવા ન કોઇ મને મળે.
 જખમ દિલનો ભેવા ધોવા ન કોઈ મને મળે.

દરદ દિલની વાતોને એ ન છે સુણનાર કો;
 દરદ દિલની વાતો સાથે ન છે મળનાર કો;
 અનુભવ અહીં કોઇને એ સમાન મળે નહીં,
 જગત સઘળું અકકેકાની અસાર મુસાફરી.

જગતે રસમાં ક્યાંએ પુરું ન પકવ થયું હજી,
 હૃદય ગળતાં રોવામાં એ ક્યાશ રહી જતી;

અરર ! સ્મિત ના કિન્તુ રોવુ હજી જડતું નથી,
રૂઠન શિખવા કેં એ જન્મે હજી ફરવું નકી.

પણ દરદ કેં ધીમે ધીમે ખૂરાઇ જતું હતું,
અરર ! દિલ આ ધીમે ધીમે કઠોર થતું હતું,
સ્વર તુજ સુણ્યો ને આ આહ્યું ફરી તિજ માર્ગમાં,
તુજ સ્વરથી આ મહાફૂં હૈયું મને કંઈ તાલમાં.

તુજ સ્વરથી આ મહાફૂં હૈયું કરે કંઈ ગાઠડી,
સ્થિર જરી થજે ! ગાતું ગાતું ઉડીશ નહીં જરી;
પણ સુખી તું એ આચીન્તું કેં ઉડી જ નકી જશે,
દરદ દિલની વાતોથી તું અબાણુ હજી દિસે.

સહ સુખી ઉડે તેવું તું એ ઉડી જ જશે નકી,
મુજ નિગરની ત્હારે હૈયે વ્યથા ઘટતી નથી;
મુજ રૂઠનથી ત્હારા કંઠે ન શોષ કંઈ પડે,
મુજ હૃદયની વાતોથી તું અબાણુ નકી દિં..

૩૦-૧૧-૬૬.

ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:

ત્યજાયેલીને.

કદી ત્હારે હશે રોવું, છુપું માંઈ સુણાવવું;
હશે વા દાઝતા ત્હારા હૈયાને કદિ ઠારવવું;
ત્હારું અહીં જ ગતનાં નહિ કોઈ મિત્ર,
ત્હારાં અરે ! દુઃખ તણી ગતિ કેં વિચિત્ર;

નોકા તુટેલ સ્વપ્નું તુજ ઉર જ્યા છે,
જેની મરામત હવે કદિ એ ન થાશે.

એણે સદા દૃષ્ટ મનવી માનવીનાં
જેવા અને જિમરનાં દુઃખને-મુશ્કળને
એ સહમાં દૃઢ આ તુજને મળ્યું 'તું'.
આશાલય ઉચળકે હમણું બન્યું 'તું'.

રોવાની તેં મુજથી લાલિમ કિન્તુ લીધી ?
હિસ્ત્રાદવા જિગરમાંય કટાર દીધી ?
વિશ્વે કર્યા ટપકતાં દિલને વિખૂલું,
અનંદજ અનંતર તણે ન કરાયાં હાવાં.

આંહીં સદા જખમીને જખમી જ શિણે,
રોતાં લીના નયનને રડનાર લૂણે;
લાધે અહીં કવચિત ધાયલ એ સમ્માન,
એતુંય એ લડીકમાં તૂટી જાય તાન.

વચ્ચે પડ્યું પ્રલયમાં પ્રલયી જ ? એ શું ?
ઓદાર્યને પ્રીતિથી દેશવટો મળેો શું ?
શું તું હતું રમકડું કંઈ કાષ્ટતું, કે
મેં દેહ ક્રમ તુજને ત્યજી ? ખાલી રેરે !

રે ! પામશે જિગર ક્યાં તુજ મેળ હાવાં ?
રે ! ઇશકનો તુજ ભુખાર જશે હવે ક્યાં ?
ના દિલલગીની કદિ સોઈ કહીંય થાશે !
શું ઝિન્દગી તુજ હવે હિજરાઈ જાશે ?

હુંને ઘટે ન સુખ વૈભવ લોગ ંડાડી !
 હુંને ઘટે ફકીરની વરવી જ ઝોળી;
 તુંને ઘટે ન મુજ કાજ હવે રીખાવું,
 તુંથી ન કિન્તુ બનશે દિલ ખાગવાનું.

હું તો બગીચા ! બગીચાં ઇનસાફ થાશે !
 તું શું નહીં કુદરતે કદિ ન્યાય પામે ?
 ના ન્યાય આ જગતમાં મળાવે! તને છે,
 એવું જ છે લિખિત તો સહવું જ ત્હારે

આ ઝોલતાં જ મરવું મુજને ઘટે છે,
 કે જાલે જઈ તહીં પડવું ઘટે છે;
 આ નેત્રને રૂધિરથી રડવું ઘટે છે,
 હા ! આજમાં જઈ સદા જાવું ઘટે છે.

મહારૂં હવે શુભિત તો નમજાઇ ંડાલી !
 મહારૂં હવે રૂક્ષ આ નમજાઇ ંડાલી !
 એ હસ્ત ત્યાગ કરતાં જ મરી ચૂકયો છું,
 ને અન્ય મૃત્યુની હવે અલિલાપ રાખું.

રે ! એક ઝિન્દગી મહીં કંઈ મૃત્યુ મહારે !
 રે ! એક ઝિન્દગી મહીં બહુ જન્મ ત્હારે !
 ટૂંકાં જ છે શુભિત ને દુઃખભાર મહોલ,
 ને મૃત્યુની પંછી કશે! રસ સ્વાદ ના ના.

જોઇ હતી પ્રિય ! તને દિન ચાર ખેલાં,
 પીળું હતું મુખ અને સહુ અંગ લીલાં;

નશ નેત્ર તેં તુજ ઉપાડી મને નિહાળ્યે,
 વા અશ્રુથીય તુજ માલ જન્વે ન લીનો.

તુ એકલી ? અરર હા ? અહીં એકલી તું.
 રેરે ! અનન્ત દુઃખને દરિયે પડી તું ;
 કોઈ તને મદદમાં મહ્યે મયે ના,
 આજ ગવા ઉદ્ધિ છે બલ કંઈ ના ના.

તહારાં મુખોની કદિ વાત નહીં સુણાશે,
 તહારાં દુઃખોની ઉરમાં ઉન્હી દહાય દહાશે ;
 હૈયામુની ? હૃદયની તું અપંગ બાલા !
 દેખું તને બબી જતી મુજ કદપનામાં !

મોંઘાં સદા નયન શું તુજ બન્ધ રહેશે ?
 મહોંએ શુભાળી ફરી શું કદિ તું ન પામે ?
 જખલો મિયે ! હૃદયને તુજ બહાલવાણું
 બહાંડમાં અરર ! કોઈ ન ધારનારું !

કદી તહારે હશે રોવું, છુપું કંઈ સુણાવવું ;
 હશે વા દાઝતા તહારા હૈયાને કદિ ઠરાવવું.

૨૧-૧૨-૯૬.

મપાત.

બહાલી તણું દદય એ ઉદ્ધિ હતું હા !
 તેની સપાટી ઉપરે તરતો રબો હું ;

यातालमांच तल ते जळुं हुतुं ना,
ने जे हुतुं कुटी रडुं तट विद्यु वारि.

मीठी मळ जिगरने उज्यावती 'ली,
हैयथी अमृतअरो छलकावती 'ती,
हुं सिन्धुनी वीचि मडीं जरकाव हुथतो,
ने जे अरो टपकतां न मणी जेतो त्यां.

जे महावरें हृदय काजिल कंधं यातां,
उडाणुमांच अणुमाथश कंधं वेतुं;
डेा ही हुतुं विहरतुं जंभ मध्य भागे,
आनन्दमां नयन अर्धं मिंच्यार्धं जातां.

हीठां तहीं नवीन रंजीन नूदव्य वारि,
ने जिन्दु जिन्दु महीं लव्य प्रलाप्रवाह
हीठा तहीं सुधी रडेल जलीर लाये,
प्रयेकमां नवीनता रसनी वहन्ती.

"नीचे नीचे पडं पछी पडं अपतो जा !
"उडाणुनाय उदरे उतरा उडा जा !
"जा जा तहीं रस अनन्ती उदर त्यावे !
"देवी अरा उदरिमां हुणु केंड महावे !"

जे मन्त्र आ हृदयमां जनम्यो हुतो, ने
जे मन्त्रने हृदय आ जपतुं जेन्हुं 'तुं,
जे जपथीव हृदये जळ आवतुं 'तुं,
तेना प्रलावथी ज माजं नवीन भूदय.

પાતાલના ૪૬ મહીં ૫૬ ઉખજ્યાં ત્યાં,
છુપી રહેલ નંજરે પડતી ગુફાઓઃ
પ્રત્યેક દ્વાર ઉઘડ્યું કરસ્પર્શ થાતાં,
પ્રત્યેક સ્થાન વળી આદર આપતું 'તું'.

આવી રીતે જલ મહીં સરકી જતો 'તો
બાણે અનન્ત યુગ એમજ ઉતરીશ.
ત્યાં એક લેખડ પરે મુજ પાદ ઠેર્યાં,
ત્યાં દ્વાર કોઈ નંજરે પડતું હતું ના.

તે મન્ત્ર કિન્તુ જપતાંજ તૂટી પડી તે,
ડાલ્યું અને ખગલજ્યું જલ સિન્ધુનું સૈં;
હા ! કોઈ ત્યાં સ્વર ઉડ્યો મૃદુ ને ક્કરણ,
ને સિન્ધુના તલ પરે મુજ અંગ ઠેર્યાં.

અહોહો ! મેળ મોડાથો ગાતાંતાં દિવ્ય મેલિડાં,
સુણ્યું મે કાંઈ આવું, ને હું ત્યાં શાન્ત ઉભો રહ્યો.

“ અમે દૈવી મોતી જલધિતલમાં આમ રમતાં,
“ અમારાં ગીતોનું શ્રવણ કરનારું વિરલ કો;
“ તહીં મચ્છો મ્હોટા અગતિત ભયે ઉપર ભમે,
“ હુબ્બરોમાં કોઈ અમ તરફ આવી નવ શકે.

“ અમે દૈવી મોતી દદધિકરનો સાર સધળો,
“ હુબ્બરો મોબના અમ ઉપર પેરા ફરી રહ્યા;
“ અમારા મડેલોની છુપવી દીધી આવી અમ કને,
“ અને લાગેા યત્ને નહિ જ દરવાજા ઉઘડતા.

- અમે દેવી મોતી અમર રસનાં બિન્દુ સઘળા,
 “ પરોવાયેલાં નાં પણુ રૂચિર માલા રચી રહ્યાં;
 “ અમારી માલા તો અભુર જન કો નાં ધરી શકે,
 “ અમોને સ્પર્શે તે જલધિ સઘળાનો નૃપ બને.
 “ અમોને સ્પર્શંત્યાં અરર! પણુ આરાશ મળશે,
 “ અમોને સ્પર્શંત્યાં ઉદધિ સઘળો આ કહુ પને,
 “ અમોને સ્પર્શંત્યાં નવીન કાંઈ આશા ઉદ્ધરશે,
 “ અને આસિન્ધુમાં પછી રસ રહેશે નહિ કરશે.”

સાંભળી ઘોલ હું એવા આચર્યું દુઃખતો હતો,
 અને એ મોતિડાં દેવી ચ પી મેં ઉરથી દીધાં.
 હા હા! અરે! ઉદધિમાં પણુ શું થયું આ?
 તેજ પ્રવાહુ વહેતો જલમાં નવીન!

તે તેજ ના જલધિનું પણુ કોઈ અન્ય,
 જે જ્યોતિથી નયન આ મુજ બન્ધ થાય.

મૂર્છામાં ઢળતો' તો હું, ઘેરાતાં નયનો હતાં;
 સુષુપ્ત કૈ સ્વપ્નમાં શબ્દો, જ્યોતિથી વહતા હતા.

- “ રે! માનવી! સ્થિર થવું તુજને ઘટે ના,
 “ રે! માનવી!! સ્થિર થઈ ન શકીશ તું નો.
 “ આ સિન્ધુમાં નહિ ઉડાણુ કશુય હાવાં,
 “ જા અન્ય સિન્ધુ મહીં કાંઈ નવીન જોવાં.

‘ આવા અનેક દરિયા ઉતરી તુ આવ્યો,
 “ આવા અનેક દરિયા તરવા હજી છે;

“ તું મરુઠ આ ઉદ્ધિનો નવ હોય હાવાં,
 “ આ સિન્ધુમાં તુજ હવે ન સમાસ થાશે.

“ આ સિન્ધુથી તુજ હવે બહુ અંગ મ્હોટું,
 “ કે અન્ય સિન્ધુ તુજ કાજ હવે કૂદે છે;
 “ બૂની પિછાન જણ આખર તોડવાની.
 “ ને વાસ કે નવીનમાં વસવું જઈને.

“ સિન્ધુ તળાવ બનતો તલસ્પર્શ થાતાં,
 “ સિન્ધુત્વ સિન્ધુનું જતું તલસ્પર્શ થાતાં;
 “ તારા સમુદ્ર સઘાળા જરણાં જ માત્ર,
 “ તે કે અત્રાધ દરિયે મળવા જતાં સા.

“ અત્યારથી ઉદ્ધિ આ કડવો બન્યો છે
 “ બીજોય સાગર થશે કટું કોઈ કાલે,
 “ તારા હવે હૃદયનો રશ અક્ષય થાશે,
 “ તે અન્ય સિન્ધુ મહીં અન્ય રસે લખાશે.”

“ રેરે પ્રવાસી! નહિ મોહીશ-મોતિડાંથી,
 “ પ્રત્યેક સિન્ધુ મહીં કોઈ જૂદાંજ મોતી;
 “ જ્યાં જ્યાં કરે જલધિનો તલસ્પર્શ ત્યાં ત્યાં
 “ મોતી જ મોતી તુજને નકી લાધવાનાં.

“ રો ચાલ! ચાલ તટ ઉપર ચાલ હાવાં,
 “ તારું જૂનું જરીક પલ્લવ જોઈ લેને;
 “ નિર્માણમાં ડૂબી જશે પછી ભાઈ ઠંડેલો,
 “ ને એ પ્રપાત તુજને સુખરૂપ હોજો.”

જ્યોતિના એ પ્રવાહે ત્યાં હું ખેંચાઈ તરે ગયો,
જેઈ એ જ્યોતિને મેં ત્યાં સકેલાઈ ધીમે જતી.

આ એક ગાળુ કટુ પલ્લવ મન્દ હાંકે,
પાસે બીજી તરફ સિન્ધુ નવીન ગાજે;
મહારા દિગ્દેશી હુતો રસનો પ્રવાહ,
બન્નેય વારિ મહીં ઉછળી તે પડે છે.

જોતાં ફરી જગત કાંઈ નવીન ભાસે,
સૌન્દર્ય આ હૃદયનુંય ફરી ગયું છે;
પ્રહ્લાંડની વિષમતા કમી થાય છે કે,
દેખાય છે સુઘટ એક અનન્ત વિશ્વે.

તલાવે તો કિન્તુ સુજ રસ કદિ મેળ નહિ લે,
સરૂરે રહેનારૂં નવ શવી શકે પલ્લવ મહીં;
મને ખેચે સિન્ધુ વળી અરર ! આ પલ્લવ રડે,
ક્યા વારિમાં હું હૃદય ઠલવું ? ક્યાં જઈ પડું ?

વહાલા તલાવ ! ફરી ઉદ્ધિતું બની જા !

વહાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી દે !

વહાલા તલાવ ! તુજ તું રસ ફેરવી વા

ફેરે ! મને તુજ સમાન ફરી કરી લે !

વહાલા તલાવ ! અથવા ઉછળી કુદીને

આ સિન્ધુદહર મહીં તું તુજ લેગવી કે !

કોઈ રીતે હૃદય આ તુજમાં ભૂંગવું !

કોઈ રીતે હૃદય ફરી તુજ મચ્છ થાઉં !

હિંસે સંકેચાતું પણ વધુ વધુ એ જલ હળુ,
અને આ હૈયું તે વધુ વધુ જ વિસ્તીર્ણું બનતું;
નથી ચેલા આવી, સર બની શકે ના ઉદ્ધિ, ને
કદી ફેલાયેલું હૃદય ન અવિસ્તીર્ણું બનશે.

હાલા તલાવ ! તુજને ત્યજી જાઉં હાવાં,
હૈયે સદા ધરીશ હું ઉપકાર તારા;
લેટો બને નવ બને, પ્રભુ બાણુનારો,
કિન્તુ મિલાપ નકી આખર એક સ્થાને.

આકર્ષી સિન્ધુ લે છે, ને હું ખેંચાઈ તંડી પડ્યો;
દૂપતાં દૂપતાં કિન્તુ જ્યૂનું નામ જપો રહ્યો !

૨૮-૧૨-૯૬.

વેપરવાડ.

હતી; પરવા, હતી લજત, હતી જાહોજલાલી કે'.
અહો ! દિલદારની સાથી જિગરમાં લાગતી 'તી કે'.
હીડી મહબૂબને શિકલે પૂરી ખૂબસૂરતી આહા !
હતાં ના આંખને ચશ્માં તહીંનેા ડાઘ જોવાનાં !
હમારી આમદાનીમાં હતો હિરસો સનમનો કે';
જિગરના તાન બિંડામાં સફર સાદે થતી 'તી કે'.
જિગર આફ્યું ઉછાળે તે હતું કે' શ્વાસ લેતું ત્યાં;
હતો ના એશમાં કોઈ પરહેઝીની હયાતી ત્યાં.

સનમના માપમાં મહારૂં સમાતું આંસુડું પ્યારૂં;
મગર તે દી ચડી જોશે વહું તોડયું જૂનું પ્યાલું.

ઝીલાયું અન્ય કો પ્યાલે અને ત્યાં એ રહું રમતું;
મગર એ જામ માશૂકને અરેરેરે! નથી ગમતું.

કહું મેં, “ આવને દિલખર! હવે હદ અન્ય આ જો જો!
“ હવે હદ અન્યમાં આવી નવું પ્યાલું જરી પી તો!”

ન આવે એ! ન ઉઠે એ! દિસે નિદ્રા ખહુ ગાઠી!
હમે તો કૂચ છે માંડી! રહી એ દૂરને પલ્લે!

વિસામો લે સહુ આંહી, કહી કો ને કહી કોઈ;
રુચિ છે સર્વની ન્યારી, સહુને સર્વની પ્યારી.

હવે જૂઠાં થયાં ઠંડાલી! મળીશું કયામતે કો દી!
મજા તું લે સદા ત્હારી! હમારી છે હમે લીધી!

સહુની આમદાનીનો વટાતો સર્વદા હિસ્સો,
ન લે તું આ જિગરનો તો હજો એ મનસખી ત્હારી.

પડયું રહેશે નહીં કાંઈ, ખલક લુટાઈ આ બાતી;
હમોને લૂટનારાથી હમો લૂટાઈને રહેશું.

હમોને છે મળ્યાં ચરમાં નવાં કાંઈ નવું જોવા;
તું ત્હારી આંખથી જોજો હમે જોશું હમારીથી.

નગર છે સર્વની ન્યારી, સહુ એકઠરે સારી,
ન લાંબી કોઈ કે દંડી, જરૂરીને સહુ જોતું.

સહુ પાણી ગજી પીતાં, સહુ છે દેખતાં ભેતાં,
પક્ષી કાં આવવું આડાં સમાલો બાતનું બાતે.

હમોને ના તમા હારી, હમો ના નાતમાં હારી;
હમો માની શુમાની ના, પછી શી સહુ છે ભેવી?

હમારી આંખનાં ચક્ષુમાં તને ના બેસશે હાવાં;
ચડાવી લો અડ તેવાં, અહી વેપાર બહોળો છે.

કર્યો સોદો હવે શીટ્યો, લલાટે છે લખેલું એ!
નવી આંખો! નવું નાણું! નવો સોદો! નવી લખત
ધશારે કોઇને હાવાં હમે દોરાઇને બશું,
લહમારા સાદ જુઠાને હમે ના કાન પણ દેશું.

અરે! કાન શું દેવો? હવે છે સાદ પણ કેવો?
કર્યો છે સાદ એ જેવો કર્યો છે કાન આ તેવો!

કરીશું યાદ દોઈ દી હશે'ને કાંઈએ કુરસદ!
તું એ રિવાજ એ રાખી રહે રાજ બહી રાજ!

તમોને કે હમારામાં, હમોને કે' લહમારામાં
હતી પરવા, હતી લખત! નથી પરવા, નથી લખત!

૩૦-૧૨-૬૬.

❖❖❖❖❖

હું તારો હતો.

❖❖❖❖❖

બહાલી! બહાલી! મુજ હૃદય આ ડોલતું આજ ભાસે,
ઓહો! એ તો મુજ હૃદયનો કમ્પ બૂનો નહી છે;

મહાર હૈયું સ્થિર તુજ દિલે શાન્તિ આપાહતું 'તું'
ત્યારે એ ગતિમય હતું કંઈ છુપું જ છુપું.

હું જાતાં તું ગણીશ નહિ એ દીર્ઘ સંયોગ તુર્યા,
આ સંસારે કદિ પણ કશેઃ દીર્ઘ સંયોગ કેવો ?
પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રથમ, સવળાં સ્વપ્ન ટુંકાં જ વહાલી ?
સ્વપ્ને ટુંકાં વળી રગની એ છેક ટુંકી જ ટુંકી.

ખન્ધાઈ છે શિથિલ સવળાં લખની ગાંઠ આંહી,
સંયોગની કુદરત નહીં દીર્ઘતા સાંખનારી
સંયોગની કુદરત કદી પૂર્ણતા સાંખતી ના,
ખન્ધાયાં તે લથમથ થયાં એકતા ડીનતુ ના ના.

લાઠે આંહી હૃદયપ્રતિમ, ચિત્ર વા કાંઈ એવાં,
હંયાની છે પણ જગતમાં આરતી ક્યાંહી એ ના
ચિત્રે શિલ્પે કદિ પણ થતી પુર્ણ સમ્પન્નતા ના,
મહાર હૈયું જગ પર કહીં અન્ય સ્થાને મળે ના.

ના કોઈની કદિ પણ અહીં જિન્દગી બેવડાય.
રે રે ! કોઈની કદિ હૃદયનો ભાગ વા ના પડાવ;
પ્રીતિ મૈત્રી મૃગજલ તણા માત્ર મહેલો કળાય,
ને મોંઘા સો અનુભવ પછી રેડતાં રક્ત થાય.

સ્પર્શે ગોળા પણ અડી શકે એક જિન્દુજ માત્ર.
આલિંગે છે હૃદય પણ તે જિન્દુ એ એક માત્ર;
મહારે તહારે નહીં નહીં હતાં એજ સખન્ધ વહાલી !
ના લાંબો કે દંઠ પણ નહીં ! તુટતાં શી નવાઈ ?

તું માં હુમાં બહુ બહુ હતાં બિન્દુ ના સ્પર્શનારાં,
તે સૌ ધીમે બહુ સમયથી કમ્પત્યાં વાસનામાં,
અન્તે ગ્રાણે મુજ હૃદયને કમ્પની તીવ્રતાએ
એડી આલ્યો તુજ હૃદયને, અન્યને ભેડવાને.

બીજું બિન્દુ અવરં રસમાં અન્યથી ભેટશે ત્યાં,
ને તેમાંથી રસ લઈ લઈ પામશે તૃપ્તિ તે ત્યાં;
આવી રીતે રસ નવનવે બિન્દુએ કેક સ્પર્શી
બિન્દુ બિન્દુ સ્થિર થઈ જશે પામતા તૃપ્તિ તૃપ્તિ.

ગ્રાણા આવા અગણિત ભમી એક જોયે સમાય,
સૌ બિન્દુની રસમય તહીં એકજ પૂલ થાય;
તહારી પ્રીતિ મુજ પ્રણયથી હોય ના દીર્ઘ ગાઠી,
તહારો, મહારો, જ્યત સહુને એક છે રાહ, બહાલી!

તહોયે બહાલી! તુજ હૃદયને ત્યાગતાં કેં રડાય,
ને અન્ન આ તુંજ નયનમાં ઉજળીને ભરાય;
તહોયે કહેવું પ્રિય પ્રિય અરે! કાલ તહારો હતો હું,
ને અત્યારે વહી જઈ હવે આજથી અન્યનો છું.

૩-૧-૯૭

વિણાનો ઘૃગ.

ઉચ્ચતા સૂર્યની સામે આવે છે મૃગ ઢોડતો,
ઉત્તરે ભાગમાં હાવાં ફલંગે ગઠ ફૂટતો

વીણા તણો નાદ તહીં સુષુપ્ત,
આનન્દલહેરે અનિલેઃ ભરાય
જુલે કુલો એ કંઈ તાલમાં ત્યાં,
વસન્તલીલા સ્વર જેવડી રહ્યા.

ભીતિ કશી એ જુગને દિસે ના,
પિછાન બૂની સ્થલની નકી આક્ર
નમાવી શું ગો અળ પીઠમાં કરે,
યથેચ્છ પહોં તરુનાં જ રા અરે.

ઉડી રહ્યા છે જલને! કુવારો,
હોળે તરે રંગીન માછલીઓઃ
ત્યાં કાન માંડી મૃગ તે ઢળે છે,
જરા નમીને જલ એ પીએ છે.

પાસેથી ત્યાં તે સ્વર દિવ્ય આળ્યા,
વાયુ તણી હોર મહીં ગૂંથાયા;
કૂદી ઉમંગે ચમકાવી કહોં
સ્વરો લણી એ મૃગ હોડતો ગયો.

હીંચકે ખાટમાં જેડી કુજમાં દિવ્ય સુન્દરી,
ખીનની મીંડ મીઠીમાં એ છે છેક ગળી ગઈ.

દિસે અંગો ન્હાનાં હૃદયમય કે તાનમય શાં !
લતા શા ડાલે છે કટિ ઉપરના સૌ અવયવો !

અહા ! કાળા જૂંચે કમર પર એ વાળ સહજા !
દિસે ત્હારા જેવાં અકચકિત શાં સ્નિગ્ધ નયનો !

વીણાનો મુગ.

(૫. ૭૧૧)

કરે વીણા તેવાં હૃદય, નયનો, અંગ, કરતાં,
દિસે બંને આત્મા અનુભવી રહ્યા એકમયતા.

મળી છે શું આહીં જગત પરની સૌ મધુરતા !
 અહીં વેળાનું ના કરવત ઘસાતું નકી હશે !
 અહો, તારા, ભાનુ જરૂર ક્ષણ આંહીં અટકતા !
 સ્વરોની દેવીનાં નમી નમી અહીં દર્શન કરે!

હરથી આવતો દોડી બહાલો એ મૃગ જોઈને
 કન્યા તે હરત લગ્નમાવી હેતથી આવકારું દે.

આનન્દ ભીનાં નયને નિહાળી,
 પમ્પાળતી તે મૃગને કરેથી;
 દાસત્વ મીઠું મૃગમાં દિસે છે.
 પ્રેમાળ ભીનાં નયને વસે જે.

પાંચી વીણાતારો મધુર સ્વર દેવી જગવતા,
 હવામાં નાચ્યન્તી સ્વરની કંઈ મૂર્તિ ખડી કરે;
 જડી બાણે રાખે નયન મૃદુ કન્યા મૃગ પરે,
 અને એ સ્હેરામાં નવીન કંઈ ભાવો પલટતા.

મૃગે એ ભાસે છે વશ થઈ જતો કે ગળી જતો,
 જરા ડોલે શૃંગો વળી અરધ મીઠ્યાં નયન છે;
 નિસાસા લેતો એ મૃગ હૃદય બાણે ઠલવતો,
 અને કન્યાશિરે રસમય અભિષેક કરતો.

અહો ! ક્યારે ક્યારે થનનથન નાચી કૂદી રહે,
 વળી એ કન્યાના ઘડીક પદ આટે ભુલ વડે;
 ફરે વીણા તેવાં હૃદય, ભવનો, અંગ ફરતાં,
 દિસે બન્ને આત્મા અનુભવી રંભા એકમથતા.

પ્રભાતકાલે મૃગ આમ આવતો,
 વીણા સુણીને વનમાં ફરી જતો;
 સ્વારે ન. મીઠા મૃગ વિણુ ઉઠતા,
 સુખી થતી ના મૃગ વિણુ કન્યકા.

લગની ક્રે લગાડે છે ઉરોની રસએકતા;
 પશુ આ માનવી આ એ કાંઈ લેદ ન પ્રેમને
 દિનો કે આનન્દે રસભરે ગયા આમ વહતા,
 સદા રહેતાં વૃને મધુર સ્વરની આમ દિલ આ;
 પ્રભાતે કોઈ એ પથિક ગઢ પાસે અટકતો,
 ઘરી સુગ્રી વીણુ નિજ પથ જતો આશિષ દઈ.

તહીં ઉગ્યે છે હજુ અર્ધ ભાતુ,
 નવીન રંગ નલ છે ભરેલું;
 શુક્રે ઉડે ગીત હબાર ગાઇ,
 સહુ સ્થલે છે ભરપૂર શાન્તિ.

ઉદાસ શાન્ત સ્વર ખીન છેડે,
 ઉદાર ભાવો મૃગનેત્ર રેડે;
 મચી રહી અ દ્રી સ્વરોની હેલી,
 મહાન આનન્દની રેલ રેલી,

સરસર સુસંવાદો થાય ત્યાં ખાંગમાં કે,
 અરસે મૃગ બિચારો બિછળીને પડે છે;
 થર થર થર મુજે કન્યકા ત્રાસ પામી,
 શિથિલ કર થતાં એ ખીન તુટે પડીને.

મૃગહૃદય મંહી છે તીર લાગ્યો, અરેરે!
ખળખળ ઢગતું હા! રક્ત ભૂમિ પરે એ!
નચનજલ વતી એ કન્યકા ઘા ધુવે, ને
મૃગ તડફૂડ થતો હાંકતો શ્વાસ લે છે

મિચાર્ધ એ બાતાં નયન દરદે એ ક્ષણ, અને
ઘડી કન્યા સામે રુદનમય એ શાં નિરખતાં !
અરે ! છેલ્લે યાએ નિજ પ્રિય કને એક નઝરે
વહે છે કે આણું નયન મૂઠ ચોંટી રહી હવે:-

શીર્ષનું તુમ્બું, નેત્રની નખલી કરી,
બબલી લે, બબલી લે ત્હાડે ખીન હલ્હલ
કૃપા હોજો. દયા હોજો પ્રભુની ખીનની પરે !
“અનુકુલ સ્વરો ! મીઠા હોજો આ તુજ હસ્તને !”

કન્યા બિચારી દુખાણી થઇને
એ શીર્ષ જોજો મૂકતી રડે છે;
ત્યાં પાછળેથી નર કોઈ આવે,
વાત્સલ્યભાવે વહતો જણાવે:-

“અયિ પુત્રિ ! શિકારી તો પાપી છે તુજ આ પિતા !
“ભૂલી જા એ ! બબલી લે ત્હાડે ખીન હવે જરા !”

હૃદય સ્થિર નથી એ કન્યકા બાપડીનું,
નઝર નવ કરે તે, કોણુ આવ્યું ન આવ્યું;
પણ દઢ થઇ અન્તે અશ્વમાં તે ગળાન્તી
દરદમય છતાં એ કાંઈ મીઠું લવે છે:-

“ તુમ્હું તૂટી પડ્યું! અરે! જિગરના ચીરા થયા છે, પિતા!
 “ રે! આ સાંભળનારના જગતમાં એવું થયું છે, પિતા!
 “ વીણા બન્ધ થયું! સ્વરો ભીડી ગયા! ખરી બની ઝિન્દગી!
 “ સ્પથી ના જગમાં રહ્યો! પ્રભુ તણી આશિષ એવી મળી!

“ મૃત્યુને વશ આ કલા થઈ ગઈ! હું એ બની મૃત્યુની!
 “ આ સંસાર અસાર છે! અહહહહા! એ શીખ આજે મળી!
 “ બહાલાં હાય અરે અરે! જગતમાં બાલાં ઉરો ચીરતાં!
 “ ભૂલોનીજ પરમ્પરા જગત આ, એવું દિસે છે! પિતા!

“ ક્યાં શ્રદ્ધા? અહ! પ્રેમ ક્યાં? જગત આ આખું અકસ્માતનું
 “ જે ખ્યાલું મૃગને મળ્યું મરણનું તે હુંય માગું! પ્રભુ!
 “ જોઈ એ ઘડી આ લઉં મૃગ અને વીણા તૂટું, પિતા!
 “ એ નિર્માણ અનન્તના જલ મહીં ડૂબું પછી હું, પિતા!

દિનેા કે કન્યાના દરદમય ઝોહો! વહી ગયા,
 ક્યાં છે એ ગાત્રો, મુખ પણ ક્યું છેક જ અરે!
 હવે જો કોઈ એ પથિક ગઠ પાસે અટકતો,
 શિલા ત્યાં આ વાંચાં કંઈક દુઃખમાં તે ડૂબી જતો:—

“ કલા છે લોભ્ય મીઠી તે લોકતા વિણ કલા નહીં!
 “ કલાવાન કલા સાથે લોકતા વિણ મળે નહીં

મતભેદ.

નહિ નહિ નવો કિન્તુ આ તો જૂનો મતભેદ છે,
 મુજ હૃદયને ત્હારી સાથે છતાં મળવું ગમે;
 કદિ કદિ અહીં આવી વેળા કહું મતભેદની,
 કદિ કદિ હશે આનન્દોની વળી લહરી અહીં.

કથન કરવું શાને વહાલી, અહીં મતભેદનું?
 જગ રમકડું આ તો અખું નકી મતભેદનું!
 મળી મળી રહે હુંથી વહાલી! મળાય જહીં જહીં,
 જૂદી જૂદી વહે જ્યાં પ્રાણી ત્યાં જૂદાઈ બલે રહી.

પડ છુપી રહ્યાં હૈયે હૈયે અનેક જૂદાઈનાં;
 પ્રતિ હૃદયમાં કિન્તુ મીઠી કંઈક સમાનતા;
 મુજ જિગર આ વહાલી! તુંને સદા અનુકૂલ હો,
 રસ તુજ દિલ જેવો તેવો સદા ધરતું રહો.

હૃદયરસ આ ઝીલાયેલા બને કદિ ના બને,
 મુજ જિગરને ઘોખો આશા નહીં કંઈ એ હવે;
 મળતર તાણી આશા જુઠો જનો ધરતા દિસે,
 ગતિ કંઈ કરી તે કીધામાં બધો બહલો મળે.

જગત પર આ જન્મ્યાં પ્રાણી સહુ મતભેદથી,
 ફરજ સહુને શીર્ષે આંહી જૂદી જ જૂદી પડી ;
 મુજ જિગર આ ત્હારા જેવું બરાબર હોય જો,
 મુજ જિગરની આ સંસારે જરૂર કશી ન તો.

મત કંઈ મળ્યું ખાઝી ખાઝી ઉરોઃક્ષણ બે રહ્યાં,
અરર ! તહીં એ છુપા કાંટા હતા મતસેદના;
નહિ સમજશું, ત્યારે ક્યાં તે જૂદાઈ વસી હશે,
નહિ સમજશું, હાવાં ક્યાં આ ઉરો મળતાં હશે.

સ્મૃતિ તણી અને આશાની ના અહીં પરવાનગી.
ક્ષિતિજ પછી તો કોઈની એ ન દષ્ટિ પડી કદી;
અટકી અટકી અન્ધારામાં ભમ્યાં, ભમવું હજી,
રૂદન કરવું થોડું, થોડું વળી હસવું હજી.

પ્રિય પ્રિય અરે ! લૂછું ત્હારું જરા જલ નેત્રનું,
પ્રિય પ્રિય અરે ! ન્હારું હૈયું જરા હલકું કરું;
પ્રિય પ્રિય ! તને વાતો ઉંડી જરા દિલની કહું,
મુજ જીગરથી જે થાશે તે પ્રયોગ કરી લઉં.

મુજ જીગરના ખાલી ખાલી પ્રયોગ બધાં પડયા
કુદરત તણા સાચા સાચા પ્રયોગ બધા થયા;
રૂદન કરવું ત્હોયે શાને ? નહીં રડવું ભલું,
હૃદયજલને ખ.રાઈમાં ન ભેળવવું ભલું.

મુજ જીગરની આશાઓથી ચણાય નહીં ગિરિ,
સમય કરશે તે આ મ્હારા બળે બનશે નહીં,
મુજ હૃદયની વાતો હું તો કહી ન શકું પ્રિયે !
કદિ સમજશે ત્યારે કહેવા જરૂર નહીં રહે !

તુજ મત તણા ઉડા પાયા ન માનીશ તું કદી,
મૂલરહિત છે આ તો ભોળું નકી તરૂ માનવી;

કુદરત મહીં તમ્મુ તાણી સહુ વસતાં દિસે,
કુદરત કહી કોઈને એ શુદો ચણવા ન દે.

સમજણુ નહીં, ઠયારે ત્હારું વહાણુ ડુબી જશે,
કંઈ લાહરીમી ? કયારે ? એ પલાશ ફરી જશે;
સમજણુ નહીં, નેત્રો કેવાં તને મળશે હવે,
સુજ નયન ના જાણું કયારે ફરી ફળશે હવે.

વરસ કરતું તે ના હહાડા કહી નિરખી શકે,
જીવિત વહતાં થાતું કાંઈ નવીન કાણે કાણે;
નજર કરતાં ભૂતે દષ્ટિ કંઈ કંઈ ભાળતી,
પણ ન સમજું કયાંથી ! શાથી ! પડ્યો ઉપડી અહીં.

મુજ જિગર આ ત્હોયે શાને પુકાર કરી રહું ?
સમજણુ નહીં, ત્હારામાં શું મને ઘસડી રહું ?
ચડતી વ્યકિત માટે ન બન્ધ કરી ઘટે,
પણ પ્રથમમાં શું ના દેવું ! ન શું કરવું ઘટે ?

૧૦-૧-૨૭.

ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:ૐ:

ત્હારો વોલ.

સૂતું નીલવરણું ઘાસ,
ઝાકળમોતીડાં ચોપાસ;
મણ્ડતી બિન્દુડાં તું બાય,
ને મુજ મ્હોં લાણી મલકાય.

તે દી પ્રેમનો તે કોલ
 દીધો તે મને અણમોલ.
 મુણતું પંખિડું તે એક,
 તરૂમાં પાસે બેઠું છેક ;
 ત્હાણે સાંભળી એ હાર્ય
 ચમકી તે ઉડ્યું આકાશ.

ને આ ઝરણ ચાહ્યું જાય,
 તેમાં આપણી છે છાય ;
 તે તું જોઇ જોલી આમ :--
 “ વ્હાલા ! તુંજ મ્હારો રામ !

“ મ્હાણે તુંજ વ્હાલું નામ !
 “ મ્હારો તુંજ છે આરામ !
 “ છપી તુંજ નીરમાં દેખાય,
 “ લહેરે લહેરે લેતી જાય ;
 “ મ્હારી ખાથમાં ચૂંથાય,
 “ ત્યાંએ પ્રેમ ઉલો થાય !

“ કિન્તુ મુજ હરે આલેખ
 “ ત્હારો છે વધુ સુરેખ !
 “ ત્યાં તું નેણ બિડાં નાખ !
 “ ત્યાં તું રૂપ ત્હાણે ઝાંખ !
 “ પલટી યુગો છો ત્હુ જાય,
 “ ત્યાંથી તે ન પણ ભૂંસાય !

“ મહારો તુંજ ! મહારો તું
 “ તહારી જન્મજન્મે હુંજ !”
 તે તો કાલની હજી વાત,
 ત્યાં તો તે કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
 જવાલા કેમ આ યૂઝાય ?
 પાણી ગયું તાણી યોલ !
 કાલે કર્યો જૂઠો કોલ !
 તમરૂં લવી કાંઈ વાત
 હાંસી કરે મહારી આજ !

આજે એકલી છે છાય,
 જગમાં અન્ય ના દેખાય ?
 ખીજે કર્યો ખીજે વાસ !
 ને મેં ત્યજી તેની આશ !
 સૂકું થઈ ચૂક્યું ઘાસ !
 મોતી નથી એકે પાસ !

આખું રૂથું છે આકાશ !
 રે ! હું પડયો છું ઉદાસ !
 ફરવાનું હતું આ સર્વ
 તેને શું ધરું હું ગર્વ !
 તેં તો કરી કિન્તુ ખેલ !
 આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

જૂઠું પુષ્પ ! જૂઠી વાસ !
 જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
 સાચો એક આ નિઃસ્વાસ !
 જે છે હજી મહારી પાસ !
 દિન તે સ્મરું છું દિનરાત,
 મૂકું છું છુપે નિઃસ્વાસ ;
 પંખી રખે કો દુભાય,
 માળો મૂકી ઉડી જાય ;
 ઉડી રખે જૂઠાં ગાય,
 પછી કો એકલું રીઝાય !
 હુંથો દુઃખ તને દેવાય,
 કિન્તુ પંખીના દુભાય !
 કુણા પંખીના દિલમાં જ
 સાચા પ્રેમ નો છે વાસ !
 તેનો ફેરે ના દો જોલ,
 મીઠો સદા તે કહ્યોલ !

૧૦-૧-૬૭

ૐૐૐૐૐૐ

ઘોઘો રસ.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કઠિનતા,
 અશઓનું ઝેલું ઉદ્ધિ તણું અ ગર્વન મહા ;
 શુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ સુરિલું ખીત મધુર,
 લતા, વૃક્ષો, પુષ્પો, અનિલલહરી ને જગ ખધું.

(૩૨૧)

મારો તુંજ ! મારો તુંજ !
“ તારી જન્મજન્મે હુંજ ! ”
તે તો કાલની હજુ વાત,
ત્યાં તો તેં કરી મુજ ઘાત !

જખમો કેમ આ રૂઝાય ?
જવાલા કેમ આ ઝૂઝાય ?
પાણી ગયું તાણી ઘોલ !
કાલે કર્યો જૂઠો ડોલ !
તમરૂં લવી કાંઈ વાત !
હાસી કરે મારી આજ !

આજે એકલી છે છાય,
જલમાં અન્ય ના દેખાય !
ખીજે કર્યો ખીજે વાસ !
ને મેં તણ તેની આશ !
સૂકું થઈ ચૂક્યું ઘાસ !
મોતી નથી એકે પાસ !

આખું ક્યું છે આકાશ !
રે ! હું પડ્યો છું ઊદાસ !
ફરવાનું હતું આ સર્વ
તેનો શું ધરું હું ગર્વ !
તેં તો કરી કિન્તુ પહેલ !
આશાએ ચણ્યા જ્યાં મહેલ !

જૂઠું પુખ્પ ! જૂઠી વાસ !
જૂઠો પ્રેમનો વિશ્વાસ !
સાચો એક આ નિઃશ્વાસ,
જે છે હજી મારી પાસ !
દિન તે સમરૂં છું દિનરાત,
મૂકું છું છુપો નિઃશ્વાસ ;
પંખી રખે કો હુલાય,
માજો મૂકી ઉડી જાય ;
ઉડી રખે જૂઠાં થાય,
પંખી કો એકલું રીખાય !
હુંથી દુઃખ તને દેવાય,
કિન્તુ પંખી ના હુલાય !
કુણા પંખીના દિલમાં જ
સાચા પ્રેમનો છે વાસ !
તેનો ફરે ના કો ખોલ,
મીઠો સદા તે કહીશોલ !

૧૦-૧-૬૭.

વ્હોઠો રસ.

દુઃખો કે આનન્દો, પ્રણય સખીનો કે કઠિનતા,
અરામ્બોનું વહેલું ઉદયિ તણું એ ગર્જન મહા ;
સુકોનું સ્વચ્છન્દી ચપલ સુરિલું ગીત મધુરં,
લલ, વૃક્ષો, પુખ્પો, અનિલલહરી ને જગ અધુ.

સહુ આ પૂરે છે મુજ નિગરમાં આસવ કંઈ,
મને ભાસે સૌમાં રસનવીનતા આસવ થકી ;
અરે ! ખાલી કિન્તુ નયન મુજ ઘેરાં થઈ રહ્યાં,
નશામાં મહાલન્તું વિક્લ મુજ ડોલે નિગર આ.

અહો ! મોતિડાં શાં મધુર કઈ બિન્દુ છલકતાં,
અરેરે ! એ દૈવી અમર રસ ઢોળાઈ બહતો ;
અતિ નહાનું ખ્યાલું મુજ હૃદયનું, એ રસ બહુ,
કહી હું રેનારો ? અખૂટ રસ એ કયાં કુદરતી ?

અહો ! ઝંહાળા મેઘો જલધિ પર જેવા વરસતા,
ઢળે તેવો આ એ મુજ રસ અરેરે ! રણ મહીં ;
ગમે છે કેં એવું કુદરત ઉરે એ છલકતું,
રુચે છે આ ખ્યાલે અખૂટ મધુ રેડયા જ કરવું.

અહો ! તો હું કાં ના મુજ રસ દઉં અન્ય ઉરને ?
ન કાં કો સ્વીકારે ? વળી દઈ શકું હું પણ ન કાં ?
અરે ! શું સ્વીકારે ! પ્રતિ હૃદયમં એજ વહવું,
દિસે આંહી કે ત્યાં કુદરતનું ઐહાર્ય સરખું.

કવિતા ગાઉં છું, ઘડીક રસની ત્યાં સફળતા,
બહુ હીરા કિન્તુ દિવસ સઘળો વ્યર્થજ જતા ;
કવિતા ગાતાં એ અમુક રસ તો એમજ ઢળે,
કવિતામાં કો દી કવિ ન રસ પૂરો ધરી શકે.

પ્રિયાને આલિંગું મુજ હૃદયને જે પ્રિય સહા,
સાખ્યાને ભેદું છું, મુજ નિગરની જે પ્રતિજ્ઞા ;

અહોહો ! ત્યારે તો મુજ જિગર વિસ્તીર્ણ બનતું,
અરે ! કિન્તુ ત્યારે રસની પણ હેલી વધી પડે.

અહો ! જેવો પ્રેરે મધુર રસ ત્યારે લપટવા,
ન હું તેવો કેા દી લપટી શકતો ગાઠ પ્રિયને ;
ઉરોની વચ્ચેથી છલકી પડતો એ રસ, અને
અરે ! બાઝી રહેતાં દિલ ન કદિ સન્તુષ્ટ બનતાં.

અતિ તૃપ્તિ કેા દી નથી નથી થઈ કે નહિ થશે,
ઉરોના ખ્યાલામાં રસ નહિ કદી એ સ્થિર રહે ;
કવિતા ગાતાં કે પ્રિય હૃદયની લેટ કરતાં
બહુ દૂંકું ભાસે જીવિત ધ્રુવનું એ ક્ષણ સમું.

ડરું છું હું કાંઈ, ઝરણુ કદિ એ બન્ધ પડશે,
દુઃખોને માટે અરર ! નવ કાં સંબ્રહ કરું ?
પ્રતિ બિન્દુ મારાં નયન ઉર બિન્મત્ત કરતું,
પછી આ સિન્ધુની મુજ દિલ અપેક્ષા નવ ધરે.

અરે કિન્તુ ના ના અચર રસનો સંચય થતો,
અલાતું ના મોળું જલાધિ ભરતીનું કદિ અરે !
અલાતાં તો ધારે ગતિ હીન બની એ નીરસતા,
અને દેવી ફોફું કટુ કટુ થઈને વિષ થતું.

અરે ! શાને રોવું ? રસમય છતાં કેમ ડરવું ?
શરામોળું પીવું ચૂપ રહી ન ખ્યાલું ક્યમ ભલા ?
ન કાં મહા રાખું કુદરત તણા એ રસ પારે ?
મહાન્તી વેળામાં મુખમય બની ના કયમ ક્યું ?

મળે છે ઔદાર્યે પછી કયમ બનું કંબુસ લલા ?
અરે ! શાને જૂઠી ફિકર કરવી કાલની લલા ?
શિલા કાળી, કાંટા, પરવત, અને આ રણ બધું,
બલે એ સિન્ધુના વિપુલ ગરકાવે છલકતું.

અહો ! વહાલી ! વહાલી ! ભર મુદિત આવો લપટશું,
ભરી પી પી ખ્યાલાં સુખી સુખી બની મૂર્ચ્છિત થશું ;
ભરી મસ્તી દહેરી હૃદયશઠ છે ને વહી જતા,
ઝરા છે ને મીઠા અમર રસના એ છલકતા.

૧૪-૧-૬૭.

સ્મૃતિ.

દિન એક ગયો ! પછી લાખ ગયા !
શિરમાં પળિયાં પણ આવી ચૂક્યાં !
ઉરતું જાગુ ચંચ શમી જ જશે !
પણ તે ચટકું ફરી ક્યાં મળશે ?

દિનરાત સદાય જાગ્યા કરવું !
સહતાં સહતાં પણ કેમ સહું ?
સહશું ! રડશું ! જાગશું ! મરશું !
સહુ માલિકને કું તું કરશું !

કંઈ બાકી રહ્યું ! હૃદય ! આવી જાય !
ન મુકાય ભરે જલ નેચ તાલું !

પણ તે દિનને વિસરાવીશ ના !
સ્મૃતિ તે રહી તો હુઃખ લાખ લલા !

૧૫-૧-૬૭.

કુસુમ માટે પ્રાર્થના.

કળી કહો કે કાંઈ, હૃદયરસ કહો કે સુખ કહો,
ખગીચે આ મારે કુલ ખસ રહું એક જ હવે ;
અરે વાયુ ભૂંડા ! અડીશ નહિ મારા કુસુમને,
તને શું છે ? ભાઈ ! મુજ નિગર છે ત્યાં વિરમતું.

અદેખો તું શાને ? મુજ હૃદય ના ના બહુ સુખી,
અરે ! લીધાં મારાં કુસુમ સઘળાં તેજ અડખી ;
રહું છે આ છેલ્લું ! તુજ શરણુ છે ! મહેર કરવી !
નથી દાવો કાંઈ ! પણ અરજ આ ઉર ધરવી !

મુખનો તું છે તો મુખ વત દયાળુ કાંઈ થજે,
ઉન્હા શ્વાસો તારા મુજ કુસુમથી દૂર કરજે ;
મને આ અખોમાં શરણુ નહિ, ટેકો નહિ કશો,
હરે આખો કાંઈ ખસ નિરખતાં આ કુસુમડું.

કરી લે ચાહે તે મુજ સહુ જ ખોળે તુજ પડયું,
ન સત્તા મારી કે બહુ બહુ કરું તો રડી રહું ;
અરે ! શેનારાને રુદન હજી દેઈ કરીશ શું ?
જ્યા દેને ખાયુ ! જખમી ઉરને કે જખમ શું ?

હશે કાંટા પુષ્પે પણ મધુર એ કંટક મને,
અરે ! કાંટા માટે કદિ પણ હવે હું ન વિલપું ;
નહીં ખેડું કાંટા, નહિ જ કદિ ધ્રુવિયા પણ ધરું,
હજો કાંટા સાથે કુસુમ કુમળું એ મુજ સદા.

મને એ કાંટાથી બહુ સમયથી મહોબત થઈ,
મને એ કાંટાથી રુદન કરતાં લગ્નિત મળી ;
અરે ! ચાહ્યા હૈયે, જિગર ચીરતાં એ નવ હયો,
હવે તો કાંટાથી મુજ હૃદયનું બન્ધન ઠર્યું.

ઉગારી લે તેને, મુજ જિગરને દે ઉગરવાઃ
નથી મીઠું તોયે જીવિત વધુ ખાઈ કરીશ ના :
અરે ! નક્કી આવ્યો મુજ કુસુમને શું લઈ જવા ?
અરે ! મારાં નેત્રે રુધિર ખરડી અન્ધ કરવા ?

ન તેની તૈયારી તુજ સહ હજી કૃત્ય કરવા,
ઉખેડી તે દેવા મુજ ઉર ન તૈયાર અથવા :
જરા તો ડેરી જા ! અમુક સમયે છે તુજ સહુ,
અમારાં હૈયામાં અરર ! હજી કાંઈ રહી ગયું.

અમે શીખી લેશું પ્રણય કરવાની નવીનતા,
પછી તો આનન્દે ઉખેડી ઉખેડીને તુજ થશું ;
પડું છું હું આડે, મુજ ઉપર જવાલા તુજ પડો,
કુલો ચૂંટી લેવાં, અરર ! તુજને એ નવ ઘટે.

પ્રભુ ! તારું સર્વે, મુજ નહિ કશું આ જગતમાં,
મને મારે કિંતુ કુસુમ મધુરું આ મુજ ગણ્યું ;

इयाह तुं तो छे. पखु न निरखुं हुं तुज इया,
अरे ! तेधी यायुं भूई कुसुमडा उपर कृया.

१६-१-६७.

एक चिन्ता.

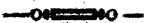

शयनो कुलनां करमाई गयां !
अनिखो सुरले सहु बेध गयां !
अह ! कंटकनी न जिछात रही !
अस कंटकनी सहु वात रही !
अमी निर्गणतुं अरखुं अटकथुं !
चिधनो परिवाह वह्यो न ! प्रखु !
सधणा पलटाय सहाई गया !
अव अेक मही अव लाभ गया !
अुज नेत्र तखुं सहु हीर अखुं !
अुज व्यर्थ गयुं सधणुं अखुं !
अखुं अे नयनो, भूई अे नयनो,
अखुं शुं रउतां न अे नयनो ?

१६-१-६७.

अस्वस्थ गृहिणी.

अस्वस्थ छे, अस्वस्थ छे आजो, अहं अहं अपी अे ;
तोय छे तस ने दीवां अे मवांगो अखुं अरे.

(૩૨૯)

પુલા રહ્યા છે મૂઠ્ઠા ચોઈ નહાના,
નિદ્રા મહી છે મુકુમાર બાલા ;
ન અંગ એકે જરી એ હલાવે,
ઉઠે ન ઉઠે ફરી, કોણ બાણે ?

ધગેલા એ બિછાનાની પાસે કોઈ યુવાન છે,
' રખે તે બગતી, ' તેવી ભીતિ તે મુખ ઉપરે.

યુવાન શ્વાસે ડરતો લીએ છે,
ચિન્તા ઊંડી એ ઉરના ઉરે છે ;
છે નેત્ર એ મોં ઉપરે ઢગેલાં,
શ્લેષે ભીંબતાં, ક્ષણમાં મુકાતાં.

“ મધુર કુલડાં ! આવી આવી પીગાશ ખરીશ ના !
“ તુજ બ્રમરને એ હુંચેથી ન ફર કરીશ, હા !
“ તુજ નયન આ મીચાયેલાં જરીક ઉઘાડજે ! ”
પ્રભુથી ડરતો કાંઈ આવું મુખે નિરખી અરે !

નથી એ સાંભળ્યા શબ્દો, તોયે આંખ ઉઘાડતી ;
ટાંગેલું ચિત્ર કે સામે, ત્યાં તે દ્રષ્ટિ લગાડતી.

તહીં ચિત્રે કે બે રમત કરતાં બાલક દિસે,
શુભાએ શાં બને મધુર વહનો એ સ્મિત કરે ;
રમાડે તેઓને કમલવદની કોઈ લલના,
મૂઠ્ઠા કુંળી તાણ મુખ પર હસે યૌવન દશા.

અસ પાસે કુડો વરુવર તણાં દુર દિસતાં,
લતા ને સુદમોની વિટપ પર પુષ્પો ઝૂકી રહ્યાં ;

કુલ્લે સન્ધ્યાભાનુ સુરખી ભરતો સૌ સ્થલ પરે,
ડુખન્તો ભાસે ત્યાં જલધિવીચિથી સિકત બનતે.

દેખતાં રંગ એ રાતા આકાશે ચિત્રમાં રૂડા,
બને નેત્રો કંઈ ભીનાં, ઘેનમાં લવતી જરા :—

“ અહહહહા ! હશે ચિત્રના સમું
“ ગૃહની ખહાર આ વિશ્વ કે રૂડું !
“ નવ હીહું કદી એમ ભાસતું !
“ નિરખવું ન તે કોઈ દી હવે !

“ મધુર પુખ્ત એ ! વેલડી સખિ !
“ પ્રણયથી તને હું ઉછેરતી !
“ નવ કદી હવે સિંચવી તને !
“ મધુર પુખ્ત ના ચુંટવા હવે !

“ મધુર પુખ્ત એ ! એજ ખાગનાં !
“ મુજ બિછાતની પાસ કે પડયાં !
“ અરર ! પ્રેમની અન્ધિએ જડયાં ;
“ મુજ જવરે આરે ! ક્ષીણુ સૌ બન્યાં !

“ પ્રણયી પુખ્ત એ ! ખીલતાં રહો !
“ મુજ પિયુ તણા હારમાં વસો !
“ નવીન રંગ તું વિશ્વ ધારજો !
“ ન તુજ લહાણ હું પામતી ભલે ! ”

“ પ્રિય પ્રિય સખી ! આ મું ? આ મું ? ન આમ ઘટે થવું !

“ કરુણ હૃદયે તારે માટે હવું મુખ છે ભરું !

“ તુજ કર વતી ચુંટાયેલાં કુલો કરમાય ના,
“ મધુર કુલડાં તે આ ક'ઠે હજી બહુ ક્ષરવાં ! ”

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
અટકી ચૂપ થયો એ કંઠ રૂંધાઈ બાતાં;
દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુંદરીનું,
મૃદુ નયન ફરીથી શાન્ત મીચાઈ બાતાં.

નિદ્રા શી ગાઠ શાન્તિમાં ફરી એ મૃદુ ડૂબતું,
પડે ત્યાં પાંચ વાગ્યાની ટકેરી ઘડિયાલમાં.

ફરી નયન ઉઘાડી સુંદરી ચિત્ર બેટી,
અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર બેટી ;
ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરુણ સ્વર વળી એ મૂજતો નીકળે છે :—

“ અરર ! બાલુડાં ! બાપલાં ! અહો !

“ જનની આ હવે સ્વર્ગમાં જતી !

“ સમજશો નહીં શું થઈ ગયું !

“ રમકડું કયું હાથથી ગયું ! ”

“ વિસરી શે જશો છાતી બાપડી

“ ઉપર જે તમે ફૂલતાં સદા ?

“ વિસરી ના શકે બાલ માતને !

“ રમત તો હવે શામને કરે !

“ તમ પિતા સદા બહાલ રાખશે !

“ પણ ન માતવી ખોટ ભાગશે !

“ નહિ નહીં મળે મા ગઇ ફરી !

“ જગતમાં નકી મા બને નહીં !

“ દિવસ બે સહુ લાડ પૂરશે !

“ દિવસ બે દયા સર્વ રાખશે !

“ પણ ન છાતીએ કોઇની તમે !

“ રજગતાં હવે એકલાં રહો !

“ બહુ કરી શકી વહાલ હું નથી !

“ કદિ રડાવતી હું ઘણું હતી !

“ તમ દિલો ક્રમા આપશે મને !

“ પણ ન માતને એન કૈ પડે !

“ અરર ! બાપલા ! બાલુડાં ! અરે !

“ તમ પરે હવે ઢાલ ના રહી !

“ રડતી ફર જે બે ઘડી થતાં !

“ અરર ! તે હવે ફર સર્વદા !

“ ત્યજી દઉં નકી સ્વર્ગ, બાપલાં !

“ ઘડીક તેથી બે હર્ષમાં રહો !

“ સહુ હવે સદા બોલશે રડી !

“ જનની છે જરા ગામ કો ગઇ !

“ અરર ! એ તમે કેમ માનશે !

“ રડી રડી મુખો ના સુકાવજો !

“ નમ જવું બધે ગામ એ મને !

“ પણ ન ઠેલી એ સાફ દે શકે !

“ અરર ના શકું શાન્તિમાં મરી !
 “ હૃદય ઝીલતું ભાર આ નથી !
 “ પ્રભુ તણી કૃપા પામજો સદા !
 “ સહુ અનાથનો એજ નાથ છે !

“ જરીક મો હવે જોઈ તો લઉં !
 “ કયમ ભલા નથી આવતાં અહીં ?
 “ કદિ ન ખેલમાં ખોટી હું કરું !
 “ તમ કને નહીં કોઈ દી રડું !

“ પણ મને તમે દેખતાંજ કાં
 “ મૃદુ મુખો જરા ગાંભીરો કરો !
 “ દિવસ બે હવે હર્ષથી રમો !
 “ પછી સહાયમાં માતની દુવા ! ”

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
 પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ દઢ છાતી કરી કહે :—

“ અરે ! બહાલી ! બહલી ! રુદન તુજ ભેદે હૃદય આ,
 “ નકેં શેવા જેવું, પણ ન મુજ હૈયું સ્થિર રહે ;
 “ પ્રભુની સામે જો, તુજ જિગરને શાન્ત કરજો,
 “ ત્યજે શાને આશા ? પ્રભુ તણી અહીં જે પ્રતિકૃતિ. ”

દુખજો હસ્ત એ જીવ્યા થઈને પિયુને ધરે,
 છાતીથી ચાંપતી છાતી સુંદરી કુંડુસકાં ભરે.

... ફરી નયન ઉઘાડી સુંદરી ચિત્ર ભેટી,
 અરર ! નયનમાંથી અશ્રુની ધાર બહેતી;

ટપટપ ટપકન્તાં બિન્દુડાં લૂછી નાખી,
કરુણ સ્વર વળી એ મૂળતો નિકળે છે :—

“ વહાલા ! વહાલા ! તુજ હૃદયને ચીરનારી થઈ હું !
“ તે બાલાના મૃદ હૃદયને રેસનારી થઈ છું !
“ બચ્યાં તો તે પ્રભુઅનુગ્રહે ઉછરી ઠાલ બશે !
“ કિન્તુ ઘા આ મુજ જિગરથી કેમ ભુલી જવાશે ?

“ એ તો મારી સરલહૃદયા, મેંજ તેને ઉછેરી !
“ મીઠી તારી હૃદયઝરણી નાયતી ત્યાંજ ચાલી !
“ વહાલા ! મારું જીવિત લઘુ આ મોહ તેમાંજ પામ
“ છૂરી તીખી પ્રણયી દિલડાં ઉપરે કાં ઉગામી !

“ જૂદાં કીધાં ! કદિ ન મળશે ! જિન્દગી રોઇ રહેશે
“ રેરે ! કેની હૃદય બળતાં વિશ્વમાં સ્હાય લેશે ?
“ લોભા વહાલા ! તુજ જિગરનું સોબતી કે રહું ના !
“ ને હું તો આ જખમ દઇને બાઉ છું દૂર, વહાલા !

“ વહાલા ! છેલ્લે મુજ કઠિનતા મારૂ પસ્તાઇ માગે,
“ મારી દેશે પણ વિસરશે નાથ ! તું કેમ ઘા તે ?
“ કેવી રીતે મુજ બળતરા શાન્તિ પામે, અરેરે !
“ કેવી રીતે તુજ હૃદયનો દાહ હોલાય, રેરે !

“ પાપી મારું હૃદય ગણતું નાથ ! પાપી તને તો !
“ રેરે ! જ્યેયું તુજ જિગરના પ્રેમમાં-પાપ મેં તો !
“ તું તો તારો ગગનપહોડે સર્વદા ખેલનારો !
“ વહાલા ! હું તો જગત પરના સ્વાર્થનો છેક કીચ !

- “ તોયે ઢાળ્યો તુજ રસ સદા સ્નેહથી હું પરે રે !
 “ ધિક્કાર્યો મેં ! નવ કદિ ગણ્યું થાય છે શું તને તે !
 “ ‘અર્પું છું’ એ કદિય સમજી અર્પનારું શકે ના,
 “ ને ઓઢાર્યો મુજ હૃદયને સાચવ્યું તેજ ંહાલા !
 “ પ્રેમી બાલા ! કરવત બની પ્રેમ હું કાપનારી !
 “ યાચું શિક્ષા કુદરત કને કરની કરતાની !
 “ રેરે ંહાલા ! તમ હૃદય તો મૃત્યુમાં મ્હાલનારાં !
 “ ને એ મૃત્યુ ભરતી સખીના હસ્તથી પામનારાં ! ”

થંડીએ કમ્પતાં ગાત્રો, શબ્દો બન્ધ થયા, અને
 પિયુ એ લૂછતો અશ્રુ પમ્પાળી પ્રિયને કહે :—

- “ ંહાલી ! પ્રાણ ! અરે ! અરે ! હૃદય આ તારુંજ તારું સદા !
 “ તું દેવી, તુજ પ્રેમના બરણમાં છે જીવતો જીવ આ
 “ તે એ છે તુજ આ મહાન દિલના સિન્ધ તણી માછલી !
 “ વાતો કિન્તુ વીતેલ સ્વપ્ન તણી ના હાવાં ઘટે બોલવી !
 “ શું હું માફ કરું ? અરે ! પ્રિય સખિ ! શું માફ હું ના કરું
 “ આપે ઇશ મને અહો ! હૃદય આ તારું સદા પુજવું !
 “ ઓહોહો ! મતલેદની તૂટી પડી આજે દિવાલો દિસે !
 “ તો ંહાલી ! સુખથી ગયા સમયની વાતો કરીશું હવે !

નયન પર છવાતાં અશ્રુનું એક બિન્દુ,
 અટકી ચુપ થયો એ કંઠ રૂંધાઈ બતાં;
 દરદ કંઈ કમી એ થાય છે સુન્દરીનું,
 મૂઠું નયન ફરીથી શાન્ત મીચાઈ બતાં,

નિદ્રા શી ગાઠ શાન્તિમાં ફરીથી ગૃહ એ પડે;
કાચના દ્વારમાંથી ત્યાં સન્ધ્યાનાં કિરણોડળે.

૨૧-૧-૬૭

સ્વપ્નને સાદ.

સ્વપ્નનું ! સ્વપ્નનું ! તું મીઠું !
બહુ દિનથી ના દીઠું સ્વપ્નનું ! કેવું તું મીઠું ?
તું વિષ્ણુ આશા ને સ્મૃતિ ઉજડ મહેલ સમાન !
તે ત્યાં તું ને તે વિના આ સંસાર સ્મશાન !
સ્વપ્નનું સંસારે મીઠું !

તું તરુણોની સુંદરી ! તું બચ્ચાના ખેલ !
જ્યે જ્યે તોર ત્યાં તેડું તું જ મળેડ !
સ્વપ્નનું સૌને તું મીઠું !

તું સ્વપ્નનું નહિ રાતનું ! તું સ્વપ્નનું નહિ સ્વપ્ન
તું સ્વપ્નનું મુજ ઝિન્દગી ! આંખલડીનું રત્ન !
સ્વપ્નનું માફ તું મીઠું !

આજ નિશાએ આવજે ! હું સ્વપ્નનું ! તું સ્વપ્ન
તેમાં તું બતલાવજે ! તું સાચું ! હું સ્વપ્ન !
સ્વપ્નનું વહાલીનું મીઠું !

માફ ધાર્યું ના બને ! તારું ધાર્યું થાય !
તું મારા ઉરનું સુખા ! હાજર કાં ન સહાય !
સ્વપ્નનું મીઠું તું મીઠું !

આ દરિયો ખારો ભર્યો ! હું છું તેનો ક્ષાર !
તું અમૃતગરણું ભળ્યે ક્ષારે કુલનો હાર !
સ્વપનું દૈવી તું મીઠું !

જે ખોશું મેં દૂર છે એનું એ તુજ પાસ !
તેં તારૂં મારૂં કર્યું ! ઝૂંટ લવે કે રાખ !
સ્વપનું વ્હાલું તું મીઠું !

તું આ રક્ત તણું ટીપું ! આ ઉર તારૂં તખ્ત !
હું ના પૂણું કોઈને ! હું તો તારો ભક્ત !
સ્વપનું સાચું તું મીઠું

આ ઉરના ઉર્મિ પરે તારી કરૂં બિછાત !
આંસુડે પગ ઘોઉં હું તોયે કેમ રીસાય ?
સ્વપનું મોંઘું તું મીઠું !

તું સ્વપનું રીસાય તો હું સ્વપનું છું ખાક !
સ્વપનું સ્વપન વતી રહું !-સ્વપનું જગનો રાહ !
સ્વપનું એ મ્હોંનું મીઠું !

દોરી બા મુજને તહીં ! તે ઉર જળતું ઠાર !
તેને લાવ સદા અહીં ! આવ આવ તું આવ !
સ્વપનું માયાળુ મીઠું !

આંખલડી લીની કરી આંખલડી લૂછાવ !
હેયે હેયાં મૂજતાં એનાં એજ દખાવ !
સ્વપનું તું તું તું મીઠું !
સ્વપનું પ્રેમીનું મીઠું !

ફરક વિમારી.

કહું' તું બુલબુલે મારે, “બિમારી ઇશક આલમને !”
કહું મેં, “ ઇશક આલમને શરાબોની ખુમારી છે ! ”

રડીને બોલતું બુલબુલ, “ શરાબોની ખુવારી લે !
“ શરાબોની ખુમારી એ બિમારીની બિમારી છે ! ”

હસીને બોલતો 'તો હું, “ હમોને એ ખુવારી હો !
“ તમારી સાવચેતીથી તમોને ન્યામતો તે હો !

“ અરે ! ઇશકના બુલબુલ ! રડે છે ઇશકને તું કાં ?
“ શરાબો લાખ પી પી પી શરાબોને રડે છે કાં ?

“શરાબોને રડે છે કાં ! અરે અફસોસ ! “ એ બોલ્યું,
“શરાબોને પીનારૂં કે શરાબોને નથી શાયું ?

“ શરાબોની મબલ તીખી કરી લે ઇશકમાં, લાલા !
“ પછી ચકચૂર તું કેવો રડે તે જોઈશું, બહાલા ! ”

કહું મેં, “ બુલબુલોને તો પડી છે ટેવ રોવાની !
“હમારી ટેવ તો જૂની મજેદારી ઉડાવાની !

“ શરાબોના સીસા ઢોળી શરાબોમાં સદા ન્હાશું !
“ સનમના હાથમાં જામો લખોથી ચૂમતા જાશું !

“ મબલ આ ઝિન્દગાનીની સનમ સાકી અને ખ્યાલું !
“ શરાબો ફર થાતાં તો રહે છે ઝિન્દગીમાં શું ? ”

શરાઓનું ભયું પ્યાલું ! ભરી પીધું ! ફરી પીધું !
ફરી આ આંખ રાતી ને જિગરને તો ક્યું વહેતું !
સનમના ગાલની લાલી હતું ટીપું શરાઓનું !
હમારા ઓઠનું પ્યાલું સદા એ મૂમતું આલ્યું !
'ભરી પાને' 'ભરી પી લે' હતી એ ગુફતગો રેલી !
સુરખ આકાશ ને તારા બધે લાલી હતી ફેલી !
ગુલો કાંટા વિનાનાં ને સનમની હાંકતી છાતી,
હમારી બાદશાહીમાં હમારી એ હતી ગાદી !
મગર બુલબુલ ! અયે બુલબુલ ! હવે તુજ ગીત પ્યાઈ એ !
ફરીથી બોલ તું, બુલબુલ ! “ જિમારી ઇશક આલમને ! ”
હમાઈં જામ ફટયું છે ! હમાઈં તખ્ત તૂટયું છે !
મગર શું હુંય બોલું, કે “ જિમારી ઇશક આલમને ? ”
વધારી ગીતમાં તારા હમારો બોલ આ લેને:
પુકારો, “ ઇશક આલમને ખુદાઈ કો જિમારી છે ! ”

૨૪-૧-૬૭

પ્રિયા કવિતાને છેલ્લું આલિંગન.

તારા બહુ ઉપકાર ! રસીલી ! તારા બહુ ઉપકાર !
તું ઉરનો ખબકાર ! વખીલી ! તું અકુની ખાર !

આ દિલકાનું ઝેર હલાહલ !
તું વિષુ કેા ગળનાર ?
બહુ દુઃખિયો પણ દુઃખ શું રોશે ?
રોતાં ન મળે પાર !
રોતો ત્યારે તારે ખોળે
શીર્ષ હતું, દિલદાર !
સહુ ત્યજી ચાલ્યા ! તું સુખણી થા !
જીવીશ વિષુ આધાર !
વીત્યાં સાથે તું વીતી જા !
વીત્યાં સ્વપ્ન હજાર !
મારાં આંસુ તારાં ગીતો !
પણ ક્યાં હવે સુખનાર ?
કોણ દબાવી જિગર નિચોવે ?
મારો હું જ પુકાર !
આ દિલ સખ થયું ! તું કોમલ !
તારો ના અહીં કાર !
કેમ હસાયે ! કેમ રડાયે !
દિલનો તૂટ્યો તાર !
તૂટ્યું વીણા કેમ બજાવું ?
એ બસુરો જણકાર !
આંખ ગઈ છે ! ક્યાં છે આંસુ ?
શું ગાયો સુનકાર ?
વિશ્વે છે ના શું એનું એ ?

છે ક્યાં એ રસ ધાર ?

હવે તો

ક્યાં છે એ મળનાર ?

તું રસહેલી ! હું રસહીણો !

ભેટું છેલી વાર !

પણ હજી

લેજે કદિ કદિ સાર !

હું ડૂબનારો ! તું તરનારી !

તરતાને તું તાર !

અરેરે !

ડૂબતાનો તાર પ્યાર !

૨૯--૧--૯૭.

પ્રવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને.

પ્રિય એ મુખ દર ગયું જ ! સખે !

કયમ અર્જુન તીર ઉપાડી શકે ?

દર જે ધરતી ધણુણાવી રહ્યો,

બસ કાયરથી જ લૂટાઈ જતો !

મુજ કાજ તને કંઈ દઈ ! સખે !

દુખી હું સઘણું દુઃખ ભોઈશ તે !

દુઃખ ભોઈશ હું ! કદિ રોઈશ હું !

કદિ એ ગરતું જલ લહોઈશ હું !

પણ ચેતનહીન કરે કર શું ?

સહુ ચેતન એ મુખ સાથ ! સખે !

શબ ના ઉંઠશે ! કહીએ ન સુધા !
 ગત ચેતનની ગર્ધ દૂર દવા !
 ઉરના દિલના દિલદાર સખે !
 સુણી આ તુજ એ નયનો પિગળે !
 પાણુ એજ રહું ! હરીએ નિરમ્બું !
 સહજે જયમ દર્દ સહાય ! સખે !

૩૧-૧-૯૭.

પ્રેમ અને ધિક્કાર.

—૦—

તને ચાહી દાઝી રૂઢિર સઘળું તો ગત થયું.
 હવે પાણી પાણી થઈ જઈ વહે હાડ સઘળાં ;
 નહીં તેનું કાંઈ તુજ જિગરને સ્વમ સરખું,
 મને તો મીઠી શી નહિ કદિય દ્રષ્ટિ પણ મળી.
 સહેતાં સહેતાં એ કયમ સહી શકું એ કઠિનતા !
 અરે ! આવું આવું જીવિતભર શું કોઈ સહશે ?
 પશુ એ કો આવું કદિ સહી શકે આચરણુ ના !
 દયા મારે માટે મુજ જિગરમાં આજ ઉપજે !
 ખુવારી બહારી મેં, મુજ હૃદય એ આજ સમજે !
 ખુવારી બહારી તે કદિ નહિ ફરી બહારીશ હવે !
 નથી મોટી કાંઈ સમજણુ પડી એ જખમની,
 નહીં મોટી પાતું મુજ જખમની આપધિવળી.

હવે જોયા તારા સરપ રમનારા નયનમાં,
 હવે ચેત્યો ઊરી-તુજ નિગરના ખંજર થકી ;
 હવે ભોળો પ્રેમી તુજ વદનથી દૂર વસશે,
 અને તેને ક્યાંએ જગત પર મીઠાશ મળશે.

અરે ! તારે માટે પ્રણયી મમ પામ્યાં પ્રણય ના,
 કદી ના લૂછાયાં મુજ કરથી એ આર્દ્ર નયનો ;
 રહ્યાં મારે માટે હૃદય કુમળાં એ સળગતાં,
 અને તારે માટે મમ હૃદય તો વ્યર્થ જળતું.

હવે તો ના ઈચ્છું તુજ હૃદય માટે સળગવા,
 હવે ધિકકારું એ તુજ હૃદયને હું કયમ નહીં ?
 કૃતધ્નીને સ્હાતાં મુજ હૃદય ના અન્ધ બનશે,
 અને એ ભૂલોની મમ હૃદય શિક્ષાય સહશે.

“ હવે ધિકકારું, ” એ ઘટિત નહિ બોલો પ્રણયીને,
 અરે ! એ બોલો તો જરૂર ઇનસાફી પણ દિસે ;
 તને સ્હાવામાં એ હૃદયઝરણું છૂટ જ હતું,
 હવે ધિકકારું ત્યાં કયમ હૃદયને બન્ધ કરવું ?

પ્રભુ પાસે માગું મુજ હૃદયને ન્યાય મળવા,
 કૃતધ્નીને શિક્ષા દઇ શિખવવા કર ન થવા ;
 નહીં ત્યાં તું કાવે, કુદરત ન અન્યાય કરશે.
 તહીં મૂંગે મ્હોંએ જગત સઘળું દાંડ ભરશે.

હવે હું ઠંઠેરો નગર નગરે ફેરવીશ, કે

“ કૃતધ્ની હૈયાના જખમ નિરખો આ મુજ ઉરે ;

“ અરે ! સૌન્દર્યોનાં હૃદય નવ સૌન્દર્ય ધરતાં,
 “ અને સૌન્દર્યોને ચરણ પડનારાં દુઃખી થતાં. ”

અરે મારું કહેવું જગત સુણનારું પણ નહીં,
 સદા ઘેલું ઘેલું જગ નીરખી સૌન્દર્ય બનશે ;
 અરે ! કોણે આલ્યો હૃદયધબકારો હળુ સુધી
 વહે છે તે જ્યારે અળહળિત સૌન્દર્ય પરથી ?

લવું છું હું એ આ જુજ નયન નીચાં દબવીને,
 અહા ! ખેંચે કિન્તુ હૃદય મન નેત્રો ફરી તહીં ;
 અને ત્યાં જોતાં તો નરમ બનતો કે ગળી જતો,
 અરે ત્યાં જોતાં તો હૃદય સઘળું અર્પી જ જતો.

સ્મૃતિમાં એ જાગે તુજ વહનને હું મુજ નહીં ;
 પછી મારો મારા ઉર પર કશોએ હક નહીં ;
 કહે, શું છે જાહુ ? કહીંથી તુજને એ જડી ગયું ?
 પ્રયોગોને માટે મુજ હૃદય ક્યાંથી મળી ગયું ?

અરે ? જોતાં તુંને જિગર ફરિયાદો નવ કરે,
 સહુ તે સૌ રહેવા ફરી જિગર તો તત્પર બને ;
 “ સહુ, ” એ કહેતાં એ જિગર શરમિન્દું થઈ જતું,
 દિસે ઘા મોટા એ કુસુમકળીવર્ષાદ સરખા.

ચીરાવું, રેસાવું, તરફડી રીખાઈ સળગવું,
 શૂળીના કાંટાની આણી પર પરોવાઈ મરવું ;
 દિસે દહાણું એ તો અગર રસનાં પાત્ર મધુરાં,
 ચહું એ રહેરાની મુખથી કુરખાની મધ જવા.

પછી ધિક્કારું શે મધુર મુજ એ દહાણુ ઉરની ?
 બહુ તો યાયું કે તુજ પદ મહીં શીર્ષાં ઝુકવી;
 જહાંગિરી આવી કયમ કદિ ગુલામી ગણીશ હું ?
 “ હવે ધિક્કારું; ” એ કયમ કદિય જોલો કહી શકું ?
 નહીં સત્તા તારી પ્રણય મમ આવેા ડગવવા,
 “ હવે ધિક્કારું. ” એ મુજ ઉચ્ચી શબ્દો કઢવવા;
 કરી લે આહ તે પણ નહિ કહું જે નવ કહું,
 કરી લે આહ તે પણ નવ બને જે નવ બન્યું.
 વહનતો પ્રેમપૂરે તે ધિક્કારે અટકે નહીં,
 પ્રેમના શત્રુનો પ્રેમી ના ના આશ્રય લે કદી.

૪--૨--૯૭;

હમારી ગુનેહગારી.

અરે ! તે બાગમાં તું પર નગર મેં ફક્ત કીધી 'તી,
 જિગરમાં આહ દીધી મેં, ગુનેહગારી અમારી એ !
 કરે સૌ તે હમે કીધું, ન જોયેલું હમે જોયું !
 મગર એ આહને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !
 હતી ત્યાં ગુલછડી, દિલબર ! હતી તેની કળી ખીલી;
 ઝૂકી ચૂંટી કહ્યું “ લેજે, ” ગુનેહગારી હમારી એ !
 કળી દેતાં જિગર દીધું ! ગમીનું બમ પી લીધું !
 તૂટી દિલની લગામો એ ! ગુનેહગારી હમારી એ !

“ ખુદાની બન્દગીમાં કર મને શામિલ તું દિલબર !”
કહું મેં તે ન સુણ્યું તેં ! ગુનેહગારી હમારી એ !

લગ્યો એ ઇશકના બોલો ! અધૂરું કાંઈ તું બોલી !
ગણ્યો મેં ઇશક એ બોલે; ગુનેહગારી હમારી એ !

“ અયે દિલદાર ! તું દિલમાં શુલોને રાખનારી છે !”
હમે એ સૌ કહું જૂહું ! ગુનેહગારી હમારી એ !

ખુદા બાણે ગઈ તું કયાં ! ખુદા બાણે ભમ્યો હું કયાં
જૂઠી આશા ધરી હૈયે, ગુનેહગારી હમારી એ !

કરી પેદા તમે આશા હમે તેની બન્યા કયામત !
અરે ! એ ખૂનને માટે ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હા લાખો મહીં છું હું ! મગર તુંને કર્યું છે શું !
હવે એ પૂછવું તે એ ગુનેહગારી હમારી છે !

સબ હું લોગવું છું હા ! સબબ વિણ રોઠિં છું કોઈ
સબ એ વેઠવામાં એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ગુન્હામાં જે ગુનેહગારી સબમાં તે ગુનેહગારી !
સબથી છૂટશે ક્યારે ગુનેહગારી હમારી એ !

હવે આ ગીત ગાઉં છું ! હવાને હું સુણાવું છું !
દિવાનાની દિવાનાઈ ગુનેહગારી હમારી છે !

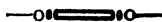
દિવાનો તો કર્યો છે તેં ! કર્યો આ ગીત ગાતો તેં !
ગુનેહગારી તમારી એ ગુનેહગારી હમારી છે !

ખુદા પાસે કહું છું, કે “ ગુન્હા તારા હમારા હો ! ”
 ગુનેહગારી સનમની એ ગુનેહગારી હમારી છે !
 હમારૂં સૌ તમારૂં છે ! તમારૂં સૌ તમારૂં હો !
 મગર તારી ગુનેહગારી ગુનેહગારી હમારી હો !

૭-૨-૬૭,

ક્યમ પ્રેમ ગયો ?

ક્યમ પ્રેમ ગયો ? ક્યમ પ્રેમ ગયો ?
 ક્યમ પ્રેમ ગયો પ્રિયનો સમજો ?
 વદને ન કશોય વિકાર થયો !
 હસતાં ત્યમ તે હસતાં નયનો !
 મળતાં ન કશોય વિરાગ જડયો !
 હૃદયે ધબકાર ન મન્દ પડયો !
 મુજને મળવા પગલું ઉપડયું,
 તવ ત્યાંય નવીન કશુંય દીહું !
 મમ છાતી મહીં દિલ એ ઘડકયું !
 સહુ જેમ હતું ખસ તેમ હતું !
 ઉરમાં મુજ સંશય કેં કરવા !
 અહ ! કાલ કશોય મને ન મળ્યો !
 ગઈ કાલ હતો ! નથી આજ હવે !
 પ્રિયનો ખસ એમ જ પ્રેમ બન્યો !

અહ ! દારુણ આ અવધિ વચમાં
પડતા પ્રણયે ન વિરામ લીધો !
સુખ મંગલનું ઝરણું વરસી
ગઈ આ દિલ કેમ જ કાંઈ ચીરી !
કયમ પ્રેમ ગયો ? સમજ્યો ન “ ગયો ! ”
ત્યમ પ્રેમ ગયો ! ત્યમ પ્રેમ ગયો !

૮-૨-૯૭.

एक प्रश्न.

કહ્યું છે મેં વહાલી ! બહુ વખત આ એક જ તને.
“ તને આજે તેથી અધિક મુજ ત્યાં આ દિલ હશે; ”
કહેશે તું “ રેરે ? પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના, ”
અરે ! કિન્તુ શાને પ્રણય પલટે તે પ્રણય ના ?

ન શું તેં જોયેલી શશી પછી રવિની ઝળક તે ?
ન શું આપ્માન્તે એ અનિલલહરી શીતલ બને ?
ન શું તું બાણે કે કુદરત ગધી એ પલટતી ?
પછી આ હૈયાને કદિ પલટવા કાં હક નહીં ?

મળાયું ત્યાં સુધી તુજ જિગર સાથે મળી રહ્યો,
સદા સ્વહાવાનું તો વચન નવ કોઈ દઈ શક્યો ;
હવે તારા ઝોંટા મુજ હૃદય ના ના સહી શકે,
હવે અન્તે એથી અરર ! મુજ ધિક્કાર મળ્યો.

“ ન ચાહે તે તુંને” કહીશ નહિ એવું કદિ મને,
અરે ! લોળી વહાલી ! પ્રણય નકી બાણે પ્રણયને;
ભલા કેવી પ્રીતિ તુજ દૃઢ્યની છે મુજ પરે ?
દયા તારી શું છે મુજ નિગરના આ દુઃખ પરે ?

લઉં છું હું નિદ્રા સ્મરણ કરતાં એ વદનનું,
અને સ્વપ્ને જોઉં સ્મિતભર સદા એજ મુખડું ;
પ્રભાતે ચુમ્બીને “પ્રિયતમ ઉઠા !” એમ વદતાં
થયેલું કે' કેા દી તુજ દૃઢ્યને છે દુઃખ ભલા ?

૯-૨-૬૭.

પાણીનું પ્યાલું.

વહાલી ! પાણીનું પ્યાલું !

ભરી તું દેજે છેલ્લું, વહાલી ! પાણીનું પ્યાલું !

કોણ નશો દરશે હવે ? શું મસ્તીથી થાય ?

તું મસ્તી મુજ દૂર તો શું છે મસ્ત ઉપાય ?

પાને પાણીનું પ્યાલું !

પાણી પા મુજને પ્રિયે ! પછી સુખે ભ દૂર !

પાણીના જ નશા મહીં રહું સદા ચકચૂર !

એક જ પાણીનું પ્યાલું !

પાણી જે તું પાય તે નશાદાર દિન લાખ !

એજ ધૂનમાં ગાઇશું ગીત લાખ દશ લાખ !

દે દે પાણીનું પ્યાલું !

તોડી જે સુખથી સીસો ને મદિરાનું જન્મ !
તોડું છું ઉર આજ હું ! તને હજી આરામ !
તોયે પાણીનું પ્યાલું !

મળ્યાં હોત ના આપણે, થઈ હોત ના પ્રીત,
પડ્યાં હોત જૂદાં ન તો દિલે હોત ના ચીર !
પણ આ પાણીનું પ્યાલું !

કોણે પાચું હત પ્યાલું ? આવું પાણીનું પ્યાલું ?
મીઠું આજે આ પ્યાલું !

૧૦-૨-૬૭.

હવે આરામ આ આવ્યો.

કહીં છે એ જિગર મારું ? કહીં છે આંસુની ધારા ?
કહીં આનન્દ છે મારો ? સહુ મિજમાન એ પ્યારાં !
સહુ મિજમાન એ દીનાં હવે ઘર આખરે સૂતું !
ઉપાડું ભાર હું મારો ! મદદ કોની કહીં માગું ?
દયાના શબ્દનો કાને પડે ભણકાર ના કો દી !
સદાની પાયમાલીના ભર્યા ભણકાર છે આંહીં !
અહાહા ઈશક ! તુંમાં હા ! બહુ આનન્દ રેલ્યો 'તો !
હતો હું આહતો ત્યારે ભરી દિલ ખૂબ મહાલ્યો 'તો

અરેરે ઈશિક ! તુંમાં રે ભર્યા ખ્યાલાં ગમીનાં એ !
 હવે તે જાત મારીથી કરું સાખીત છું આજે !
 મગર છાલાં 'હેલુ' આ જિગર જ્યાં ખૂન ચાલે છે,
 “ હવે આરામ આ આવ્યો ! ” કહે ધબકારમાં આજે !

૧૦-૨-૯૭.

જન્મદિવસ.

ત્રેવીશ વર્ષ મહીં સ્વપ્ન અનેક વીલ્યાં,
 વીતી અનેક દુઃખનીય પરમ્પરા ત્યાં ;
 શું તેટલો જ ઇતિહાસ હશે અમારો ?
 શું દહાણુ કાલની મળી બસ એટલી જ ?
 યોગો બધા મુજ બહુ પણ જીર્ણ ભાસે,
 ને આ હવે હૃદય વૃદ્ધ થતું દિસે છે ;
 જે ચાર જન્મદિવસો વહી કાલ જાશે,
 ને મૃત્યુની જલદ પાંખ સમીપ થાશે.
 મેં પ્રેમમાં તડકતાં મમ શાન્તિ ખોઈ,
 આનન્દની મધુર પાંખ ન ક્યાંય જોઈ ;
 હૈયું કહે, ‘ જીવિત એમ જશે જ રોઈ, ’
 શું દહાણુ કાલ ધરશે બસ એટલી જ ?
 ક્યાંએ ન શું અનુભવો મુજ સંકળાશે ?
 શું મૃત્યુ પાછળ નહીં ગતિ કાંઈ થાશે ?

મૃત્યુ જ કાજ ઉર શું દુઃખ આ સહ છે ?
તો ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી દિસે છે !

આજે જ ઝેર મધુરં કરી કાં ન પીવું ?
સાચું જ હો મરણ તો કયમ આમ રોવું ?
શું છે પછી અનુભવો કડવા સહીને ?
આ ઝિન્દગી ન જીવવા સરખી અરેરે ?

આ ઝિન્દગી દુઃખભરી સુજને મળી કાં ?
માગી હતી નવ અને નવ રાખવી છે ?
શ્રદ્ધા રહી રસ મહીંચ કશી મને ના !
અન્ધાર મૃત્યુ મધુરં મધુરં દિસે છે !

અન્ધાર મૃત્યુ મધુ તો કડવો ઉભસ,
ને સ્વપ્ન ના જીવિત તો નકી સ્વપ્ન મૃત્યુ;
છે રાત્રિનો દિવસ કે દિનની નિશા છે ?
શું હું હૃદય ખસ એક જ સ્વપ્ન સ્વપ્ન ?

કે હું અનન્ત યુગનો તરનાર યોગી,
બનાર જે હજી અનન્ત યુગો તરીને,
તે આમ આજ દુઃખ ને દિનને ગણુન્તો,
આંહીં પડંચો, અરર ! ચેતનહીન છેક ?

હું સ્વપ્નનો અનુભવી નવ બાણુતો કેં,
શંકા પરન્તુ સુજને સુજ સ્વપ્નમાં કેં;
જીવી શકું ન સુખથી, મરી એ શકું ના,
બાણી શકું ન જગ છે અથવા નહીં આ !

યોગ્ય જે નિરખવું નિરખે છે,
યોગ્ય ના નિરખવું નિરખે શે ?
ઝિન્દગી સમજ તો જીવને, ને
મૃત્યુનો અનુભવે સુખથી લે !

૧૧-૨-૬૭.

હું તારો બું.

અરે મીઠા આત્મા ! મુજથી કર જે હોય કરવું,
સદાનો તારો હું, અરર ! પણ એ ના વિસરવું ;
હુઃખે ડોળાયેલી લહરી મુજ હૈયા ઉપરની,
સુવાડું છું તેને પ્રણય અણમૂલો તુજ સ્મરી.

રહી થોડી બાકી તુજ પ્રણયની એક કલ્પિકા,
નહીં ઢાળું તેને ! જીવિત મુજ ઢાળું ક્યમ ભલા !
વિનોદે તેને તો હૃદય મુજ આશ્વાસિત કરી
હજી મીઠાં ગીતો મરણ સુધી હું ગાઈશ, સખિ !

હુઃખોની જવાલાથી સુરસ સુખપંખી ફૂંડશે,
વિચારો સૌ મારા જળહળ થતી પાંખ ધરશે ;
નલો નાચ્યન્તી તે * * *
તહીં સુધી એવાં મધુર ગીત ગાઈ શકીશ હું.

અહોહો ! એવું કે તુજ જિગરનું આ જિગરમાં,
હજો એવું મારું કંઈક પણ તારા હૃદયમાં ;

અરે ! બન્ને વચ્ચે પ્રણય વસતો એક દિવસે,
નિશાની તેની એ તુજ હૃદયને શું નવ રુચે ?

મને ખેંચે છે તે તુજ જિગરને શું નવ અડે ?
ન શું મારે માટે તુજ જિગરમાં સ્થાન જ મળે ?
અરે ! હું તો તોયે જરૂર વસનારો તુજ ઉરે !
અરે ! તોયે તુંને હજી લઈ જનારો નહીં પડે !

૧૪-૨-૯૭.

નૂતન સખા પ્રતિ.

મુજ જિગર આ ક્યાંથી ક્યાંથી તને નજરે પડ્યું ?
મુજ જિગર આ રે રે ! શાને સખે ! દિલથી જડ્યું ?
રુદનમય ને ઢોળાયેલું વળી રસહીન છે !
તુજ તરસ આ મારાં આંસુ સખે ક્યમ છીપશે ?

અહહ ! રણુમાં છાયા શોધી ફરી રણુમાં પડ્યો !
અરરર ! દિશા જૂહીમાં તેં પ્રવાસ શરૂ કર્યો !
વિખરી પડતી હોડી આ તો તને ક્યમ તારશે ?
ઉદધિ તરવા આવું ખોખું ! ન સાધન યોગ્ય છે !

દરદ દિલની મારી પાસે નહીં જ દવા, અરે !
મુજ દરદની તારી પાસે નહીં જ દવા હશે !
રુદન કરશું ત્યાંએ અશ્રુ નહીં મળશે, સખે !
સ્મિત કરીશ તું ! મારે માટે નથી હસવું હવે !

મુજ રુદનની વાતોથી તું રડીશ કદી કદી,
તુજ રુદનથી મારી આંખા હવે પલળે નહીં;
મુજ નયનને રોવાનો તો સુકાલ વહ્યો ગયો,
મુજ જિગરની રેતીમાં તો ઢુકાળ પડી રહ્યો.

અતિ અતિ સખે ! મોડું મોડું તને ઉર આ મળ્યું,
મુજ હૃદયનું લૂટાવાનું લૂટાઈ સહુ ગયું ;
રસિક ભ્રમરા ! આ વાડીમાં નથી હસતું કુલે,
મુજ ચમનના ક્યારા સર્વે સુકાઈ લૂખા દિસે.

હૃદયવનના મીઠાબોલા મુસાફર હંસલા !

વિપુલ જલના વાસી લોળા ! ન માનસ હોય આ !
શ્રમિત દિસતો તોયે જા જા જહીં તુજ સ્થાન છે !
ઉજડ વનમાં શાને, ખાપુ ! કશોય વિરામ છે ?

ખહુ ત્યજી ગયાં ! છે તે જાતાં ! નિવાસ ન ત્યાં ઘટે,
તુજ હૃદયની જ્ઞાતિ આંહીં વળી નવ લાઘશે ;
સહુ ત્યજી ગયા ઘોખો તેનો મને ન મળે કશો,
પછી ક્યમ કહું રોકાવાનું તને ઘડીએ ? અહો !

મુજ જિગરના કાંટા તુંને શું આદર આપશે ?

કમનસીબની છાયાથી એ ન કે' સુખ સાંપડે !

મુજ જિગર જ્યાં પમ્પાળે ત્યાં પડે વ્રણ છે ! સખે !

દરદમય આ શાને આવી ખિછાત મહીં પડે ?

સહુ મધુરતા જેને માટે પ્રભુ ધરતો રહે,

અરર ! કદુતા પીવા તેને શું શોખ થતો હશે ?

મુજ નિગરથી બાઝી, લોખા ! ખુવાર થઇશ ના,
મૃદુ હૃદયની પીડા હુંથી સહાઇ શકાય ના.

મૃદુ હૃદયની પીડા ભેઈ જળી જ ગયેલ છું !

મૃદુ હૃદયની પીડા ભેવી હબુચ રહેલ શું ?

મુજ હૃદયમાં કાંઈ ખોળો દયારસ ના વહે,

પણ જખમીને કોઈ દીએ ન ધાયલ પીડશે.

મૃદુ હૃદય શું તારૂં આંહીં નકી ધરવું કયું ?

મુજ નિગરની સાથે તેં શું નકી મરવું કયું ?

નહિ નહિ સખે ! બવા દેને ! ન સાહસ આ ઘટે !

હઠ કરીશ ના ! તારૂં હૈયું સલામત ના દિસે !

પણ હૃદય ભે તારૂં આંહીં નકી ધરવું કયું ;

મુજ નિગરની સાથે તેં ભે નકી મરવું કયું ;

તુજ નિગરની જવાલા તો હું ગળીશ સુખે સખે !

તુજ નિગરને જે મીઠું તે ધરીશ સુખે સખે !

પણ હૃદયના લહાણામાં ભે હલાહલ સાંપડે,

તુજ હૃદયનું હુંમાં ઇચ્છ્યું તૂટી જ પડ્યું દિસે ;

તુજ અમી તણું મીઠું ટીપું ન રેડીશ બાઈ ! ત્યાં,

કટુ ઝરણ એ એ બિન્દુથી અમી ન બને કદા !

મુજ નિગરના કાંટા તુંથી નહીં ખરશે સખે !

મુજ નિગરના કાંટા બતાં ન જીવીશ હું સખે !

પ્રતિ હૃદયને પોતાનાં છે નકી મધુ આંસુડાં,

પ્રતિ હૃદયનું હૃયું અન્યે ઉઠેલી શકાય ના.

મુજ હૃદયનું ખેંચાતાં છે ગયું નમી કામહું,
બહુ મુગ જતાં કોઈથી એ થશે ન હવે ઉભું;
કંઈ કરીશ તો તારા સર્વે પ્રયાશ વૃથા જશે,
રડીશ નહિ તું ! છોડી દેજે ! મને રડવું ગમે !

૧૬-૨-૯૭.

एक सवाल.

નયનો મૃદુ વત્સલનાં રડશે,
ધરણી પર સૌજ સખા ઢળશે,
મુનકાર મહીં પડનાર પડી મુજ
મૃત્યુ પછી મુજને સ્મરશે.

પણ માલિક આ દિલનાં વમલો !
નભતારકયુગ્મ સમાં તરતાં મૃગ
બહુભર્યાં રસસાગર શાં દગ
શું નવ આર્દ્ર થશે કમલો ?

૧૬-૨-૯૭.

इश्कनो बन्दो.

ને ઈશક ના તો શું ખુદા ? આલમ કરી તોયે ભલે !
ને ઈશક ના તો શું જહાં ? એને ખુદા એ શું કરે ?

આ કારખાનું ઇશકનું જો જો તપાસી ખૂબ ખૂબ !
આ ખેલને આ ખેલનારો એક નૂરે ઇશક છે !

એથી ઠરું તો ક્યાં ઠરું ? કોને ખુદા મારો કરું ?
જ્યાં લાઇલાલ સર્વની ત્યાં કોણ કોને હાથ દે ?

રે ! ઇશકનું છોડી કદમ માગું ખુદા, માગું સનમ !
શું છે ખુદા ? શું છે સનમ ? એને બિમારી એજ છે !

ક્યાંએ હશે જો કો ખુદા તો ઇશકનો બન્દો હશે !
જો ઇશકથી જૂદો થશે તો ઇશકથી હારી જશે !

જો હો ખુદા તો હો ભલે ! તેની હમોને શી તમા ?
છે ઇશકથી તો ના વડો જે ઇશક માઈ તાજ છે !

છે ખાક ચોળી છાપ મારી ઇશકની જેને દિલે
દાખલ થતાં તેને બેહિશ્તે રોકનારું કોણ છે ?

જો કો હમોને વારશે, કોઈ હમોને પૂછશે,
તો ઇશકની કૂંકે હમારી લાખ કિલ્લા તૂટશે !

છું સખ્ત જખમી મસ્ત દારૂ પી બન્યો બિમાર છું !
પણ ઇશકથી બીજો હમોને જીતનારો કોણ છે ?

હા ! નાસ્તિકો સૌ આવજો ! ખંજર તમારું લાવજો !
આ ખૂન-કાઠી તો જીવો ! કાતિલ એ પાણી થશે !

જે ઇશકનો બન્દો ઠર્યો તે છે ખુદાઈનો ખુદા !
આહો ખુદા શું ? લોક શું ? કે કોઈ શું તેને કરે ?

(૩૫૯)

સૌ ઇશ્કના ખેદાદ દિલના દર્દને ઘિષ્કારતાં !
આંજી જીવે પણ આંખમાં એ એક દી સુરમે તમે !
જે પાયમાલીમાં હમારાં છે ભરેલાં આંખડાં,
તે એક ટીપું લાખ દુનિયાં વેચતાં ના ના મળે !
કીમત હમારી પૂછશો, તો એક દિલનું બિન્દુકું !
વેચાઇએ આનન્દથી લેજો સુખે જેને ખપે !
છે તો હરરાજી તોય મોંઘો ઇશ્કનો આ માલ છે !
જે બિન્દગી રેનાર હો તે આવજો લેવા ભલે !
ખૂન નિચાવી અહીં છે જાપ જપવો ઇશ્કનો !
ગરદન કપાવી શીર્ષની માળા ખનાવો તો ભલે !
એ મન્ત્ર જપતાં જગશે ભૂતાવળો લાખો અહીં !
એ દેખતાં ડરશો નહીં તો ખેલશું આંવા ભલે !
ગુલામ થઈ રહેશું સદા પણ બાદશાહી મહાલશું !
માલીકના દિલનું કરીને તખ્ત સૂનારા હમે !
હા ! લાખરંગી ઇશ્કનું કે એકરંગી જામ છે !
મસ્તાનના મસ્તાન એવું જામ પીનારા હમે !
આવો, ભરી પીજો અને એ જીરવી લેજો નશો !
નહિતો સદા માટે શરાબો સોંપજો પીનારને !
એ તો હમારી માદરે પાચું હમેને જન્મતાં,
ને મોતની મીઠી પથારીમાં ભયું એ એજ છે !

એ ઇશકની લાલી મહીં લાગે ખુદા ઘેલા બન્યા !

એ લાખમાંના એક પણ જૂદા જ કે' ઘેલા હમે !

૧-૩-૬૭.

સ્નેહરૈથિલ્ય.

તને આહું કેવું ? ક્યમ કહી શકું તે પ્રિય તને ?
શશીને ના કહેતી નિજ પ્રણય કે દી કુમુદિની !
અરે ! ખૂંચે તોયે તુજ હૃદયની આ શિથિલતા !
નહીં દોષો તારા પણ નસીબની વાત સઘળી !

કહી વેળા ભાતાં તુજ હૃદય કે' આદ્ર' બનશે,
કહી ત્યારે તો આ મુજ હૃદય શૈથિલ્ય ધરશે;
વિરાગી ના લૂછે પ્રણયી રસીલાં સ્નિગ્ધ નયનો,
પછી શું એ અશ્રુ મુજ ઉર પરે કાર કરશે ?

અરે ! આ પ્રીતિમાં મુજ હૃદય રોકી નવ શકું,
ન પ્રીતિમાં પાછું હૃદય મમ વાળી શકીશ વા,
વહી ભાતી પ્રીતિ અરર ! કદિ એ ના અટકતી,
નહીં ભીની થાતી, અરર ! રડવાથી શિથિલતા.

રડે મારી પ્રીતિ તુજ હૃદયની આ શિથિલતા,
કદી તું એ રોશે મુજ હૃદયનું એવું જ કંઈ;
દિસે નિર્ભયિલો પ્રણય રડવાને શિથિલને,
છતાં તું માટે એ કમ વધુ જરી કોમલ થજો.

૩-૩-૬૭.

(૩૧૧)

ए मूर्ति.

— ૦૧૧૦ —

કઈક દિવસો સુધી નયન અન્ધ રાખ્યાં અરે !
ન એ મૃદુ છબી છતાં હૃદય પાસ આવે હવે !
ન યાદ મુખડું રહે ! ન વિસરાઈ જાતું વળી !
રહી હૃદયમાં ન તે નયન પાસ આવે છબી !

અહો જિગરનાય આ જિગરમાંજ પાળી હતી,
જરાય પ્રતિમાં ન તે જિગરને હવે ધીરતી ;
હજાર રમતો કરી વદન છેડે ઉડી ગયું ;
સ્મૃતિ ન સ્ફુટતા ધરે, નિરખતાંય જે દાઝવું. !

અનેક વદનો અહીં જગતમાં સદા આથડે,
અનેક વદને સ્મિતે અમી તણા ઝરા એ વહે ;
સમાન મુખનાં વળી જગતમાં દિસે જોડલાં,
ન કાં વદન એ તણી જરીય છાય કેા ધારતાં ?

અહો ! વદન એ કઈ વદનમાં કઈ દેખતાં,
છતાંય સમતા જરી નયન આ ન જોઈ શક્યાં ;
હજાર મુખડે ફરી નયન અન્ધ આજે અને,
હજાર મુખડે ફરી નયન તો નિરાશા ધરે.

થયાં પ્રથમથીજ આમ વદનો કઈ વેગળાં,
ગયાં પણ ગયાં દઈ વદન અન્ય આ નેત્રમાં ;
ગયાં વદન તે ગયાં ન સુનકર હૈયે ભરી ;
ગયાં મૃદુ મુખો વધુ મૃદુ મુખોજ નેત્રે ધરી.

અરે ! યજ્ઞ હવે ન અન્ય પ્રતિમા ખડી થાય છે,
 ન દાહ સળગે અને જિગર ખાક ના થાય છે ;
 ન અન્ય વદને ન અન્ય નયને ઠરે નેત્ર આ,
 ન બન્ધ પડતો અને ધુંધવતોજ હૈયે ધુંવા.

ધ્વનિ મધુર કેા છતાં નભ થકી સુષુપ્ત દિસે,
 મને શશી, સ્વી, અહો, ઝરણુ, વૃક્ષ, સૌ નેત્રરે ;
 અહા ! હૃદય કાજ આ જરૂર વિશ્વ મૂર્તિ બને,
 છતાં કચમ હજી ન એ નવીન મૂર્તિ ચાંપુ ઉરે.

પ્રવાસ હૃદયે કર્યો પ્રણય શ્રેષ્ઠનો વાંછતાં,
 ચડયું ગિરિવરો, તર્થુ ઉદ્ધિઓ ભમંગે સદા ;
 નવીન વદને નવીન નયને ક્યું મ્હાલતું,
 નવિન જિગરે નવાં મધુર આંસુડાં ઢાળતું.

હવે હૃદય આ ન લે હૃદય કેમ પ્રહ્લાંડનું ?
 હવે કુદરતે બને હૃદય કેમ શ્રદ્ધાહીણું ?
 ન કાંસ નડતી તહીં કચમ ભલા શુભી પેખતું ?
 ગયા મુખ ભણી હજી કચમ ઢળી ફરી આંખતું ?

નવીન મુખ ચુમ્બતાં જિગરમાં ન દાગે યરો,
 પ્રણમય થતાં ન શોચ ડર ભીતિ કેએ ધટે ;
 ન કેમ કરવી હવે રમત વિશ્વવ્યક્તિ થકી ?
 ન કેમ ભાળવું હવે ગહન ચારની બાલથી ?

અનન્ત મુખડાં અનન્ત મુખડાં જહીં આંખડે,
 ત્યજી વદન એ ગયા મુખની કેમ કાંસા ધરે ?

અનન્ત યુગનું અહીં વચન પ્રેમનું લાધનું,
અનન્ત યુગમાં લગી નિજથી કેમ ના ખેલ તું ?

અનન્ત યુગ તો જતાં નવ કશીય વેળા જશે,
ન ખેલ કરવા પછી જગત એય પુરું થશે ;
ન સાથ કરશે પછી શશી, રવી, અહો સામટા,
ન કાંઈ રસ પામશે હૃદય એકલું ચાલતાં.

ન લાખ યુગમાં લગી નિજથી ખેલ-હુંથી બને,
વિના વહન એ સદા હૃદયપ્રસા લૂપું અરે !
ન મોક્ષ મધુતા ધરે, પ્રભુય શુષ્ક ખારો અહીં,
વિના વહન એ નિજત્વ નિજનુંય પૂરું નહીં.

વિના વહન એ પછી હૃદય આ ન જીવી શકે,
અહો ! વહન એક આ જગતથી વિશાળું દિસે ;
અરે ! વહન એ વિના જગત શૂન્ય સૂનું નકી,
અને વહન એ ગયું નયન ખહાર કયાંએ લૂટી.

ન સાદ અરણ્યાં તણા, ગીરિ તણા, શશીના ગમે,
ન કે કુદરતે મને હજુય એન લાધ્યું દિસે ;
કદાપિ હજુ યોગ્યતા હૃદયની થઈ ના હશે,
હજો જ જ્યમ હો છતાં વહન એ વિનાં ના રહે.

મને વહન એ દઈ જગત આ લઈ લે સુખે,
નહીં કરગરું, નહીં ટળવળું, પ્રભુ ! હું હુખે;
ન અન્ય સુખની હવે કરીશ માથ ! હું પ્રાર્થના,
મને વહન એજ દે જિગર સાથ આ ચાલવા.

૧ સ્થલ.

હૈયું આ ત્યાંનું ત્યાં ચોટયું :
ત્યાંનું ત્યાં જોટાયું જોટયું :
લોટયું પુષ્પે ત્યાં સાથી તે
મુખડું ત્યાંનું ત્યાં :

ત્યાં તો હાવાં નહીં જાવાનું :
પ્રેમપૂરમાં ના નહાવાનું :
રોતાં અન્ત સુધી ગાવાનું :
“ એ સૌ ત્યાંનું ત્યાં ! ”

૧૮-૩-

મારું ભાવી.

ભાવી કાંઈ એ ના મારે :
કાંઈ એ રાહું ના ઠારે :
આંખ અગાડી જોતાં હારે :
તાણું શું છે કૈં ?
ભાવી ભૂત તણા ભણકારા :
એની એ આંસુની ધારા :
એના એ દુખડાંના વારા :
શું છે તાણું કૈં ?

૨૩-૩.

હૃદયસ્વલન.

—૦૧—

જરા કેં જાગ્યું ' તું વદન મૃદુ એ આ સ્મૃતિ મહીં,
હતું અશ્રુ આંચું જરીજ નયને એકજ હૃદ્ય;
વહેવા ધારામાં નયન તલપીને ટમટમ્યાં;
રહી છાતી કમ્પી મધુર ઠવિતામાં થડકવા.

હતું ચિત્રે આંચું વદન નવ પૂરું રમતમાં;
હતા ભાવો પીધા રસમય હૃદ્ય ના હૃદયના ;
નહીં લહાણું કાંઈ પ્રિય વદનનું હું લઈ શક્યો,
તહીં હૈયું કૂટી મધુર રસ એતો ઠળી પડ્યો.

અરે ! રોકી કોઈ સ્ખલન ઉરનું આ નવ શક્યું ;
ગવાયું ના હુંથી, રુદન કરવું એ નવ બન્યું;
ભરાયું તેવું આ મુજ જિગર ખાલી થઈ ગયું,
સખી મીત્રે કાવ્યે મધુર રસ ના કેં ધરી શક્યું,

આતિ પ્રીતીની આ મુજ જિગરને રાવ કરવી,
ઘટે આંસુડામાં જરીક મુજ આ આંખ ઠરવી ;
જરા શેવા, ગાવા, મધુર રસનું અર્પણ થવા,
મૃદુ હૈયા ! દેજે મુજ સખી પ્રતિ વાત કરવા.

૨૪-૩-૬૭

—૦૧—

સ્વલિતહૃદય.

—૦૧—

આ ઉરથી ના ગીત ગવાશે :
ના રસ આ ઉરથી અપશિ ;

નિચોવાશે સ્પર્શ પહેલાં
દ્રવતું હૈયું આ !

રોયા પહેલાં રોધ બતું :
આસુડું સૂકાયું થાતું :
ઢાળાધને ચાલ્યું બતું
કુણું હૈયું આ !

૨૪-૩-૬૭.

કોને કહેવું ?

ઉડા દુઃખડાં કોને દેવાં ?
પૂરાં ધાયલ કયાં છે એવાં ?
લાખ મળે છે જેવાં તેવાં :
કહેવાં કોને રે ?

હૈયાના તો તારો વૂટયા ,
ગાવાના સૂરો એ ખૂટયા :
આંખલડીના તારા ફૂટયા :
કહેવું કોને રે ?

૨૫-૩-૬૭.

નિઃશ્વાસો.

હૈયું આજ નિસાસા લેશે :
આસુડાંને પૂરે વહેશે :

(૩૬૭)

જાડાં હુઃખ નિચોવી દેશે :
આજ કોણ એ ઝોલે છે ?

વાયુ દૂર નિસાસા લે છે,
એનાં હુઃખડાં કોણ સહે છે ?
એનું છે તે એનું એ છે :
નિસાસા એકલડું લેશે !

૨૫—૩—૬૭

एकलो हुं.

જ્યોત્સ્ના ચોપાસે રહે છે :
ચોપાસે તારા ખેલે છે :
શાન્ત નિશા ગાતી ચોપાસે :
કો મારી પાસે ?

જે આ આંખમાં નહાનારૂં,
જ્યોત્સ્નામાંથી રસ પાનારૂં,
તે તો દૂર થયું થાનારૂં :
શું મારી પાસે ?

૨૫—૩—૬૭

रजा.

હાવાં જ્યાં ફાવે ત્યાં જાતું :
જ્યાં ફાવે ત્યાં રો વા આ તું :

(૩૬૮)

ઢાળી ઢે ઢેયું ક્ષવે ત્યાં :
શુ ઢાંહીં ઢે ત્યાં ?

રેતુ ઢે તુ ઢે ને રાતે :
કબી ઢ તુ ઢેજ અખાતે :
ઢે રાત્રીને ન્હોય પ્રભાતે :
ઢ ઢ્યાં ક્ષવે ત્યાં !

૨૫-૩-૯૬

ઘા,

વાંભ ભરી ક્યાંની ક્યાં મારી :
ક્યાંની ક્યાં ભોંકાઇ કટારી :
રક્તનીક ચાલી ક્યાંની ક્યાં :
ગૂમ થઇ તુ ક્યાં ?

કોની પામે ઘા ખોલાવું ?
કોને સાહ કરી ખોલાવું ?
ખોલે છે પડઘા હરે ત્યાં,
“રેરે ક્યાંની ક્યાં !”

૨૬-૩-૯૭

દેશવટો.

અરમર અધરે વરસે મોતી,
કુલડાં આંખડીને ખૂણેથી,

(૩૬૯)

એ મુખડાનું વાસી દિલડું
દેશવટે ઉઠાસી રે !

પાળેલું પોષેલું પંખી,
રણવગડામાં મરતું ઝંખી,
નાગ ગયો હૈયામાં ડંખી,
તલકે પ્રેમપ્રવાસી રે !

૨૬-૩-૯૭.

ભ્રમર.

આંખલડી તારી કાં રેતી ?
ભમરા! કુલડું લેને ગોતી !
કળી નાબુકડી તુને જોતી,
તોયે કાં રેતી ?

પ્રેમપુષ્પ રોધ જોવાનું,
લાઠ્યું ત્યારે એ રોવાનું,
ગૂંથાતાં હૈયું ખોવાનું,
રહેશે આંખલડી રેતી !

૨૬-૩-૯૭.

પ્રેમાધીન.

કાચે તાંતણલે ટાંગ્યું છે,
ભાંગે તો હૈયું ભાંગ્યું છે.

(૩૭૦)

એ તો કાચ તણી જ કટોરી
તોડી દેશે એક ટકોરી !

એ તારું તેથી તુંને શું ?
એને મન તો ના છે શું શું ?
વેચે તો વેચાયા થાશું,
આંસુડે પગ ધોતા બાશું !

૨૬-૩-૯૭.

હસવા કહેતીને.

રોવાનું કહે તો રોવાશે :
હૈયું કાંઈ હલકું થાશે !
શાને ખાલી હસવા કહેવું ?
ક્યાંથી હસશે ભારે હૈયું !

ખ્યાલા કાં ભરતી મદિરાના !
એથી આ સુખડું ફરશે ના !
હૈયાના ચીરા ટગશે ના !
રોનારું હસશે ના હૈયું !

૨૭-૩-૯૭.

રુદિષા.

ઉભરાઈ જરા નયનો પલળે,
ઉરના શયને પથ્થુ ઠાહ બળે ;

(૩૭૧)

નવ બાકુ ઝરે, ઝરતો ન ઠરે હજી,
દર્દ મહીં દિલદાગ કળે.

નવ પૂર વહે મનને ગમતું ,
જિજરે જળતો વિમનો વશમો દવ :
બાક મહીં ધગતું સુજ આ શબ :
આ ઉર આ ઉરને દમતું !

૨૭-૩-૯૭.

તારાં આંસુ.

રડી શાને વેરે તુજ નચન મોતી આણુમૂલાં ?
ન દે મીઠા ભાવા જલકણ મહીં આમ વહવા !
તને જે ભાસે છે તુજ હૃદયના ભાર કડવા,
ઝરે ! એ તો મીઠા સુજ હૃદયના લહાવ સઘળા !

પ્રિયે ! તોયે તું જે તુજ હૃદય આવું ઠલવશે,
પ્રતિ બિન્દુ એવું ગણીશ નિરખી એક નજરે !
અકેકે બિન્દુડે દષ્ટશ નવી હું આલમ તને !
નકી એ બિન્દુડાં ટપકી ટપકી વ્યર્થ ન જશે !

૨૮-૩-૯૭.

તે સુખ.

સલ્લખણુ નચને ઠળતાં કો,
જાંખણકી બીની ખનતાં કો,

પ્રેમી તણી વાતો સુણતાં કે,
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

એ મુખડું તો કાળજ માઈ,
સૌ ભાવેતું પ્યાલું પ્યાઈ,
એ વિણ કેને ક્યાં સંભાઈ ?
એ મુખડું નજરે તરવરતું !

૨૬-૩-૬૭.

૧. ચ્હેરો.

પ્રેમી આંખો કુદરત બધી શીદ જોવાય જાશે ?
જેને લાઘ્યું મધુર મુખડું આંખ કાં ખોલશે તે ?
જેને ખોળે જગત સઘળું ખેલવા ખેલ આવે,
દેશે દેશે વન વન થઈ શીદને આથડે તે ?

તારા, ભાનુ, મધુર કુલડાં, વેલડી, ને ઝરા, વા
સોન્દર્યોનાં જગતફલકે ચિત્રની સા સુરેખા,
એ સૌ ભાસે મૃદુ વદનના શેષના રંગ મીઠા,
એ સૌ કોઈ મદુ વદનના આશરામાં પડેલા.

આ હૈયાનું મધુર મુખડું વિશ્વનું મધ્ય બિન્દુ,
સોન્દર્યોનું વહન જગતે એજ મહોથી વહનું ;
એ મહોનું હું સ્મરણ કરતાં બિન્દળી ગાળતો છો,
વાલ્યા જાતા શરી, રવિ, ત્રહો આયમી કે ઉગી છો.

આ સંસારે કઈ મૃદુ મુખે હાસ્ય મેં કૈંક જ્ઞેયાં,
જ્ઞેયાં નેત્રો ટમટમ થઈ અશ્રુનાં પૂર વહેતાં ;
લબ્બળશુ મ્હોં નમી સ્મિત કરે, એય ભાવો નિહાળ્યા,
એ રૂહિરાની નકલ વિણ તો કયાંય સૌન્દર્ય છે ના.

૨૯-૩-૯૭.

રોનારાં.

રોનારાંને રોવા દેજો :
હસવાતું તેને ના કહેજો :
શીદ દયા ખાલી ખોવાની ?
રોતી આંખો રોવાની !

રોનારાંએ રોવું લીધું,
આંસુડાંને હૈકું દીધું,
આંખે ઘેલું અમૃત પીધું,
પી પી રોવાની !

૯-૪-૯૭.

વીત્યા ભાવો.

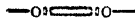
વીત્યા ભાવો હજી મારા છે :
આગ મહીં થંડા કયારા છે :
આંસુ તો સુખની ધારા છે :
આ હેયાને ખીલું શું ?

તું એ મીઠાં ભાવો સ્મરને :
તેને સ્મરતાં સ્મરતાં મરને :
હેયાકાટ સતા વા : ઠને :
રેરે ! ખીલ્યું શું ?

૧૫-૪-૬૭.

તલફું કાં.

એ હુઃખ હૈયે પાળી રાખ્યું,
એને પીતાં અમૃત વાખ્યું,
એ માટે સુખ રેંઝી નાખ્યું,
તેને રહેતાં તલફું કાં ?
એમાં છે હૈયાને રહેવું,
તે તલશી કાં લૂટી લેવું ?
દેતાં કાં પૂરું ના રેવું ?
રહેતાં તલફું કાં ?

૨૩-૪-૬૭.

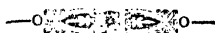
વીત્યાંને રોવું.

રાતું અન્તરનું રોનાઈ :
રાતું ભીતરનું જોનાઈ :
લ્હોનાઈ હૈયું એ લ્હોતું :
પણ વીત્યાંને શું રાવું ?

મળતાં પ્રેમજમાતી ખાખી,
હજી એ ના રાશું પડ રાખી,
ભર સમુદરિયે સાથે વહેશું,
વીત્યાંને રાશું :
તોયે વીત્યાંને રાશું !

૨૯-૪-૯૭.

કૂર માગૂક.

કપાવી માશૂકે ગરદન હમારી કોઈને હાથે !
વળી છે રિશ્વતે દૂરે રખાવ્યો મોતનો હાથે !

ખુદાઈ મોત પણ તારો ઇશારે માશૂકે કીધું !
જબાં આંખા વગર આશું હમોને લોટવું કીધું !

ખુદાએ પાથરી આંખું કુલોતું આ બિછાતું ત્યાં,
લઈને પાંખડી લેડી રખાવ્યા માશૂકે કાંટા !

નગર એ શું નથી પહેંની હજીએ આગની પાસે ?
હજી અજમાવવું એ છે રહ્યું બાકી ખુદા સામે !

અજબ આ દેમતાં સુદ્ધે બને જોનાર છે પાણી !
સનમને કાયદે એવે જહાને દૂર છે તાણી !

રહેલો સોબતી દૂરે ! વહેલો અન્ય કો પૂરે !
મને ના ક્યામતે આશા ! પડયા આ ના દૂરે પાસા !

જહાંને વખના જેવી કરે છે વખ બહેનારો !
સહી જાશે મને એ આ સનમનો ખારનો ક્યારો !
અરે ! છો કોઈને હાથે હજી ખવાહશ ખર લાવે !
સનમ રાજી, હમે રાજી, ખુદાની એજ છે મરજી !

૪-૫-૬૭.

જાગર્તિનું સ્વપ્ન.

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કૈં !
સહુ છુપા તારો અણુઅણુ થતા કમ્પિત બની !
હજારો કોશોએ વદન પ્રિય જે દૂર વસતું ,
દેહા તેના શ્વાસો મમ અધર પાસે ફરકતા !

દિસે છે એ મૂર્તિ તરવર થતી આ નયનમાં,
ઉરે મારે સ્પર્શી ખળખળ એ અશ્રુ ઝરતાં ;
પુકારી ઉઠે છે વ્યથિત ઉર તેના વદનમાં .
અને એ અજોથી મુજ અવયવો આ પિત્રજતા

ન તેને કૈં આશા મુજ હૃદયમાં વા જગતમાં,
ગરીબી ગાવાની મધુર કવિતા એ નવ મળે ;
મૃદુ એ નિર્માયું હૃદય શરતું લક્ષ્ય બનવા,
તૂટેલી આશામાં જખમ સહી દહે તડકવા.

પ્રભુ પાસે એ ના જિગર ફરિયાદી કરી શકે,
ગુન્હેગારોથી તે મૃદુ હૃદયને મ્હોબત ઠરી ;

હુરી ખુલ્લોથી જે કતલ કરના હસ્ત ઉપડે,
હવા તેની ગાવી, નિરમિત થયું એ જિગરને.

મણુ પાસે ના તે જિગર ફરિયાદે કરી શકે,
રહી છે ના શ્રદ્ધા કુદરત તણા આ કમ પરે;
સહી ઘા માથે ઘા હૃદય કુમળું નિર્ભય થયું,
ગણ્યા તેણે દેવો, અરર! સહુ તે રાક્ષસ હતા.

હતી પહેલાં આશા મુજ હૃદયમાં તે હૃદયને,
ન બાણી તૂટી તે પ્રથમ જ અરે ! જે મધ હતી;
હજુ છેલ્લે એ તે મુજ હૃદયમાં કે' રસ જીવે,
હજુ તેને પીવા જીવિત ધરવા યત્ન કરતી.

હવે હું પાસે તે હૃદય નવ દાવો કરી શકે,
હવે છેલ્લે છેલ્લે મધુર કંઈ એ મ્હોં કરગરે ;
તરન્ટી મૂર્તિ એ મમ નયન પાસે ટળાવળે,
હજુ રેડે અશ્રુ ગરહન ધરી આ પદ પરે.

નિસાસા મારા એ પ્રિય વદનની ઉપર પડે,
હજારો અંગારા ગત સમયના ત્યાં ઢળી પડે ;
વિસામો લેવાની મુજ હૃદય આ આશ ધરતું,
નિરાશામાં કિન્તુ પ્રતિપલ રહે છે ટપકતું.

નંદી પૂર્વે આવું અનુભવી ગયું છે હૃદય આ,
અભણ્યે રાતાં એ બહુ દિવસ પહેલાં ગત થયા;
મને છે યાદે આ મધુતમ દશાની મધુરતા,
નિરાશાના પ્યાલા બહુ જ ભરી ખાલી પણ કર્યાં,

ગયા જન્મોમાં એ પણ અનુભવ્યું આ નવ કદી,
નથી આવી કેા દી હૃદય પર કેા વિદ્યુત પડી ;
સરી જતાં મારાં જગત પરનાં કાર્ય સઘળાં,
અહા ! હું ઓચિન્તેા કબજ બનતો કેા ઝડપમાં.

ગણાઈ સંસારે ફરજ સઘળી જે હૃદયથી,
પ્રતિ પ્રાણીની જે જીવિત તણી ઈચ્છા કુદરતી,
ઉડી તે સૌ જાતું, સમજણ નહીં શું થઈ જતું,
પ્રિયાની મૂર્તિમાં મુજ હૃદય આ લીન બનતું.

ભલે કાઠી જાતા વિષધર મને આ હૃદયમાં,
ભલે લાખો વીંછી મુજ મગજમાં ડાંખ કરતા ;
ન છે શક્તિ નેત્રે રમણી પ્રતિમાથી ઉપડવા,
ભલે તૂટી જાતા મુજ જિગરના સર્વ પડલા.

મને ભાસે છે કેં રુદન કરતી આલમ બધી,
પ્રતિ બિન્દુડે તે મુજ હૃદયમૂર્તિ પણ ખડી ;
ન કેા એ મૂર્તિનું નહિ નહિજ કેા આલમ તણું,
ગરીબી હું જેવી જગત ઉપરે વ્યાપ્ત દિસંતી.

મને કોઈ ખેંચી અવર દુનિયામાં લઈ જતું,
ખતાવી અશ્રુનો ઉદ્ધિ રડતું તે ગરીબડું ;
ન કેાં કોની પાસે કટુ ઉદ્ધિને મિષ્ટ કરવા,
ન કેાં કોની પાસે જ્વલિત ઉરને શાન્ત કરવા.

અરે ! રોવા માટે કુદરત તણી આલમ બની,
અરે ! અશ્રુ આંહીં કટુતમ બધાં નિર્મિત બન્યાં ;

જનોનાં હૈયાને ' રુદન કરવું ' લેટ પ્રભુની,
ન કેં કોની પાસે રુદન ઉરનું બંધ કરવા.

વિષે સૌ આંહીનાં મધુતર બન્યાં અમૃત થકી,
વિષે જન્મી જીવે હૃદય વિષને અમૃત ગણી;
અમી આંખે જોવું પણ વિષ તણું પાન કરવું,
પ્રભુએ નિમ્ન્યું આ જનહૃદય માટે તલકવું.

પ્રતિ હૈયું આંહીં રુદન કરતું કે હૃદયને,
પ્રવાસી ચાલે છે નયનજલચીલા ઉપર સૌ ;
દિસે તેમાં સૌમાં રુદન કરતી એ ભગવતી,
અરે ! આ ખોળાને હૃદય ચીરી આધીન બનતી.

ઝીણા ઝીણા ઉઠે લલિત સ્વર તેના રુદનના,
પડે છાના તેના મધુર ભણકારા હૃદયમાં ;
કઈ કાલો વિત્યા ફરી નવ સુણ્યો એ સ્વર હતો,
હજારો કોશોથી મુજ શ્રવણમાં આજ પડતો.

અહો સંકેલાઈ ! હૃદયબલથી શું પૃથિવિ છે ?
અહો ! શું ખાલાનું હૃદયબલ આવું કરી શકે ?
નિસાસા પ્રેમીના સહુય પડ ચીરી વહી જતા,
સખીનું હૈયું કેં અતિ બલ કરે છે લપટવા.

“પિયુ ! બહાલા ! સાથી ! મુજ હૃદયની બંધાર કરજે !

“ હવેના જન્મોમાં ગરીબ તણી સંભાળ કરજે !

“નિરાશા રેતા વા તુજ હૃદયને શાન્ત કરજે !

“ સખે મારા દોષો રુદન કરતાં માફ કરજે !”

ઉઠી છૂમે છે આ મૃદુ રુદન મારા હૃદયમાં,
 લવનું એનું એ મુજ હૃદય કેં ઉત્તર ધરે;
 અજુમે છે નેત્રે રુદનજલનું ક્ષાર અરણ્ય,
 મીઠી પાણીની ત્યાં તડકડ થતી માછલી રહી.

તહીં તેને થાતું, મુજ હૃદયમાં તે અહીં બને,
 અમે સાથે રોતાં, સમય પ્રિય તે આ ફરી મળે ;
 રડાવે રોઇને મુજ હૃદય કાં તે હૃદયને ?
 અહીંના તારો કાં મદદ કરતા તે રુદનને ?

અહીં પ્રીતિ, મૈત્રી, પ્રણય, રતિ, એ ભાવ સઘળા,
 અરેરે ! રોવાનું અરપણુ કરી શાન્ત બનતા ;
 અરે ! શું તેથી કેં અધિક જનથી ના થઇ શકે ?
 બને ના શું દેવું મધુર સુખ પ્રેમી હૃદયને ?

કહેવા સન્દેશા અનુપમ મળ્યો આ સમય છે,
 ઉરોનાં વહાણાંની કુદરત બધી વાહક બને ;
 દિલાસો દેવા કાં મુજ જિગર આના ઉપડતું ?
 ઉઠી અશ્રુથી કાં ભભકમય પહાડે ન ચડતું ?

અહો ! અત્યારે તો હૃદય ઉડવા તત્પર દિસે,
 જહીં હું ત્યાં તેએ ઉર ભટકવા તત્પર દિસે ;
 ન કાં અર્પું પાંખો ? નવ કયમ ગ્રહું પાંખ મધુરી ?
 ન કાં ભાનું સાથે કિરણમય હાવાં થઇ જવું ?

અહો અત્યારે તો મુજ હૃદય આધીન તબરે,
 મુખાના વંદોળ પ્રિય વદનના શિગમ થડે ;

દબાઈ જાતાં આ મુજ જિગર કેલાસ ચડતું,
નહીં ભાનુ સાથે કિરણમય થાવા મન રહ્યું.

અરે ! જૂઠાં જૂઠાં કિરણ ચળકે તે પ્રણયનાં,
જનો માટે ના તે, નવ જન ઉડી ત્યાં જઈ શક્યાં;
ઉડેલાં દાઝેલાં અગણિત અહીં આ તરફડે,
કરી ઉડી જવા જિગર કદી હોંશે નવ કરે.

અમે એ પંખીડાં બહુ વખત ત્યાં દહેર કરતાં,
હવા આપી પીળી ઉપર કિરણોમાંય તરતાં ;
ધડીનો ભાનુ તે, ક્ષણિક સહુ તે રંગ ગજબી,
અહીં હું વહાલી હ્યાં ગત થઈ ગઈ સર્વ સુરખી.

રહ્યું રોવાનું તે ચિર સમયનું ને અમર છે,
બલે હું સાથે તે અમર ઉદધિમાં ડૂબી રહે;
કરું શાને ચત્નો ચલિત દ્યુતિનાં દર્શન થવાં ?
તબાયે શે અશ્રુ ક્ષણિક સિમતથી આજી ભરવા ?

સદા રોનારાનું સિમત વળી બલે ના કરી શકે,
હસું જેવું તેવું, કયમ પ્રિય ઉરે તે જઈ શકે ?
હજારો કેશોએ રુદન જ નકી વહાર કરશે,
પ્રતિ બિન્દુડે જ્યાં બલમય કઈ વિદ્યુલ વસે.

અરે મીઠાં અશ્રુ મધુતર બને છે અનુભવે,
સદા તાણ તાણ રુદન કરતાં લગ્ન મળે;
હસે આંહી તેની ઉપર અનુકર્યા ઉર ધરે,
બિચારાં કિન્તુ એ અનુભવ બલે સર્વ લઈ લે.

જશું ખીજી કોઇ સ્મિતમય નવી આલમ મહીં,
જડી જાશે જ્યારે સ્મિત મધુર કો આ રુદનથી,
તહીં ત્યારે ચારે નયન ટપકે છે સ્મિતભર્યાં,
નથી આ રોવું કેં રુદન મધુરું શાન્ત કરવા.

ધીમે ધીમે આ પ્રે ઉર ઉરથી આલિંગન કરે,
ફરીથી એ જૂની ચકલી દિલડામાં ફડફડે;
ફરી અશ્રુ ઠહેતાં અકચકિત એ ગાલ ઉપરે,
ધીમે ધીમે મારૂં દ્રવિત ઉર કાંઇ ગણગણે.

“પ્રિયે ! બહાલી ! સાથી ! મધુર લહરી આ નિર મળે !

“સદા જન્મે જન્મે મુજ જિગરમાં આમ વસજે !

“નિરાશામાં આશા તુજ હૃદયની શાન્ત કરજે !

“સદાના તારા આ દૂષિત સહ પ્રેમે જ તરજે !”

લવન્તાં આવું આ નયન નિરખે સ્વર્ગ નવલાં,
ભવિષ્યે ને ભૂતં નવીન કઇ લાખો યુગ પડયા;
તહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રમી રહી !
અહીં જોડી જોડી અગણિત ઉરોની રડી રહી.

જહીં જે ત્યાં તે છે નિજ ગગનમાં મોજ કરતું,
અહીં ત્યાં સર્વેમાં સ્મિતરુદનજોડું રમી રહ્યું;
અમે ડૂબી જાતાં લટપટુ અમારા ઉદ્ધિએ,
ગતિની ઇચ્છા કે જરૂર પણ કેં એ નવ મળે.

અહો ! એ મ્હોં એ મ્હોં મુજ નયન પ્રાપ્તે તરવરે !

અરે ઊંડું ઊંડું હજીય ઉર એ કેં કરગરે !

નિસાસો આવે છે ! હૃદય ધડકે છે નવીન કે !
સહુ છુપા તારો અણુઅણુ થતા કમ્પિત ખની.

૮-૫-૯૭.

છાના રોશું દર્દે.

ડસડસ કાં તારાં દગ જોતાં ?
આમ ગરીબી શાને રોતાં ?
શાને આમ નિસાસા લે છે ?
શી પીડા હૈયે છે ?
રે ! મારું શું એ હૈયે છે ?
મારા કાંટા ખુંચે મુજને,
ના રોશું જો એ હુઃખ તુજને,
ના સુખ તારાં દર્દે :
મુજને ના હુઃખ શું તુજ દર્દે ?
બહાલી ! છાના રોશું દર્દે !
નિસાસા લેવાથી શું છે ?
મારે વા રોવાથી શું છે ?
ગીતો કે ગાવાથી શું છે ?
એ તુજને જો દહતાં દર્દે,
છાના રોશું દર્દે !

૮-૫-૯૭.

સુકાની શબ્દ.

—o—o—o—

“તને ચાહું છું,” એ કદિ નવ પડયા શબ્દ શ્રવણે,
હવે એ શબ્દોના હૃદય ભણકારા મુજ સુણે ;
કહેતી આંખો તે ક્યમ પ્રિય મુખે તેં નવ કહું ?
અરે ! તેને માટે તૃષિત ઉર આ છેવટ રહું !

તને પૂછ્યું વહાલી ! બહુ વખત એ એકજ હતું,
“ન ચાહે કે ચાહે ?” ફરી ફરી રહું એજ કથવું !
પ્રિયે ! આ નૌકાને નવ ગતિ તણી કોઈ જ દિશા,
સુકાની શબ્દો તે મુજ જિગરથી ફર જ વસ્યા..

“ન ચાહે કે ચાહે ?” મુજ અધરનું એ ફરકવું,
સદા તારાં કુંભા પુલકિત કપોલે સરકતું ;
સુણી મીઠું લેવા ટમટમી રહેતું હૃદય આ,
કહી તો તેના મેં મધુર ભણકારાય કલ્યા.

છતાં એ સ્વપ્ને તો અરર ! કદિ ના સત્ય નિવડ્યું,
હવે તો તે સાચું તુજ નયનનું એ ક્યમ ગણું ?
હવે તો ના જ્યુહું મુજ જીવિતને એ ક્યમ કહું ?
ગણી મીઠી આશા હજી પણ ઉરે હું ક્યમ ધરું ?

કહે “ચાહું છું,” ને જગત સઘળું સત્ય બનશે,
હબરો જન્મોની મુજ હૃદય આશાય ઘડશે ;
કહે “ના ચાહું છું,” કુદરત પછી બેઘથ નહીં,
જખેડી સૌ શ્રદ્ધા નયન મુજ હું ફેડીશ પછી.

તરે ના તે હોડી જલધિતળિયે છે ડૂબી જતી,
ભલે જાતાં તેનાં તૂતક શઠ વારિમય ખની ;
પછી ક્યાં તું શોધે જગત પર જે ના કદિ મળે ?
પછી એ શબ્દો છે મુજ જિગરથી દૂરજ રહે !

કણ આ આંખોનું કુદરત ન દેતું નિરખવા,
છતાં કે સૃષ્ટિનાં મુજ નયન આડાં પડ રહ્યાં ;
ત્યજીને એ “ આહું, ” તુજ અધર ના વ્યર્થ વદશે,
કણ તો કાઢી લે, મુજ નયન જો કે ન ઠરશે.

પછી ડૂબતાંએ નહિ મરૂં સુકાની વગર હું ,
ખધાનું તે મારૂં, પછી નહિજ ધોખો પણ ધરૂં ;
ભલે આ નૌકાને ખડક પર મોટા મરડજે,
અરે ! તે શબ્દોથી પણ હજી સુકાની થઈ જજે.

૩૦-૫-૬૭.

ए रसीलुं.

એ મુજ ભવનો સાર રસીલું ! એ મુજ નેત્ર રસાલ !
મોતીડે મોતીડે રસ રસ એ આ ઉરનો હાર !

રસીલું એ મુજ નેત્ર રસાલ !

ભાવ ભર્યાં મુજ ચન્દ્ર પ્રકાશિત,
સ્નેહસુધા મુજ ચેતનનું ચિત,
ક્યાં દે તે ઢાતાર ?

અરેરે !

ક્યાં છે એ આકાર ?

નેવાનું ચાલ્યું ગયું ! આંખ રહી તે ભય !
કામ વિનાનું કોઈથી કેમ અહીં રહેવાય ?

આંખથી કેમ રાન રહેવાય ?
ગયેલું કેમ ગયેલ મનાય ?
હૃદયનું છેક લગાડ્યું તાન !
હૃદય આ ચાલ્યું છૂટી ભાન !
રસીલું કેમ હવે વિસરાય ?
તે વિષુ કેમ હલાય ચલાય !

એ વિષુ જગ અન્ધાર ! અરેરે ! એ વિષુ ભવિત ભાર !
એ વિષુ વિશ્વ તણું કદુ ગાયન, ગાયન સહુ ખેતાલ !
અરેરે ! એ વિષુ શું મુજ હાલ !

હાલ વિના થઈ આ મુજ હાલત !
આ દુનિયાં મહીં ક્યાં મુજ દોલત ?
ખોયાં મૂહી માલ !
રહી છે
એજ ગરીબી ખાલ !

બાલક ખેલ ઉડી ગયા ! વૃદ્ધા અન્ધ જણાય !
વયમાં કાંઈ મિષ્ટ તે આ અનુભવની ખહાર !
હતું પણ ચટકું મધુરું એક !
સ્પર્શતાં સળગી ઉઠ્યું છેક !
ગઈ તે ઝાંચ ! ગયું તે નૂર !
રહ્યું ના એક ખિન્દુ ! હતું પૂર !
રહી આખર આ એકજ હાય !
કાળજા મહીં રહી કોરાય !

ખેંચાતાંજ રહી શકે આ ધક્કાંડ અપાર !
ખેંચાવાનું ના મને ! ના કર કેા દેનાર !

જ્યાં હું ત્યાં મુજ જહાજ ડૂબે છે ! જ્યાં હું ત્યાં આ આજ !
નિત્ય હમારી એજ હકીકત ! એજ ગુલામી તાજ !
ડૂબે ને એજ ડૂબે ફરી જહાજ !

૨૭-૬-૬૭.

બે કઠ્ઠી.

પ્રિયે ! તે ગ્રીષ્મ તણી હતી લ્હાય,
આપણુ ફરતા કુંજની મ્હાંચ ;
કુલો સહુ નિદ્રામાં પોઢેલ,
ઢળી ' તી શાન્ત શ્વાસમાં વેલ ;
નમ્યાં ' તાં વૃક્ષ વૃક્ષનાં અંગ,
હતી ના મ્હેક, હતો ના ગન્ધ.

ત્યાં કળી કેા ખીલતી હતી રમતી વાયુ સાથ,
“ ચૂંટી લે લોકતા ! મને ” એ લવતી ' તી વાત.

ભરેલો હજીય હતો મકરન્દ,
થયો ના હતો બ્રમરનો સંગ ;
હતી તેમાં શી રસિક સુવાસ !
જવાનું મને ગમ્યું તે પાસ.
ચૂંટી તે તેં દીધી ઝટ મને,
કહ્યું મેં ચુમ્બન કેવું તને !

ઝિન્દી લૂ ઉડી ગઇ ! શીત થયાં સહુ અંગ !
આભારી મુજ નેત્રમાં નવો ભરાયો રંગ !

પ્રિયે ! તો મૂઠ મુખકળી એ આજ
ડરે તું કેમ આપવા કાજ ?
દહે લૂ ઝીખ્મઝિન્દગી તણી,
ઔષધિ નહીં વિના એ કળી.

પ્રેમમાં સદા બધું અર્પાય :
અર્પતાં પ્રેમ કેમ વિલાય ?
શ્વાસ આ રસ એ લેતો ભલે,
શ્વાસ જે આખર અર્પું તને.

ભૂલું કયમ તુજને પ્રિયે ! કળીનો લઈ પરાગ ?
આભારી બનશે દગો ! બૂઝાશે ઉર આગ !

ઉઠે છોને એ મીઠા ભાવ,
હૃદય છોને લે મીઠા લહાવ !
કળી તું જો નવ દેશે આજ,
મને પ્રભુ માળી દેશે કાલ ;

દિવસ જાતાં શી લાગે વાર ?
કરી કાં નવ લે તું ઉપકાર ?
જીવનની સાર્થક ક્ષણ પણ એક,
પ્રેમમાં ઘટે ન લૂટી છેક.

માળી દે કુલ તે લઈ ગાય ન કે ઉપકાર ?
પ્રિય કરથી કંઈ પામતાં વહે હર્ષની ધાર !

પ્રિયે ! તો અર્પ અર્પ તું તુંજ !
પડું છે પુષ્પપાંખમાં હુંય !

૨૯-૬-૯૭

દૂર છે સારું.

સુણું તેને સદા ગાતું ! પરોક્ષે દૂર કેં ગાતું !
સદા સ્વરતાનમાં ડૂબું ! હજી પણ દૂર છે સારું !

પ્રભુના નાદની કરતું નકલ પ્રભુ પાસથી શીખી !
પ્રભુની જેમ એ ગાતું, ' હજીએ દૂર છે સારું ! '

દિવસ ને રાત એ ગાતું ! નથી મેં સાંભળ્યું થાક્યું !
જહીં હું એકલો બેસું, સુણું ત્યાં ' દૂર છે સારું ! '

ઢળે સન્ધ્યા ગળી જવા, વહે લાલી ઉઘાની વા,
હૃદય તવ સાંભળે મારું, ' હજીએ દૂર છે સારું ! '

જિગર મુજ ખૂમ પાડે કે નિસાસે અશ્રુ ચાલે છે,
ચિતા મુજ ઉપરે ત્યારે લવે એ, ' દૂર છે સારું ! '

અરે ! શું દૂર છે સારું ? હજી તો કેટલું દૂરે ?
નિરાશામાં પડું કે ના ? ફરી ગા ' દૂર છે સારું ! '

ગણું કેશો કહી ? પંખી ! ગણિતની ખહાર એ સંખ્યા !
છતાં રાખું સદા શ્રદ્ધા ! ભલે ગા ' દૂર છે સારું ! '

૩૦-૬-૯૭

પુનરુદ્ધાહ.

—૦૧—૧૦—

કુલો એ ગાલોની ઉપર પડતી ઝાંચ ધરતાં,
તરન્ટાં મચ્છોમાં નયન સરખી છે ચપલતા ;
જહીં લક્ષ્મી શોભા તહીં કંઈક એ મ્હોં વત દિસે,
પદાર્થો સર્વેમાં કંઈક સમતા વ્યાપ્ત સઘળે.

કુલન્ટી વેલીમાં મુજ હૃદય કેં પ્રેમ ધરતું,
દિસે નાચી રહેતું જલધિજલ એ વાળ સરખું ;
મને એ અંગોની કુદરત દિસે ભાવમયતા,
ગયેલા ભાવોને ફરી ફરી ધરાવે સ્મરણમાં.

અથા વહાલા મોંના કુદરત દિસે ભાવ ધરતી,
અધેશી તે એવી મધુર ક્યમ લક્ષ્મી ન ગ્રહવી ?
ગયેલાં ખાલોને જનની કુલમાં છો નિરખતી,
ભલે વ્હેળાંઓને રમત કરતા પાદ ગણતી.

જનોથી કિન્તુ જે જનવદન સાદૃશ્ય ધરતાં,
કહીંથી પુષ્પે કે ઉદ્ધિ મહીં તે હોય સમતા ?
રમન્ટાં ખાલોને જનની કુલ છોડી નિરખશે,
ગયેલા ભાવોની અધિક નહી ત્યાં દહાણુ મળશે.

રબ છે અશ્રુને કુસુમ પર ઢોળાઈ પડવા,
મને ના વારે કે ઉદ્ધિ ફૂટતાને નિરખતાં ;
છળી તે ખાલોની કંઈક ધરતી કોઈ લલના,
ખરે ! તેને એતાં મુજ નયન કાં બન્ધ કરવાં ?

જનો, પુષ્પો, વેલી, કુદરત તણાં સૌ રમકડાં,
ઘટાવો શી રીતે કુદરત મહીં લેઈ ગણુવા ?
જનોના આત્મામાં જીવન બસ કેા ભાવમયતા,
અરે ! તે લૂટીને જીવન કયમ લૂટી લઈ જતા ?

ભલે કેા બચ્ચાને અવર જનની ચુમ્બન કરે,
ભલે કેા ખાલાથી રમત કરનારો રમી રહે ;
ગયેલાંના અશો જહીં જહીં મળે છે કુદરતે,
તહીં સૌ અર્પાવા મૃદુ હૃદયનું તત્પર દિસે.

૧૨-૭-૨૭.

एकपतिपत्नीव्रत.

સુગન્ધી પુષ્પો જે નવીન મકરન્દે મહકતાં,
રુચે ત્યાં અર્પે છે નિજ રજ સુગન્ધી રસભરી ;
સદા સ્વચ્છન્દી આ ખુલખુલ તણા હું સ્વર મુણું,
નવી પાંખો સાથે લથપથ થઈ જે ગહકતાં.

ન આ કેદી ભાસે કુદરત તણાં સ્થૂલ હૃદયો,
બહુ ના દેવાનું પણ દઈ શકે જ્યાં મન ગમ્મું ;
મૃદુ મીઠા અશો નિજ હૃદયના ઉત્તમ બધા
સદાએ રેડાંતા અનુકૂલ અને ઉત્તમ મહીં.

તહીં દેવો નાચે ગગનપડદે સૂક્ષ્મ હૃદયો,
અહો ! એ દહાણાં એ નહિ નહિ નહી પિંજર પડયાં ;

મળી જ્યાં જ્યાં જાવા નિજ હૃદય ખેરે કુદરતે
મળી ત્યાં જાવાની સહુ હૃદયને ઘૂંટ સરખી.

રુચે છે પ્રીતિને ક્ષણ ક્ષણ કંઈ નુતન પાણી,
રુચે છે આત્માને અનુભવ નવામાં વિહરવું ;
નકી હૈયું ખ્યાલું હૃદયને કો એકજ વતી
ભરાતું ના પૂરું, નવ વળી અધૂરું રહી શકે.

જનોનાં હૈયાનાં રુદન કરતાં પાત્ર અધૂરાં,
ઉરો જ્યાં ખેંચે ત્યાં અરર ! નવ સ્થૂલો જઈ શકે ;
ઉરો ખેંચી લેવા જનઉરમહીં ના બલ કશું,
ઉરો તો ઉડે છે લશબ્ધ થવા સામ્ય નિરખી.

અરે ! પ્રીતિ એ તો જગત પરનું જીવન ઠરું,
દઈ પ્રીતિ ફેંકી કયમ કરી અને પત્થર થવું ?
દિસે પહાડોમાં એ પ્રણયમય કોઈ રસિકતા,
નવું જોવા થાત્રા જગત સઘળું યત્ન કરતું.

નવું જો કે કાંઈ જન હૃદયમાં સૂક્ષ્મ સળગે,
જનોની પ્રીતિમાં કંઈક અમકે દેવ સરખું ;
છતાં કે કાલોથી જનઉર રમે સ્થૂલ રમતો,
જનોનાં અંગે ને અવયવ સહુ સ્થૂલમયતા.

રહી ફરે આહી જનઉર ન સંતુષ્ટ બનતાં,
ચહાતાં સ્થૂલો સૌ નિકટ બનવા યત્ન કરતાં ;
ઉરો, વૃત્તિ, અંગો, શરીર પરનાં સૌમ સઘળાં
ઉકાડે કમ્પાવી લશબ્ધ થવા પ્રેમચિન્તની.

અરે ! જૂનો સાથી નવીન નવ જો કે'ં દઈ શકે,
 નવું વા કે'ં જૂની દઈ લઈ શકે જો નવીનતા,
 ન કાં તો તે સાથે હૃદય સ્થૂળનું ઐક્ય કરવું ?
 અરે ! ખ્યાસા ખ્યાસા જલમય છતાં કેમ મરવું ?

મથે સ્થૂલો સર્વે પ્રતિ પલ વધુ સૂક્ષ્મ બનવા,
 ચડાતાં તૃપ્તિથી અનુભવ લઈને પગથિયાં ;
 ન આડો બન્ધાવી કુદરતક્રમે કે'ં ઉચિત છે,
 પ્રભુની લીલા તો સરલ સહુ ખીલા વગરની.

દિવાલો કૂદીને નવીન બનવાનું થઈ જશે,
 ઘસારા મોટાથી તૂટી પડી દિવાલો પથુ જશે ;
 પ્રવાસીને દેવો અઘટિત વૃથા કાં શ્રમ લલા ?
 પ્રવાસીનો આવો સમય લઈ લેવો ક્યમ લલા ?

૧૮-૭-૬૭.

સ્મૃતિચિત્ર.

હસી મારા જહાલા ! છવિત્ર કડવું મિષ્ટ કરજો,
 અનાયાસે આવ્યું વગર દુઃખ તે ત્યાગ કરજો ;
 પ્રકાશી જે આવે દિવસ મુખના આજ સરખા,
 બની ઘેલાં આજે ભરપૂર મુખે શાન્ત વહતા.

અહો ! હું તો હીંચી મધુર રસીલા પ્રેમઝરણે,
 અને ત્યાં મુખી તો હુંચી મવ ક્રે'ં આ છગરને ;

મૃદુ મીઠાં નાનાં સ્વજન મુજના મંડલ તણું
ઘણું આલેખું હું હૃદય પર ચિત્રો અવનવાં.

મુખારવિન્દો ખ્યારાં સ્મરણ કરતાં ના દિલ વસે,
અતિ જો ખિચો તો હૃદય થકી તે દૂર ખસશે ;
સ્વયં સ્ફુરેલાં તે ખચિત ખહુ સાચાં નિવડશે,
અને સૌ એ ચિત્રો હૃદય પડછન્દો ગળવશે.

ઘણું આવી રીતે પ્રિય મુખ, અહો અહો ! હું ભૂલી ગયો,
ખની ચિત્રો ઝાંખાં સરકી સહુ ચાલ્યાં હૃદયથી !
ચિતારાની પીંછી નવ રજ હવે કાર કરતી,
હવે તો ચત્નોથી દિલ પર છળી કો ન વસતી.

થતાં જુદી ખ્યારી અગણિત દુઃખોમાં ડૂબી જઈ
રૂપાની ઘંટી શા મધુર સ્વરથી તે લવી હતી :—
“ ગયું તેવું જાશે સુખભર અહો વર્ષ વહતું,
“ મળી પાછાં સાથે હૃદયદયના શ્વાસ ઝીલશું.”

અરે ! અસ્તુ ! અસ્તુ ! પણ નવ કદી કો કહી શકે,
થયાં જો જુદાં તો દુઃખદ દહ કયાં ખન્ધ નડશે !
ભરેલો નેત્રે તે પ્રણયરસ નિસ્તેજ ખનશે,
ચીંચો જો હૈયાં, જગત હસતું તે નિરખશે !

અરણ્યે શોભિતું, અગણિત દુઃખોથી રુચિર, તે
ઉભું એકાન્તે છે શિવસ્થલ રૂડું શ્યામવરણું ;
ધ્વજ દાટેલી છે, ખળખળી ગયો ધુમ્મટ દિસે,
કરે પ્રધાટા ત્યાં અનિલ લહરી આઝૂળી વને.

તહીં નીચે નીચે રવિ નિજ કરો ફેરવી ઢળે,
પણે ધીમે ઊંચે ગગનપડદે ચન્દ્ર વિહરે;
ફરે એ ગોળા બે પણ પલ અહીં આજ વિરમે,
અહા ! એકી કાલે રમણીય પ્રભા પાથરી રહે !

અહો ! શાન્તિ શાન્તિ હૃદય મમ ને આ જગ પીએ,
ભર્યાં તિર્યંચો એ ભલકભર આનન્દઉભરે ;
જડાત્મા વૃક્ષો તો ખિલખિલ હસી હર્ષ સૂચવે,
અને પૃથ્વીમાતા ફરતી ફરતી ગાયન કરે !

અહીં આ મન્દિરે, સુખદ સમયે ઝહાલી રહી આ,
દિસે કે યોગિની, શિવવિભૂતિ, સાક્ષાત રતિ વા !
ત્રિશાળાં રાતાં બે અનિમિષ રહ્યાં લોચન રૂડાં,
અને ભાસે સર્વે વીજળીમય અંગો સગગતાં !

કુમાસી સુવાસી લધુ દ્રવ્ય રહે ઓષ્ઠ ધૂળતા,
ભણે સ્તોત્રો મીઠાં પ્રભુપૂજનમાં લીન પ્રમદ્ધ ;
ધ્વનિ તેને ગાળ વનચર બધાંને વશ કરે,
પિગાળી દે પહાડો ! નવ નદીઝરાનાં નીર ઠરે !

કુસુમ્બી સાડીનો પટ સ્તન અહીં ફરફર ઉડે,
મહા કે સબ્દનો જયધ્વજ ફરેરે જયમ ભૂચે;
કિશોરીના કેશો શરીર પર શા ચામર કરે !
સ્તવે એ શંભુને, સુભગ પ્રિયને આ દિલ સ્તવે !

તહીં બાંધેલો છે તરુવિટપમાં ઘૂંટ શિવનો,
ધૂળે શાખા ત્યારે ધણધુધણુ તે ઘોષ કરતો ;

બળવાને યત્નો વિક્ષ કરતી ખારી સઘળાં,
ફણે ઉભી ઊંચા કર કરી મથે છે પ્રિયતમા.

છુપી, છાનો દોડી, કટી વતી પ્રિયા તો ગ્રહી, અને
' બળવી લે ખારી ' કહી મુજ રસીલી ઉચકી મેં;
ગર્ભ બાઝી બહાલી શરમભર છાતી સરસી તે,
અને ચુમ્બી લેતાં મુજ હૃદયમાં હર્ષ ઉભરે.

અરે ! આવાં સ્વપ્નો વિરહી દિલ માઝં રીઝવતાં,
હવે ના આવે એ મુજ હૃદયમાં સૌ બળી ગયાં;
ગયાં વર્ષો વીતી, મુખ મુજ પ્રિયાનું ભૂલી ગયો !
સખા ! મીઠા મહેરા દિલથી સરી ચાલ્યા સહુ, અહો !

તમે, મિત્રો બહાલા ! પથર વત વા વજ્ર સરખું
કહેશે આ હૈયું કઠિન અથવા ના રસભર્યું;
અરે ! આ વાક્યો શું શિથિલ પ્રીતિની સ્થિતિ સૂચવે,
કવિતા મારી શું હૃદયજડતા સાબિત કરે ?

બુઝોને મ્હોં મોઢું વિભુ વશ કરે એ વખતનું,
ગળે તે પહાડોને, સુર, જન અને વિશ્વ સઘળું;
ઉડાડે તે તારા, સર્વે મહ બધાંને સમ આણુ,
તમારો રાજ એ મુજ પર કરે રાજ્ય સરખું.

અતિ સાચું, એહો ! વખતનદનો છે પ્રબળ બેઠો,
ખઝં જે સાચું તે જનહૃદયથી તે લઈ જતો;
સુકાવી દે અમ્, મધુર છળી ભૂંસી દઈ હસે,
અને રોનારને મરણપુશ્યો લે વસલી લે.

રહે છે એ મીઠું જનકર મહીં સૂક્ષ્મ સઘણું,
ખહુ સ્ખાંથી તો હૃદય સહ રાખી સુખી થવું ;
સ્મૃતિચિત્રો પ્યારાં સ્ફુટ કદિ અને નષ્ટ સઘણાં,
પ્રીકા સંસ્કારો તો મરણ સુધી સૌ ઇષ્ટ ગણવા.

૨૬-૭-૬૭

સ્વાકદિલ.

આ ખાકદિલ અંગારમાં ભારી હવે તું શું કરે ?
છેલ્લું થવું વીતી ગયું તેને હવે તું શું કરે ?

બાળે તપાવે ખાકને શું ખાકથી બીજું મળે ?
આલમ થકી બાતલ ઉડે તેને હવે તું શું કરે ?

ખસ કર અચી બેગમ ! હવે અંગાર તારો કૂંકવો !
એ ખાકને બાળે નહીં ! એ ખાક થાશે ! શું કરે ?

છે ખાકથી એ કામ ? તો તો હાથ લે ઝોળી હવે !
આરામની કફની વગર તેને મગર તું શું કરે ?

તારી પછાડી આંસુમાં ! તું માગતી હસવું કરે !
એ આંસુમાં ના લાછતી તો બ્યર્ક દૂંઢયા શું કરે ?

આ જિન્દગીનું પૂછવા મારો હવે હક ના રહ્યો !
ફરિયાદ નિશ્ચ મેઘા કરે તેને સનમ ! તું શું કરે ?

અવધૂતની માળા મહીં પારા ફરી લાખો ગયા !
આ એક પારો ઝિન્દગીનો ફેરવી તું શું કરે ?

અવધૂત હું તેને ખખીલી એક પારામાં નહીં !
લાખો કહે, લાખો દઉં ! પણ મંત્ર વિષ્ય તું શું કરે ?

આ ખાકને પારા પરે કે ઇલમ સાધી જાણતું !
તે હસ્તથી આ લૂટ આવી તું કરીને શું કરે ?

આ ખાકને ખાખી સહે ચારી હતી જૂની કંઈ !
તું તો નકામી ખાકથી મેલી બનીને શું કરે ?

આ ખાક રોતી એટલું ! ખાખી રહે તે એજ છે !
ખાજગરે ખાજ મગર એવી રચી ! તું શું કરે ?

રાખું સખૂરી ! રાખજે તું એ સખૂરી ! આ સનમ !
તોયે રહે ના આંસુડાં ! કેની સખૂરી શું કરે !

૩૧-૭-૬૭.

પરવાર્યો.

હુઃખી દિલદર્દને ગાતાં, જિગરની આહમાં દહાતાં,
ફના ઇશકે સદા વાતાં હવે હું આજ પરવાર્યો !

ન લૂછું એક આંસુ વા કહું હું લૂછવાતું ના !
હવે છે ધોધ ચાલે આ ! રડી રોતાં હું પરવાર્યો !

હવે આ આંખમાં ના છે કંઈ દાવો, કંઈ ફરિયાદ !
ગમીલા જામ એ પાતાં અને પીતાંય પરવાર્યો !

હવે આ ઝેરનું ખ્યાલું છુપાવી શીદ પી જાવું ?
 તું જો કે રો ! ગમે તે હો ! તમાથો છેક પરવાર્યો
 હતો મારો ચલાવ્યો તેં જિગરને મારતાં હસતાં !
 મરે ખોખું તહીં રો તો રહમથી હુંય પરવાર્યો !
 હું પરવાર્યો ! ન છે પરવા ! સુખે તે ને સુખે તું જા !
 ખુદાની બદનગી કરજે ! હું તો એથીય પરવાર્યો !
 હતું તેને સદા રોવું ! નવું તો કેં ન છે દેવું !
 જતાં જૂનું નવું રોશે ! પછી તેથીય પરવાર્યો !
 હતું હૂલાવવું ખંજર દિલે એ હાથ મારાથી !
 કરી ઉમેદ એ તારી હવે પૂરી હું પરવાર્યો !
 હુકમ જહાદ થાવાનો બનાવ્યો આખરે, દિલખર !
 હવે એ હુન્નરે કાબિલ થઈ તુંથીય પરવાર્યો !
 ભણ્યો તારી તુફલે તે હવે અજમાવવું તું પર !
 છુરી નીચે નમી તો જો ! કરું ઘા ને હું પરવાર્યો !
 ખુદાની આંખ ત્યાં રાતી ! મને તેની ન છે દરકાર !
 ખુદાથી, ઈશકથી, સૌથી, મગજ, દિલથીય પરવાર્યો !
 સનમ ! તેનો અને તુજ તે બને જહાદ છે મારો !
 વહે ત્રણ ખુનની નીકો ! તહીં હું નહાઈ પરવાર્યો !
 અરે ! આ હાથ મારાથી દિલે મારે છુરી વાતાં !
 ન તડકું વા ડરું હું ના ના ! દરદરથી હું પરવાર્યો !

અહલ ઈનસાફની ગાદી ખુદાની ત્યાં ચડી જોડો !
પછી આહા ! અહાહાહા ! અહોહોહો ! હું પરવાર્યો !

૮-૮-૬૭.

અતિ દીર્ઘ આજ્ઞા.

હું તો માનવી “હું” ! વિશ્વ ના હું ! બ્રહ્મ ના ! જ્ઞાની નહીં !
હજી તો ઉછરતા પ્રેમમાં છે અજ તું એ હું સમી !

માયા અલકલટ તું તણી:
તુજ ગાલની આ સુરખી:
તુજ નેત્રની મીઠી ઝરી:
તુજ પાંખ ત્યાં બાંધી પડી !

કોકિલ તણો આજો રમી,
તિરછી નમાવી આંખડી,
મુજ કાળજે મીઠી છરી,
દેવી તને રુચી રહી !

કુન્જે એકલાં બે ચાલવા,
કદિ સ્મિતકુવારે મહાલવા,
કદિ પાટમાં આજોટવા,
હજી આ ઉરે હોંશો ભરી !

આ છાવી પરે કેં હાંકવું,
આ હાથ અલી હાંકવું,

મુજ ખામતું કુલકું ચલું,
તેમાં ના તને તૃપ્તિ હજી ?

મનતું બધું મનમાં ભયું,
આ વિશ્વ ત્યાં વચમાં નડ્યું ;
હાવાં ગીત એક જ આ રહ્યું,
ગાવું ગૃહિત આંસુડાં ભરી !

‘ આંસુ ’ નામ જે અળખામણું,
તેમાં એ નિસાસે દાઝવું,
દુઃખમાં સદા મુખ માનવું !
જે, એ લ્હાણુ શી છે આપણી ?

જીવ જાળવી પણ રાખવો,
તે એ એક કૈં આશા ભર્યો,
બહાલાંએ હુકમ એવો કર્યો ;
ઠરી મૈત્રી એવાં અન્ધની !

કહે છે, “ લાખ જન્મે પામશો !
“ સાથે લાખ જન્મે માણશો !
“ હાવાં લ્હાવ રેભાનો લીએ !
“ પાણીનું પતામું જિન્દગી !

પોતાની ન દૃષ્ટિ જ્યાં પડે,
જેને માનતાં પોતે ડરે,
એવી આશ આપણને ધરે ?
લેવી તેય આજની ભવી !

(૪૦૨)

ભૂલી આપવીતી સૌ જતાં !
ન્યારે દર્દે એવાં પારકાં !
બહાલાં દૂરનાં તે દૂરનાં !
જીવ્યું કોણ પર પોતે ગણી !

કદિ હોય સાચું તોય શું ?
આ તો જીવવું એળે ગયું !
ખારાં આંસુમાં આદ્યું જવું !
એ સૌ કોણ લોગવશે પછી ?

નટવો ચડે દોરી પરે,
ચૂકી આંખ તો નક્કી મરે,
મળે મોજ કે ના એ મળે ;
એવો દોર આશા આ, સખિ !

પહેલાં તો મરીને દાઝવું !
ઉઠી ખાક થઇને ઉડવું !
કાંઈ તે પછી મીઠું ઠયું !
તેમાં તું કહે શું ? જોલની !

તારાં જુ અને તુજ આંખ આ,
તારૂં અંગસૌષ્ઠવ આજ આ,
તારૂં સર્વ આતું આજ આ,
તેમાં આ જિગરની ખીતડી !

ખાળ્યા પછી એ કોણ દે ?
બહાલાં તો રહી ભૂલી જશે !

(૪૦૩)

ભૂતો આપણાં રોતાં હશે !
એની અન્યને તે શી પડી ?
વર્ષા બધીય વહી જશે,
ત્યારે શું પછી જલદોહયે ?
ના ના માવઠે જગ જીવશે !
તે એ કોણ બાણે ક્યાં વળી !

૧૨-૮-૬૭.

નિમન્ત્રણ. ઉત્તર.

મળેલાં પત્રોથી મુજ નયન આંસુ ટપકતાં,
ન હું આવું તો શું સુખી નવ થશો ? એ પ્રિય સખા !
મૃદુ પ્રેમી આજ્ઞા કમનસીબ પાળી નવ શકે,
અરે ! કે' રોવાનું મુજ જિગરનું તે ધરીશ હું !

અહો ! જ્યોત્સ્ના જેવા મુજ નયન આ ઉત્સુક હૃદય,
સુધાશુની ધારા પ્રિય વદન શી ને રુચી રહી;
છતાં હું ના ભેઉં રજની ધવલા એ રમણી શી,
સખાઓ ! ભીતિ કે' મુજ હૃદયમાં છે ખટકતી.

સુધાંશુની લાલી મુજ નઝરથી પીત બનતી.
અમીની-થાળી એ નયન પડતાં ક્ષીણ દિસતી;
શરીથી આ દષ્ટિ પરિચય વધુ ભે કદિ કરે,
નહીં ત્યાંથી એ તો જગ પર પછી અમૃત હમે.

દુઃખી મારી દષ્ટિ દુઃખકર બધે છે થઈ પડી,
 દિવાલો એ ચેતી પ્રતિ કણથી મારા ગૃહ તણી;
 લતા, વૃક્ષો, પક્ષી, જલધિ, અરણ્ય, વા રુચિર કે,
 તહીં આ દષ્ટિને ઘટિત નવ હાવાં સરકવું.

વિસામો દેનારાં જગ પર જનોને ખહું નહીં,
 અરે ! એવું સ્વલ્પે મુજ નયન લૂટે કથમ લલા ?
 સુખો દેનારાંથી સુખ ન હીનભાગી લઈ શકે !
 સુખો દેનારાને દુઃખ દઈ કઈને દહી શકે !

સખાઓ ! બહાલાઓ ! તમ ગૃહ સહઃ જે હસમુખાં,
 ધવાઓનાં લાખો અતિથિઉરને જે મહમ શાં,
 હવે હું ત્યાં આવો પગ પશુ ધરું તે ઉચિત ના,
 હવે આ નિર્માયા મુજ પદ સદા રાન ફરવા.

તમારા બાગેમાં નહિ નહિ કરું હું રહન તો,
 છતાં નિઃશ્વાસો તો નહિ જ અટકાવ્યા અટકશે;
 જળીં ભરો પુષ્પે, તરુ સહુ નિસાસામય થશે,
 પછી એ રોનારા અતિથિ સઘળા કયાં વિરમશે ?

નિસાસો ના કોઈ મુજ હૃદય પૂરું ભરી શકે,
 કમી કે નિઃશ્વાસે મુજ દુઃખ હવે ના થઈ શકે;
 કુલોને નિઃશ્વાસો દઈ સુખી થનારા અતિથિઓ
 ભલે એ કુઓમાં વિમલ અરણ્યે હું સ બનતા.

નિમન્ત્રો ના બહાલા ! અતિથિ નવ હાવાં થઈ શકું,
 નિમન્ત્રો ના બહાલા ! અતિથિ નવ હાવાં કરી શકું;

(૪૦૫)

તમારાં હાસ્યોનાં મધુર નવ દહાણાં દઈ શકું,
ન મારા હૈયાનાં રેદનમય દહાણાં દઈ શકું.

તમારા આગોમાં મધુર કરતા હો પ્રતિ કુલે,
તમારાં વીણામાં મધુર સ્વર હો સા ગહકતા;
તમારા મહેલોની ઉપર કરુણા હો પ્રભુ તણી,
સુખી દૂર એ છે, સમજ સુખી હું એ યઈશ હો !

૧૮-૮-૬૭.

હૃદયપ્યાલું.

હૃદયનું આ ભરી પાતાં તને પ્યાલું ડરું કાંઈ !
ધરું છું તોય પાવાને ! ધરું કે ના ? ડરું કાંઈ !

પુમારીમાં સદા રોતાં મને તો સ્વાદ છે આબ્યોઃ
મગર એ આગને પીતાં બળે હૈયું, ડરું કાંઈ !

પ્રિયે ! ફરું જરી પીતાં બગીચા લાખ ખીલે છે,
મગર કાંટાભરી વાડો, તને લેતાં ડરું કાંઈ !

હસાયે ના પછી ખાલે ! જરી પીધું સદા સાલે;
રહી રહેતાં ના ખાલી થયે હૈયું, ડરું કાંઈ !

હૃદયનું તોડતાં તણું મન તો ખૂબ ભીડી છે,
પગર બે સમુમાં તુને લઈ જાતાં ડરું કાંઈ !

રહું છું હું, હસે છે તું, ઘટે ના લેદ એ પ્રેમે;
 પરન્તુ તોડતાં એવી જ્યુદ્ધાઈ હું ડરું કાંઈ !
 અને તો તું હસાવીને સુખે દિલ ફેરવી આ લે;
 કહું છું તોય કે હસતાં હવે તો હું ડરું કાંઈ !
 તને રાતી કરું તે તો બનાવું તો અને તેવું;
 હસે તેને રડાવું કાં ? કરું સાથી ? ડરું કાંઈ !
 હસે તું તે વિસામો કેં હતો તે કાલ ક્યાં હાવાં !
 વિસામાની નહીં આશા, કહેતાં એ ડરું કાંઈ !
 છતાં આશાભરી પ્રીતિ, ન કાં પ્યાલું તને પાવું ?
 ઉરે આશા ધરું ના કાં ? ધરું કે ના ? ડરું કાંઈ ?

૩-૬-૬૭.

બાલક.

જે છે હજી રુધિર સ્વર્ગથી કાલ આબું,
 જે બાલ છે રમતમાં હજી એજ રકતે,
 જેનાં સુખો પણ હજી કુટતાં દિસે છે,
 તે કેમ ચૈવન તણાં સમજે દુઃખોને.

પૂછે છે એ મને, “ ક્યારે મોટો તાત ! ચલથ હું ? ”
 ઉતરે સાંભળ્યું ના ત્યાં મથે છે ફરી ખેલવું !

રમત કે રમણી નવ જ્યાં રમે,
 આજીવનના ઉરે કંઈક જ્યાં મુમે,

(४७७)

हृदयदाह जलया ज जलया करे,
सकर त्यां पलु कां करवी गमे ?

गधुं ने आववानुं त्यां कल्पना मृदता धरे,
कल्पनाहीनता सर्वे वर्तमान सूका करे.

पलु मधुर आ वेणा तारी गध न इरी वणे,
सुभलर इडी आ वेणानी स्मृतिय नही मणे;
स्मरणनयने आरे पासे अही दव लासतो,
लवन लवतां आवुं पाइं हुवे लव त्रासतो.

धम्मे छे ते नकी आपु ! आवी काल उलुं थशे,
धम्मा जयां पूर्ण थशे त्यां अतृप्ति ज वधी जशे.

न धम्मेवुं आ मुज अर्थनुं कशुं,
छतांय आ छे उर आशिषे लयुं:—
“ सदा रहे आलक आलपेलमां !
“ सदा वहे अेक ज दुषरेलमां !”

दडार्थी अंगुली तारी केवी आज रमी रहे !
पधी अे धारतां मुद्रा हुया साथ जडी हुशे !

वा आ हुशे सौ मुज कल्पना शुं ?
तुनेय दहो तुज के हुशे शुं !
रे ! आल, वृद्धी अथवा युवानो
छे सौ पडयां अेकज छायमां शुं !

स्मृति ना भोअती त्यां त्यां आनन्दी उदधि दिसे !
परन्तु आंगवा जेवा शुं अे सागर सर्व छे ?

છેલ્લી જફા.

જક્ષાથી ક્યાં સુધી આખર જિગર આ નહાસશે ફરે ?
જક્ષા કાળે જિગર છે આ ! જિગર કાળે જક્ષા છે એ !

જક્ષા આ એકમાં જાતાં જક્ષા લાખો ઉડી જાશે !
મગર કે એજક્ષા મિલકુલ જક્ષામાં ના થયું થાશે !

સુસાફર જિન્દગાનીનો જક્ષાના નાવમાં ચાલે !
પ્રતિ પગ સાહસે ભરવો, રડી બહે યા ભલે મહાલે !

જક્ષા છેલ્લી, જવું ડુખી ! મગર દરિયાવ ખારો છે !
થવાને એજક્ષા કિન્તુ મને એ દાવ ખ્યારો છે !

જક્ષા દુનિયા ! જક્ષા પ્રીતિ ! જક્ષા આ મોતનું ખ્યાલું !
જક્ષાની તો જક્ષાના કાં હવે ના પન્થમાં ચાલું ?

જક્ષા નહાની તણાં ઝુડો સહેતાં શી બડાઈ છે ?
મગર આ મોતની છેલ્લી જક્ષા તો કે હવાઈ છે !

લઈ સમશેર ઉભું ? યા દહાં સમશેર સ્ત્રીનામાં ?
સમારૂં નાવ તૂટેલું ? અરે ! તેને ડુખાવું યા ?

સમારૂં તો નથી સાંધો ! નથી દરિયાવનો આરો !
ડુખી જાતાં તણું છે ક્યાં ? કહીં મીઠાશનો ક્યારો ?

સમારૂં ના ! ડુખાવું ના ! જહીં ખેંચાઉ ત્યાં જવું !
નહીં જ્યાં ત્રાવ ચાલે ત્યાં જતાં ડુખી નથી ગાવું !

(૪૦૯)

ડુબાવાનોય કેા કાલે જશે એ વખત આવી બે ;
બહુ એ વાત ટૂંકી છે સુખે દેશું ડુબાવી તો !

હશે બંદૂકના પડધા થયા ના શાન્ત આકાશે ;
જિગરના આ બધા ધડકા તહીં પૂરા થઈ જશે !

જકાને, ને સનમને, ને સનમની કૂરતાને, ને
જહાંને આપતા જશું સલામી આંસુની છેલ્લે !

૨૮-૯-૯૭.

જેરી છુરી.

છુરી કટાઈ ગઈ તે ઉરમાં ધરીને
હૈયું નિહાલ કરનાર ગઈ વિભૂતિ;
તેને સજી જિગરની સુજ આ સરાણે,
આશા ધરી અમર કેા રસ પામવાની.

તે કાટ આ હૃદયરક્ત વતી ચડેલો,
તેમાં હલાહલ ભરૂં સ્મૃતિનું ઉભંગે ;
તેને જરી ખટક એક જ આવતામાં
તે કાલનાં ફિતૂર સર્વ વિરામ પામે.

ક્યાં ક્યાં સુધી અદબથી શિર ઝૂકવીને
દોરાઈ કાલકદમે નમતો ગયો હું ;
કાલ્યા અનેક નહ પહાડ અનેક ખોલી,
આવી શિરીન ખસ ખંજર અર્પવાને.

મારી હાલી ન તકલીફ મળા વિનાની,
આશામ તોપણ હવે દિલ યાચતું આ ;
કાલે કહું ભટકવા, ભટક્યો બહુ હું,
મારા હવે કળાતરે પણ ઉપડે ના.

‘ આ ભૂલ ’ એમ સુભુતાં જ અનેક ભૂલ્યો,
કિન્તુ હવે હુકમ એ ગણકારતો ના ;
આજે ઉરે મધુર ભાવ રમી રહ્યા છે,
તેને જ આ ઉર સદા રટતું રહેશે.

ખાલી થયું નવ હાલ દિલ દર્દી રોતાં,
ત્યાં કોઈ અશ્રુ નયનેથી સુકાવવાનો,
પ્રેમી મૂઠ્ઠા હૃદય ઉપર ફાળ દેવા,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કરો એ.

ચૂંટી અપકવ ઉરપુષ્પ કદીય લેવા,
આશાભૂમી નિગરને ઉચકી જવાનો,
મૃત્યુ અકાલ વતી કો સ્મૃતિ લૂટવાને,
ના કાલને હક મળ્યો પ્રભુનો કરો એ.

દાવા પ્રચંડ વત વિચિત્રી ગળ માંહી,
વાત્સલ્યની નગર કેં હરિએ કરીને
અશ્રુ અને સ્મિત તથા ફુલડે ભરેલા
સૌ પ્રેમના ચમન તૃપ્ત થવા જ રાખ્યા
શું છે વળી વધુ કશુંય ઉઠી જવાથી ?
ના ભાષણ ઉપર તારકના પ્રદેશો ।

(४१)

शुं छे नवीन कटु सिन्धु अषीय डाण्यो ?
भाशुक योअय भणतां नव मोती कथाओ !

ओ प्रेम कथां हृदय उत्तम न्हे अतावे ?
कथां छे अहं विसरनार रति नहांमां ?
कथां कोछि छे पड सहुय अतावनाइं ?
आनन्हथी हृदयनुं सहु आपनाइं ?

निःश्वास आ हृदयना सहु आग कूडी
ओ अउयने न नपता झणगी विराभ्या ;
आ अश्रुनुंय सहु तेज तर्ही शुभांभुं,
ओ तो भण्युं नव भण्युं, नव बाणुतो हुं !

तो ते शिरीन करनी प्रिय तेज छुरी
अठो सलश मुज आ उरनी सराणे !
नेथी सलुं नइर तेज कपाछं नशे !
ते अेर आअर कहाय गणाछं नशे !

११-१०-६७.

तरछोड नहीं.

मुज आतर ते' बहु नाथ ! सहुं,
कटु वेष छतां हुनु ते' न कहुं;
तरछोडीश कां ? अपराभी नही नकी !
आं नगमां कथम जाय रहुं ?

(४१२)

उरतुं तुज पुण्य न पोषी शकी;
रडतुं निरभ्युं तुज आ मूढ अन्तर,
ओ हवमां उर आय निरंतर,
ना मुज आंभ थछ डलकी.

रस कै मूढ आ उरथी न अर्यो कहि,
सुन्दर भाव डशे न धर्यो कहि,
तुंय अतुम अतुम इर्यो कहि,
तें मुज तोय निभाव कर्यो !

नव राव तछुं स्थल तुं विषु छे,
परवारी रही सहु अन्य, सणे !
न्यम राभीश तेम डशे नयने,
तरछेड नही ! जल लछ, सणे !

२३-१०-

पहाडी साधु.

- “ लला पहाडी साधु ! विकट सहु आ पन्थ गिरिना,
“ तही हरे दीवा टमटम थता आहरलर्या ;
“ मने होरी ल वा जरीक कछी हे मार्ग यडवा,
“ तही आ पन्थीने अयन वंजी कै डूँइ भागरो.
“ लरी धीमे धीमे हिवस सधणो कलान्त पगलां,
“ प्रवासी आकेला विधुर लटकें मार्ग विसर्यो ;

- “ અબાણ્યાં સર્વે આ તુમુલ વન સીમા વગરનાં,
 “ અગાડી જતાં જે વધુ વધુ દિસે દીર્ઘ બનતાં.
 “ શિયાળાની રાત્રિ સરહ શરૂ થાતાં ચમચમે,
 “ ભરેલા તોફાને ગિરિ સહુ અને આ નભ દિસે ;
 “ હજુ છેલ્લી છાયાં રવિકિરણની પશ્ચિમ પરે,
 “ તહીં પેલા શૃંગે શ્રમિન પણ ખેંચી જઈશ હું.”
 “ સરો આ ઊંચાં ના રજની સહ ભેટી હજુ પડ્યાં,
 “ ચુકાઓ પેલીમાં ઉપર હજુ ના વાદળ ચડ્યાં ;
 “ નથી એ ભૂંસાઈ સુરખી બરફે પૂર્ણ હજુ છે,
 “ તહીં પેલા સ્થાને શ્રમિત પણ ખેંચી જઈશ હું.”
 કહે સાધુ, “ બેટા ! ન કર શ્રમ ને સાહસ હવે,
 “ તહીં તો ભૂતોની ભયભર મધી ઝાંચ સળગે ;
 “ મશાલો લોભાવા તુજ નયનને એ ચમકતી,
 “ સહુ એ તો જાણે ગિરિ પર રમે તે મરણની.
 “ હજુ ખુદી મારી પશ્ચિક સહુને પર્ણકુટી આ,
 “ બિછાનાં હૂંફાળાં વૃંપડી મહીં છે ઘાસ પરનાં ;
 “ અહીં જો કે દિસે ત્રણ તરફનો સ્વર્ણ સંઘળો,
 “ છતાં તે અર્પાંતો સદય ઉરથી સૌ અતિથિને.
 “ સુખે ત્યારે આપુ ! રજનીભર આંહીં વિરમજે,
 “ અહીં જે બક્ષાયુ સુખખી તહીં ભાગી પણ થયે ;

“ તમે આપું ચાલો શ્રમદર કંઈ લોજન, અને
“ બિછાણું, વિગ્રાન્તિ, સુજ ઉર તણી આશિષ વળી.

“ અહીંમાં મુદન્તાં હરિણ સહુ સ્વચ્છન્દ રમતાં,
“ બનેને પીરીને બતક તરતી જોલમ મહીં ;
“ સુખે પક્ષી આંહીં દિવસભર કલ્લોલ કરતાં,
“ હુથેળીમાં યેસી ચણ લઈ જતાં બુલબુલ કંઠ.

“ છુરી નીચે પ્રાણી કદિ પશુ અહીં ના તડકતાં,
“ બહુ વેળાથી છે સુજ હૃદયને ત્રાસ હણતાં ;
“ કૃપાશુ શક્તિ જે સુજ પર દયાથી વરસતી,
“ દયાહુ યાવાને તહીંથી સુજને શિક્ષણ મળ્યું.

“ વહીં પાળી એવું ગિરિ ઉપરનું લોજન ધરું,
“ વિશ્રાણું નીહું આ ફલકુલભયું છે વન બધું ;
“ વહીં જતી ગાતી શીતલ જલ દે જોલમ અહીં,
“ અને આ ક્યારાનું ઝરણુ સઘળાં પોષણુ કરે.

“ પ્રવાસી ! ઠેરી જા, ફિકર કર તું દૂર સઘળી,
“ બધી જુહી ચિન્તા જન હૃદયને આ જગતની ;
“ અવેશા લોકાને અતિ લણુ તણી આ તલ પરે,
“ અને તેજે ના ના ચિર સમયની ને મળી રહે. ”

હવે ધીમે ધીમે મધુર જયમ આ અકળ ખરે,
સુખેથી સાધુને નરમ ત્યમ એ સુસ્વર ઝરે ;
પ્રવાસી સાધુની સુપડી જાણી ધીમે અનુકરે,
અને એ લલનાળુ અમિત સુખડું નમ્ર નમેતું.

વિસામણી મૂર્તિ નિજ પથ ભૂલેલા પચિકને,
કનેના હીનોને સહુ સુખભાગ્ય કટપતરુ મું,
હુપાયેહું ફરે વિજન સ્થલ નિદ્રસ્થ દિસતું,
તહીં કુંભેમાં આ દુમવર નીચે આશ્રમ રહું.

નિશાની ભીતિની કરીય હુતી ના દાર ઉપરે,
ન સ્વામીચિન્તાની જરૂર હુતી એ આશ્રમ મહીં ;
જરી ઠેઠ્યે દારે સ્વર કરી નિમન્ત્રે અતિથિને,
અને દે આ ભેડી ઝુંપડી મહીં નિહોંષ પગલાં.

હવે ઉદોગી આ સહુ જન વળે છે નિજ ગૃહે,
કુટુંબો જ્યારે સૌ નિજ ઝુંપડીઓમાં મળી રહે,
જગાવી ત્યારે એ શગડી નિજ સાધુ હસમુખો
ઉઠાસી પોતાના અતિથિઉરને સાન્ત્વન કરે.

ધરે છે તે પાસે ફલ કુલ સહુ શીતલ, અને
જરા કે લેવાને નિજ અતિથિને આગ્રહ કરે ;
કલાકો લાંબા બે વ્યતીત કરવા ગમ્મત મહીં,
મજાસાની સાથે સ્વર શરૂ કરે છે ભજનના.

સૂતેલો જાગીને શુદ્ધ મધુર આલાપ કરતો,
લવી ઘોડા ઘોલો ફરી સ્થિર થઇને સૂઇ જતો ;
દિવાલે હુપાઇ કંઠક તમરૂં ત્યાં તમતમે,
ઉડન્તા અંગારા શગડી પર પાસે તડતડે.

ન ફરો કિન્તુ કે નરમ બનતાં તે અતિથિનાં,
કમ્બુએ એ સહેરે સુખની ચિન્તણી આ મકંટતું ;

જમી ભારે કોઈ તરુણ હૃદયે વાસ કરતી,
અને અશ્રુ મોટાં ટમટમ ખરે ગાલ પરથી.

જમીને સાધુનું હૃદય દ્રવતું ઉત્તર ધરે,
અને ઢોળે થંડું નિજ ઉર જરી એ દવ પરે ;
કહે, “બાપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉર મહીં ?
“ વૃથા શાને આવા કડુ રુદનનું સેવન કરે ?

“ કહે ! તેં શું ખોયો જગત પરનો વૈભવ બધો ?

“ અરે ! શું કો આશા તુજ જિગરમાં વા તડકડે ?

“ ન શું વા મૈત્રીમાં તુજ હૃદય ધામેલ બહલો ?

“ મનોયોગી પ્રેમે અબર નવ શું આહર મળ્યો ?

“ અરે ! આનન્દો જે જગત પરની સમ્પદ ધરે,

“ ભલા ભાઈ ! એ તો ક્ષયમય અને તુચ્છ સઘળા ;

“ અને જે સોળા એ અપલ લઘુતા ઈષ્ટ ગણુતા,

“ અરે બેટા ! તે તો લઘુતર નકી પામર બધા.

“ જહીં આશાહીવો તહીં જરૂર અન્ધાર રજની,

“ વધુ જ્યાં એ ખીલે તિમિર વધુ ત્યાં ગાઠ જ નકી ;

“ નવાં દહો કાંઈ નવીન ભડકાઓ જગવતાં,

“ અભણ્યાને અન્તે મરણુશરણે છેક ધરતાં.

“ અને મૈત્રી એ તો જરૂર ઉરનો સુદૃત જ ધ્વનિ,

“ સુખાડી દેવાનું મધુર પણ એ છેક સ્વપનું ;

“ જહીં કીર્તિ ભક્તી તહીં જ નકીએ છાવ ફરતી,

“ ત્યજ રેતાં બેટાં અધિરમય કંવાલ નયનો.

પહાડી સાધુ.

[૫૪ ૪૧૬]

કહે, “બાપુ ! ક્યાંથી તુજ દુઃખ અરે ! આ ઉરમડી ?
જ્યાં રાને આવા કદું રુદનનું સેવન કરે ?

“ ગુહા પ્રીતિની તો હજુય વધુ ખાલી રસિકતા,
 “ અરે ! ખાલાઓનાં કટુ અટકચાળાં મશકરી ;
 “ અહીં પૃથ્વી પાસે કદિય વસનારી ન દ્રુતિ એ,
 “ હશે તો માળામાં ચકવીચકવાના સ્વર મહીં.

અરે ! મુગ્ધ પ્રેમી ! બસ શરમની ખાતર હવે,
 “ અવજ્ઞાથી ફેંકી ફર જ કર સીના સ્મરણને ; ”
 પરન્તુ આવું એ અતિથિ સુણતાં કેં કમકમે,
 કપોલે ને ભાલે અરુણમયતા કેા રમી રહે.

ઉપાની લાલી શા ચપલ મૃદુ ને રંગ નવલા
 ધરે એ ચહેરાની ઉપર ચટકીદાર ખુરકો ;
 ઢળેલાં નેત્રો છે અધર અધમીચ્યાં જલલયાં,
 અને એ ખૂણામાં પલપલ ચડે રક્ત ફરતું.

જરાં નીચી બીરુ શરમભર દષ્ટિ નયનની,
 નીચે જાયે મૂળ દરદમય છાતી ઉપડતી,
 ખતાવી દે ખુદી અતિથિઉરની એ સ્થિતિ, અને
 કહી દે કન્યાનું મનહર મૃદુ મંબુલપણું.

અને ખાલા બોલે, “ જરૂર અપરાધી પથિક આ,
 “ પ્રભુ ને તું આંહીં નિશદ્દિન સદા વાસ કરતાં,
 “ તહીં સીનાં આવાં મલિન પગલાં આમ ધરતા,
 “ અરે ! તારા આવા અપદુ અતિથિને કર ક્ષમા.

“ અરે ! આ કન્યા જે ભટકવું શીખી છે પ્રભુચથી,
 “ ભાલા સાધુ ! તેની ઉપર કરુણાનાં દગ ઘટે ;

- “ સદા જે શોષે છે રખડી ફરતાં શાન્તિ ઉરની,
 “ નિરાશાનો જેને પણ નિજ પથે સોખતી મળે.
- “ ફરે ગંગાતીરે મુજ પ્રિય હતા તાત વસતા,
 “ પ્રભમાં તેને હું કમનસીબ આ એક જ હતી ;
 “ મને એ મહેલામાં મધુર ગણતાં સૌ રમકડું,
 “ અરે ! બાધ્યાવસ્થા મધુર પણ થોડા દિવસની.
- “ પછી આકર્ષીને નિજ કર મહીં તાતકરથી,
 “ મને લેવા કૈએ મુજ સહ યુવાનો ફરી રહ્યા ;
 “ હતા શ્લાઘાના કૈ સહુ દિશ ઉગેલા ચમન, ને
 “ મુગન્ધી પુષ્પો એ તહીં કઇ હતાં મહેક ધરતાં.
- “ હતા આ નેત્રોને શશીરવિ સહે કોઇ કથતા,
 “ હતા મૂર્છાના એ કઇક વર્ગી વેશે ભજવતા ;
 “ બતાવી બતા કે પ્રણયચિનગી કૃત્રિમ, અને
 “ હશે ક્યાંક્યાં થોડા રસ પણ રસીલો ટપકતો.
- “ હતો બીજા સાથે પણ રસિક કે ‘ કાન્ત’ નમતો ,
 “ રહેતો ફરે ને પ્રણય તણી ના વાત વહતો ;
 “ હતી તેની છાતી મુજ તરફ છાની ધડકતી,
 “ છતાં એ નિઃશ્વાસો નયન કહી દેતાં ઘડી ઘડી.
- “ હતા તેની પાસે નહિ નહિ કશાં દ્રવ્યનગરો,
 “ હતાં હીરામોતી નહિ નહિ કશાં ભેટ ધરવા ;
 “ હતાં તેની પાસે નરમ ઉર ને એક કુલડું,
 “ છતાં એવું એવું મુજ જિગરને તો સહુ હતું.

“ પ્રભાતે પુષ્પો જે રવિકિરણને આકળ ધરે,
“ તડાગે જે પેલાં કમલ રજ અર્પે ભ્રમરને ;
“ નકી ત્યાંચે ક્યાંએ નહિ વિમલતા વા મધુરતા,
“ અહો ! જે તેના એ મૃદુ ઉરની સ્પર્શા કરી શકે.

“ હતી એ હૈયામાં ઝરણુ સઘળાંની સતતતા,
“ હતી એ હૈયામાં પ્રભુહૃદયની આર્દ્ર પ્રભુતા ;
“ હતું આ હૈયું એ ગળી જઈ જ આપ્તીન બનતું,
“ હતો પાપી કિન્તુ મુજ ઉર મહીં તોર દઢ કૈં.

“ પરીક્ષાની મેં કૈં અતીવ અજભાવી તરલતા,
“ અભિમાની કીધા નવીન સહુ દુરાચલ સદા ;
“ અરે ! એનો ભુરસો મુજ જિગરને સ્પર્શ કરતો
“ ગણ્યો ત્યારે તેના દરદ મહીં મારો જય હતો.

“ વિષાદે થાકેલો મુજ પુરુષ નિન્દા ઉપરથી,
“ ગયો એ તો અન્તે ત્યજી મુજ ગરૂરી મહીં મને ;
“ અરે ! તેણે શોધ્યો નિરજન નકી વાસ વનમાં,
“ જહીં એ એકાન્તે ભટકી હિજરાઈ મરી ગયો.

“ ગમી કિન્તુ એ તો મુજ હૃદયની, દોષ મુજ એ,
“ પ્રભુ ને હું તેનો જરૂર લઈશું પૂર્ણ બદલો ;
“ તણું પૃથ્વીનું એ રખડી રખડી ડુંદીશ, અને
“ જહીં એ સૂતો ત્યાં અવયવોને ધરીશ હું.

“ તહીં સંતાડી આ વદન મુજ પાપી-ઝરી-ઝરી
“ નિરાશામાં ડૂબી જિગર મુજ ચીરી મરીશ હું !

“ અરે ! હું કાળે તે હૃદય કરતું એ સહુ ગયું,
“ અને તે કાળે તે કરીશ સઘળું હું પણ નહીં. ”

“ પ્રભુ વારે એ સૌ, ” ચમકી લવી સાધુ હૃદયથી
લપેટે કન્યાના ધડધડ થતા એ હૃદયને ;
ધગી કોધે વાંકાં નયન કરતી લાલ લલના,
પરન્તુ ભેટીને સુભગ નહીં આ કાન્ત જ લવે :—

“ અહો ! કાન્તે ! કાન્તે ! મુજ હૃદયની મોહની ! પ્રિયે !

“ તને ને પ્રીતિને તુજ ફરી અહીં કાન્ત મળતો !

“ અહો ! જે ખોવાઈ નિજ ઉરની ધૂણી પર વસ્યો,

“ ફરી લે, લે, લે એ કર મહીં દિવાનો પ્રભુયનો.

“ સદા રહેવા દેજે તુજ ઉર જડેલું મુજ ઉરે,

“ બધી ફેંકી દેજે ફિકર તુજ મીઠા હૃદયની ;

“ જૂદાઈ ના ના ના કદિ પણ હવે હો, રસિકડી !

“ હવે સ્વીકારી લે જીવન મુજ, મારું સહુ, પ્રિયે !

“ અરે ! જૂદાઈ એ સ્વર પણ હજો ના શ્રવણમાં,

“ હજો ફરે ફરે કટુ કટુ વિરાગે જિગરથી ;

“ હજો તારી છાતી અચલ ધ્રુવ શી સ્નિગ્ધ સરલે,

“ અહો ! મારા ઘેલા વિમલ નભ શા આ ઉર પરે.

“ નિસાસો મીઠો જે તુજ ઉર મહીં છેદ કરતો

“ હવે રેસી દેશે તુજ ઉર તણા કાન્ત ઉરને ;

“ હવે તારાં અશ્રુ વિમલ ઉરના જે ઉમળકા,

“ કપોલેથી ચૂસી અધર મુજ આ સાર્થક થશે. ”

ગયેલો છે છટી શરીર પરથી છેક કબળે,
અને એ બન્નેનાં થડકી ઉપર ધૂળે અવયવો ;
અહો ! તૃપ્તિ તૃપ્તિ સજલ નયને એ વરસતી,
અને પ્રેમી સાધુ ઉરની નિજ ઢંહેરી ઠલવતો:—

“ પ્રિયે ! કાન્તે ! બાલે ! ઘડમથલ સૌ દૂર તજશું,

“ અહીં આ કુંભેમાં પ્રણયરસનું સ્વર્ગ રચશું ;

“ હવે ના તે જૂદા જગત તણી વાતોય કરશું,

“ અહીંની વસ્તીમાં તુજ મુખ અને હું બહુ હશું.

“ કુવારા હૈયાના પ્રણયઝરણે એક કરશું,

“ વનોમાં આનન્દે કર કર મહીં લેઇ ફરશું ;

“ મને તુને સાથે ઉર પર કંઇ એક રમતું,

“ સદા પૂજશું તે હૃદયગરણીથી નિશદિને.

“ સૂતેલા આનન્દો મધુર સ્વરથી સૌ જગવશું,

“ અહીં વીણા છે ને સ્વર પર કૃદે તે મૃગક્ષીઓ ;

“ વિયોગોના બીના કરુણ મૃદુ ગાઇ સ્વર બધા,

“ રસે ધૂજન્તાં આ ઉર લપટવા છૂટ કરશું.

“ પ્રભુ ખોવાયેલો મુજ હૃદયને જે મળી ગયો,

“ સદા તેને મારાં નયન પર રાખીશ તરતો ;

“ વળ્યો આત્મા મીઠો મુજ જિગર ખોખા મહીં ફરી,

“ હવે તેને કંઠે કબજ કરી રાખીશ રમતો. ”

હમારી પિછાન.

—૦૦—

હમે જોગી બધા વરવા સ્મશાનો દૂંઢનારાઓ !
તાર્કીના ભૂતને ગાઠ જગાવી ખેલનારાઓ !

જહાં જેને કરી મુઠ્ઠી કબરમાં મોકલી દેતી,
હમે એ કાનમાં જાહૂ હમારૂં કુંકનારાઓ !

જહાંથી જે થયું બાતલ અહીં તે છે થયું શામિલ !
હમે તો ખાકની મૂઠી બરી રાજી થનારાઓ !

જહીં જખમો તહીં ખોસા તણો મરહમ હમે દેતા,
બધાંનાં ઇશકનાં દર્દો બધાં એ ગંહારનારાઓ !

હમે જાહેરખબરો સૌ જિગરની છે લખી નાખી,
ન વાંચે કોય યા વાંચે : ન પરવા રાખનારાઓ !

ગરઝ જો ઇશકખાજીની, હમેને પૂછતા આવે,
બધાં ખાલી ફિતૂરથી તો સદા એ ન્હાસનારાઓ !

જહાં સ્પર્ધા તણી જગની દખલ ના પહોંચતી ત્યાં ત્યાં,
જમીને અસમાનોના દડા, ઉડાવનારાઓ !

ગમે તે બેહ્યાઇને દર્દ માથું ધરી ખોળે
હમે આરામમાં ક્યાંએ સુખેથી ઊઘનારાઓ !

સનમની બેવફાઈથી નથી સુખ કાંઈ એ ડરતાં,
હમે જાણ્યું, હમે માણ્યું, ફિકરને ફેંકનારાઓ !

જખમથી જે ડરી રહેતાં, વગર જખમે જખમ રહેતાં ;
હમે તો ખાઇને જખમો પૂળી ત્યાં માનનારાઓ !

બની ઉસ્તાદ આવો તો થશે આંહીં તમે ચેલા,
મગર મુરશિદ કરો તો તો હમે ચેલા થનારાઓ !

હમારાં આંસુથી આંસુ મિલાવો, આપશું ચાવી ;
પછી ખંજર લલે દેતાં : નહીં ગણકારનારાઓ !

૧૪-૧૧-૯૭.

કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દરવિશ બધા બુઝરગ ખુદાના ઇશકખાનામાં !
મગર એવી સફેદીથી બુવાની કોણ પરવાર્યું ?

અહીં બદલી બધું બતુ : જિગરનાં ચશ્મ ને ચશ્માં !
મગર છે વસ્લ એ, રેરે ! સનમથી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં માશુક ના દેતી; કદી દે તે નહીં પૂરું !
મગર એ બીખ માગીને બિખારી કોણ પરવાર્યું !

અહીંના આશકો સુરમે કરે છે ગાલને કાળા !
મગર માશુકની સુરખી રડીને કોણ પરવાર્યું ?

અહીં પ્રત્યેક દાણા પર છુપ્યાં ખાનારનાં નામો !
મગર પરબા પરાઇથી અરેરે ! કોણ પરવાર્યું ?

અહીં હરગિઝ છે દર્દે પરેશાની પરેશાની !
મગર દર્દી જિગર દર્દે લઇ દમ કોણ પરવાર્યું ?

અહીં ખવાખો મળે રાતે : અધાં અન્ધારમાં ભતાં !
મગર અફસોસ દી આખો કરીને કોણ પરવાર્યું ?

અહીં અડતું નહીં સીધું દિલ્લે કો એક પણ ખંજર !
મગર નિચોવતાં લોહી તડકતાં કોણ પરવાર્યું ?

અહીં સઘળા ખતમ થાતા નશા ખેલેનીમાં નાખી !
મગર એવા શરાખોને ભરી પી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં દાનાઈનું પ્યાલું રહ્યું ખસ મોતને હાથે !
મગર એ જિન્દગાનીની સુરાદે કોણ પરવાર્યું ?

અહીંના આ ફકીરોની કદી ઝોળી નહીં થાંડી !
મગર એ ખાકમાં દાઝો ફકીરી કોણ પરવાર્યું ?

અહીં ફિટકાર છે લાજિમ ખધી આ પાચમાલીને !
મગર લાનત સદા હિઝરાઇ લેતાં કોણ પરવાર્યું ?

૧૭-૧૧-૯૭.

ચુમ્બનવિપ્લવ.

ત્યારે હતી અલક સૌ સરતે રમન્તી,
તારાં મૂણાલ વત ખાલક અંગ સાચે ;
તું તો હતી ઉર ભણી મુજ આ ચડન્તી,
ને એ લટો સરતી પાદસરોજ ખેવા.

(૪૨૫)

એ મેઘમાળ સમ વાળ કઢી કઢી તો
રહેતા રચી સુરસ રમ્ય કમાન દેવી ;
એ મધ્યમાં સ્મિતભયું મુખડું રમન્તું
આવી જતું કુસુમડું મુજ પાસ ચાચી.

દેતો તને જરૂર ઇચ્છિત ને વધુ કેં
એ કાર્ય તાત વત વતસલનું કરન્તાં ;
દેતો લલાટ પર ચુમ્બન એક મીઠું,
જાણે રહ્યો શીતલ ચન્દન અર્ચતો હું.

આહા ! લલાટ પર ચુમ્બન એક દેવું !
વાતસલ્યને અધિક તૃપ્તિ કહીંચ ના ના !
નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ વધુ સ્નિગ્ધ કશુંય પામી
સંસારમાં હજી કૃતાર્ય નથી થયેલો !

સ્પર્ધા તણાં નયન કોઈ હતાં ન ત્યારે,
ઇર્ષ્યા હતી ન મુજ અ સુખની જહાંને :
કો ચાચનાર ઉરને મુજ લહાણુ એવી,
ત્યારે હતું હૃદય તત્પર અર્પવાને.

શીખ્યું હતું ન મુજ આ ઉર ' માગવું ' કેં,
શીખ્યું હતું ન તુજ એ ઉર ' આપવું ' કેં ;
વત્સા હતી ! શુરૂ હતો તુજ હું કુમારિ !
ત્યાંએ હતી પણ તું પૂજનની જ મૂર્તિ !

કેવાં નિખાલસ પવિત્ર દગોં હતાં આ,
નિર્દોષ બાલપટચુમ્બનનાં પૂજારી !

પુજા જા ! હા ! જરૂર એજ રસાલ ભાવો !
જે સ્વર્ગનાથ જન કો નવ જાણનારા !

સ્વર્ગે પરન્તુ જનવાસ ટકી શકે ના,
ના જ્ઞાતિબન્ધ તજતા કદિ કોઇને એ ;
વાયુ તણા પઠ મહીંશુક ઉડનારા,
ધૂમે અમુક જ પ્રદેશ અનન્ત વ્યોમે.

એ શો થયો નયનમાં ચમકાટ જ્યૂદો ;
લોગાં અજાણ ઉર ત્યાં સરકી પડ્યાં શાં !
મીઠાં લલાટ થકી ચુમ્બન એ સચું, ને
મીઠા કપોલ ઉપરે સરકી પડ્યું, હા !

ન્હાના ગુલાબ પર નાજુક ટીલડી શું
ચોટી રહું થરથરી તહીં સિન્ધ એ તો ;
મૂર્છાઈ કોઈ ખુશબો અહતાં કુલે કો
ક્યાંએ ન જંગ વધુ મત્ત હશે બનેલો.

કેવી બની અલક એ જયની પતાકા,
તારાં સહુય મૂઠ અંગ પરે છવાઈ !
ત્યાં કામ એજ અલકેથી શરૂ થઇને,
એવો જ શ્યામ પ્રઈ આ ઉરને પટાવ્યું !

એ ક્ષીરસાગર સમી જુઇની બિછાતે
હું તો બન્યો અલક ઉપર શેષશાયી ;
ઉલાસઉર્મિ પર ઉર્મિ ક્ષી રહ્યા, ને
નાચી રહ્યાં કમલ એ સિમતનાં રૂપેરી.

ત્યાં એક ચુમ્બન સહસ્ર સમુજનીને,
 લોલલોલ એ અધર ઉપર પૂંચવાયું !
 ને અન્ય લાખ બસ એક મહીં સમાતાં,
 એ તો હતો અકથ ચુમ્બનનો પ્રવાહ !

એથી અધિક મગરૂર નશાભરેલો
 કે દ્રાક્ષથી ન મદિરા કદિ એ મળ્યો છે !
 એથી અધિક પણ મૃત્યુ જ એંચનારૂં
 પીધું હલાહલ નથી કદિ નીલકંઠે !

હું અર્પનાર ગ્રહનાંર થઈ ગયો, ને
 સ્વર્ગીય પુષ્પ ઉરનાં સહુએ સુકાયાં ;
 એ સૌ બન્યુ અરર ! ચુમ્બનના જ શ્વાસે,
 રે ! સ્થલ સ્પર્શ કદિ એ કળીઓ સહે ના.

સંસારના ચમનના સહુ મર્ત્ય લાવો,
 ઇર્ષ્યાભરી નગર મર્ત્ય તણી રમે જ્યાં ;
 એ એજ આખર રહ્યા અમ પાસ લહાવા ;
 ને આજ તો સહુજ તેય બળેલ ક્યારા !

તોયે ભયુ પુનિત કેં હજુ આ ઉરે છે,
 જે સ્વર્ગથી મધુર શબ્દ સુણી રહ્યું આ :
 “ એહો ! કરે ન પરવા પ્રણયી કશાની !
 “ ઉત્થાન, પાત, સઘળા ક્ષણના પ્રયોગો ! ”

હું તો છતાંય હજુ એજ વસાવવાળું,
 એ ખાલેલાંમમય ચુમ્બનને જાણ્યાયું :

જો એ થકી હૃદય તૃપ્ત અને હજી તો,
જો એ ફરી હજી પ્રભુય ધરી શકે તો.

૧૫-૧૨-૯૭.

પ્રેમથી તું શું ડરે ?

યોગાનમાં આલમ તણા રે ! પ્રેમથી તું શું ડરે ?
તારા અમનનાં પુષ્પના કાંટા થકી તું શું ડરે ?
લઈ લે મૃદુ આમોદ તો, તુંને ઉઝરડો છો થતો
લોભ્ય તો લોકાય છો, એ મામલાથી શું ડરે ?
તારા હૃદયઆત્મા તણાં વારિ અહીં ઊંડાં ભયાં:
પ્રભુ પ્રેરતાં ઉછળ્યાં કર્યાં, એના ઝોશથી તું શું ડરે ?
બસ છોડ તુજ પહાડી ઝરો, છો એ પ્રલયમાં ઉછળો :
છો કેા સુરપે આફળો, છો તૂટતો ! તું શું ડરે ?
બદલો મળે કે ના મળે, શુક એક પાંખે શે પળે !
એ તર્ક શા જૂઠા કરે, ઉડી જો ઉડી ! તું શું ડરે ?
પાપાણના પદ ચુમ્બતો જો કેમ સિન્ધુ ફૂદતો,
જ્યાં સખ ઉભી લેખડો, તો તું અરેરે ! શું ડરે ?
તે ઉર્મિઓ પાછા પડે, મગર ગિરિ તે ના ગણે;
તોયે સલિલ લેટયા કરે, જે પ્રેમનું તે શું ડરે ?
જો ધાસ ઝરણાં પાસનું જે પ્રેમ પી નીહું બન્ધું,
તુજ પદ કને જે છે હજી તું તે ના ડરે ! તું શું ડરે ?

એ ના પુકારે કોઇ એ, “ અમ અંગ કચરાઇ મરે !
“ અમ યત્ન સૌ ધૂળે મળે ” ! તો ઉઠ, ઉઠ તું શું ડરે ?

આ શુષ્ક લૂખી આલમે અપકારીઓના રાહ ૧
થઈ ઘાસ કર રસભર, અને એવું થતાં તું શું ડરે ?

તુજ અંગતરણું સૂકશે, ચારોય ના તેનો થશે;
તો શું પડ્યો છે દહેશતે ? ઉભી ચારુતા ત્યાં શું ડરે ?

જે ક્ષીરસાગરના સમું પ્રભુએ હૃદય નિજ પાથર્યું;
એ બિન્દુ ના કોને મળ્યું ? તે પામતાં તું શું ડરે ?

એની કૃપાનાં પુષ્પ એ રગદોળનારા પાદને.
નિજ ગન્ધનો જે લેપ દે તે લેપ થાતાં શું ડરે ?

જે આંખ મીચી ચાલશે તો ઇષ્ટ સાથે મ્હાલશે,
મીડી પ્રીતડી મીડી થશે, દિલ જાય ત્યાં તું શું ડરે ?

૧૯-૧૨-૯૭.

ભાવના અને વિશ્વ.

ઉર ઠલવવા શોધી કાઢ્યાં સખા, લલના, અને
ઉર ઠલવવા શોધ્યાં પુષ્પો, ઝરા, તરૂઓ વને ;
ઉર ઠલવવાં પાળ્યાં પંખી, સુણ્યાં મૃદુ ગાયનો,
ઉર ઠલવવું એ તો ક્યાંએ અન્યુંજ નહીં, અહો !
અહીં તહીં બધી લીલા લૂખી જહીં નવ એ અન્યું,
જગત સઘળું નીહું ના ના વસન્ત મહીં ગમ્યું;

રમણીયપણું આ સંસારે અતૃપ્ત બધું દિસે,
જગત ઉપરે સ્વપ્ને કોઈ ઠર્યું ન ખરું દિસે.

કમલકલીએ લોગી ભૂંગો લપી શમણે ઢળ્યા,
કમલદલનાં મીઠાં સ્વપ્ને અનેક રમી રહ્યા ;
કમલવનમાં ઉગ્યે ભાનુ ફરી ફરતા બન્યા,
પણ ગણગણી રોવાથી ત્યાં અધિક નથી ઠર્યાં.

રવિ નવ ઉગે દહાડે જે ત્યાં હતો રજની મહીં,
ઝરણુ ધરતાં લાલી સ્વપ્ને ધરે નવ તે અહીં ;
હૃદય ઠલવ્યું ઝીલી લેવા હતો કર કોઈ ત્યાં,
નયન ઉઘડ્યું, ખોવાયો એ ભણી જઈ વ્યોમમાં.

જગત સઘળું ભૂમી શોધ્યું, ફરી ન કદી મળે !
મધુર કર એ વિશ્વે પાછો ફરી ન કદી ઢળે !
નયન ઉઘડ્યું ને ખેતાલું બસૂર બધું બન્યું !
નયન ઉઘડ્યું, વંડ્યું મીઠું રહ્યું કદુ આંસુડું !

નયન નિરખી રોવા લાગે અહીં સહુ સ્થૂલતા,
રમત કરતાં લાવણ્યે એ સુસૌષ્ઠવહીનતા ;
અમર રસનાં ખીખાં આવાં બધાં વરવાં, અરે !
ઝગહગ હતું તેની છાપો મલિન અહીં પડે !

અધર લલના મીઠો મીઠો ધરે અધરે ભલે,
કુમકુમ ભરી હાથેલીથી જડે ઉરથી ભલે ;
સ્તનતટ પરે રોમાંચોનાં ભલે વન ઉગતાં,
પરિશ્રમભર્યાં સ્વેદ છિદ્રો ભલે સહુ ઉઘડ્યાં.

पञ्च रस मर्ही जेवांथी जे प्रवेश नर्ही मजे,
 कंछक रडवुं मारे, तेने, रहुं न रहुं भरे ;
 हृदय धडक्यां, जोड्यां, गायां, रज्यां, पथमां लयीं,
 पञ्च रस तणां भुव्वां नेत्रे न दर्शन सांपज्यां !

शरीरपटनां आत्मा माटे न आवरणो धटे,
 रसभय थतां आडा स्थली तणा पडदा यडे ;
 जगत सधणुं नानुं नानुं अनन्त विहारने,
 पञ्च रसतमां टुंकी वाडे दडा अटकी पडे.

स्थलसभयने छोडी कयांजे न देह उडी शके,
 इड इड थती पांजो माटे न द्वार मणी शके ;
 अमर रसने जेथी जीजे न वाहक वा मजे,
 नव अर्ही मजे, स्वप्ने छे ते अभांडित ना रहे.

हृदय ठलवी तोये कयां कयां जतां जन जापडां,
 हृदय ठलव्युं त्यां त्यां लासे अन्यां सपनां भरां ;
 हृदय रमतुं आड्लाहोमां धडी विषमां यडी,
 अमर रसनीं जणुं ल्होरी तर्हींज थती भडी.

अधर ललना हे त्यां लासे अनन्त सुवास को,
 स्तनतट तण्णी गाही लासे अलंग कुमास को ;
 नयनअरण्णे जणुं लासे अभांड नवीनता,
 अलक अलके आंभी हेतां प्रभुत्व नवां नवां.

कलम ललने जणुं जेने सदा चितर्यां करं,
 कवित लवतां जणुं जेने सदाय कथ्यां करं ;

પણ ત્રુટિત એ ! તોયે મીઠી અહીં રસધાર છે,
અમર રસનાં એવાં બિન્દુ અહીં ઉપકાર છે.

પણ અમરતા વિશ્વે સૂણે કદી નવ સમ્ભવે,
ચપલ પલમાં આત્માને ના કશીય મળ મળે ;
સ્મિત અહીં કરે તો તો જૂની સ્મૃતિ વિસરી જશે,
સ્મરણ ધરતાં રોવું એમાં ન અન્ય ઇલાજ કો.

બ્રમર કમલે ખીડાતા છે અને ઉડતા ભલે,
અનિલલહરી પુષ્પોનું કેં ભલે ગ્રહવા મથે ;
ક્ષણિક શમણે લે સૌ રહેશે ભલે ઉપલોગની,
રસમય થવું શારીરીને બને જ બને નહીં.

ઉર ઠલવવા ખાલી દુઃખ્યાં સખા, લલના, અને,
ઉર ઠલવવા ખાલી શોધ્યાં ઝરા, તરુઓ વને ;
ઉર ઠલવવા પાળ્યાં પંખી બધાં જ વૃથા નકી,
ઉર ઠલવવું એતો ક્યાંએ મળે જ મળે નહીં !

૨૭-૧૨-૬૭.

નિદ્રાને.

તારા કૃપાઝરણમાં ગૃહ આ સૂતાં સૌ,
તારી કૃપા જ ગગને શશી રેડતો આ ;
જ્યાં ત્યાં રચ્યાં શયન છે પ્રભુએય હાવાં,
ડાલે સરો, ઉદધિ કોઈ મહાન સ્વપ્ને.

તારી કૃપા મુજ પરેય હતી જ એવી,
 ના આ હતાં નયન સ્વપ્નથી ઓળખીતાં ;
 તાહું કર્યું નવ કર્યું સ્મરણે હજી, ત્યાં
 એ પાંખ શાન્ત મુજ ઉપર ફેલતી'તી !

ને એ મહાન વિરહી સમયે મહીં એ,
 તું સ્વપ્ન દેઈ વધુ કેં મધુરી બની'તી ;
 તું એ મીઠાશ સહ આ ઉર જોડનારી
 સ્વપ્નો ગઈ લઈ અને ગઈ તુંય, રેરે !

રેતી ભરી ખરખરે મુજ નેત્ર માંહી,
 એ તો કણ્ઠ તું વીણી કોઈ ન કાઢનારું ;
 આ અગ્નિથી ઉર હવે મુજ ખાક થાતું,
 છેદલેય આવીશ ન શું જલ છાંટવાને ?

જ્યારે મને નયન ઉઘડતાં રૂચે ના,
 જ્યારે હવે જગત ઠાહ સમું દિસે આ ;
 તુંમાં જ આખર હવે મુજ આશ જ્યારે,
 ત્યારે જ તું ત્યજી ગઈ તુંજ યાચનારો !

તું એકથી જ જગ આ કંઈ ગોઠતું ' તું,
 તું એકથી જ ઉર દર્દ ન ગાંઠતું ' તું ,
 તું એકલીજ નયનો હતી લૂછનારી !
 તે તું ગઈ ત્રણ સહુય સમારનારી !

ત્યારે પ્રભાત મુજને કવિતા ધરીને,
 કોઈ મૃદુ રુદનમાં ગવરાવતું ' તું ;

એ એકલો પ્રહર મિત્ર હતો ઉરે આ,
તેનેય તેં દિવસના વિષમાં મિલાવ્યો !

હાવાં શુકો; અનિલ, પુષ્પ ઝરા, કુવારા,
જે ગાય ગાન તુજ સોડથી નિકળીને ;
તારી કૃપા વગર તે સમજી શકું ના,
તારી કૃપા વગર તે બસુરું તમામ !

જ્યારે બધા જખમીઓ જખમો વિસારી
નેત્રો મીચી મલમની પરવા કરે ના ;
ત્યારે હું ઓષધ બધાં ઠલવીય હેતાં
આ એકલો અહીં તહીં તડક્યા કરું છું !

જે સૌ ગયાં પ્રણયી એકજ પાઠ આપી
તેને જ પૂર્ણ શિખવી ગઈ તુંય શું ? કે
“ દાવાન હોય જગમાં કરી એ કૃપાના,
“ પ્રીતિ, દયા, ક્ષણિક એ સહુ મેહેરબાની”

૨-૧-૯૮.

પ્રેમમાં કૂર દોરો.

જગતમાં બહલો સમજ્યા વિના
પ્રણય ના ચિરકાલ ટકી શકે !
પ્રણયમાં બહલો સમજ્યા વિના,
હૃદય કૂર જ કૂર બની શકે !

અને આ પ્રીતિને તુજ નયન જોઈ નવ શક્યાં,
જરા સ્પર્શી દેશે નયન મુજ આ ફરજ પળ્યાં,
ન જાણે તું કેવું મુજ જિગર આ છે સજગતું,
કદાપિ તે માન્યું મુજ હૃદયને વજ સરખું.

અરેરે ! ક્યાં સુધી રૂદન કરતી તું રહી શકે ?
અરેરે ! ક્યાં સુધી મુજ તરફ હૈયું ઢગી શકે ?
યુગો કે કષ્ટોના મદદ તુજને ત્યાં નવ મળી !
વૃથા તારી આંખો મુજ તરફ આશામય મળી !

હશે ઉંચા શ્વાસો તુજ ઉર મહીં દાહ ભરતા,
હશે તેની જાળે શશીરવિ તહીં એ થરરતા ;
હશે એવાં એવાં તુજ ઉર મહીં કે થઈ ગયાં,
હશે અંગે અંગો મંદદ મુજ માગી ઢગી રહ્યાં.

હશે ઉંચે નીચે સહુય દિશ તારૂં મુખ ફર્યું,
અરેરે ! કે વાકયે મદદ કરનારૂં નવ સુણ્યું ;
છુરી ઉપાડીને તુજ કર હશે ત્યાં વિરમતો,
હજી મારે માટે જીવિત ધરવા તું મથી હશે.

કેવો મને મધુર ત્યાં ઠપકો દઈને
છુરી હશે મરણની ફર ફેંકતી તું !
શ્રદ્ધા હશે અડગ ત્યાં ઉછળી રહી શી
એ ફર ફર દિસતા પ્રણયી મહીં આ !

કેવો તને જ મધુરો ઠપકો દઈ તું,
રોઈ હશે અરર ! એ નળજાઈ માટે !

કેવું હશે અરર ! એ તલક્રી રહેવું !
ના જીવ જાય ! નવ જીવ રહી શકે વા !

વીણાસ્વરે રસ મહીં મૃગલી ચડેલી,
રૂ પારધીશર વતી જખમી બનેલી,
ચાટી જતાંય નિજ શેષિત કાળજનું,
તારા સમી તૃપિત એ તલક્રી હશે ના !

ત્યારે ફરી ફરી વળી ઉર ખૂમ પાડી,
ધાર્યું હશે શિથિલ આશ બધી ઉપાડી ;
ઉડી ઉડી કબૂતરી એક કદી પાંખે
રેરે ! પ્રભુ ! ઉઝરડાઈ હશે પડેલી !

અરે ! અરેરે ! મુજ કલ્પનાઓ
એવી હતી ને જાગતો હતો હું ;
અરે ! અરેરે મુજ પાસ કાંઈ
કિન્તુ હતું ના તુજ દાહ માટે.

તેં તો અરે ! વારિજ વારિ ચાધ્યું,
સુધા હતું મેં તુજ કાજ શોધ્યું !
સુધા ઢળ્યું વારિ મળ્યું ન તુંને,
તું પોણુરનો થઈ ભસ્મ રેરે !

સુધા ઢળ્યું તેં કર કોઈનાથી,
એ હસ્ત કે પામર માનવીનો ;
“હોજો હરિ તું પર જાપુ રાજી,”
એથી બીજું પામરને કહું શું ?

એ હસ્તની વાત વા હવે કરું ના,
 એ કૂરને પણ-વિસરું ના ;
 ભૂલું. ન ભૂલું, થઈ તો ગયું એ,
 પ્રીતી પડ્યા સુન્દર સૌ બગીચા !

હવે નવું કંઈ દિલ માનતું થયું,
 વિચારતાં શુંય છતાં થઈ જતું !
 અરે ! અરે ! કૂર વધુ બનું રખે !
 તને હજી દાહ વધુ દઉં રખે !

હતી ન એ સૌ પણ માત્ર કલ્પના,
 સદાય જોઈ તુજ ઉર હું શક્યો;
 સદૈવ સાક્ષી મન પૂરતું મને,
 હજીય શ્રદ્ધા મુજને તહીં રહે.

ધિક્કારન્તી મધુર લલના ! આજ છે શું મને તું ?
 આહો ! એથી ઘટિત અધિકું તોય શું વિશ્વમાં આ ?
 ધિક્કારોને પ્રણયથી વધુ યોગ્ય હૈયું નકી આ,
 ધિક્કારે તું ! નહિ નહિ કશું ન્યાયથી એ વિશેષ.

ધિક્કારે તું ! પ્રણયરસમાં ન્યાયની વાત કેવી ?
 ધિક્કારે તું ઉચિત સહુએ પ્રેમને એ નહીં કાં ?
 યાકી-યાકી પ્રણય કટુથી-શાન્ત-કાંઈક-થાવા
 ધિક્કારોમાં તુજ-જિગરને-યોગ્ય આરામ લેવો !

એ ધિક્કારો તુજ-હૃદયનાં દર્દ કેવાં પવિત્ર ?
 એ ધિક્કારો મુજ હૃદયની કૂરતાતુંજ ગાન !

એ મહોં ! એ મહોં મધુર કુમળું આજ કેવું ફરેલું !
ઓહો ! એવો હૃદયપલટો દર્દ લાખો પુકારે !

ઓહો ! એવો હૃદયપલટો સહેલ ના વાત કાંઈ,
ધીમે ધીમે મૃદ કુસુમ જ્યાં વજાતું વજા થાતું ;
ધીમે ધીમે નયન કુમળાં આગ રોવા શીખે જ્યાં,
ધીમે ધીમે અસુર બનવું દેવને જ્યાં ગમે છે !

આ હૈયાને અનુભવ નહીં પ્રેમમાં એ નશાનો,
એ સ્ત્રીમાની ઉપર ઉર આ કોઈ કાલે ન પહોંચ્યું ;
ઠહાલી ! ઠહાલી ! તુજ દરદને કદપવા હું અશક્ત;
તું છે ત્યાં આ ઉર ફડફડી પહોંચવાને અશક્ત.

તારા જેવી મુજ હૃદયની ઉચ્ચ પ્રીતિ હશે ના,
તારા જેવું સહન કરવું તીવ્ર પામ્યો ન હું વા,
તારા જેવું જિભર કુમળું નહોય માફ, નહીં તેા,
ધિક્કારોમાં મુજ હૃદયને ડૂબવું હોત મેં એ !

ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે પ્રેમ ધિક્કાર થાતાં !
ઓહો ! કેવું મધુ સુખ હશે ત્યાગતાં સર્વ આશા !
પ્રીતિ અન્તે મરણ અથવા ફરતા કે નિરાશા:
એથી બીજી જગત ઉપરે હોય તે દહાણુ કેવી !

એ ધિક્કારે તુજ હૃદયને લેઈ જાનાર પ્રાણી,
એ છુરીને ગર્દન ધરી શીર્ષ-સોંપી દઈ હું ;
જાણું છું હું પણ નકી નકી ખાલ એ આવતાં તેા,
એ છુરી, એ હૃદય, કર એ ચાલશે નીર થાતાં !

कतल जे करवा कर उपडयो,
कुसुम ते लछनेज सदा ढल्यो !
जगतमां प्रणयी प्रणयी सदा,
प्रणयमां टकती नव कूरता.

-१-६८.

यज्ञमां आमन्त्रण.

अश्रुनी सैयारी धारा :
सैयारी निःश्वासं ज्वाला :
प्रेमीनी सैयारी पीडा :
आ छे भाङ्गे सैयारी !

साथी ना भूझीने नशे:
साथी भाथे रोशे, गाशे:
दिलनी भाङ्गे दिले थोणाशे :
थोणो हुषं सैयारी !

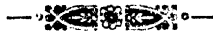
शानां सैयारी विषु सुभडां ?
सैयारी त्यां शानां दुषडां ?
तोङ्गाने हुसवीशुं सुभडां :
लावो नौका सैयारी !

सैयारी सपनामां आव्यां :
कङ्कनी आ जगवी त्यां लाव्यां ;

પહેરાવી ને ના પહેરી કાં ?
આવો આવો સૈયારી !

હાલાં ! આપું ને પામ્યો તે :
હાલાં ! પામું ને આપ્યું છે :
સૈયારી જગવી ' ની હોળી :
લેવી સૈયારી જોળી !

૯-૧-૯૮.

રજાની માગણી.

ત્રોફ્યું જિગર ! તું છે ખુશી ! હાવાં રજા દેવી ઘટે !
ખાકી રહ્યા ઘા હોય તો ખેચાર દહ દેવા ઘટે !

તેં શું કર્યું તેં આ બદન ખોલી બતાવાતું નથી ;
અંજીરથી છોડી મગર કે શ્વાસ તો દેવો ઘટે !

અરજી દહ કેદી થનારો કેદખાને ઠીક છે !
તેનેય પશુ મેદાનની કો દી હવા દેવી ઘટે !

માશક કે ઝુદમી નહીં મુદાં મહીં પામે મળ !
લેવાં મળ એ ઝુદમની આરામ તો દેવો ઘટે !

છે જીવવું કે જીવવા મથવુંય રોવા કાજ છે !
તો આંસુડાની લાયકી એ પામવા દેવી ઘટે !

રીભાય તેની લજ્જોતો શું રીભનાઈં બાણુતું ?
શાકયો નથી તોયે સનમ ! તાબે થવા દેવો ઘટે !

આરામમાં આનન્દની આશા નથી રાખી અમે !
છે દર્દથી દર્દે જવું ! ત્યાં તો જવા દેવો ઘટે !
છે દર્દને બદલાવવું તે દર્દીઓની દહેર કે !
જ્યાં ત્યાં બધે છે એ જ પશુ પૂરી તલબ કીધી ઘટે !
ખંજર ચલાવી લાલ હાથેલી કરી તુજ હાથની !
મારી નહીં, તેની મગર કાંઈ દયા ખાવી ઘટે !
માથું રળ, જાડું લલ્લે, આખર કદમ તારેજ હું !
બે ચાર દિન, બે ચાર યુગ, હાવાં રળ દેવી ઘટે !

૨૨-૧-૬૮.

શિકારીને.

—૦—

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું,
ઘટે ના ફરતા ખાવી : ત્રિશ્વ આશ્રમ સન્તતું.
પંખિડાં, ફુલડાં રૂડાં, લતા આ, અરણ્યાં તરુ,
ઘટેના ફૂર દષ્ટિ ત્યાં : વિશ્વ સૌન્દર્ય કુમળું,
તીરથી પામવા પક્ષી વ્યર્થ આ ફરતા મથે ;
તીરથી પક્ષી તો ના ના-કિન્તુ સ્થૂલ મળી શકે.
પક્ષીને પામવાને તો છાનો તું સુષુ ગીતને,
પક્ષી તેના પ્રભુ સાથે હૈયામાં મળશે તને.
સૌન્દર્યો વેડપી દેતાં ના ના સુન્દરતા મળે ;
સૌન્દર્યો પામતા પહેલાં સૌન્દર્ય બનવું પડે.

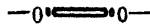
સૌન્દર્યે ખેલવું, એ તો પ્રભુનો ઉપયોગ છે ;
પોષવું, પૂજવું એને, એ એનો ઉપલોગ છે.

રહેવા દે ! રહેવા દે આ સંહાર યુવાન તું ;
બધે છે આદ્રંતા છાઈ તેમાં કેં ભગવું ભલું.

૨૯-૧-

સ્વર્ગનો સાદ.

મરેલાંઓ સગાંઓનો ભૂલી જાજે : હમે જાશું ;
મરેલાં ંહાલવાળાંને હવા ગાજે : અમે ગાશું.

સગાં દેનાર હુનિમાને સગાઈ ંહાલ સાથે ના ;
મરેલાં ંહાલ વિષ્ણુ તે તો મરેલાં ંહાલ વિષ્ણુ થાશું.

અમોને એ અમારાંને મિલાવ્યાં મોતને હાથે ;
હવે છોડી સગાંઓને ખરાં દિલદારને ંહાશું.

સગાંઓ ! પિંડ ના દેશો : નહીં ખેંચે, નથી પ્રીંત
હવા એ ંહાલવાળાં દે : બની થેલાં તહી ંહાશું.

અરે ંહાલાં ! હવા દેતા સદા તેવી હજી દેજે ;
તમારી એ વૃથા એ તો અહીંથી ખુબ એ પાશું.

હવા દેવી ખુદાની છે અહીં ત્યાં રોશની એ એ ;
હવા એ જાગતાં સૂતાં સદા દેતાં નહીં કાશું.

સગાં ! તમ રક્તની અન્ધિ હમે તોડી બધી પૂરી ;
હવે તો સ્નેહમાં ડૂબી વૃથા ના આગમા લેશું.

અહો વહાલાં ! સગાઓથી મુલેહે મોતને પામી,
અહીં વહેલાં ચડી આવો : બધાંએ સ્નેહમાં માથું.

૧૦-૨-૬૮.

સ્વાનગી.

કહીશ સઘળું, એમાં શંકા કરી ન કરી ઘટે :
કહીશ સઘળું, છુપું તુંથી કશું ન રહે, સખે !
કહીશ સઘળું, ક્યાંએ વિશ્વે હશે મુણનાર જો,
નવ કહી શકે એથી ખીજો અભાગી અહીં કયો ?

મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં હશે ઉપયોગ, કે
મુજ જિગરમાં તુંને જ્યાં જ્યાં ઠર્યો ઉપલોગ છે,
દર્દશ કહીશ એ તુંને વહાલા ! રડી રડી સામઠું,
મુજ હૃદયનું તાળું જેથી બને ફરી કામઠું.

જગત ઉપરે દર્દો કહેવા અને સુણવા સમું,
મુજનયનથી પુણ્યે ખીજું મળેલ નથી કશું;
મુજહૃદયનાં પ્યારાં તેથી દુઃખી દુખિયાં રહે,
પછી દરદનાં ક્યાંથી આંહી નિવારણ સાંપડે ?

પણ દરદની વાતોમાં છે નિવારણથી વધુ,
દરદમયને દર્દીં થાતાં ઘટે કંઈ આવડયું;
કમનસીબને દર્દોએ ના અહીં મળતાં નહી,
કમનસીબથી દર્દોની તો ન ગોઠડી એ થવી.

જગત સહ તો તારે મારે ઘણા પડદા હશે,
પણ નવ બધું અર્પું શાને સજ્જતીયતા વિષે ?
જગત સહ એ આ હૈયે તો બધા પડદા કહે,
પણ જગતને સુણી લેવા મળ્યું નવ જ્ઞાન છે.

કહીશ સઘળું, ંહાલા ! તુને, ભલે રડતાં કહું :
કહીશ સઘળું, ંહાલા ! તુને, બંધુ મરતાંય હું :
મુજ જીવિત તો તારી હૂં ફે અહીં જીવવા સમું,
તુજ ચરણમાં ના તો ક્યાં હું પછી જઈને નમું ?

૧૨-૨-૬૮.

પ્યાલાને છેલ્લી સલામ.

ખુદાનું નૂર પાનારા ! સલામો છે તને પ્યાલા !
ન શે ઊડી મને જાતાં : મજા જ્યાં હોય ત્યાં જા, જા !

સદા સાકી તણે હાથે ભરેલો તર ભર્યો રહેજે !
પડેલા આશકો ફિક્કા : જરા લાલી તહીં દેજે !

પ્રથમ હહીં જિગર પાસે જઈ દે દહીં ભૂલાવી !
ધડી બેલાનગી દેવી ખુદાઇ ત્યાંજ છે તારી !

પછી બાગો મહીં બળે જહીં માશુક હો આશક !
જિગરને બેલતી આંખે નવાઇ બેલને બેશક !

હમારૂં કોઇ પૂછે તો કહેજે આટલું, પ્યારા :—

“ અરે ! એને ભરી પીતાં સખૂરી ના રહી, પ્યારા ! ”

વતી તારી મજેદારી હુસીને યોલજે આવું :—

“ ભરી દરિયાય નહાતાં એ જિગર ના ના નશે આબુ ! ”

જરી દિલતું કહેતાં કેં જહાં-ઝિદી બધું માગે !

પછી તો રોઈને ગાળે, “ બહુ પીતાં નશા ભાગે ! ”

અરે ! રો ના ! તને છોડી નથી કેં સાધુ હું થાતો !

તને ધિક્કારનારી એ જખાંઓમાં નથી જતો !

પરી, ખ્યાલું બેહિશ્તે એ, ખુદાનો હાથ જ્યાં સાકી :

જહાંમાં તો પછી પીવા રબ, હક હોય કાં ખાંકી ?

મને ને આ શરાબોને જહાં પાપી કહેતી હો !

ખુદા લોળાં ઉપર રાજ : જહાં ડાહી થનારી છે !

ખરી તો મહેરબાની જે પહેલાં પાપને લેટે;

બધી ચતુરાઈને તો આ દયા દેતાં બધાં એ છે !

હમારી તો ખૂરાઈમાં અધુરું કાંઈ એ છે ના !

મગર મૌલા ખુદાઈમાં અધૂરો કાંઈ એ છે ના !

ભલા ખ્યાલા ! અરે ! રો ના ! સનમ તારી તને આપું !

તને માશૂકની ઝુલ્ફે સીસાની સાથ હું ટાંચું !

મગર તુને, શરાબેને અહીં કાં રાખવાં હાવાં ?

હમારાં દર્દ તો ભૂલી જવાતાં ના, નથી જાવાં !

હમારા બાગની સડકે સનમ દેતી કદમ ના ના !

દસીલા તું મળઓના મળ જ્યાં હોય ત્યાં જા જા !

મગર છેલ્લે સનમને તું કહેતો આટલું જાણે :—

“ અરે લોખી ! પરહેઝીથી જરા છુટી હવે થાજે !

“ અને દિલ્લદાર તારાને ઠક્કન છેલ્લે નહીં કરજે !

“ મગર તેની કરી મિટ્ટી શરાબે ભેળવા દેજે !

“ કરીને ખૂચ એનાં તું સીસા પર રાખજે નિત્યે !

“ ભરી પીતાં પછી એને જરા સંભારજે નિત્યે ! ”

હવે કિસ્મત ભલું તારૂં હજે તારી સડે, બહાલા !

જિગરની આ હવે છેલ્લી સલામો છે તને, ખ્યાલા !

૨૮-૨-૬૮.

અમારી સ્થિતિ.

હમારે તો ચમનમાંથી ગુલોના ખાર છે આવ્યા !

હમારે તો જહાંમાંથી બધે જલ્લાહ છે આવ્યા !

નથી પીનારને કેને હમારૂં ખૂન આ ભાવ્યું !

ગુલેલી ડોક પર ખંજર ન દેવું કોણને ક્ષાવ્યું ?

હમારૂં ખૂન દિલખરને સીસી શરબત તણી ઠેરી !

હમાને તેગ એની એ દવાઓ દર્દની ઠેરી !

હમે જેને અમી માન્યું, હમાથી દૂર એ ચાલ્યું !

જિગરથી એરતું ખ્યાલું તસુ એ દૂર ના ચાલ્યું !

હમાને આ જહાંએનો ખતાવ્યો માશુકે રસ્તો !

સનમ એવી જહાં તેવી, બધે એ એક છે રસ્તો !

નકી એ એજ ખંજરથી હમેને કોઈ દી ખોશે !
પછી તો રોધને અક્ષલ મધી પોતાની એ ખોશે !

કબરમાં જ્યાં હમેજાશુ કુલો ત્યાં આવશે દેવા !
મગર આ ઝિન્દગીમાં તો બની ભાલાં સદા દેવા !

અરેરે ! આશકોની તો વધારે મોત છે કીમત !
સનમને જીવનારાની નહીં કોડી તણી કીમત !

શરાબો પી હમેએ એ સુખોમાં ભાન ના રાખ્યું !
સુખોનું ફરતું નામે હવે તો છે દિલે રાખ્યું !

નહીં જે આપતા તેને હવે આ માગવું આવ્યું !
બુઝું એ માગવું આવ્યું, મગર માગ્યે ન કૈં આવ્યું !

મળેલું માગતાં જેને નકી તે માગતાં આપે !
ખુદાએ ના તને આપ્યું ! પછી તું શું મને આપે ?

બિખારી સૌ બિખારીથી જહાંમાં ભીખ માગે છે !
હમારું કિસ્મતે કાંઈ સદા એવુંજ માગે છે !

૨૨-૪-૯૮.

પ્રિયાને પ્રાર્થના.

લવાતું આવું કાંઈ : ધરીશ નવ તેનું દુઃખ, પ્રિયે !
પ્રિયે મૃત્યુવેળા લવન કરતાં દગ્ધ સઘળાં !

પછી મૃત્યુમાં તો નથી નથી કશું કાંઈ વહવું,
નથી છેદું તેને, હુકમ કર : હું તત્પર, પ્રિયે !

કહેવાતું મીઠું હજી સુધી પ્રિયે ! છે બની શક્યું,
 નથી ખૂંચાવ્યો મેં તુજ ઉર મહીં કંટક કહી ;
 તને ખૂંચાં એ તો કુસુમ સહુ મારા હૃદયનાં,
 પ્રિયે ! કેવું ભાગ્ય ! પ્રસૂત તુજને કંટક દિશ્યાં !
 મશાલો પ્રીતિની તુજ જિગરની તેં પચી રચી,
 રુચું તેની પાસે મુજ જિગરને નૃત્ય કરવું ;
 પરન્તુ સાચો તો પ્રણયલડકો જે સગગતાં,
 પતંગોની પાંખો ઘસડી કરતો ભસ્મ સઘળી.
 પ્રિયે ! એ વાહિમાં મુજ દિલ તણી પાંખ સગગી,
 હવે તારી પાસે નવ થઈ શકે નૃત્ય કરવું ;
 હવે તો ત્યાં છેલ્લે મુજ જીવનના શ્વાસ વહતા,
 વસન્તોમાં જેથી મુજ જીવિતને પાનખર આ !
 ઘણાંએને લાવે પ્રણય સુખની માળ સઘળી ;
 વિનોદો જુદા એ સુખથી સુખ છે એ હસવતા ;
 મને તો હર્ષોની સરણી દુઃખમાંથીજ મળતી,
 સખી માટે રેતાં કંઈક હતી શાન્તિ હજી સુધી.
 પ્રિયે ! એ રહેરાતું કવન કર શ્લાઘા કરી કરી,
 જરા ગાજે ગાજે હજી પણ પ્રિયે ! સૌમ્ય સખીનું ;
 અરે ! છેલ્લાં સ્વપ્નો અવટિત કહી ભૂંસીશ નહીં ,
 ખપું તુ માને તે તુજ સહ રહ્યું છે, કહીશ ના.
 બગાડી ના દેજે મુજ હૃદયની મૂર્તિ મધુરી,
 છુરાઈ તારે જે કથન કરવી તો ફર જજે ;

પ્રિયે ! ભક્તોની આ ઘટિત નવ કંઈ આજ કરવી,
નથી રહેવાતું તો મુજ હૃદયને દૂર કર તું.

ન ઇંટોની ગિહ્વા કદિ પણ સહી ભક્ત શક્તાં,
પ્રિયે ! શ્રદ્ધાલુ છે મુખથી નિમ્ન શ્રદ્ધા સહ રહે;
મુખને રહાજે તું, મુજ પ્રભુ નહીં કે અવર છે,
તને પાપાણો તે મુજ જિગરતું જીવન ઠર્યું.

સુણે તું તોયે શું ? સુણીશ નહિ તોયે નવ કશું,
ઠર્યું છે મારે તો તુજ પદ કને રોઈ મરવું;
પ્રભુ આ હૈયાનો તુજ ઘર મહીં વાસ કરતો,
પ્રિયે ! ભીખું તેને ગણીશ કટુ ના આ ગરજને.

રુચે તે રીતે તું મુજ પ્રભુ તણું દાન કરજે,
ખતાવે શી રીતિ ગરજ વળી જે યાચક ઠર્યો ?
હું તો ઘેલો એના અધરરસનો લોહપ સદા,
અને ચાવીતાણું અમરરસતું એ તુજ કને.

તને એ મુશ્કેલી કંઈ કંઈ હશે તોય પણ શું ?
કદાપિ તે દાને તુજ કર ન લાંબા થઈ શકે ?
અરે ! દાતારોની સ્થિતિ ન નિરખે યાચક કદી,
પ્રિયે ! ખીજે ભૂખ્યાં હૃદય નવ ઘોખો ધરી શકે.

નહીં તું દે તો હું મુજ શિર ધરી દાહર પરે,
મરી ખાકે થાતાં રહીશ પહની ધૂળ ખનતાં;
ન આવો કેઈને હજી સુધી હશે યાચક મખ્યો,
વળી તુંથી અન્યે પ્રભુ તણી હશે લૂટ ન કરી.

પ્રિયે ! હું બાણું છું, મુજ હૃદય ઇચ્છ્યું નહિ મળે,
છતાં તારી પાસે રહન કરવા ટેવ જ પડી;
અરે ! કિન્તુ તારો કર ઉપડશે દાન કરવા,
પછી તો બાણું છું, મુજ ઉર નહીં ચાચક રહે.

પ્રિયે ! હું બાણું છું, રહન મુજ તુંને દુઃખ કરે,
છતાં એ રાવાતું કમનસીબ છુપું નવ રહે ;
મણાં સન્નિપાતે જખંભી દિલ જેવાં બડગડે,
ગણી તેવો જૂઠી પણ જરૂર ' હાહા ' જ કરજે.

૨૪-૪-૯૮.

દિલને દિલાસો.

વનેથી એ સીતા તુજ તરફ પાછી જ ફરશે,
અરે ! જેનો ચહેરો ઘડીક છુપી ચાલ્યો ! રડીશ ના !
હવે ના રોજે, હો, સહુ દુઃખ તણા વાસ મહીં એ
સૂકેલી ભૂમિથી હળુ પણ ફુલો એ નિકળશે.
અને છુપા દર્દે હૃદય ત્રણમાં જે ઢળી પડ્યું,
તટેલા હૈયા રે ! મુખ ફરી તને હાથ ધરશે !
મણુ ! શાન્તિ હોજો ક્ષુભિત ઉરને ! તું રડીશ ના !
રડે તો કેને હા ! તુજ સમ બહુ ના ગત થયું ?
હવે ના રોજે તું ! મધુ સમય તારા જીવિતનો,
હળુ ફૂટી નીલો તુજ ગૃહ તણા બાગ રચશે !

(૪૫૧)

અને પાળેલાં એ તુજ અમનમાં પંખી સઘળાં,
શિરે પુષ્પોનાં એ પડ પર પડો કૈક ધરશે !
નહીં છુપી ચાવી પ્રભુકર તણી તું લઈ શકે,
છતાં પ્રીતિથી છે અગમગ થતી એ જવનિકા !
પ્રભુ રોનારાંને રુદન કરવાતું જ ધરતો !
અરે ! રો ના ! આશા તુજ જિગરમાં છે પ્રકટતી !
જશે એ દહાડો ને ગત પણ થશે કાલ, અથવા
હશે તારો વારો હજી પણ જરા દૂર અધિકો !
ફરન્ટાં ચક્રે આ તુજ નસીબની લ્હાણુ મળશે !
અરે ! રો ના, હૈયા ! તુજ સહુ અધીરાઈ અમથી !
સુવર્ણી થાશે એ રવિ તુજ કદી કિસ્મત તણો,
બધાં કાળાં પાનાં ઉપર નવ આજી હરિ તણી ;
ધરે ધીમે ધીમે બુલમગરના બુદ્ધ સ્થિરતા,
બધા નીલા કાંટા કુસુમ ધરતા ! તું રડીશ ના !
અહો ! ચાત્રાણુ ! તું ક્ષિતિજ પર તો દષ્ટિ કરજો !
રડે છે શાને તું ? મૃગજલ બધે હોય નહિ, હો !
સુનેરી રેતીની મધુર ખુશબો માનસરની,
નથી શું તારૂં આ મગજ તર આખું ચ કરતી ?
વૃથા કાંટા તારા ઊર પર કરે છે ઉઝરડા !
અહા ! હાવાં તો આ કુટતી કલીને મોર ટહુકે !
પ્રભુ-ઠારો તારૂં ધગધગ થતું રક્ત સઘળું !
બહુ છે જોવાતું ! નયન નવ ફેાડીશ રડતાં !

(૪૫૨)

બધી વેળા જો કે તુજ જીવિતનો મહેલ ડગતો !
અને ચોપાસે આ મરણનંદ મોટો ધુધવતો !
રહે છાનું ! રો ના ! જલ ઉપર નાકા તરી શકે !
કિનારે ઇચ્છેલે અનિલ શઠ તારો લઈ જશે !

ખરૂં છે, કે પાસે નહિ નહિ જ કો ખન્દર દિસે,
ખરૂં છે, કે જંગી ગડગડ થતા લોહ ઉછળે ;
બધી દહેરી કિન્તુ ઘસડી વહતી એક જ સ્થળે,
જહીં યાજ્ઞે ફેંકી થઈશ હલકું ! તુ રડીશ ના !

ખરૂં ! તારાં મિત્રો તુજ જિગરની કાતર બન્યાં !

ખરૂં ! તારી સૂકી રસહીણ થઈ આ ગૂંપડી એ !

ખરૂં ! તું વંટોળે ગગન ચડવા તત્પર થયું !

પડયું વારે વારે ! શિથિલ સઘળા આ અવયવો !

રહે છાનું ! એ તો વિભુઉર તણું ઇચ્છિત બન્યું !

રહે છાનું ! ના ના ઘટિત નબળાઈ પ્રકટવી !

જનોને જૂઠું આ રુદન તુજ ભાસી હસવતું !

ખરૂં તો ના ફાટે કયમ હજી સુધી ? તું રડીશ ના !

બધાં પ્રેમી અશ્રુ પ્રભુ ઉપર ઊઠા ગણી રહ્યો !

ન રો ! એને દહીં સહુ જિગરની જાણ સઘળી !

સુખાઈ તારી એ કતલ દિલની માંદગી બધી !

દવા દેશે ! રો ના ! અકસીર તહીં ઐવધિ બને !

હવે દે ગીતાનું તુજ હૃદયને ગાન કરવા !

ધરી લે એનાથી સહુય તુજ સંસાર સવળો !

ન રોજે ! મારું તું પણ કદિં મને પૂછીશ નહીં !
પરંતુ રોતાં તું સુજ મન તણી વાત કરતું !

“ સુવર્ણે આજે તો રુઠન કરતાં પત્થર જડું !
“ કયે દહાડે કિન્તુ જરૂર જડશે કોણ હિરલા ?”
કહું છું હું એ તો સુખથી કથજે તું પણ ભલે !
છતાં રોઇ શાને કવન કરવું ? તું રડીશ ના.

૨૬-૪-૬૮

પ્રથમ નિરાશા.

—0—0—0—

આશાની પીડા વીતી છે !

અશ્રુધારા ના વીતી છે !

કાલસુખે ભવા પ્રીતિ છે !

વીતી છે તે વીતી છે !

આશાના મણુ હાવાં ભાવે !

કોણ ફરી ક્યાંથી એ ભાવે !

આશા કોણે ક્યાં લૂટી 'તી ?

કોણ ભણતું, શું વીતી 'તી ?

આશા તો આ ઉરને નડતી !

કોઇ અન્યને એ તો રડતી !

કોઇ કોઇ દી તમ પદમાં તો

બહાલાં પુષ્પ બની પડતી 'તી !

(૪૫૪)

પીડા, તો પીડા એ મારી !
કાંઈ નથી, તેથી તો સારી !
વીતી છે ! વીતી છે એ તો
મીઠી લાચારી !

હાવાં આંસું એ ના બિન્હાં !
રોવાનાં ગીતો એ સૂનાં !
ભ્રમા જીવનની વીતી છે !
મોત તણી થંડી જીતી છે !

હુંએ શ્વાસો તોય ફરે આ !
કંઠુંમહીં નિઃશ્વાસ તરે આ !
બહાલાં ! કાષ્ટ બળ્યું જીવે આ !
શું વીતી ? શું ના વીતી છે ?

૧-૫-૬૮

જીવનહાનિ.

ફટી ગયેલ ઘટની ઘટમાલ જેવાં
મારાં ફર્યાં વરસ : જીવનબાગ સૂકયો ;
એકેય બિન્દુ નવ થોવીશ ચક્રમાંથી,
વા કોઈ એ ન ઘટમાલ સમારનારું.

સેવા બજી ન પ્રભુની કરી કોઈ દી એ,
બાકી રહી સહુય ચેતનહીન આશા ;

(૪૫૫)

તેમાં પરન્તુ ઉરને ફરિયાદ ના કે',
બયે શુભાબ કહીં કંટકને રડીને !

મારૂં સદાય સહુવું સહુ છે સહું મેં,
માળી તણો કર સુખે જ્યમ પુખ્પ સહેતાં ;
મારી ગરીબ કવિતા બસ કાંઇ રોતી,
તેવી પ્રભુ પણ ક્ષમા સહનારને દે.

હું વિશ્વનો નહિ જ કે' ઉપયોગ બાણું,
કે ખેદમાં ગતિ તણું ઉર મૈન ધારે ;
મારો હિસાબ વિધિ પાસ કશેા ન લાંગો,
જીવ્યો, મરીશ : જ્યમ તારક ત્યાં ખરે છે.

સેવા તણી ગરજ છે વિભુને ન મારી
નોકા તણી ગરજ ના જ્યમ સિન્ધુ રાખે ;
સૂઈ ઉભા રહી પ્રકાશની રાહ બેવી,
તેમાંય એજ હરિની બજતી જ સેવા.

આ શુષ્ક પાનખર શી સુજ દગ્ધ આશા,
તેને પરન્તુ હજી છે ફરિયાદ કાંઈ ;
ફિક્કાશ આ રુધિરની રડવી નથી કે' ;
એ પ્રેમનો તડફડાટ બધો ગયો છે.

જે સર્વદા સહજપ્રાપ્ય તણુ દઈને
જે લાખવું ઠકિબ ત્યાં નિજ તીર તાકે ;
તે પ્રેમને ઘટિત અશ્નુ બધાંય જ્ઞા છે :
તેમાં કશીય ફરિયાદ કરી ન છાજે.

(૪૫૬)

કિન્તુ વસન્તસમયે સહુ પુષ્પ ખીલે,
તોફાન સિન્ધુજલમાં શરદે શમે છે ;
જ્યાં શાન્તિનો સમય માનવીઓ ગણે સૈા;
ત્યાં દર્શને ન હજી શાન્તિ તણું હું પામ્યો !

ખાલ્યા મઈ જ, ગત યોવન છે થયું, ને
મૃત્યુ તણા ય પડઘા શ્રવણે સુણાતા ;
તોયે રડે તરસમાં મરતો ખપૈયો,
ને પિંજરા હૃદયને ફરિયાદ રાવી.

૯-૫-૯૮

મારો સ્વજાનો

જેણે ખખનો જ્યાં કર્યો તેનું જિગર ત્યાં ત્યાં નકી !
જેનું જિગર જ્યાં જ્યાં ઠયું તેની ઠરી ત્યાં ઝિન્દગી !

હાવાં મોતની એ મહકિલે,
ચાવી ખખનાની રહે !
મહેતલ ન કાં પૂરી ખને ?
શું એજ માગે આંખડી !

આ ચરમની દૂરખીનને
શું રૂપ તે મોતે હશે !
ક્યાં એ સમમ ! ક્યાં મોત એ !
પલટયો ખખનો શું ખની !

(૪૫૭)

ના ના કુલોવાળી સનમ !
ના ઇશકના હાથે કફન !
આકાશનું ઢોળે કફન !
મુજ ત્યાં જિગર ! ત્યાં જિન્દગી !

માશુક ખ્યારી સર્વને !
આ મોત તો કેં ના જમે !
મારા જિગરને જે કમે,
તે મોત માશુક છે ઠરી !

એથી સનમ પહીલી હતી !
એ દર : હું રાજી નહી !
પાસે હવે લાગ્યે ખુશી !
આશા એ હમારી ઇઠની !

મારી સનમના કુલુની
શાહી હમે જોઇ નહીં !
જોવી સફેદી એ નથી !
લાલી, સફેદી મોતની !

મૂઠી હવે જો મોતમાં,
તો ઝેરના ખાલા ધણા
ફેલાન જો પીને બન્યા,
તો દહેરમાં બાવું પતી !

જે મેલણીની વાહળી,
મારૂંકની લાલી બની,

ત્યાં એ છબી એ મોતની,
આજે નગર આગળ ખડી !

જ્યાં જ્યાં દિવારો માશૂકી :
જ્યાં એજ ગાલોની સ્મૃતિ :
તે તે ગુલોની એ કલી
ચીંધે મોત સામી આંગળી !

મારો ખબનો જોઉં હું !
છે પાસ કાં ના લેઉં હું !
માશૂક વરવી કાં ગણું !
લાગી નગર તો એ લાણી !

એ રીઝતી કે ખીજતી
તોયે સનમ રૂડી હતી !
શું મોત છે એની છબી !
કેવી શિકલ, રે રે ! ફરી !

પેલી અર્ધશી આવતાં
શું એ મુખો આવાં થતાં !
શું મોતનાં તે મોતમાં !
તેનાં છુટાપા એ વળી !

“ રે ! એ ! સનમ ! રે ! એ ! સનમ !

“ તારા જલાઓ કર ખતમ !

“ દેખાડી તારું દે બદન !

“ તું તું સનમ ! મુલું વહી ! ”

(૪૫૯)

એ બાલતાં એ શી કરે !
એ લાલ રંગે શા તરે !
સુન્દર બધી તો કરે !
તોયે ન કાં લેટું હલ !

જે મત્ત તરુઓ મદ જરે :
જે કેકમાં વેલી ચડે :
તે આંસુડા ખારઃ બને,
સુરભે ગઈ ! વેલી કહી ?

જડ વૃક્ષ થઈ એ જૂરવું !
શરીહીન વા કુસુહું થવું !
હઠ શીદને બનવું કશું !
નકી મોત કોમલ પ્રીતડી !

કે કોઈને શું ના ગમી
આવે સનમ જે આપથી ?
તું બીખતો તે આ ઉભી !
બા, પુણ્યશાલી ! લેટની !

હેતો ખબનો એ ખુદા,
એ પામતાં તે પાપ શાં !
તું કાલનો થઈ આજ બા !
બા, પુણ્યશાલી ! લેટની !

બહાલાં.

બહાલાંને બહાલાંની પીડા !
 લૂછાતાં અમુકે એ કીડા !
 મારાં તારાં : તારાં મારાં :
 એ દુખડાં સુખડાં સુખડાં !
 મારાં તે દુઃખ સૌ મારાં છે !
 બહાલાં ને સુખ સૌ બહાલાં છે !
 ટેવાયાં જોવાને એ તે
 મારાં દુખડાં છે !
 ટેવાયાંને ના લાગે કે !
 ટેવાતાં હસવું બાગે કે !
 મારે તે શેવું ને શેવું,
 ગ્યું તાળું કે !
 બહાલાં ! ટેવ મને એ બાગી !
 ઘોખાંની બીડા સૌ દાગી !
 તોયે અ દાવા પીએ તે
 એટી છે બાલ !

૨૪-૫-૬૮.

સ્વોવાતું વિત્ત.

રક્ષને જલ એ વહતાં રહતો !
 મુખમાં પાણી હું ન ખાને ગમતો !

સુજથી પણ આ સુજ ચિન્ત બને શુભ
એ સહવું-ક્યમ ? ના સમજ્યો !
ઉર પહાર વહી જ ઉરતવ જતું !
જલદી જયમ ફર જલતવ બને, અહ !
મીન ગરીબ રહે: ન મરે, અહ !
એ સહતાંય સહું ન થતું !

૨૫-૫-૬૮

જેને વીતી ગઈ.

‘ જેને વીતી તે તો જાણે, ’
જખમી એવું માની માણે ;
ખેળામાં શિર ધરવા આણે,
ત્યાં આ ખંજર શું !
જેને વીતી તે જાણે છે:—
“ હાં ! કે વીતે તો તુંને છે !
“ વીતે તો-છાને, વીતે છે !
“ વીતે એમાં શું ? ”
જેને વીતી ગઈ સંસારે,
તે તો એપરવાઈ ધારે !
વીતે છે તેને તો,
જેને વીતી તે જાણે શું !
જેને વીતી તે જાણે શું !

(૪૬૨)

વીજ વાદળી સાથે બાવી,
કાલે ગઈ: આને ભૂલાવી !
સૂકાઈ કોરી છાતી થઈ,
નેને વીતી ગઈ !

૧-૬-૬૮.

ચંકારમલ્લ.

ચીરા પડયો હૃદયની મુજ આરસીમાં,
નેમાં સખીવદનનું પ્રતિગિમ્બ ઠેચું;
રે ! એ છખીય વિરહે કટકા બની બે,
એ ભાગમાં તુટિત અમ્પકની કલી થી !
શું સત્ય એ પ્રણયદર્શન સ્વપ્નનું, કે
આ આરસી તૂટી ગયેલ તૂટયું જ દેખે ?
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકુ,
કે ફાટ આ બિગરની અધિકી બને છે ?
અન્ધાર છે પિકટ : જ્ઞાન રહ્યું નથી કે,
ને પ્રેમથી ઉદય પ્રેમથી અસ્ત પામ્યું !
નેવી ઉઠે વીજળી વાદળી સાથે કિન્તુ
એ મેઘનો જ અતિયોગ થતાં છુપાવી !
છાતી તણું શયન પાથરતો હતો, ને
ને કાજ અંજ સુખનું કરતો બાધીશું,

તે એ ન આજ સુખ સાદ સુખી ઉઠે આ,
કે નાદનું ગગન વાહક ના બને છે ।

ઉન્માદથી નયન અન્ધ નથી થયાં આ,
ક્ષત્રી પડયા ન હૃદયે અથવા વિકારે;
છે દર્દ તો સમય કૈ નહિ શૂન્યતાનો,
તોયે વિચાર ગતિ કેમ કરી શકે ના ?

છે લોભ કીર્તિ, સુખ વા યશનો ન કાંઈ,
છે લેશ એ વિષયની રજ ના અમીસે ;
છે કાંઈ કોઈ મુખનું, પણ તે ન હાવાં,
છે લોભ તો દઈ ચૂકયો સઘળી સલાસી :

રે ક્રોધ ! એ અનૂન રાક્ષસનું બિચારું ;
ક્યારે હતું ? ક્યમ ગયું ? નવ તેમ બાણ !

ખેલવી ટકોર ઉરમા અડતાં ખર્ચું એ,
ધારા પડી જલ તણી જ્યમ ચુર્ણ થાય !

કંગાલને ન મદ તો ઘટતો કશે એ,
બિખારીને કદિય સમ્ભવતોય ના ના ;

એના સદા સહુય વીર બની જ પૂઠા
આ આરસી ઉપર કાર કરી શક્યા ના ;

હા ક્રમ ! એ કુસુમવીર સ્મૃતિ મહી છે,
એના ચુલાબમય કંટકના જ્યો આ ;

હા દેવ કામ ! ચુદ્ધ ચૌવનની પતાકા,
તે કૈ હશે, નવ હશે, ઉરકાઠ આંકી ;

એ ભાગ્યે ઉપર રહેમ જરા ઘટે છે,
 જે છાત્રમાં વિષય અન્ય ઉડી જતા સૌ;
 જે એક આરથરથે જ સદેવ ખેલે,
 સ્વાભાવિકી સી ઉપલોભની યોગ્યતા સ્ખં !

એ કામનીય પણ ભસ્મ તણીય મૂર્તિ
 ના છે રહી હુકમમાં રતિ કાજ હાવાં ;
 એ કંચનું વિષ બધું ઉત્તરું દિસે છે,
 ઘેરાય આ નયન તોપણ કેમ આવાં !

સાન્દર્ભપૂજન ઉરે અધિકાર પામ્યું,
 તે ભાવદષ્ટિ પણ છેક સરી પડે છે !
 છે કાલની કરવતી સઘળે ઘસાઇ,

તૂટી અવેલ પણ નિર્મલ આરસી આ !

ભાશકની પ્રતિકૃતિ પણ કેમ આવી !

જેવી દિસે ફરી રહેલ ઝરે તૂટેલી !

શું અંબવાં જલ અને જલ અંબવાં છે,

કે આ કુરંગ તરણ્યું ફકડે મિચાઈ ?

કે સ્વચ્છતા તણી કણી પણ સ્વચ્છ ભેટી,

એ વેણ શું મધુ તણું લલચાવવાને ?

કે આરસી ઉપર અશ્રુ હણ પડ્યાં તે

લાગી સૂકી હતી ભૂકી કરવી પડે શું ?

કે ભસ્મ માનવી તણું વિષયો જ સર્વે,

જે લોકલકાં સંકુચ છુવન સાથ તૂટે !

(૪૬૫)

કે શુ અપકવ ફલ મેં ઉચકી લીધું છે,
જેથી ન બીજ ખન્યું છાલ થકી નિરાળું ?

કે શું અનન્ત યુગની મુજ આરસી આ
બાણી શકી ન હજી વિશ્વ તણી ગતિ કે !
હું આ અહીં પવનવેગ વતી ઉડું તે
છે પાત કે પ્રિય બાણી ચડવું હશે આ !

મારું હજી રણ પધુ વધુ શુષ્ક થાતું,
બાણે ફરી ભવિત પત્થરમાં વહે આ !
છે વિશ્વમાં સહુય એક બાણી ગતિમાં,
તો મોક્ષ, જ્ઞાન, સહુ પત્થરમૂર્તિઓ શું !

માશૂક ધૂળ ! પછી આશક ધૂળ ખેલો !
શું પ્રેમપક્ષી બસ એક જ પાંખવાળું ?
શું ધૂળ ધૂળ મહીં ધૂળ થકી ઉડે આ ?
શું સ્વાર્પણો, પ્રણય, ધૂળ તણાં જ નામો ?

મારી સખી હજીય અક્ષર ઉચ્ચરે ના !
શંકા તણી કસૂર માફ કરી શકે ના !
હાવાં ન સાદ પણ કંઠથી નિકળે આ !
એ કયાં હશે સમય માશૂક જ્યાં પુકારે !

ગ્રીષ્મે મયૂર ટહુક્યે નવ મેઘ આવે !
માશૂકને નહિ જ આશકતું કશું એ !
ચીરાય છે હૃદય એ સખીનું અધિકું,
કે ફાટ આ જિગરની અધિકી બને છે !

૩-૬-૯૮.

(૪૬૬)

एक आशा.

—o—
બહાણાં ! જૂદાઈ તો આવે !
આંખો આંસુ મિથ્યા લાવે !
યાદી એકલડી રહેવાની,
એ એ રાવાને !

ફર દાઝવું ને ના થાયે,
ને ના દહાડાથી ઓલાયે,
ને યાદી ના કે ભાવે તો,
ભૂલી જવા આશાઓ !

૪-૬-૯૮.

एकदो बोल.

—o—
“ ચાહું છું, ” બાલે । તું કહે છે :
તો કાં આંખ મહી ના એ છે ?
ના કાં એ ગાલે છે રમતું
ખેલાડી પેહું ? આનન્દી પેહું ?
મારામાં એકજમાં તારો
હૈયે હોત કલાબ્યો ભારો,
તો તો બહાલી બાલે ! આવી
કંગાલી શાને ?
શાને દેવાતે બાલે !

(૪૬૭)

જ્યાં જ્યાં ભેટો થાતો, બાલે !
ત્યાં આ રક્ત ઉછાળે ચાલે !
થંડું ત્યાં તારૂં તો બાલે !
પ્રેમે ઉત્તર શું ?

બાલ એકલા તુજ દિલ ખોલે !
મારૂં નામ મૂઠ શી ખોલે !
તોયે આ ઉરના જુસ્સા ના
તવ હૈયું ફેલે !
બાલે ! તવ હૈયું ફેલે !

જેને, પરવાળાં તારાં એ
આ ઓળકે કેા દી શાં આવે !
તોયે હિમભર્યાં સિન્ધુની
શરદી કાં લાવે ?
બાલે ! શરદી કાં લાવે ?

શબ્દ માત્ર શું હું જેવાને ?
ખોલતાં તું જેવીના એ !
પ્રીતિ શી ? જે ના છે ગાલે,
લાલે કે ચાલે ?

રાતે સપને તું આવે છે :
ત્યાં તો કેં જૂઠું લાવે છે !
કમ્પે કમ્પ, સ્મિતે સ્મિત, બાલે !
સપનાં તો મ્હાલે !

(૪૬૮)

સપનાં તો સપનાં સપનાં છે !
બગી બેતાં શા ખપનાં છે ?
લેટન્ટાં અહિંયાં તો બાથે
પ્રતિમા આરસની !

બાલે ! આ હૈયે ચમ્પાતાં,
બે તુંને સુખબાન કથું ના,
તો તું ડાહી હોશે !
તો તું સુન્દર હોશે !
નિત્યે નિર્ભળ હોશે !
કિન્તુ પ્રીતિ કયાં !

૪-૬-૬૮.

ન્હાસી જતી મૃગીને ઘવાયેલો મૃગ.

જરા પાસે ! જરા પાસે ! પારાધિ હજી દૂર છે ;
ચોટેલો કાળજે ઝેરી તાબે ધા અતિ કૂર છે.

ન તીર સાથે હણુનાર પહોંચે,
ધા સાથ ના ભવ જતો રહે છે ;
ઠર્યો નથી ધા : હજી રક્ત બિન્દું,
હજી રક્ત સ્નેહનું બાન જૂનું.

સૌન્દર્ય આ વિશ્વ તણું ન.ભેવા
છે કાલ છેલ્લો ઉપલોગનો આ ।

(૪૬૯)

તારી પ્રિયે ! એક જ દષ્ટિ લેવા
હજીય ઈચ્છા હૃદયે ભરેલ છે.

હવે ટોળું બધું મારું હાસી દૂર જતું ભલે
વેદના ઠારવા કિન્તુ ઠેરવું તુજને ઘટે.

બધેય પહેલી નિજ ઝિન્દગી શું !
હજી શું એ ત્રાસથી કમ્પતી તું !
છે તીર કે અન્ય ન ફૂટવાનો !
દીર્ઘાયુ તું સાથ કુરંગ આ હો !

નથી અહીં વરીતું વૈર લેવું,
નથી અહીં શોષિતબિન્દુ દેવું;
અહીં રૂડું સ્નેહતું દર્દ સ્હેવું,
તહાંય સ્વસ્નેહની આ શી ભીરુતા !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! મારો આ વ્રણ ચાટવા !
અરે ંહાલી ! હવે તો આ લાગે છે સ્વર ફાટવા !

ભીરુ બન્યાં અંગ બધાંય જેનાં,
કેવાં મૃદુ ંહાલ સદૈવ તેનાં !
બહાલી ! છતાં એ સહુ સ્નેહ કાચા,
સૌન્દર્ય જે ભવ્ય બની શકે ના !

એ શું બધી દેહ તણી જ માયા !
આત્મા પરે પ્રેમની શું ન છાયા !
માની હવી પ્રીતિ વિશાલકાયા,
તહાંય આવી ભયુતા ભરેલ શી !

સ્નેહને તોડવા જાણે માફ આ મન થાય છે,
અપાટે શ્વાસ આ કિન્તુ ચાલ્યો ફર જ જાય છે.

અરે ! અહીં છેલ્લે સર્વે ભાસે,
ફલંગ દેવા ન ઇલાજ પાસે ;
પ્રિયે ! પડી પ્રેમની અન્ધિ તેને
કેં જોઇએ કાલ જ તોડવાને.

બીજા પ્રણેથીય બચાવવાને,
જે માનતો તેજ મનાવવાને,
ફલંગ દે એકજ આવવાને !
પ્રિયે ! પ્રિયે ! આ તુજ સાથી જાય છે !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! બહુ ના, ક્ષણુ બેજ છે !
પ્રિયે ! તું ચાહતી જેને આ વહાલો તુજ એજ છે !

તને સ્મૃતિ હો અથવા નહીં હો,
ભૂલી બધું તું ક્ષણુમાં જ, ઝોહો !
જે રેડતી જીવન મૃત્યુમાં એ,
મીઠી સ્મૃતિ આ ઉરમાં તરે તે.

ન ચાહવું, પુરુષથી બને ના !
સ્ત્રીજાતિથી સ્નેહ કયો મળે ના !
જ્યૂદ્ધી જ કેં પ્રેમ પિછાન દે આ !
છતાંય આ ઝિન્દગી તુંજ તું મથી !

અરે ! એ તો સ્મૃતિથી એ જાણે જીવ ફરી વળે !
હૃદિ તું ફેંકતાં તો મા ફાઇલ ક્યમ ના મળે !

(૪૭૧)

સ્કુવારથી સાંજ સુધી શીકારી
થતો હતો પાછળ બાણધારી ;
જૂદાં થઈ આપણુ લેટતાં તે
તને ન શું યાદ જરીય રહે છે !

હર્ષાશ્રુ દેનાર શિકારીનો એ
કેવો થતો 'તો ઉપકાર ત્યારે !
અંગૂર શી નૂતન શીંગડી તે
શી થાકને સર્વ હરી જતી હતી !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! હર્ષાશ્રુ હજી આપવા !
મૃત્યુમાં ચાલનારાની છેલ્લી દહાણુજ આપવા !

હર્ષાશ્રુ ઠંડાલાં તુજને સદાએ,
તને મળું ત્યાં હજી એજ એ એ ;
જે સ્નેહસિન્ધુ મહીં ઉપરિ છે,
તે ઉર્મિનો વાસ તને રૂચે છે.

જે ખિન્દુનો સિન્ધુ મનાવવાને,
જે સાગરે સ્નાનથી મહાલવાને,
વિયોગ તું ઇચ્છતી પામવાને,
પ્રિયે ! અહીં તે તુજ કાજ નાચતું !

પ્રિયે ! તું ઇચ્છતી તોયે જૂદાઇ ગમતી નહીં !
હવે શું અન્તની આવી તને કેં દમતી નહીં ?

કે શું વિલાસી સહુ અશ્રુઓ તે
વિલાસની ઝાકળમાં ગળીને,

(૪૭૨)

અર્થા ક્યાં 'તાં તુજ નેત્રમાંથી
લોભાવવા આ તુજ મૂર્ખ સાથી !

વિલાસ જે સ્નેહ તણું જ અંગ,
તે આ કરે સ્નેહ તણો જ ભંગ !

વિલાસ તો છેક પતંગરંગ :
પ્રિયે તહીં સ્નેહ ઘટે મિત્રાવવો !

જરા પાસે ! જરા પાસે ! વિલામી મૃગત્રી અહીં !
વિના એ નેત્રની છાયા છેલ્લે ચેન પડે નહીં !

કંગાલ છે સ્નેહ વિલાસના એ,
તેમાં જ વીતી મુજ જિન્દગી છે ;
એ આંખ, એ આંખ, એ આંખ તારી :
પ્રીતિ નહીં, ક્રૂર, છતાંય પ્યારી !

કંગાલ જેની ગઇ જિન્દગી છે,
કંગાલ તેનું નકી મૃત્યુ એ છે ;
કંગાલ આ રક્ત બધું વહે તે
પુકારતું એક જ વ્યર્થ આંખવે !

હવે તું આવતાં પાસે કંગાલી જ વધી જશે !
છતાં આ મર્મના ઘાને કાંઈ થંડક તો થશે !

અરે ! અરે ! છેવટ સત્ય જોવું !
તેથી સદા બહેતર અન્ધ રહેવું !
હતી પ્રિયે ! એકજ દષ્ટિ દેવી !
છેલ્લી ઘડી યાત અભણુ કેવી !

નવું લાણી મૂલ મહીં ભણું છું ।
 પ્રિયે ! છતાં મોહ મહીં તરું છું ।
 વિકરાલ દાવા કરે છે જણું છું ।
 ફરે વળી મૃત્યુની મૂળ સામઠી ।

જરા પાસે ! જરા પાસે ! અરે શાન્તિ નહીં મને !
 વિલાસી તું મુખી થાજે । પ્રભુ શાન્તિ ધરે તને !

દિલની વાત.

દિલે કે વાત છુપેલી સખી, તુથી કહેવી !
 હૃદય અપર્યુ, જુદાઈ ત્યાં સખી રાખે કેવી !

વ્યથા સહેતાં હજી ખોયું નથી કે સ્નેહીતાન,
 છૂટે ના એ પ્રિયે, હૈયા તણી ખુશખો એવી !

જહીં ચૂસી જખમ ઉપલોગ લેતો મીઠો સ્નેહ
 તહીં ખાવિન્દને સ્થાપી ઉરે ગાદી દેવી ।

ભમર ઉડી જતાં ભોગી નિરાશે ગાઈ ગાન
 અરેરે ! પકળે શાને પછી રજને લેવી !

કહું કાંઈ કહું મીઠું કહેવું કીધું પૂર્ણ ;
 કહેવા દે મને વાતો રહી જેવી તેવી ।

નહીં તું કાન દે : રે ! રે ! થયે આ હૈયું ચૂર્ણ ;
 અહેતર છે પછી મારે જુદાઈ એ સહેવી !

દિલોની તો જહાં વાતો સદા માગી રહેનાર,
તને તો પામતાં મુશુવા જિજર માફ, દેવિ !

હું જો અન્નને તો છે મુશી લેનારાં લાખ,
અમર તારા વિના બહુ ન દિલ ઝીલું સેવી

દિલે છે વાત કેં ધીખી રહેલી : ઠાફે આવ,
હૃદય અર્પુ : જુલાઇ ત્યા સખી, આવી કેવી !

ઉત્સુક હૃદય.

અહો ! ક્યારે પેલો કનકમય બાનુ નીકળશે ?
પ્રિયાનો લેટો જે કિરણકરમી કાલ પશ્યે ?
હવે ત્યારે શું શું ? મુજ હૃદય ધારી નવ શકે,
તહીંતું અત્યારે અનુભવી થવા અર્થે જે મથે.

ઉડું ? ના ઉડાતું ! અહમું કણુ તે ? તે નવ બને !
અને હાવાં હૈયું પલપલ અધીરું દર્શતમે !
નિશા માળી : એતો રૂદન કરતાં એ અર્ધ વહી,
ઉપાત્તી આ વેળા ચક્રવીચકવાને વધી પડી.

અર્ધ છે એ ચિન્તા અનુકૂળ વિધિએ થઇ ગયો,
અમારાં બાવીને કણુકર વિધાતા વણી રહ્યો ;
પ્રભુએ; બહાલાંએ; અમત પરનાં કૌક સધળે,
દીધા નિર્મી તેને મધુર કર મધુર કર સહે.

હવે તો બાણે એ કુસુમપદને ચુમ્બન કરે,
બરાઇને પ્યાલે અધરપરવાળે બધ ઠરે;
હવે તો એ પાસે મુજ બિજર કે તાંડવ રચી,
રહુ' નાચી રાચી ઊદ્ધિ રસનામાં રહુ' મચી.

સુધાની પ્યાલી આ સહુ તરફ બાણે છલકવી,
હવામાં હીરાની કમમગ થતી આ રગ ભરી,
દિસે તાણુ' તાણુ' જગત સહુ શેમાંચમચ આ,
બુઢાઇના કિલ્લા હૃદય અડકે શું ઢળી જતા !

હુપી કીડા પેલી રવિકર અને વાઢળી તણી,
હુપી કીડા પેલી અહીઉપઅહોની રસિકડી ;
ન રાખે કેા હુપુ' મુજ હૃદયથી આજ ભરી એ
જહીં દ્રષ્ટિ નાખુ અનહદ તહીં આદર મળે.

છતાં 'લે! લે ! " એવો મધુર ધ્વનિ બાણેમણુમણી
મને દેતાં દેતાં પવનલહરી હેં ખસી જતી ;
નફી પી ઘરૂં ને કુદરત વિનોદે અડી દિસે.
પ્રભુને જોવાને અગર મદમાતી થઇ ચડે.

અહા હુ પૂણુ' તે મુજ તરફ છે જેટલી વળી,
અહો ! મારી પાસે કુદરત દિસે તેટલી ઢળી,
પ્રિયાને પામન્તા કુદરત બધી પામીશ નહી,
જહીં ઇષ્ટપ્રાપ્તિ તહીં સહુ તહીં મહેર હરિની.

છતાં હાવા હૈયું પળપળ અધીરું ટમટમે,
સ્મૃતિનું વિને આ હૃદય પર કેા ના સ્થિર રહે

હવે જોવા ચાલ્યું જિગર મુજ સાક્ષાત હરિને,
તહીં તેની કોઈ પ્રતિકૃતિ કયો શો રસ પૂરે !
વહે હૈયું મારું; અધિક તદ કોઈ નવ વહ્યો,
અને આ દા'હો તો ગતિ નિજ તણ સ્થિર જ થયો !
ઉડા જાણુ જાશે મુજ રૂંધિર આ એક ભડકે,
ઉડું ? ના ઉડાતું ! જડપુ ક્ષણુ તે ? તે નવ બને.

અનાલાપી ગાન.

પ્રભુ શું તે આંહી જગત પર છે કોણુ કથવા ?
કહીં છે જે તેનું. સમણ સ્પુટ નામે દર્ષ શકે ?
'મને તેમાં શ્રદ્ધા', સમણ નિજ એ યોદ્ધ વહવા
કહીંના જ્ઞાનીએ કહિ પણુ હશે હિમ્મત કરી ?

પરન્તુ પોતાના ઉર પર બલાત્કાર કરવો.
દખાવી મારીને કચરી નિજ અન્તઃકરણને,
કુદાડીથી હૈયું રૂંધિર સઘળું પત્થર કરી,
હશે કયાં કહેનારો જગત પર 'શ્રદ્ધા તહિ મને' ?

સદા ધાતા, દાતા સહુમય અને એકજ સદા;
કહે તે શું તુને મુજ ગરીબને ના ધરી રહ્યા ?
કહે તે શું તુંમાં, મુજ ગરીબમાં ના શમી રહ્યો
અને મૈનો તેવો નિજ પણુ ન શુંએ ખની રહ્યો

અહો ! પેલું ભૂરું ગગન નથી શું ગોળ સરખું !
 ન શું હું ઉભો તે સહનશીલ અશુભ ધરતી !
 સ્મિતવાળા તે કેવા ચક્રમક થતા આપણ પર
 નિશાની ક્ષીણના ચક્ર ફરતા રક્ષક રમે !

ન શું હું તારાં આ નયનઅરવિન્દે નયનને,
 મિલાવી ઉભો ને નહિ શું રસને દોર વણતો !
 ન શું મારું હૈયું કબૂલ કરતું આ પ્રતિ પલે :—
 ' મને હું જેવામાં દરશન થતું કેા સહનતું ' ?

અને દૃશ્યાદૃશ્ય પ્રતિ અણુ નિગૂઢાર્થ સઘળું.
 બધું પાસે તુંમાં શ્રમરહિત કેા કારણ સમું,
 નથી શું એ તુંને, તુજ હૃદય આત્મા છવિતને,
 ચઢાવી વટોળે અગર દબવી કાંઈ કરતું ?

સુખાભિરામાં કેા અવર સઘળું ભાન વિસરી
 ભરી તેથી લેને તુજ જિગર પૂરું છલકતું :
 પછી તેને કહેજે ' પ્રણય ' ! ' પ્રભુ ' ' હૈયું ' ' સુખ ' ! અને
 કહેજે ઈચ્છે તે અગર સુખમાં જે ચડી ગયું.

નથી તેને માટે સુજ મગજમાં નામ વદવા
 અનાલાપી ગાણું, જગત ! પ્રભુ ! એ લાગણી બધું !
 ખવનિ, નામો, ગાણાં, અવર સઘળાં કૃત્ર સરખાં
 ઘુતિ તેનીને સૌ મલિત તિમિરે છાંખપ ધરે.

અભિવ્યાપ્તમાં આ પ્રતિ ઉર અને તે પ્રતિ સ્થળે
 રૂથે તે ઉકિતમાં પલ જ પલ તેને કથી રહ્યાં ;

કહે મારી ભાષા પછી કયમ કવે ના નિજ રૂચું?
વિતા કહેતાં કહેવા અગર નવ કાં મૌનજ શું?

સ્વર્ગ ગીત.

ખોવાયેલાંને ખોલાવો :
સ્વામીનો સંદેશો કહાવો :
પગ ધોવાને પાણી લાવો :
ખોવાયેલાંને માટે !

આવો, મહેલ ઉઘાડો, આવો :
દોરી દોરી દોરી લાવો :
આવોને ગાતાં સ્વામીને
ખોવાયાં સાથે !

ભૂખ્યાંને લોજનમાં લાવો :
તરસ્યાને દ્રાક્ષાસ્રવ પાચો :
પાથરને હુંયાં થાક્યાને :
લાવો ખોવાયાં સાને

ન ખોવાયાં ના તરસ્યાં છે :
ખોવાયાં ભૂખ્યા તરસ્યાં છે :
સાથ તજી એવામાં જાઓ :
ખોવાયાં લાવો !

ઠહાલાંને

ઠહાલાં ! ઉર ઝાઝાંને પાળે :
 થોડાને ગાળે ને રહાળે :
 ગાતાંને રહાતાંને રહાળે :
 રહાળે ઠહાલાં ઠહાલાંને.

ઠહાલાંમાંથી ઠહાલાં આવે :
 ઠહાલું તે દેવાને લાવે :
 ઠહાલું લઈ ઠહાલું સાં દેળે :
 ઠહાલાં ! ઠહાલાંને.

ઝાઝાં તોયે જશે છોડી :
 મેમાની કરળેના થોડી :
 હુંડાનું દેળે સાં છોડી :
 એ તો ઠહાલાં ઠહાલાંને.

જેમાથી જે તે પોતે તે :
 ઠહાલાંનાં ઠહાલાંઓ જે છે:
 એવાંને હૈયામાં લેળે :
 ઠહાલાંને ઠહાલાંને.

જ્ઞાને રોવાનું ?

જે ખપનું ના તે ખોવાનું

जेवातां शाने शेवानुं ?
 देनाशने जे जेवानुं,
 व्हालां ? शाने देवानुं ?
 भागे ने भागे ते वेतां :
 तोये कां आंसुभां रडेतां ?
 देनाशने जेवा कडेतां,
 व्हालां ! कां रतां ?

साकीने ठपको.

साकी, जे शरणे मने दीये दिलदारने दीये नही;
 साकी, जे नशे मुकने चढये दिलदारनेच चढये नही!

मुज चरभमां चरणे करे,
 कडे जे लथडी पडे,
 दिलदार तो मळक्या करे,
 नही चारने पाये नही !

आशक जेने माशुकने,
 पावे जेक जेने ने जेसे,
 पावे जेक हाथे साकीजे,
 धनसाहे ते क्रीमे नही !
 मारी जे शरमे जेही,
 दिलदार हुंज नही हजे !

તારી બની ખાલી સીસી,
પાવાય તેં સખ્યો નહીં !

સરખાં બને બન્ને જરા,
ત્યાં તો શરાખીની મઝા ;
ઉલટી કરી તેં તો સઝા,
નયને સન્મ ખેલી નહીં !

મુજ ખૂન આ કૂદી રહે,
દિલદારનું થંડું બને ;
મુજને ચડે ત્યાં ઉતરે,
કાંઈ મઝા આવી નહીં !

આ રાત પહેલી વસ્ત્રની,
માશૂકના ઇનકારની ;
ત્યાં બેવકૂશી તેં કરી,
તુજ જામ કાં કૂટયું નહીં ?

ના રોશની ગાલે ચડી,
જરી ના લબે સુરખી પડી ;
ઘેરી બની ના આંખડી,
દિલ ચારનું જામ્યું નહીં !

આ ખેર ચારજ રાતના,
કઈ વાયદા વીત્યે મળ્યા ;
કઈ હોંશથી જિગરે જડ્યા,
તેની કદર તુને નહીં !

(૪૮૨)

ના ખેંચ આશક તો કરે,
માશૂકને પાવો પડે ;
ના સાકીએ પીવો ઘટે,
તેં કાયદો પાળ્યો નહીં !

જેઠ સનમને રૂખરૂ,
ઘેલો હતો પૂરો જ હું ;
પાયો ફરી, પીતોય તું,
પણ ચારને પાયો નહીં !

આ વાય રૂજ તણી હવા,
મુજ રાત વીતી મુક્તમાં ;
દિલદાર આ ઊઠે જવા,
એ જે શુકન ખોલી નહીં !

જો આવશે કેા દી સનમ,
તો લાવશે આંહી કદમ ;
તું રાખશે લાઇ રહમ,
ગફલત ઘટે આવી નહીં !

ખતા નહીં જાતી.

પેદા થયો ખતા મહીં : ખતા નહીં જાતી ;
પેદા કરી તકદીર ના તદખીરથી જાતી !

મગર ખતા તકદીરથી સનમ, સદા તું હર ;
આશક તણી તુંથી ન ખતા શું ખત્રી જતી ?

હિના ફરે તુજ કદમની સનમ, ચમનમાં રોજ ;
હુંથી ગુલે ન ખારની હારો મગર જતી !

તું કુલથી કાંટા સનમ, ચાહે તો કર હર ;
તુંને મગર તકલીફ એ આપી નહીં જતી !

કાફર દિલ આ તો કરે સનમ, લાખ તકસીર ;
તાગી મગર યાદી વગર ઘડી નહીં જતી !

એ યાદી પર તું સનમ, કરી રહી છે મહેર ;
તું આવતી પણ ખુલખુલે ગભરાઈને જતી !

તું ચાહે તો શોર એ કરે ઇશારે ચુપ ;
તુંથી મગર રહમ અને શરમ નહીં જતી !

મારી નાદાની અને તારી લિયાકત ચાર ;
તેમાં દિદારની ઘડી લૂટાઈને જતી !

ખાર અને આ શોર ત્યાં તું ખુરકામાં આવ ;
ત્યાંથી મગર એ શિકલે ગુલ જોઈ નહીં જતી !

આશક આલમમાં ભયું સનમ, બધે તેં ઝેર ;
ચુમે ન તું ત્યાં ઝેરની તાસીર ના જતી !

લાખો સનમ, તુજ ફરકતા પલ પલ ખોસા કાજ ;
આ બેલુકું પણ શિકલ ના ધરી તને જતી !

ખતા કરી ભૂલું ખતા સનમ, હજારો વાર ;
લેટતાં તુંને મગર ના એ ખટક જાતી !

તું તો ચારીનો સદા સનમ, ધરી રહી હાથ ;
આ સાથની રેખા મગર છુરી નહીં જાતી !

કેમ કહું તુજને ખતા કરવાને મુજ સાફ ;
આ હાથની એ હાથથી ઘોઈ નહીં જાતી !

કિસ્મત જામે શરાબતું ભરી શાહી ત્યાં મેંજ ;
કે ચિલ્વનો માશૂકની ચીરી નહીં જાતી !

ના તાકાત મળે સનમ, ના કિસ્મત પલટાય ;
કમખખત આ જૂદાઈ તો ન કયામતે જાતી !

નવો સૈકો.

લક્ષ્મી તણા અમર પદ્મની આસપાસ
ફૂટી ખીલી ખરી જતી કઈ પાંખડીઓ ;
વર્ષો તણાં શતક તેમ અનન્તતામાં,
ફૂટી ખીલી ખરી જવા વહતાં હજારો.

ફૂટે, ખીલે, ખરી પડે કઈ પાંખડીઓ,
ક્ષીરાબ્ધિનું કુસુમ એકજ દહર મ્હાણે ;
ત્યાં ભૂંગ જંચ અકચૂર સુધા મહીં તે
આ પાંખડી ફૂટી ખરી ન ગણે ન જાણે.

(૪૮૫)

આત્મા અધિપતિ મધુપ અનન્તતાનો,
આત્મા અમીઝરણુના રસનો વિહારી ;
આત્મા ગણે નહિજ તે યુગને ક્ષણોને,
ક્યાં દેશકાલ ? સઘળેજ વસન્ત જામીં.

ક્યાં શીતઉષ્ણ ? સઘળેજ વસન્ત છાઈ,
ફેલે પરાગ સહુ એકજ ભૂંગ કાળે ;
તેને કયું નવલ છે કુલ અર્પવાનું ?
આશિષ આ ઉછળતી પણ કોણ માટે ?

એ ભૂંગનાજ સહુ વારસ છે અહીંઆં,
એ પદ્મની મધુરતા બધી વારસો છે;
શુંજે ઉડો સુખથી સૌ પ્રવાસમાં આ,
યાત્રા પવિત્ર રમણીય સ્થલે સ્થલે છે.

બહાલાં : સખા, સખિ, સહોદર બાલ લોળાં,
લક્ષ્મી તણા કુસુમના મધુનાં વિહારી !
ઈચ્છું કયું નવીન હું સુખ સૌ તમોને
આ ખેસતું શતક વર્ષ તણું બતાવી ?

બાણું નહીં અશુભ શું શુભ શું હશે તે,
બાણું નહીં અહિત શું હિત શું હશે વા
બાણું નહીં સુખ-સુખે અથવા દુઃખે તે,
શું ઈચ્છવું : નહિજ એ પણ બાણુતો વા.

બાણું પરન્તુ રસનાં સહુ છે વિહારી,
બાણું વળી કુસુમ એકજ છે રસાણું ;

છો જે તમે કુસુમનાં કુસુમે રહો એ :
એ ભાગ્ય, એજ દિત, એ શુભ ઇચ્છવાતું.

સેવા ધરૂં નવીન શી ચરણારવિન્દે ?
ગૂંથી ક્યાં કુસુમનો લઈ હાર આપું ?
લક્ષ્મી તણા સુમન પાસ કુલો લલતાં ,
સ્વામી ધરે સહુજ ત્યાં કઈ ભેટ લાવું ?

લાવી ધરૂં હૃદય તોપણ આ તમોને ,
લાવી ધરૂં હૃદય તે નિજ સાથ લેજો ;
પીલો પીવાડી મધુ અમૃત પુષ્પતું સૌ ,
ખીલું ધરે પ્રભુજ તે લઈ મગ્ન રહેજો !

રનમની શોધ.

—૦૧—

પેદા થયો છું દૂંઠવા તુને, સનમ !
ઉમ્મર ગુજારી દૂંઠતાં તુને, સનમ !
જે દુશ્મનો લાખો ભુલાવા રાહને,
દુશ્મન બનાવી યાર અંતયો, સનમ !

ગફલત મહીં હું ગલિમો કામિલ એ,
જૂઠાઈ યારોની મગ્ન એને સનમ !
જે રાહદારીમાં અમોને લૂટતું,
ઉમેડ અર આવો નહીં એની, સનમ !

તારી મદદ કોને હશે, માલુમ નહીં;
શું ચારના હુક્મન સહે ચારી ? સનમ ?
પાંચે નમાઝે ઝૂકતાં તારે કદમ,
આડા ફરે છે ઝેખુદાઓ એ, સનમ !

છો દમખદમ ખંજર રમે તારૂં દિલે,
કાફર તણું કાતિલ ખેંચી લે, સનમ !
તું માફ કર દિલદાર દેવાદાર છું ;
છે માફ દેવાદારનો મારા, સનમ !

કાંઈ નઝરખશી થવી લાઝિમ તને,
શુઝરાનનો ટૂકડો ઘટે દેવો, સનમ !
પેદા થઈને ના ચૂમી તારી હિના,
પેદા થયો છું મોતમાં જાણે, સનમ !

શાને કસે છે મુક્ત આ લાચારને ?
દાવો સુનાનો છે હમારો ના, સનમ !
પત્થર બની પેદા થયો છું પહાડમાં,
છું ચાહનારો એય તુંથી છું, સનમ !

સનમને.

ચારી શુલામી શું કરૂં તારી ? સનમ !
ગાલે ચૂમું કે પહાનીએ તુંને, સનમ !
તું આવતાં ચશમે જિગર મારૂં ભરે,
ભતાં મગર શું શું કરી રોકું ? સનમ !

તું ઇશક છે આ મહેરબાની આ રહમ ?
હસતાં ઝરે મોતી લબે તે શું સનમ ?
મેંદી કદમની બેઈ ના પૂરી કદી !
આવી ન આવી એમ શું થાતી ? સનમ !

તારી સવારી કુલની ક્યાં ક્યાં ફરે ?
તેનો બનું ભમરો બની શું શું ? સનમ !
બાણે વિંટાઈ ઝુલકમાં છુપી રહું !
તાકાત ના દીદારમાં રહેતી ! સનમ !

છેદિલ્લીગીનો શોખ કે તુંને નહીં ?
તો આવ કાં ? બોલ ના આવી ? સનમ !
બેઈ તને આંખો નકામી આ બધે,
ફેડી દઉં પૂરી તને આંખે ? સનમ !

આ ચરમની તુંને ચદર ખુંચે નકી,
કોને બિછાને તું સદા પોઢે ? સનમ !
આપું જિગર તોયે ન તું ત્યાં શું તને ?
માલેક આલમના જિગરની તું, સનમ !

તુંને કહું હું ચાર તો ગુસ્સે નહીં :
તોયે હસે છે ફરની ફરે ! સનમ !
તુંને કહું ખાવિન્દ તો રીઝે નહીં !
ત્યાં એ હસે તું ફરની ફરે ! સનમ !

ચારી કડું તારી ? કડું આ ના ? સનમ !
કાઈ ખુવારીથી ડડું આ ના ? સનમ !

(૪૮૯)

છે સોઈ તુને કે નહીં દિલદારની ?
તુને નજર આ દિલ કરું યા ના ? સનમ !

કોઈ દિવાનો મસ્ત હો; લાચાર હો,
તેને રળ દરબારમાં યા ના ? સનમ !

મારે ટકોરે દ્વાર ખુલે કે નહીં,
તુને પુકારું શેરિયે યા ના ? સનમ !

છે શોખ મિજમાનો ફકીરોનો ન યા ?
કેં જિદ કરું દરવાનથી યા ના ? સનમ !

તકલીફની પરવા ન પીવા આવતાં,
હાથે મગર તું પાય છે યા ના ? સનમ !

લાખો જવાહિરો જહાં તુને ધરે,
રાની કરું ત્યાં ગુલ રૂબુ યા ના ? સનમ !

જ્યાં લાખ ચશ્મે ગૂમતાં તારા કદમ,
ત્યાં ભેટવા દોડું તને યા ના ? સનમ !

નાલાયકી ને ખેવકુશી ચારની,
ત્યાં તું શરાબીમાં ભળે યા ના ? સનમ !

શાહી ફકીરીથી ભગી જાણી નહીં,
દિલ તોય ચાહે ચાહવું યા ના ? સનમ !

જોઈ તને ચશ્મે ઝરે છે ખુન તે,
તારી હિનામાં રેડવું યા ના ? સનમ !

તું છે બધું, હું કાંઈ એ છું ના ? મગર !
ચારી કરું તારી ? કરું યા ના ? સનમ !

આપની યાદી.

જ્યાં જ્યાં નગર મારી ઠરે યાદી ભરી ત્યાં આપની;
આંસુ મહીએ આંખથી યાદી ઝરે છે આપની !

માશુકોના ગાલની લાલી મહીં લાલી અને
જ્યાં જ્યાં ચમન જ્યાં જ્યાં ગુલો ત્યાં ત્યાં નિશાની આપની ?

જેઠં અહીં ત્યાં આવતી દરિયાવની મીઠી લહર,
તેની ઉપર ચાલી રહી નાનુક સવારી આપની !

તારા ઉપર તારા તણાં કુમી રહ્યાં જે જુમખાં,
તે યાદ આપે આંખને ગેબી કચેડી આપની !

આ ખુનને ચરખે અને રાતે હુમારી ગોદમાં,
આ હમબદમ ખોટી રહી લીણી સિતારી આપની !

આકાશથી વર્ષાવતા છે ખંજરો દુશ્મન બધા ;
યાદી બનીને ઢાલ ખેંચાઇ રહી છે આપની !

દેખી ખુરાઈ ના ડરું હું, શી શીકર છે પાપની ?
ધોવા ખુરાઈને બધે ગંગા વહે છે આપની !

થાકું સિતમથી હોય જ્યાં ના કેઇ ક્યાંએ આશના :
તાજ બની ત્યાં ત્યાં ચડે પેલી શરાબી આપની !

જ્યાં જ્યાં મિલાવે હાથ વારો ત્યાં મિલાવી હાથને,
અહેશાનમાં દિલ જુકતું, રહેમત ખડી ત્યાં આપની !

પ્યાર તણને પ્યાર કોર્પ આદરે છેદલી સફર :
ધોવાઈ યાદી ત્યાં રડાવે છે ગૂઢાઈ આપની !

રોઈ ન કાંએ રાહમાં બાકી રહીને એકલો ?
આશકોના રાહની જે રાહદારી આપની !

ગૂઠું નવું બાણું અને રોઈ હુંડું તે તે બધું
ગૂની નવી ના કાંઈ, તાણ એક યાદી આપની !

ભૂલી જવાતી છે બધી લાખો કિતાબો સામટી ;
જોયું ન જોયું છે અને જો એક યાદી આપની !

કિસ્મત પ્રરાવે ભૂલ તે ભૂલો કરી નાખું બધી ;
છે આખરે તો એકલી ને એજ યાદી આપની !

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

— ° સમાપ્ત. ° —

અનુક્રમણીકા.

વિષય	પૃષ્ઠ.	વિષય	પૃષ્ઠ
અતિ દિર્ઘ આશા...૪૦૦	એક પતિ પત્ની વ્રત૩૯૧
અતિ મોડું....૨૧૩	એક પ્રજ્ઞ૩૫૮
અધીનતા૨૨૭	એક પ્રેમ ૬
અનાલાપી ગાન૪૭૬	એક ફેરફાર૨૭૭
અમારી સ્થિતિ૪૪૬	એક ભલામણ૨૮૩
અધુરસ્થાન૪૪૬	એક વેલીને૨૬૪
અસ્માર્પણ૨૨૯	એક સવાલ૩૫૭
અસ્વસ્થ મૃહિણી....૨૨૬	એક સ્વપ્ન૧૦૭
આક્રમણે૧૬૮	એકલો ખાલ૪૬૬
આપની યાદી૪૬૦	એકલો હું૩૬૭
ઇસ્કળિમારી૩૩૮	એ ચહેરો૩૭૨
ઇસ્કનો ખન્દો૩૫૭	એ મૂર્તિ૩૬૧
ઉત્સુક હૃદય૪૭૪	એ રમીલું....૩૮૫
ઋણ....૨૫૦	એક સ્થલ....૩૬૪
એક આગિયાને૨૫૭	કટુ પ્રેમ ૧૫
એક આશા૪૪૬	કન્યા અને કોચ ૮૦
એક ઇચ્છા....૨૫૫	કમલિની ૨૪
એક ઉદાસ દિવસ....૨૫૬	કુદરત અને મનુષ્ય ૪૯
એક કળીને૨૧૨	કુસુમિનીનો પ્રેમોપાલમ્બ.... ૧૧
એક ઘા૨૩૦	કુસુમ માટે પ્રાર્થના૩૨૬
એક અંકાલને૨૬૬	કૃતજ્ઞતા૧૬૯
એક ચિન્તા૩૨૮	કેલિસ્મરણ ૨૬

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
કોણુ પરવાયુ'૪૩૨	ઝેરી છુરી૪૦૯
કોને કહેવું૩૬૬	ઠગારો સ્નેહ ૯
કચમ પ્રેમ ગયો૩૪૭	કોલરની કળીને૨૦૬
કર માશુક૩૭૫	તરછોડ નહીં૪૧૧
ક્ષમા૧૧૩	તલકું કાં૩૭૪
ખતા નહીં બાતી૪૮૨	તારા મૈત્રક મુગ્ધ પ્રેમ ૫
ખાકદિલ૩૬૭	તુષાર ૩૦
ખાનગી૪૪૩	તું મારી હતી ૬૬
ખોવાતું ચિત્ત૪૬૦	તે મુખ૩૭૧
ગુનેહગાર૨૦૫	ત્યજાએલીને૨૬૮
આમ્ય માતા ૬૮	ત્યાગ૨૩૬
ધા૩૬૮	ત્યાગમાં કંટક૨૩૯
ચંચલ પ્રેમમુખ ૧૮	તારી ખેડયાઇ૨૭૬
ચાહીશ ખેયને હું૨૩૭	તારો ખોલ....૩૧૯
ચુમ્બનવિપ્લવ૪૨૪	તારાં આંસુ....૩૭૧
છાના રોશું દહે'૩૮૩	દગો... ૬૫
છેલ્લી જક્ષા૪૦૮	દિલની વાત૪૭૩
જન્મદિવસ૩૫૧	દિલને દિલાસો૪૫૦
જરી મોડું૨૬૦	દિલને રા... ૭
ભ્રમતિનું સ્વપ્ન....૩૭૬	દૂર છે સારું૩૮૯
ભવનહાનિ....૪૫૪	દેશવટો૩૬૮
જેને વીતી ગઈ૪૨૧	નદીને સિન્ધુનું નિમન્ત્રણ ૧૭૫	
બ્યાં તું ત્યાં હું ૪૩	નવો સૈયો૪૮૪
બર્ષમાં પ્રિયાને૧૬૭	ના ચાહે એ૨૨

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
નિદ્રાને૪૩૨	પ્રેમ અને ધિક્કાર....૩૪૨
નિમન્ત્રણુ ઉત્તર૪૦૩	પ્રેમ અને મૃત્યુ ૧૬
નિઃશ્વાસને....૨૨૬	પ્રેમ અને શ્રદ્ધા ૧૭
નિઃશ્વાસો૩૬૬	પ્રેમથી તું શું કરે....૪૨૮
નૂતન સખા પ્રતિ....૩૫૪	પ્રેમની ઓટ૧૧૨
નહાસી જતી મૃગીને ઘવાયેલો મૃગ....૪૬૮		પ્રેમનું પૃથક્કરણ ૨૨
પકવતા૨૪૬	પ્રેમમાં કુરહોરો૪૩૪
પરવાર્યો૩૬૮	પ્રેમાધીન૩૬૬
પરિતાપ ૪	પ્રેમીની આશિષ.... ૨૧
પશ્ચાત્તાપ૨૩૨	પ્રેમીની પ્રતિમા૨૬૩
પાણીનું પ્યાલુ૩૪૬	પ્રેમીની મૂર્તિ પૂજા૨૬૫
પાન્ય પંખીડુ ૫૨	ખહાડી સાધુ૪૧૨
પુત્રી મરણથી હસતો પિતા ૯૭		ફકીરી હાલ ૧
પુનરુદ્ધાહ૩૬૦	ફરિયાહ શાની છે૨૭૮
પુષ્પ ૩૫	કુલ વીણ સખે૨૬૭
પ્યાલાને છેલ્લી સલામ૪૪૪		ખાલક૪૦૬
પ્રથમ નિરાશા૪૫૩	ખાલક કવિ....૧૭૨
પ્રપાત૩૦૧	ખિલ્લમંગળ ૭૦
પ્રવૃત્ત થવા કહેતા મિત્રને ૩૪૧		ખેકરદાની૧૦૩
પ્રિયતમાની એંધાણી ૬૩		ખે કળી૩૮૭
પ્રિયા કવિતાને૨૦૮	ખે પરવાઈ૩૦૭
પ્રિયાકવિતાને છેલ્લું આલિંગન ૩૩૬		ખહોળો રસ૩૨૨
પ્રિયાને પ્રાર્થના૪૪૭	ભરત...૨૪૧
		ભાવના અને વિશ્વ...૪૨૬

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
લોખાં પ્રેમી	૩	રસેચ્છા	૨૯
બ્રમર... ..	૩૬૯	રૂઝદિખા	૩૭૦
મતલેદ	૩૧૭	રેનારાં	૩૭૩
મધુકરની વિજ્ઞાપિત... ..	૨	વનમાં એક પ્રભાત... ..	૧૨
મધ્યમ દશા	૨૬૧	વિદાય	૨૮૦
મનુષ્ય અને કુદરત... ..	૨૬૦	વિધવા ખડેન બાબાને	૨૧૦
મૃગ	૪૬૮	વિના કંડ પાપ પસ્તાવું... ..	૨૩૫
મને જોઇને ઉડી જતા પક્ષી- ઓને	૨૩૨	વિરહુસ્મરણુ... ..	૫૫
મરણુશીલ પ્રેમી	૨૩	વિષપાન	૫૬
મરત ઇસ્ક... ..	૧૪	વીણાનો મૃગ	૩૧૧
મહાત્મા મુગદાસ... ..	૨૨૧	વીત્યા ભાવો... ..	૩૭૩
માર્ગી	૧૦૫	વીત્યાને રોવું... ..	૩૭૪
મૂર્તિપૂજક વિશ્વ	૨૬૯	વીંધાએલા હૃદયને... ..	૨૫૮
મૃત પુત્રી લાલાનો છબી દષ્ટિથી ખેસવતાં	૨૩૪	વૃદ્ધ ટેલિયો	૧૭૬
મૃત પુત્રી લાલાની છબી દષ્ટિથી દૂર કરી	૨૫૨	વૃદ્ધ માતા	૨૧૬
મૃત્યુ	૩૨	વૈરની કેમ ઉમેદ ધરું	૨૬૮
માઝું કબુતર	૩૭	વૈરાગ્ય... ..	૨૭૩
માઝું ભાવિ	૩૬૪	બહાલીને નિમન્ત્રણુ	૨૮૫
મારો ખળનો	૪૫૬	બહાલીનું રૂદ્ધન	૨૨૯
યજ્ઞમાં આમન્ત્રણુ... ..	૪૩૯	બહાલાં	૪૬૦
રખેખીયાને... ..	૨૩૧	બહાલાંને	૪૭૯
રળા	૩૬૭	શંકાશીલ	૪૬૨
રળાની માગણી	૪૪૦	શાને રોવાનું... ..	૧૭૯
		શાન્ત પ્રેમ	૧૬૬
		શિકારીને	૪૪૧

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
સનમની શોધ૪૮૬	હનુએ મળવું૨૬૧
સનમ...૪૮૭	હઠ૨૧૨
સમુદ્રથી છંટાતું બાળક... ૩૬		હમારા રાહ... ૪૭
સાકીને ઠપકો...૪૮૦	હમારી પીછાન૪૨૨
સારસી... ૫૬	હમારી ગુનેહગારી...૩૪૫
સીમા૨૨૫	હવે આરામ આ આંચો...૩૫૦	
સુકાન્તી શબ્દ...૩૮૪	હસ્વા કહેતાને૩૭૦
સ્ખલિત હૃદય૩૬૫	હું તારો છું...૩૫૩
સ્નેહ શંકા ૧૦	હું તહારો હતો૩૧૦
સ્નેહ શ્રેયિદય૩૬૦	હું ખાવરો૨૫૪
સ્મૃતિ૩૨૫	હૃદયકમળની જૂડી આશા ૩	
સ્મૃતિ ચિત્ર૩૬૩	હૃદયત્રિપુટી૧૧૫
સ્વપ્ન ને સાદ૩૪૦	હૃદય ખ્યાલું...૪૦૫
સ્વર્ગગીત૪૭૮	હૃદય સખલન...૩૬૪
સ્વર્ગનો સાદ૪૪૨		

